

Jules Verne a jeho svět

Ondřej Neff

Jules Verne a jeho svět

Ondřej Neff

Znění tohoto textu vychází z díla [Jules Verne a jeho svět](#) tak, jak bylo vydáno nakladatelstvím Mladá fronta v Praze v roce 2005.

§

Text díla (Ondřej Neff: Jules Verne a jeho svět), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), je vázán autorskými právy a jeho použití je definováno [Autorským zákonem](#) č. 121/2000 Sb.

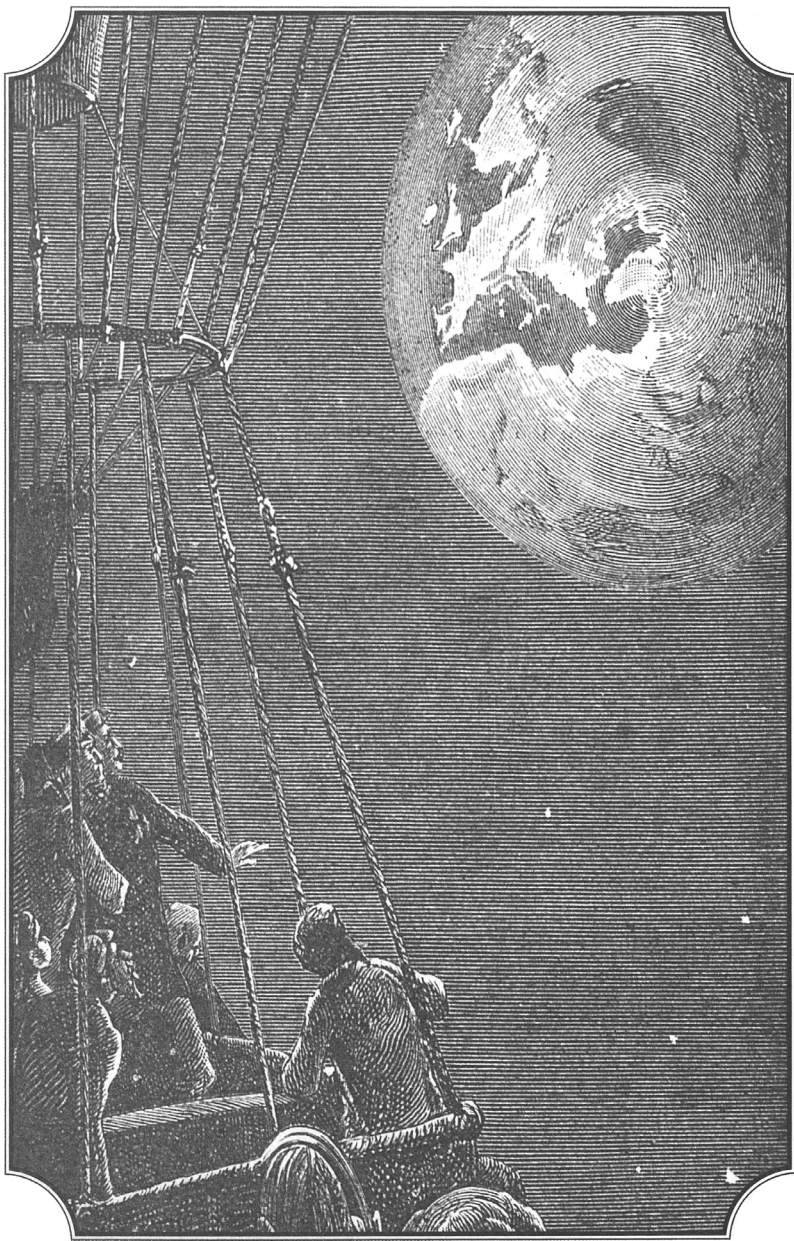
Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uveďte původ-Nevyžívejte komerčně-Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní](#).

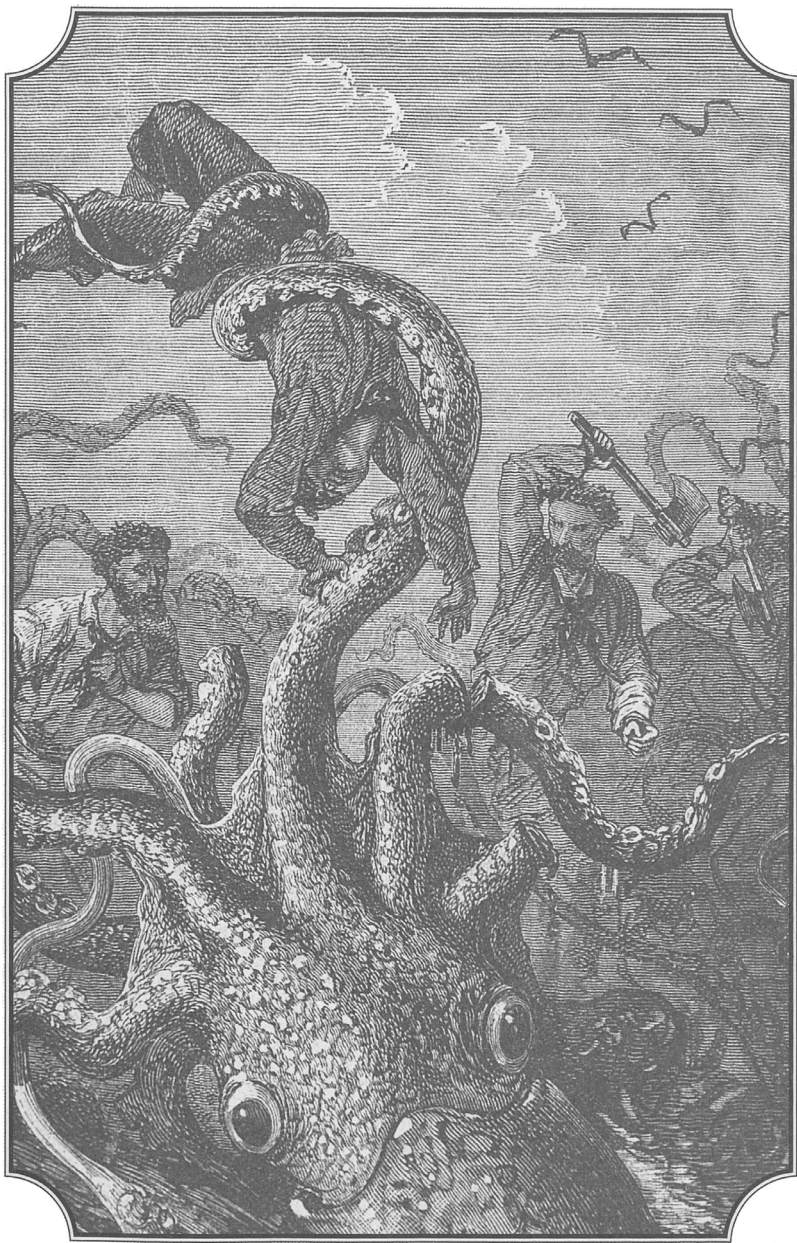
Verze 1.0 z 14. 8. 2026.

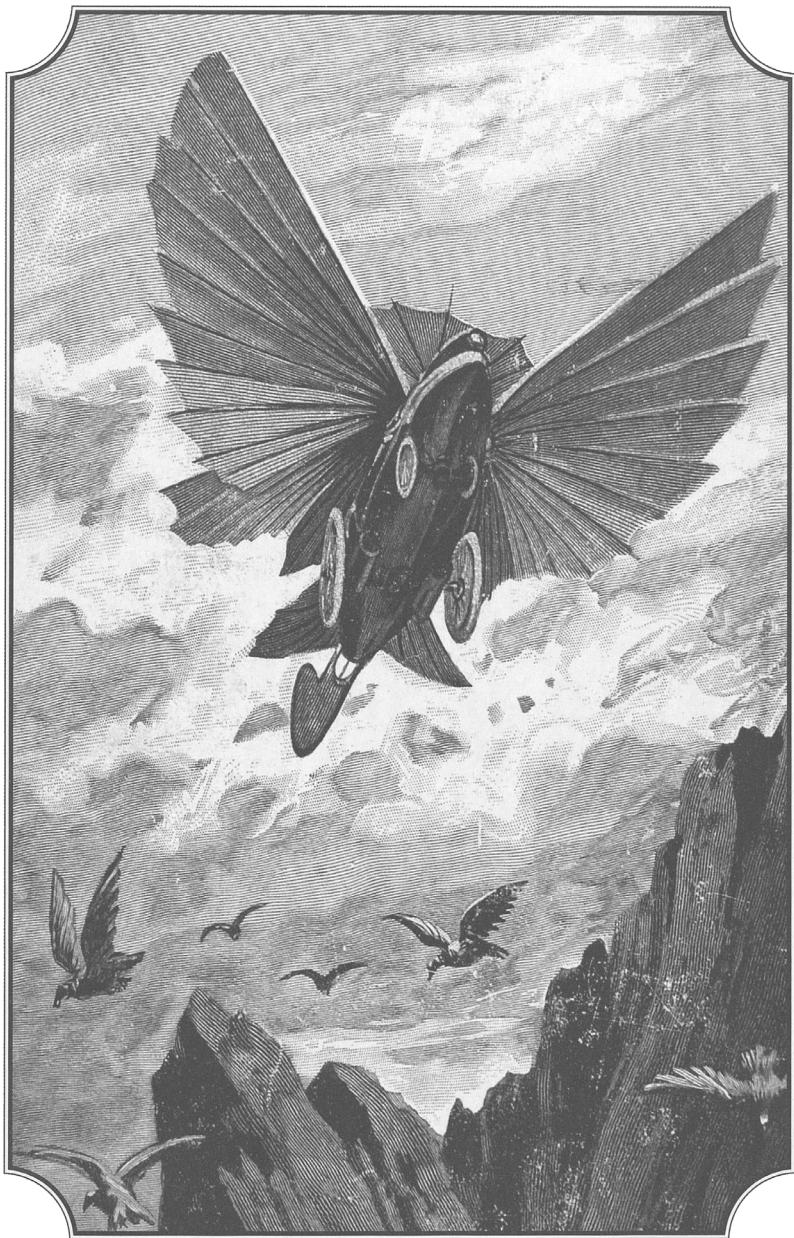

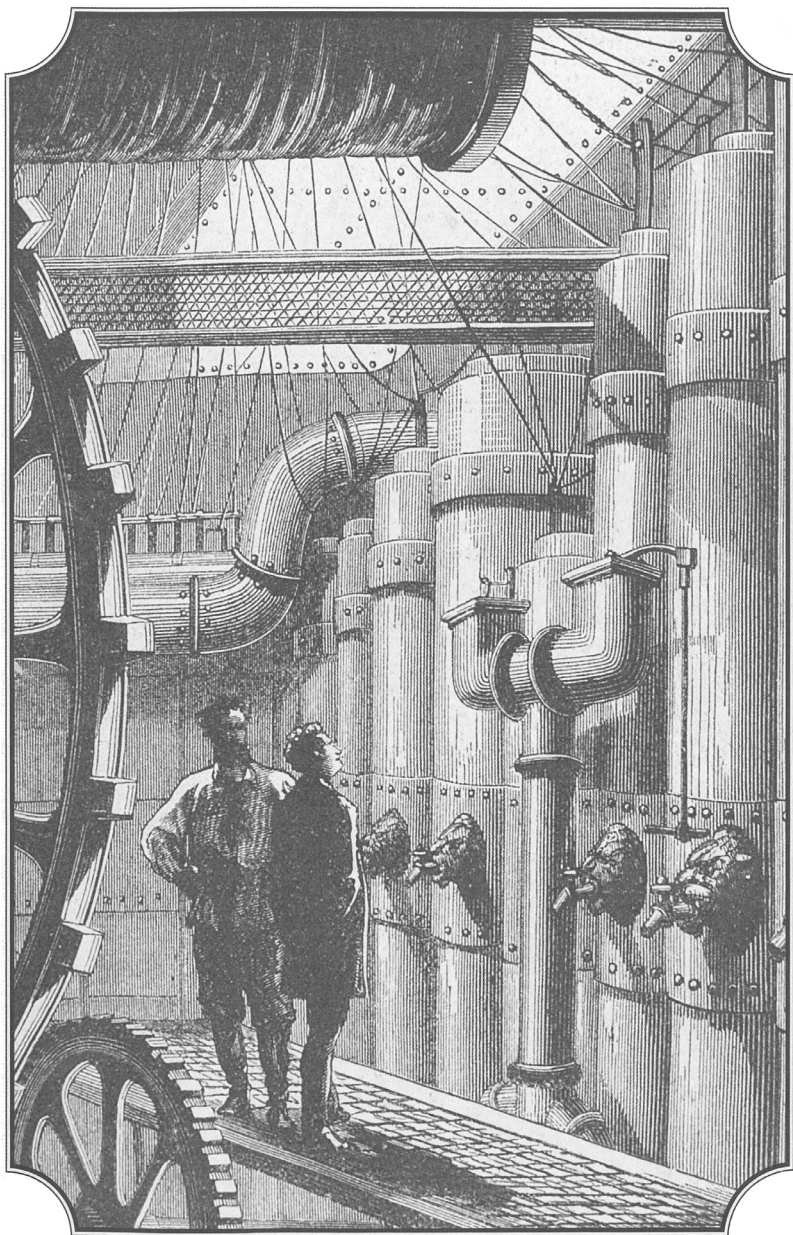
OBSAH

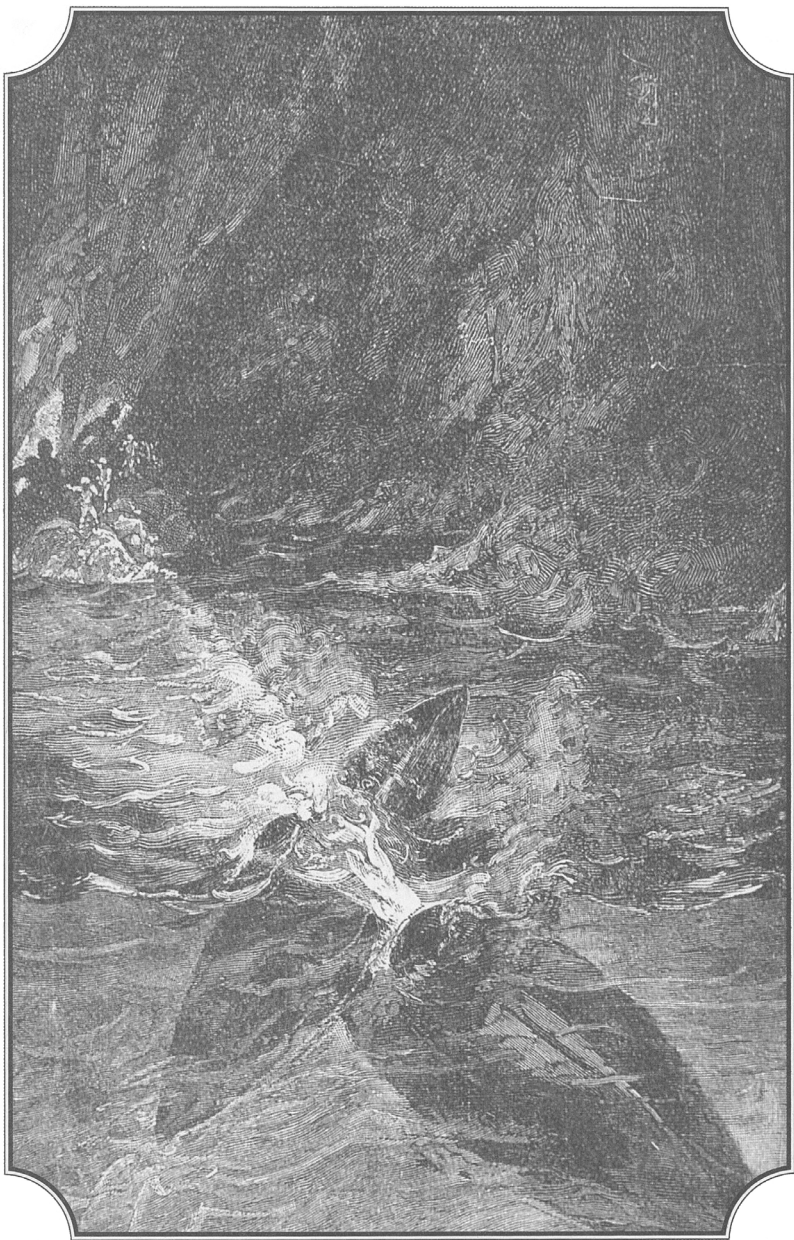
Slovo na úvod	12
ŽIVOT.....	17
Donatien a Rogatien	19
Život na dvou kolejích	37
Muž, který létal.....	58
Verne a Hetzel	73
„Ten dobytek Badinguet“	91
První rána osudu	107
V přístavu a na moři.....	132
Blesk z čistého nebe	148
Tajemství Julese Verna.....	164
DÍLO	176
Pět podob Julese Verna.....	178
Učencův žert	207
Šrafovaný svět.....	235
Ctihodní lidé na cestách	250
Svět dobrého pití a doutníku	268
Maják na konci cesty	277
Čechy a Jules Verne.....	293
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA.....	315
ENCYKLOPEDIE.....	345
Romány Julese Verna.....	491
Ediční poznámka	504

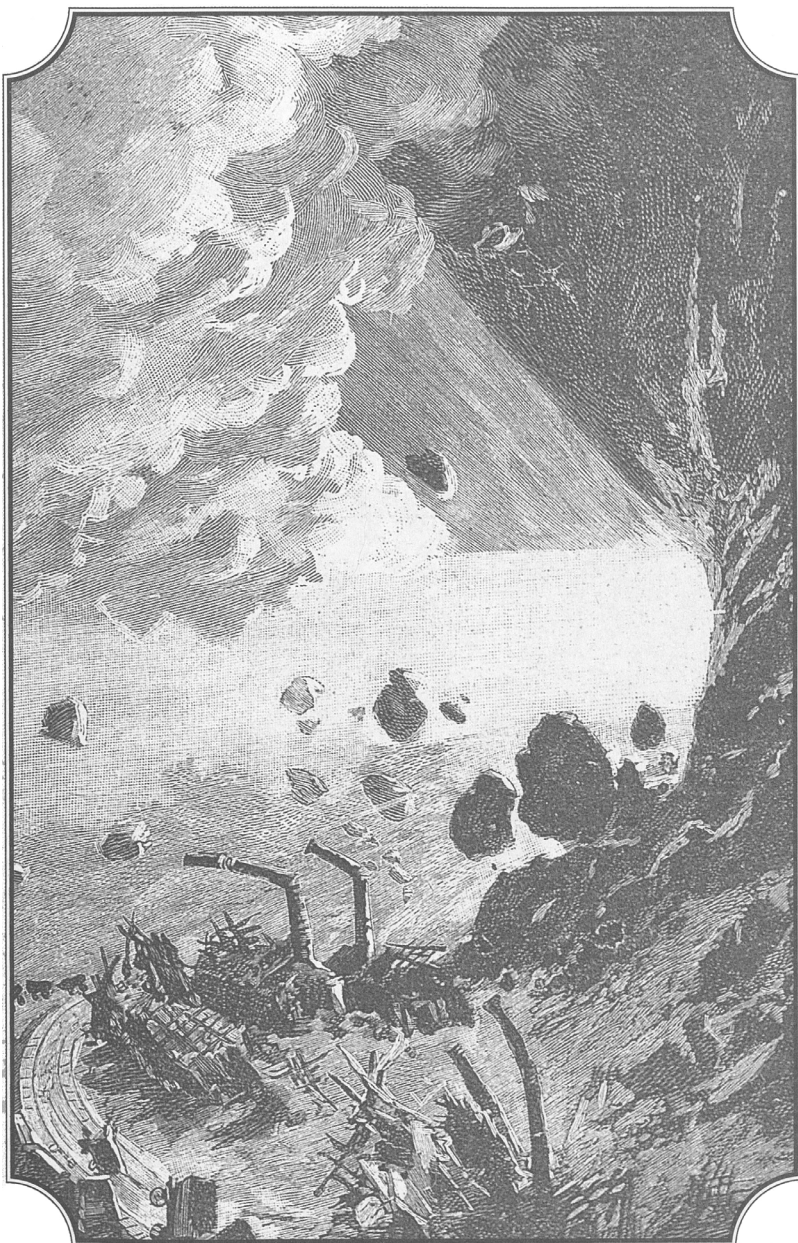

Slovo na úvod

Rok 2005 je rokem výročí smrti Julese Verna, autora románového cyklu *PODIVUHODNÉ CESTY*, do něhož spadají takové tituly, jako je *TAJUPLNÝ OSTROV*, *DĚTI KAPITÁNA GRANTA* a *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM*. Zanechal za sebou ohromující dílo. Má dodnes miliony čtenářů na celém světě. Jeho romány byly bezpočtukrát zfilmovány a převáděny do dramatického tvaru. Literárními teoretiky je vnímán jako zakladatel žánru science fiction, třebaže sám termín „science fiction“ vznikl až ve Spojených státech dávno po jeho smrti. Přídomek „otec sci-fi“ Vernovi přesto po právu náleží. Nebyl zdaleka první, kdo uvedl fantastické vědecké prvky do literatury, a v jeho vlastním díle tvoří romány obdařené fantastickými prvky menší část. Byl však první, kdo s fantastickou vědou a technikou literárně pracoval s maximální mírou věrohodnosti. Od něho se odvíjí takzvaný technologický proud ve fantastice, tedy takový styl, v němž se autor snaží o největší věrohodnost a zajímají ho především technické prvky. O generaci mladší byl Angličan Herbert George Wells, který v devadesátých letech devatenáctého století stvořil seriál románů a povídek, v němž založil druhý proud ve fantastice – zaměřený na promýšlení společenských a psychologických problémů. Proto dnes hovoříme o „vernovské“ a „wellsovské“ fantastice jako o dvou hlavních větvích v žánru science fiction.

Vernovo dílo je barvité. Odehrává se doslova na celém světě a částečně i v kosmickém prostoru – a samozřejmě v hlubinách moří a dokonce i hluboko v podzemí planety. Přitom Vernův život byl takřka absolutně prostý vzruchů. Dlouho se toho o něm moc

nevědělo. Hlavním zdrojem informací byla jeho neteř, paní Allotte de la Fuye, autorka knihy *JULES VERNE, JEHO ŽIVOT A DÍLO*. Česká kniha od J. M. Janatky *NEZNÁMÝ JULES VERNE* je převyprávěná kniha paní Allottové. Další informace přinesl až jeho vnuk Jules Jules-Verne v knize nesoucí dědovo jméno. Ovšem průlom do neznáma nastal, až když se otevřely archivy. Nejdříve to byl rodinný archiv Hetzelů, tedy nakladatelů, otce a syna, kteří po celou Vernovu tvůrčí dráhu jeho knihy vydávali a do značné míry i ovlivňovali. Postupně se otevíraly i archivy obsahující spisovatelovu pozůstalost. Zachovala se rozsáhlá korespondence mezi Hetzely otcem a později synem na jedné straně a Verny otcem a synem na straně druhé, dále pak korespondence Julese Verna s rodiči a bratrem. Na základě korespondence vznikla objevná kniha Charlese-Noël Martinova *LA VIE ET L'ŒUVRE DE JULES VERNE*, která je k dispozici v knihovně Francouzského institutu v Praze ve Štěpánské ulici. Nicméně i tato práce jen potvrzuje to, co vyplývá z knihy paní Allottové, že Jules Verne rozhodně nebyl žádný dobrodruh londonovského typu. Třebaže celý život psal o dobrodružných cestách jiných lidí, sám dohromady nic neprožil. Měl, pravda, jakési osobní úlety. Známe dnes jména jeho – snad – intimních přítelkyň a je zřejmé, že manželství s paní Honorinou bylo sice důstojné, avšak do značné míry formální. Pokud někoho zajímají i tyto osobní podrobnosti, jsou obsaženy v knize, vydané v roce 1998 i česky, z pera Herberta R. Lottmana pod prostým názvem *JULES VERNE*. Tato kniha obsahuje vše podstatné, co dnes o Julesovi Vernovi víme.

Dlouho se o vernologické bádání starala *Société Jules Verne* se sídlem v Paříži v ulici Jean-Goujon 4. Byla založena v roce 1935 a jejím současným předsedou je Olivier Dumas. Tato společnost čtvrtletně vydává informační bulletiny. V Amiensu má sídlo *Centre International Jules Verne* se sídlem v ulici Charles Dubois 2, tam,

kde Jules Verne v těsném sousedství hlučné železniční trati žil a ve věži domu pracoval. Ve Vernově rodném městě Nantes je v ulici l'Hermitage 3 Vernovo muzeum. Vzniklo v roce 1955 k padesátému výročí Vernova úmrtí. Je zde umístěno 95 originálních rukopisů, které muzeum odkoupilo v roce 1981 od Vernovy rodiny, včetně rukopisů *TAJUPLNÉHO OSTROVA* a *ZE ZEMĚ NA MĚSÍC* a *KOLEM MĚSÍCE*. Světlo do Vernova životopisu vnesli i významní badatelé. Jedním z nich je Garrit de Vries, autor mnoha významných studií na vernovské téma. Obrovské badatelské dílo vykonal Pietro de la Riva. Ten shromáždil rozsáhlou sbírku dokumentů, ale dokonce i kusů nábytku z někdejšího majetku Julese Verna. Vše věnoval městu Amiens. De la Riva vytvořil putovní výstavu o Vernovi, koncem roku 2004 amienští radní oznámili, že jí věnují stálé místo v někdejší kině v ulici Noyon. Sem by měly směřovat kroky zájemců o Verna. Ohromným zdrojem informací je samozřejmě internet. Jakási centrála vernovského bádání je v Izraeli. Pan Zvi Har'El buduje na serveru <http://jv.gilead.org.il/> rozsáhlou sbírku dokumentů, překladů, obrázků a odkazů na další informační zdroje. Jeho webová stránka je výborný odrazový můstek k dalšímu bádání.

Než se začneme zabývat Vernem a jeho dílem, dovoluji mi osobní vyznání. Miluji Vernovo dílo od dětství. Shromáždil jsem rozsáhlou sbírku verneovek v češtině i ve francouzských originálech. Ke stopadesátému výročí Vernova narození jsem vydal v nakladatelství Mladá fronta první vydání této knihy. Teď je doplněno o důležité nové poznatky a hlavně o přehled fantastických vynálezů Julese Verna, seřazený do formy encyklopedie. Byl jsem rád, že nebylo třeba zásadních změn. Přestože znalosti o Vernově životě byly koncem sedmdesátých let značně kusé – obecně, objektivně – a i to, co známo bylo, se těžko získávalo přes železnou oponu,

dokázal jsem si mnohé osobní vztahy domyslet. Teď už věru není co domýšlet.

Jedno snad přece.

Třebaže Vernův život byl na malé výjimky klidný, nevzrušivý, jedno obrovské drama obsahuje. Je to vztah otce a syna. Snad se jednou najde romanopisec formátu, jako byl André Maurois, aby příběh synovské lásky a otcovské tvrdohlavosti zpracoval. V této knížce jsem zachytil základní fakta a data. Odkazuji je vaší představivosti, abyste si dokázali před duševním zrakem postavit figuru milujícího mladého muže a zarputilého literáta, zklamaného nevděkem světa a rok od roku zatrpklejšího. Který však přese všechno nikdy syna nezavrhl a syn ho neopustil, a když nastala nejtěžší životní zkouška, stal se pro něho oporou. V mých očích je Michel Verne stejný hrdina, jako byl Dick Sand z *PATNÁCTILETÉHO KAPITÁNA*, knihy, kterou Verne napsal, když bylo Michelovi také patnáct, v toužebném přání, aby syn byl také takový jako románová postava.

Ale o tom více na následujících stránkách.

Ondřej Neff
Praha, únor 2005

ŽIVOT

Wilcox

Cross

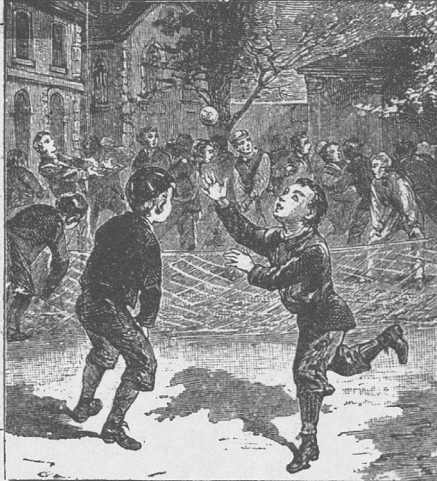
Baxter

Webb

Garnett

Servic

Costur

Moko

Jenkins

Larson

Dole

Donatien a Rogatien

Je velmi pravděpodobné, že v dopoledních hodinách v neděli 16. července 1843 nastoupili do bělostného dostavníku, taženého dvěma bělouši, dva chlapci, aby odjeli z vesnice Chantennay do centra Nantes. Chlapci byli bratři, jednomu bylo patnáct, druhému o rok méně. Jejich podobu známe z rodinného obrazu, zachovaného po naše dny. Starší bratr má na obrázku na svůj věk široké čelo, širokou bradu a pevný pohled. Je rozkročen, jako by se chystal k ráně pěstí. Jednou rukou drží bratra za rameno a druhou za paži. Máme pocit, že mladšího bratra podpírá. Malíř snad chtěl vyjádřit rozdíl obou povah: mladší bratr má špičatou bradičku a jemná ústa. Stojí způsobně, s patami u sebe, a v jedné ručce třímá hůlku, v druhé rákosové kolo. Na zemi se válí cylindříček. Jistě patří staršímu chlapci.

Proč mluvíme o pravděpodobnosti a ne o jistotě?

Nemáme v ruce jediný písemný doklad, jediný dopis, písemnou zmínku, svědectví. Desítky lidí viděly chlapce nastupovat, desítky viděly vystupovat. Za jízdy rozmlouvali se spolucestujícími, vždyť nedělní jízda dostavníkem byla také společenská událost. Ale nikdo ze svědků nepovažoval za nutné zachytit tu chvíli písemně.

Je však těžko si představit, že by chlapci dostavníkem nejeli. Jmenovali se Jules a Paul a byli to synové advokáta Pierra Verna. V Chantennay trávili prázdniny v úhledném domku s velkou terasou, který patřil otci už dobrých deset let. Nu a právě v ten den mělo v Nantes dojít k senzační události: z nábřeží de la Fosse měl totiž startovat opravdický balón! Jak by to chlapci měli snadné, kdyby balón startoval, dejme tomu, v dubnu, kdy navštěvují kolej

svatých bratrů Donatiena a Rogatiena! Ve školním roce bydlí v rodinném domě na ostrůvku Feydeau. Nábřeží de la Fosse je odtud co by kamenem dohodil. Ale každé léto tráví rodina v Chantennay, a je proto nutno užít služeb dostavníku, zvaného pro barvu vozu i koní Bílá paní.

Aeronaut Kirsch, majitel a provozovatel balónu, byl ovšem praktik a věděl, že nejvhodnější doba ke startu je právě kolem jedenácté hodiny dopolední, kdy se obecnost vrátí z ranních bohoslužeb a vyjde si na nedělní procházku. Zatímco Kirsch plnil obal balónu vodíkem, zvonky chrámových věží ohlásily konec bohoslužeb a oznámily, že obyvatelé Nantes mohou směle vykročit do nedělního dopoledne pod boží protekcí. Diváci okukovali zplhlé těleso vzdušného stroje, smělého vzduchoplavce, proutěnou loďku a mohutnou šibenici, k níž měl být balón připoután až do okamžiku startu.

Zkušeným znalcům vzduchoplavby neušla Kirschova nervozita. Zvedl se čerstvý vítr a vzduchoplavec zalitoval, že zvolil za místo startu úzké nábřeží. Zdálo se mu, že domy jsou vyšší a vyšší a že jilmy na protějším nábřeží mají větve čím dál špičatější. Inu, Kirsch zvolil nábřeží, aby se dostal co nejbližší středu města, kde nejvíc utrží. „Lidé už nejsou tak žhaví, jako bývali, ne každý je ochoten plahočit se kdovíkam za město,“ bručel si balónista pod vousy. Dnes už každý ví, že člověk dobyl vzduch a dál už jít nelze. Je to už padesát let, co balón s lidskou posádkou přeletěl kanál La Manche. Jiný balón dostoupil výšky sedmi kilometrů, až vzduchoplavci ztratili napůl vědomí a ani nemohli sundat klobouky z napuchlých hlav. Co byste ještě chtěli? Snad strávit v balónu pět neděl!

Ještě chvíli, a balón bude schopen startu. Vítr se ale do něho zle opíral a jako velkou neviditelnou dlaní vtlačoval do oblého boku prohlubeň. Kirsch měl sto chutí start odřící, ale přišel by o tržbu a navíc by sklídl ostudu.

Mladý Jules Verne se o balóny zajímal už dlouho a dovedl sypat z rukávu své znalosti. Znal osudy bratrů Montgolfierů, Pilâtra de Roziera a markýze d'Arlandes. Znal příběh Blancharda a Jefferieho, kteří přeletěli kanál La Manche. Věděl, jak Garnerin seskočil z balónu padákem.

Vzduchoplavec usoudil, že diváků je dost a že tržba nemůže být větší, vystoupil na vysoký sud a užuž chtěl oslovit publikum, když zadul vítr a do výše vzlétlo několik klobouků. „Už to letí!“ křičeli vzadu výrostci. Posměváčkové se rozesmáli, ale vzápětí smích jako když utne. Jedno břevno šibenice prasklo a smyčka se vyvlékla a švihla do obalu balónu. Kirsch stačil zaklít. Na víc mu nezbyl čas. Vítr zadul znovu a opřel se do ohromné plochy balónu, připoutaného už jen jedním lanem, které jako vzduchoplavec pamatovalo lepší časy (víte, pane, co dneska stojí takové lano?!). Kupředu se prodral drobný chlapec, aby nepřišel ani o nejmenší podrobnost zajímavého divadla. Prasklo i druhé lano a balón okamžitě vyletěl. Děsivě měnil tvar, chvilku připomínal hrušku, pak meloun a hned zase rozšlápnutou uzenku. Z loďky se vysypaly přístroje, signalizační praporky a křídlovka, na niž vzduchoplavec vyhrával z výše k potěše obecenstva. Utrhla se ale také kotva, a protože vítr zadul znovu, švihla do davu jako veliká udice. Několik lidí uhnulo, ale železo zachytilo právě toho chlapce, který se s takovým úsilím prodral do první řady. Chlapec instinktivně uhnul, ale kotva se smekla a zachytila ho za opasek. Další poryv zvedl balón do výšky několika desítek metrů a teď už i diváci v zadních řadách spatřili dítě, jak visí hlavou dolů dvacet metrů pod košem!

„To je malý Charron!“ vykřikl někdo a dvě útlocitné dámy omdlely hrůzou. Balón vylétl do výšky tří set metrů. Dav se za ním rozběhl, pádil ulicemi, křičel a ukazoval k nebi. Malý uředník Charron ne-

ztratil duchapřítomnost, zachytil se nejdřív jednou, pak druhou rukou a teprve potom, když už byl hlavou vzhůru, začal vřeštět.

Naštěstí pro chlapce a koneckonců i pro vzduchoplavce se balón při startu poškodil a plyn zvolna unikal, a tak balónu stačily síly taktak na přelet města. Na volné louce klesl a malý Charron se dostal bez úhony na zem. Odnese své dobrodružství několika oděrkami, ale dobový kronikář svědčí, že v noci se probudil děsem a plačky volal maminku.

Uplyne dvacet let a Jules Verne napíše v románu *PĚT NEDEĚL V BALÓNĚ* tyto věty:

„Prudkým tahem balónu se však kotva zaklesla překvapenému kouzelníkovi mezi stehna a černochoch, sedě obkročmo jako na bájném okřídleném koni, vznesl se do vzduchu... Victoria se dostala do výše asi tří set metrů. Černochoch se držel lana se strašnou energií. Mlčel však, oči vytřeštěné. Slabý západní vítr hnál balón nad město. Po půlhodině, když pod sebou viděl zpustlý kraj, ztlumil doktor plamen hořáku a počal se snášet k zemi...“

Ale co všechno se ještě stane, než Verne napíše tento odstavec svého prvního románu! Zatím jsme na samém začátku jeho životní pouti a zkoumáme, jaké vlivy na něho působily a odkud vítr přivál semínka, z nichž měl vyrůst fantastický prales.

Na svět přišel 8. února 1828. Jeho rodiče, právník Pierre Verne a Sofie, rozená Allotte de la Fuye, byli tak spořádaní, jak jen možno. Jejich manželství bylo vzorné jako z barvotiskového obrázku. Mladý právník se přistěhoval do Nantes v roce 1825 z rodného města Provins, kde byl jeho otec soudcem. V Bretani ale měl mnoho příbuzných, takže snadno zapustil v Nantes kořeny. Se Sofií se seznámil v roce 1826, o rok později si ji vzal a za dalších dvanáct

měsíců se narodil Jules. Pak následoval Paul, Matylida, Anna a Marie. I to patří k obrázku vzorné rodiny: pět dětí jako píšalky, dva chlapci, aby měl otec zastání, a pak tři dívky, aby se rod náležitě šířil. Nejstarší hoch převezme otcovo povolání a stane se advokátem. Paul bude námořní kapitán, protože muži z rodu Allottů byli, co paměť sahá, námořní kapitáni v mládí a lodaři ve věku zralém. Dívky se samozřejmě vdají za řádné syny bohatých otců. Kdo by o tom všem pochyboval? Všech pět dětí bezvýhradně patřilo do osobního světa advokáta Pierra Verna. Živil je, šatil a vychovával v bázni boží. Držel je na dlani, nechceme-li přímo říci v hrsti. Nebyl by si uměl představit, že se některé z pěti dětí v budoucnu vzepře jeho vůli! Stejně jako holátko nevyletí z rodného hnízda, ani mladý muž (o dívkách nemluvě!) nemůže mít dost síly, aby narušil otcovy plány.

Jak vypadal svět, kde Pierre Verne vládl manželce, dvěma synům, třem dcerám a služebnému nárůdku?

Jules Verne se narodil v domě rodu Allottů číslo 4 na rohu ulic Olivier-de-Clisson a Kervéran na ostrůvku Feydeau, omývaném Loirou a kanálem svatého Felixe. Dům byl kdysi aristokraticky vznešený. Patřil jednomu ze čtyřiaadvaceti obchodníků a loďařů, kteří se usadili v Nantes začátkem osmnáctého století. Ludvík XIV. byl jediný francouzský král, který dal francouzským koloniálním výbojům významnou podporu. Město Nantes se tehdy stalo jedním z nejdůležitějších francouzských přístavů. Za Velké revoluce však povstali černí otroci na dnešním Haiti a po mnohaletých bojích rozdrtili i dvacetitisícový expediční sbor, vyslaný Napoleonem. Obyvatelé ostrůvku Feydeau ztratili přístup ke zlaté žíle a odstěhovali se. Do jejich domů přišli noví lidé. Byli zámožní a důstojní, ale už ne bohatí a vznešení. Po hlavní promenádě se dříve procházeli páni v parukách a s kordy po boku. Dnes tu bylo vidět šosaté pány

a jejich početné manželky. Manželé Vernovi ale dlouho v sídle Allottů nezůstali a přestěhovali se do domu číslo 2 na nábreží Jeana-Barta, nedaleko kanceláře Pierra Verna. I to muselo malého a později mladého Julese oslovit: Jean Bart byl slavný normanský korzár, bojující proti Angličanům ve službách Ludvíka XIV.

Z třicátých let se dochovalo mnoho obrázků Nantes. Slavný anglický romantik Turner namaloval ostrůvek Feydeau z nábreží Port-Maillard. Nábreží ostrůvku je lemováno bloky vysokých domů. Na strmých střeších sedí komíny tak velké, že by v každém mohla být garsoniéra a ještě by kouř měl kudy unikat. Mraky vrhají stíny, ale stačí zakrýt necelou půlku ohromného bloku domů. Vzadu vidíme dvě věže chrámu svatého Petra. Kdybychom nevěděli, že jde o Nantes, věřili bychom, že pozorujeme obraz L'Île-de-la Cité a chrám Matky boží v Paříži. To nejsou domy, ale paláce, to není ostrůvek, ale cosi jako Manhattan, to není kanál svatého Felixe, ale řečiště Amazonky. Při bližším zkoumání shledáme, že domy jsou třípatrové a malíř, aby mu budovy vyšly na obraze vyšší, namaloval okna vysoká přinejmenším čtyři metry. A vzhledem k tomu, že ve skutečnosti má ostrůvek Feydeau tři sta metrů na délku a sto metrů na šířku, musel být onen stín, který vrhal mrak, velký asi jako slunečník. Inu, Turner rád přeháněl.

Gravury méně honosných autorů předvádějí Nantes ve střízlivějším měřítku. Domy jsou dvoupatrové a třípatrové jako na Turnerově obraze, ale jilmy jim sahají až po střechu. Nejsou to paláce, naopak, na průčelí i těch největších vidíme jen čtyři okna vedle sebe a průčelí se dvěma okny nejsou vzácností. V přízemí domů jsou krámký, nad vchodem mají pěkně pruhované plachty, aby na obyvatele nesvítilo sluníčko a nepršelo. Po ulicích jezdí veřejná doprava – už zmíněné dostavníky či omnibusy Bílá paní. Loirou a kanálem svatého Felixe plují veslice a rybářské lodě, ale

také „pyroskafy“, kolesové parníky, nepříliš vzdálení předkové naší vltavské flotily: mají ještě stožár a plachty, neboť jistota je jistota. Parní stroj je opatřen vysokánským komínem s plechovou kraječkou na vrcholu.

Na ochranném štítu koles je hrdě napsáno *La ville de Nantes*, a aby nikdo nebyl na pochybách, je tu i vysvětleno starým pravopisem, co je to vlastně za loď: „remorquer“. A větrný mlýn na obzoru pracuje k naší závisti tiše a bez zápachu. Na nábrežích se hemží veselá bída. Ženy rybářů tu prodávají ranní úlovek, pradelny suší košile a prostěradla, jakýsi zádumčivý muž opravuje sud: oba pamatují lepší časy, kdy San Domingo ještě patřilo Francouzům a kdy se poklady Indie zdály na dosah ruky. Ale přestože minula velká sláva Nantes a dvou přilehlých přístavů Saint Nazaire a Paimboeufu, město bylo veselé, rušné, plné života. Červencová revoluce, která vypukla dva roky po Vernově narození, jako by pozvedla pokličku na kypícím hrnci. Ve zralém věku Verne v krátké vzpomínkové eseji bude tvrdit, že „viděl revoluci, svržení režimu, založení nového království a (...) dosud slyší třesk výstřelů roku 1830 v ulicích města, kde se lidé rvali stejně jako v Paříži s královskými oddíly“.

Po kolejích se rozběhly první vlaky a z vysokých komínů se vyvalila oblaka dýmu. Po zkostnatělém zpátečníku Karlovi X. nastoupil roku 1830 Ludvík Filip, objevila se nová jména v literatuře a v žurnalistice a lidé začali svobodněji dýchat. Vlna zasáhla i Nantes. Nesmíme se domnívat, že to bylo ospalé maloměsto! Přestože mělo jen nějakých sto tisíc obyvatel, byla tu burza jako středisko obchodu, vycházely tu dvojce noviny, *Breton* a *Courrier de Nantes*, bylo tu divadlo Graslin, vysoké školy s velkými knihovnami, lycea, vědecká akademie i archeologická společnost. A pak tu byl ruch přímořského města, stopy po slavné minulosti, po

zámořských výpravách i po událostech nedávno minulých, kdy terorista Carrier topil v Loire stovky údajných nepřátel Republiky a pořádal „republikánské svatby“. Ve třicátých letech bylo Nantes prosperující sebevědomé město a nic nebránilo tomu, aby se malý človíček Jules Verne mohl svobodně rozvíjet.

A jak se rozvíjel! Rod Allottů byl značně rozvětvený a byla tu spousta dětí. Malý Jules jako nejstarší z pěti sourozenců se brzy naučil hrát první housle a neodložil tento nástroj ani mezi svými bratrance a sestřenicemi, i když nebylo lehké se mezi nimi prosadit.

Allottové byli hrdý rod. Po sedm generací žili v záměčku v Loudunu a pěstovali víno a holuby – odtud pocházelo šlechtické jméno Fuye, slovo, označující ve starém francouzském pravopise „holubník“. Allottové rádi tvrdili, že jejich jméno je z doby ještě starší, z doby Ludvíka XI., který daroval „alod“ – „svobodný statek“ – jednomu z lučištníků své skotské manželky Margarety. Každopádně ale rodina v revoluci o šlechtický přídomek přišla. Jedna větev rodu zůstala na svých vinicích, druhá se pustila na moře. Nejvýznamnější potomek druhé větve byl Alexandre Allotte de la Fuye, bohatý loďář, předmět povinného uctívání celé rodiny.

Ovšem i vinařská větev Allottů byla úctyhodná. Děti znaly jejího patriarchu, strýce Prudenta, který měl vinice v rétském kraji. Byl to muž výřečný, rázný, tvrdý a spořivý. O jeho nátuře svědčí fakt, že ke křtu malého Julese se dostavil z městečka La Guerche pěšky, což představovalo čtyřicetakilometrový pochod tvrdým bretaňským terénem. Vinař Allotte nebude přece vyhazovat peníze za dostavníky!

Rod Vernů má počátky někde v šestnáctém století. Samo toto jméno je keltského původu, znamená vrbu, a mění svoji podobu v různých jazycích: v pikardštině se píše Vergne, v provensálšti-

ně Vernha, bretonsky Guern a irsky Fearn. Podle Jeana-Julese Verna, spisovatelova vnuka, je třeba hledat kolébku rodu někde u řeky vroubené vrbami. Poněkud neurčité umístění! Německý genealog Max Popp problém zkoumal už v roce 1909. Jako „kolébku rodu“ označil oblast Vivarais, nyní Ardèche. Šlo o rodinu částečně katolickou, částečně protestantskou – katolíci zůstali ve Francii, protestanti emigrovali do Švýcarska a vrátili se až koncem osmnáctého století a stali se z nich bankéři. Jules Verne pocházel z katolické větve. V roce 1891 se před Zemědělskou společností v Amiens o svých předcích zmínil: „mezi mými předky vidím vojáky, úředníky, námořníky a právníky“.

Jules Verne byl odmalička obklopen lidmi řádnými a úspěšnými, úctyhodnými představiteli prosperující střední vrstvy, pracovitě a bohabojně, spořivé a poctivé, navyklé pohlížet na vlastní kastu jako na jedinou rozumnou vrstvu společnosti, protože „ti nahoře“ jsou rozmařilci – a „ti dole“ darebáci, kteří nechtějí pracovat. Tito lidé Julese Verna vychovali, a jak později uvidíme, do velké míry utvořili k vlastnímu obrazu.

Ale kde vzal právníkův synek a loďařův vnuk lásku k literatuře?

Na Julese Verna neměli vliv jen bohabojní měšťáci. Sestra Vernovy matky si vzala umělce, malíře Châteaubourga, který byl příímý příbuzný básníka a dobrodružného politika François-René Châteaubrianda. Malíř Châteaubourg nebyl žádný vynikající umělec. Maloval miniatury a vydělával si poctivě na živobytí. Ale jeho práce a také vyprávění o dobrodružném strýci Châteaubriandovi dovedly chlapce okouzlit. Stranou rodiny žil strýc Allotte, švihák a rozmařilec, a jak se zdá, tak trochu černá ovce rodiny. Jeho poněkud divoký způsob života zajímavě kontrastoval se spóřádanou šedí života Vernů a těch „hodných“ Allottů. Malý Jules rád chodil do ulice Santeuil, kde malíř bydlel, a právě tady se dověděl,

že existuje i něco jiného než účty a paragrafy. Poznání, které znamenalo jeho život!

Život v přístavním městě na něho od dětství působil. O svých dojmech se zmiňuje v citovaném autobiografickém eseji: žádné parníky, jenom plachetnice byly zakotveny na svých stanovištích v ústí Loiry. Ve zpětném pohledu je hodnotí jako neohrabané těžké lodice ve srovnání s pozdějšími clippery. Tehdy je tak nevnímá. Okouzlovaly ho a on v duchu šplhal v jejich lanoví až vysoko na stěžeň na stanoviště hlídky. „Jakou jsem měl tehdy chuť vykročit po rozhoupané lávce opřené o nábreží a vkročit na palubu, ale neodvážil jsem se. Plachý? Ano, to jsem byl,“ připouští zralý Verne. Jen k jednomu dobrodružství se v tomto dokumentu přiznává. Počkal si, až se strážný jedné z upoutaných lodí vytratí do nejbližší nálevny, a proklouzl pod zábradlím na palubu. Odváží se i do podpalubí. Slídí kolem kabin a s největší úctou prochází kolem kabiny kapitánovy. Sáhne si i na kormidelní kolo. I po desítkách let píše s okouzlením o horkém dechu nitra lodi. Připouští ale, že jeho kontakt s mořem byl tehdy malý, neznal ho ani on, ani jeho bratr Paul, který se později stal kapitánem. Jinak se ale svěřoval americkému novináři Robertu H. Sherardovi, který ho navštívil v roce 1894. Jemu vyprávěl, jak se od svých patnácti let s bratrem proháněl po nejruznějších lodích (jaké to byly hrozné lodě a jak riskantní, dodává doslova); jednou byl kapitánem on, podruhé Paul.

Okouzlovaly ho ale i technické vymoženosti. I o tom se zachovala drobná zmínka. Je to dopis z roku 1835, záhadně adresovaný „teta Châteaubriandová, 3. poschodí v Orientě“. Onen „Orient“, francouzský l'Orient, musíme chápat jako Lorient, město, kde teta bydlela. Chlapec psal:

„Prosím tě, přijed' nás znovu navštívit, protože tě mám z celého srdce rád. Mohla bys mi přivést ty malé telegrafy, které jsi slíbila. Pavel dostane také jeden, protože nedovede psát, teprve začíná, a já se učím už rok. Nashledanou, drahá teto, prosím tě, nezapomeň malé telegrafy.“

Tehdejší telegraf byl ovšem optický: byla to soustava věží navzájem viditelných v krajině, se zvláštními pohyblivými rameny na vrcholu. Telegrafisté ovládali ramena a signalizovali zprávy na dálku. Nevýhody takového optického telegrafu popsal v *MONTE CHRISTOVI* Alexandre Dumas. Flaubert prohlásil, že je to „ohyzdný stroj, umístěný nade vším“; netušil, že v budoucnu bude na každé střeše les antén. Optický telegraf hněval Flauberta, ale okouzloval děti a je přirozené, že takovou hračku si zamiloval i malý Jules.

Sherardovi vyprávěl, že se o přírodní vědy jako dítě a mladík příliš nezajímal, že je nestudoval, ani nedělal praktické pokusy. Bavily ho však stroje. Poblíž rodinného letního sídla v Chantennay stála státní strojírna. Vždy, když šel do Chantennay, se zastavil u této továrny a vydržel se hodiny dívat, jak pracují stroje. „Dnes se raději dívám na parní stroj nebo krásnou lokomotivu při práci, než abych se díval na Rafaela nebo Correggia,“ připouští šestašedesátiletý Verne.

Dětství neprožili bratři Vernové doma. Rodiče je svěřili do péče paní Sambinové, do jakési „celotýdenní mateřské školky“. Byla to podle všeho pozoruhodná žena. Její manžel zmizel někdy na začátku století na moři a ona věřila, že se někdy vrátí. Snad právě ona se stala modelem pro statečnou paní Branicanovou v románu *V PUSTINÁCH AUSTRALSKÝCH* z roku 1891. Její vyprávění o moři a námořnících, to byly pohádky, kterým naslouchal malý Jules Verne před spaním.

Na tom nebylo v těch dobách nic divného a neobvyklého. Děti i z velmi bohatých rodin bývaly vychovávány z dnešního hlediska neuvěřitelně tvrdě a všimneme si toho i později, až bude dospělý Jules Verne vychovávat svého syna. Od dětí se čekal dobrý prospěch ve škole a ještě mnoho navíc. Jules byl dokonce donucen ke sportování – učil se šermovat a samozřejmě se od něho čekalo, že bude umět hrát na klavír. To, že ho rodiče odložili k paní Sambinové, v něm nevyvolalo žádnou trpkost. Svoji maminku miloval a obdivoval. Později bude oceňovat jejího ducha. „Imaginace rodiny Allottů! S její prudkostí nemůže soupeřit ani Cramptonova lokomotiva, ani elektrická jiskra,“ bude později vzpomínat. V těchto dětských dobách můžeme vystopovat vlivy, které mohly budoucího spisovatele směřovat k rozvíjení imaginace, k fantastičnosti, k romantice dalekých cest. Nicméně už tehdy se musel rodit další jeho určující rys. Verne byl ironik – a dokázal ironicky reflektovat i své vlastní dětství. „Z pilných dětí se naštěstí vždycky stanou hloupí mladí lidé a nakonec dospělí pitomci,“ konstatoval lapidárně. Později napíše několik děl, která mají vysloveně ironický charakter, především je to román *ZMATEK NAD ZMATEK*. Plné ironie jsou ale i jeho rané texty a dá se předpokládat, že tato schopnost nespadla z nebe. Jistě, měl k ní vrozené předpoklady, ovšem k jejímu rozvíetí přispěly podněty právě v těchto dětských letech.

V roce 1837 zavedl otec oba bratry do církevní školy svatého Donatiena a brzy nato do školy Saint-Stanislas. Učitelé později vzpomínali na Julese jako na „krále školního hřiště“. Do sešitů a žel i do učebnic prý čáral fantastické stroje, dokonce i mechanického slona s dýmajícím chobotem. Z roku 1840 se zachoval školní sešit s poznámkou malého Verna, která jako by naznačovala zájmy Verna zralého: Problémy k řešení pomocí glóbusu – v poledne

v jednom městě zjistit, kolik je hodin v jiném městě. Naléztí týden se třemi čtvrtky. Je to semínko *CESTY KOLEM SVĚTA ZA OSMDE-SÁT DNŮ*?

Jak se učil? S pochvalami prošel katolickou školou Saint-Stanislas. Duch školy byl určen památkou dvou svatých bratrů Donatiena a Rogatiena, utracených ve třetím století císařem Deciem. Svatí bratři se více než půldruhého tisíciletí vznášeli v povětrí a zdá se, že rádi navštěvovali sychravé učebny církevní školy. O věci duchovní se však malý Verne staral málo, spíš ho bavil zeměpis. Dále pak chodil do Malého semináře v Nantes. Ústav spíš připomínal vězení než vzdělávací instituci. Snad tyto zážitky v něm vyvolaly onu dnes nepochopitelnou tvrdost, jakou později uplatňoval vůči vlastnímu synovi, jak ještě uvidíme. Seminář nedokončil ani Jules, ani Paul – rodiče oba bratry přeložili do státního lycea, aby složili maturitu. Zachovala se vysvědčení z té doby. Maturitu složil Jules Verne chvalitebně, z humanitních předmětů měl známky uspokojivé, z fyziky, chemie, francouzštiny a slohu měl podle naší terminologie čtyřku. Žádná sláva. Jeho vnuk však tvrdí, že jako školák byl Jules Verne vždy „mezi prvními deseti“.

Bratři Vernové hodně četli. Vlna romantismu, oživená revolučními událostmi roku 1830, vzbudila zájem o daleké kraje a exotické národy. Francie se zamilovala do Fenimora Coopera. Překlady jeho děl vycházely ve Francii současně s americkým vydáním. *STOPAŘ, LODIVOD, POSLEDNÍ MOHYKÁN, PRÉRIE*, to byly romány, které šly z ruky do ruky. Původně to byla četba pro dospělé, ale Pierre Verne usoudil, že budoucí advokátní praxi Julese Verna prospěje znalost života Huronů a Delavarů, a čtenářským zájmům svých dětí nebránil. Cooperovo dílo mělo velkou odezvu i ve francouzském literárním světě, a tak mohli bratři Vernové brzy číst i romány domácí produkce, zvláště pak z pera Eugèna Suea.

Dalším autorem v té době oblíbeným byl Frederick Marryat, spisovatel dnes bezmála neznámý. Prožil mládí na moři a ve dvaaadvaceti letech se stal velitelem lodi. Jako kapitán se plavil dalších patnáct let, a dekorován četnými řády, odešel roku 1830 na pevninu a začal psát romány a povídky. Současně s tvorbou literární cestoval a poznal Severní Ameriku a karibskou oblast. Znal tedy ze života, co Verne musel získávat studiem. Jeho romány jsou nabity dějem a dramatickými situacemi, ale kupodivu tento skutečný dobrodruh nedovedl stvořit jiné figury než papírové, jiné zápletky než barvotiskové. Jeho nejslavnější „robinzonáda“, *KORMIDELNÍK VLNOVSKÝ*, je dnes komická, zatímco Vernův *TAJUPLNÝ OSTROV* a *DVA ROKY PRÁZDNIN* mají i v naší době čtenáře.

Je to snad proto, že Verne se plavil po moři jen velmi opatrně a svůj vztah k trosečníkům na pustém ostrově získal v dětství četbou *ROBINSONA*. Tato kniha ho poznamenala na celý život. Mnohokrát se k motivu ztroskotání vrátil, nejen v *TAJUPLNÉM OSTROVĚ* a *DVOU LETECH PRÁZDNIN*: k jeho čistokrevným „robinzonádám“ patří *ŠKOLA ROBINSONŮ*, *TROSEČNÍCI LODI JONATHAN* a *DRUHÁ VLAST*. Nejrůznějších ztroskotání najdeme v jeho díle celou řadu.

Na domácím nebi svítila tehdy trojice hvězd první velikosti: Balzac, Dumas a Hugo, tři spisovatelé, které dnes považujeme za nesouměřitelné. Ale všichni tři zanechali na Vernovi stopu. V jeho díle najdeme balzakovskou důkladnost, dumasovskou fantazii a Hugův přístup k dialogu. S Victorem Hugem se Verne později setkal osobně, s Dumasem se dokonce spřátelil.

Jules Verne o dobrodružství četl – a současně je měl na prahu rodného domu. Na ulici potkával veterány bouří a bitev. Bratr Paul se na ně mohl dívat bez hořkosti – vždyť otec mu nalinkoval životní dráhu námořního kapitána. Ale Jules? Měl se stát škrabákem v advokátní kanceláři! Není divu, že v jeho čilé hlavě se zrodil

plán a neváhal ho realizovat, k velké radosti všech jeho budoucích životopisců, žízňivých po dramatických okamžicích.

Léto 1839 trávila rodina v Chantennay. Jednoho dne Jules nedodržel denní řád a nepřišel k obědu. Otec zuřil, ale brzy dostal o jedenáctiletého synka strach. Naštěstí vyslechl vysloužilý plukovník de Goyon v hostinci „U chlapíka třikrát vychytralého“ lodníka z přívozu v La Grenouillère, že se „pan Jules“ se dvěma plavčíky vypravil do Indie. Starý voják tedy nelenil a vsedl na koně, aby sdělil, že chlapec není na dně mořském ani v lupičově peleši, ale přihlásil se za plavčíka na poštovní koráb, kde měl nahradit svého kamaráda. Toho ke službě přihlásili rodiče, nejevil pro ni žádné nadšení a rád své místo mladému Vernovi postoupil! Pierre Verne rychle nasedl na „pyroskaf“ a stačil dojet do Paimboeufu těsně předtím, než třístěžňový koráb Coralie zvedl kotvy. Dosud ne patnáctiletý kapitán, ale jedenáctiletý plavčík byl lapen, dopraven na břeh a řádně seřezán.

Francouzský badatel Marcel Moré vidí v této příhodě klíčový bod, kdy se syn s konečnou platností obrátil proti otci, zavrhl zvolenou dráhu právnickou a natruc se stal literátem. Výprasku paimboeufskému tedy vděčíme za třiašedesát svazků *PODIVUHODNÝCH CEST*. Že je to tvrzení odvážné? Jak by ne, Marcel Moré je odvážný badatel. Buď jak buď, příhoda svědčí o Julesově povaze. Z terasy rodinného domu v Chantennay hleděl na ostrov Mabon, posazený do nálevkovitého ústí Loiry. Na ostrově byla škola plavčíků. Právníkův syn, předurčený k písařské práci v otcově kanceláři, samozřejmě snil o dalekých plavbách a svůj sen se pokusil splnit bez odkladu. Pyroskaf byl však rychlejší než Coralie a otcova práce příliš pádná!

Krásná historka a objevuje se ve všech Vernových životopisech. Jen v jednom životopisu chybí – ve vzpomínkách samotného Julese

Verna z let 1894–1895. Spisovatel vypráví s láskou o svých prvních dotycích s mořem – že by opomněl tak významnou epizodu? Naproti tomu je těžko uvěřit, že by si ji paní Allottová zcela od základu vymyslela.

Každopádně školní léta plynula dál s požehnáním svatých bratří Donatiena a Rogatiena. Občas bratři Vernové navštívili strýce Prudenta na jeho vinicích v La Guerche. Tady se Jules zadíval do očí své sestřenky Karolíny Tronsonové. Miloval ji stejně vytrvale, jako neúspěšně, prozrazuje jeho první životopisec, paní Marguerite Allottová. Píše, že Jules miloval Karolínu už v roce 1839 a prchl na palubu Coralie jen proto, aby jí přivezl z Indie korálové šperky. Zcela jistě ji miloval v roce 1844, kdy, jak víme, přestoupil na Královské lyceum. Ani tam se neučil lépe než v církevní škole a musel s dalšími žáky darebáky chodit na doučování ke knihkupci Bodinovi. V jeho krámku sepsal veršovanou tragédii, určenou loutkovému divadlu Rikiki v ulici Sauvetout. Tu pak věnoval dívce svých snů. Děvče ale odmítlo tragédii i tragéda a mladistvý autor navíc neuspěl ani v ulici Sauvetout – jak praví paní Allottová, loutky odmítly hrát Verna. Karolína se Julesovi vysmála.

Nelehké bývají literární začátky. Je běžné, když šestnáctiletý mladý muž miluje stejně starou sestřenici a píše kulhavé verše. Ale není běžné, když napíše hru právě pro loutkové divadlo. V šestnácti letech literáti píší o tragice lásky, o skocích ze skály a srdcích protknutých dýkami. Ale zřídka píší role pro Kašpárka a Škrho! V šestnácti se většina lidí snaží zamaskovat fakt, že ještě „pár zim tomu nazad“ sledovali maňáskovou hru s otevřenou papulou. Ale věru právem se setkáváme s nevídanými činy šestnáctiletého mladého muže, jemuž osud uložil napsat dvacet divadelních her a téměř pětadesát románů.

Tato hra však nebyla jeho první literární pokus.

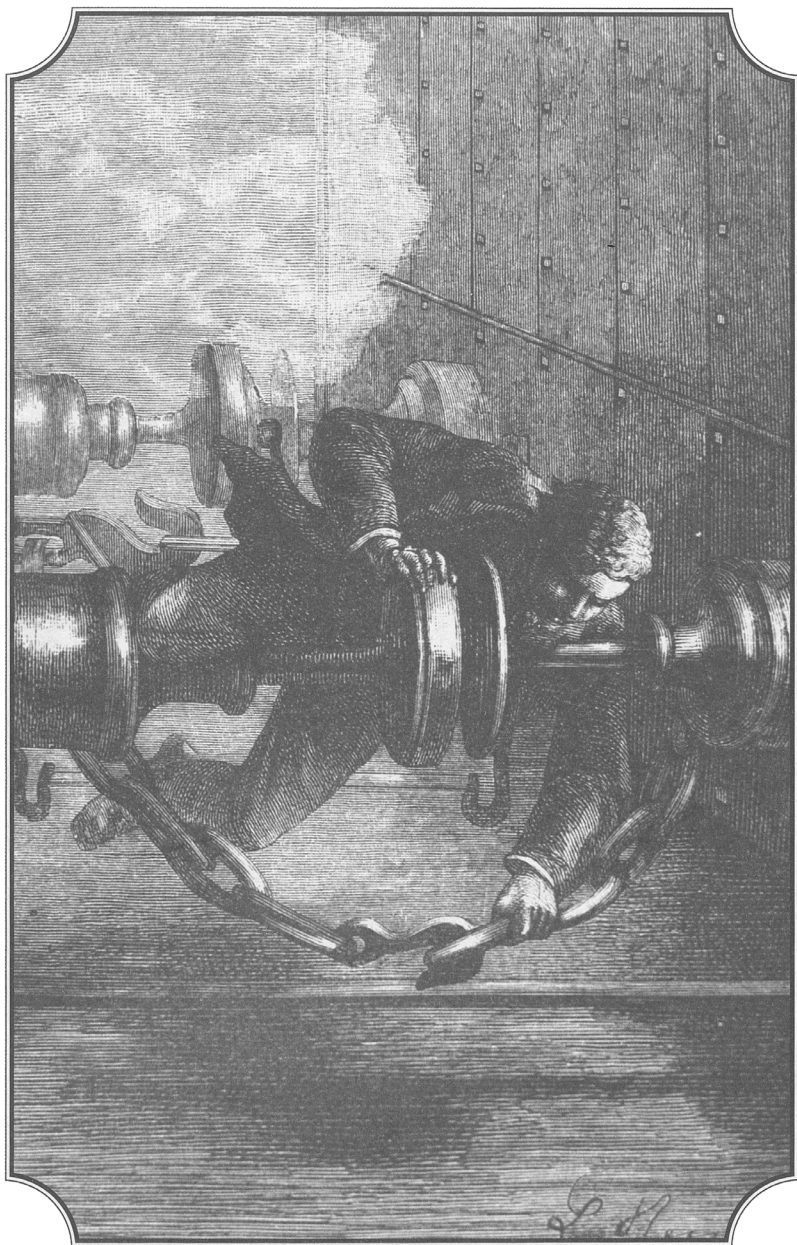
Sherardovi se Verne svěřil, že začal psát ve dvanácti, tedy v roce 1840, v tom roce, kdy dumal o týdnu se třemi čtvrtky. Byly to verše, nikoli próza, „strašné verše“, jak upřesňuje. Úspěch měla báseň, kterou složil na oslavu otcových narozenin. Trávil psaním, opravami a přepisováním hodně času – tato „přepisovací metoda“ mu zůstane i do zralého věku.

Takto se pozvolna utvářela jeho osobnost. „Továrna na stroje v Indretu, výlety po Loire a kostrbaté verše, to byly tři radosti a tři hlavní zájmy mého mládí,“ hodnotí Jules Verne první kapitulu románu svého života.

Karolína rostla do krásy a brzy zazářila na plesech místní smetánky. Jules zůstal, jaký byl – divoký, nevázaně veselý, ironický. Karolína (nebo snad její otec François Tronson) dala přednost jinému bratranci a zasnoubila se s Jeanem Cormierem. Jules si zoufal. Ale brzy zasáhl otec a mladému muži nastaly jiné starosti.

Neslavné studium na Královském lyceu bylo dovršeno stejně neslavně složenou maturitou a z Julese Verna se stal bakalář. Bakaláře se ale nikdo neptá, zda získal svůj grád slavně nebo neslavně. Osvědčil svou zralost a nyní vykonává další kroky po životní cestě. Jaké má vykonat kroky nový bakalář? O tom rozhodl otec. Koupil synovi jízdenku na pyroskaf a vyslal ho proti proudu Loiry, směr Oudon, Champtoceaux, Ancenis, Liré, Tours. Tam už čeká lokomotiva a mladík odjede vlakem do Paříže, kde složí přijímací zkoušku a stane se právníkem jako jeho otec a děd.

Psal se rok 1847 a Pierre Verne rozhodl, že je načase splnit to, co nalinkoval synovi, ještě když jako hošík bezzubě vrískal v krajovém povijanu.

Život na dvou kolejích

Kdy se Pierre Verne rozhodl, že jeho syn bude právníkem? Jistě mnohem dříve, než nějakého syna měl. Ženil se v plné víře, že bude mít syna, dá mu jméno a v pravý čas i psací stůl v advokátní kanceláři. O povaze Pierra Verna vypráví rodinná zpravodajka Marguerite Allottová. Nicméně tato zdvořilá dáma, která by nepoužila kritického slůvka v souvislosti se svými příbuznými, píše, že přesnost – použijeme starého slova „akurátnost“ – Pierra Verna se stala celé rodině základním principem a takřka mánií. Paní Allottová nám líčí tohoto důstojného muže, jak stojí na terase rodinného domu v Chantennay a zkoumá námořním dalekohledem hodiny na věži vzdáleného kláštera v Couëts. Pierre Verne byl zbožný a dochvilný, není tedy divu, že se řídil právě klášterním časem. Potřeboval ke svému klidu čas úřední, čas potvrzený, dokonce i shůry posvěcený. Dovedeme si představit, jaké peklo působil Pierre Verne svou akurátností rodině, kde bylo pět malých dětí, tím spíš, že jedno z nich byl neposedný Jules!

Malíř Châteaubourg namaloval svého švagra dvakrát, poprvé jako mladého muže krátce po svatbě a podruhé jako muže sedmdesátiletého. Mladý právník sedí u psacího stolu. Je to jistě velmi zaměstnaný muž: když přišel malíř, právě pracoval, obrátil se na židli a napůl popsaný papír si vzal do ruky. Jeho knihovna je nabitá právníckými knihami. Vytáhl jeden svazek a položil ho na vrchní desku třípatrového kancelářského stolu. Těžko uvěříme, že tvář Pierra Verna byla tak bezvýrazná, jak ji malíř namaloval – zavinil to asi Châteaubourg a umělecká manýra té doby. Hlavním záchytným bodem obličeje je mohutný rovný nos, vystupující z té beznadějně

roviny. Pak také oči, malé, široko od sebe posazené, zapíchnuté přímo do zraků diváka. Na obraze namalovaném o půlstoletí později vidíme ušlechtilého staršího pána. Přemýšlivě si opírá bradu o pěst levé ruky. Byl Jules Verne otci podobný? Zdá se, že tvar nosu a brady odpovídají, ale Pierre Verne neměl ony zvláště zešíklé oči, které dodávaly jeho synovi tak podivný výraz.

Otec těžce snášel nezkrotnou výbojnost nejstaršího dítěte. Znepokojoval se jeho školním prospěchem. Chlapec nerostl, jak si otec přál, byl to divoch a těžko si představit, že z něho kdy bude pedant. Otec se ale mohl utěšovat, že postupujícím věkem se vše upraví k lepšímu, temperament pohasne a vyniknou ty vlastnosti, které potřebuje řádný právník. Ostatně, Jules nebyl protikladem svého otce. Naopak, v pozdějším věku se ukáže, kolik vlastností od něho převzal: pod slupkou odvážně laděného humoru skrýval přísné mravní zásady, jež uplatňoval v soukromí i v literární tvorbě. Byl neobyčejně pracovitý a jeho denní režim se v pozdějších – i když nepříliš vzdálených – letech nelišil pravidelností, ba pedantérií od života úředníka.

Ale dostali jsme se v úvahách příliš daleko: Julesi Vernovi je devatenáct let, odbyl si Královské lyceum, a aniž to tuší, blíží se doba, kdy vybojuje s otcem zápas o svou budoucnost.

Opustili jsme ho ve vlaku z Tours do Paříže. V hlavním městě žilo několik příbuzných, kteří se o něho mohli postarat. Pierre Verne vybral tetu Charruelovou, ženu přísnou, pobožnou a lakomou. Bydlela poblíž Templu v ulici Thérèse číslo 2. Tato dáma dobře dohlédne na nezkušeného mladíka, aby neuvázl v pasti velkoměsta! Jules dorazil k tetě a brzy došly do Nantes první zoufalé dopisy, ve kterých si mladý muž stěžuje, že tetin příbytek je jako „studna bez vzduchu a bez vína“. Jistě měl i jiné pocity. Zmínil se o nich o čtyřicet let později v jednom veřejném proslovu v Amiens:

„... a byl to právě příchod do Paříže, do tohoto Města světla, které přitahuje a oslepuje, co popálilo tolik venkovských motýlů...“

V jistém smyslu to platí o Julesi Vernovi doslova. Město světla spálilo „motýla“, tedy adepta stavu právníckého. Z něho nemělo v příštích létech vůbec nic. Ovšem zrod okřídleného tvora jiného typu, tedy spisovatele, nebyl nejněsnadnější. Leč nepředbíhejme událostem.

Z tehdejších dopisů matce plyne, že mladíkova láska ke Karolíně nebyla jen nějaké plané vzplanutí. V dopise publikovaném v roce 1938 se ptá matky, jak to s Karolínou dopadlo, zda se skutečně vdala – a dává najevo zklamání a úžas, že ho dívka odmítla, přestože ji miloval tak silně. V tu dobu ovšem byla Karolína dávno vdaná a Verne to musel vědět. Proto se dá soudit, že datace je chybná, ať k chybě došlo tak či onak, a že dopis pochází skutečně z onoho roku 1847.

Karolína se vskutku vdala 27. dubna 1847, vzala si Emila Dezaunaye a Julesova matka důtklivě syna nabádala, aby mladý pár vlídně přijal, až přijede do Paříže. Po lásce zbylo několik hořkých básní mladého literáta. Sám Dezaunay umřel ve věku padesáti let v roce 1857, Karolínu opustil s pěti sirotky, ona sama zemřela v roce 1902.

Verne věnoval tento rok chmurám i studiu, ale ještě na jaře roku 1847 napsal na stránky školního sešitu tragédii *ALEXANDRE VI.* A brzy nato další historické drama: *PRACHOVÉ SPIKNUTÍ*. Neúspěch s hrou napsanou pro loutkové divadlo ho tedy neodradil! Studia však také nezanedbával a úspěšně složil přijímací zkoušky u dvou „krutých examinátorů“, Oudota a Ducaurroye, a odjel k dědečkovi a babičce do Provins a pak domů. Studovat měl zde, v Nantes – moderní řečí bychom to nazvali „dálkovým studiem“. Podle všeho však zůstal oslepen Městem světla. Právničina ho nebavila

a navíc tu byla ta záležitost s provdanou Karolínou. Mladý muž to nedokázal překousnout a byl jako vyměněný: měl špatnou náladu a podle úsudku ostatních „byl nudný jako déšť“. Ale nadarmo se otec radoval, že „chlapec zmoudřel“! Brzy vypukl nový spor.

Paulu Vernovi bylo osmnáct a bylo načase, aby se vydal na moře. Už brzy měl strávit první týdny na námořní lodi, aby získal zkušenosti. Jules chtěl jet s ním, pryč od práva trestního i občanského, pryč od Karolíny, pryč od hodinových ručiček na couětském monastýru. Otcovo striktní „ne“ na něho padlo jako studená sprcha. Jules nepůjde na moře, vrátí se do Paříže, složí další zkoušky a stane se právníkem! V únoru 1848 z něho bude licenciát práva a advokátní kancelář na ulici Jeana Barta bude mít nad vchodem novou vývěsní tabuli VERNE A VERNE.

Z bojů mezi otcem a synem se pochopitelně nedochovaly písemné záznamy. Můžeme si ale domýšlet průběh jednotlivých šarváték a střetnutí. Otec donutil syna, aby praktikoval v kanceláři a studoval. Zkoušky už byly za dveřmi, když tu vypukla v Paříži revoluce!

Král Ludvík Filip se ještě stačil vysmát první barikádě, kterou spatřil:

„Převržený fiakr není žádná barikáda,“ obrátil se s úsměškem k svému ministru policie. Ale fiakr byl brzy obložen dlažebními kostkami a Ludvík Filip mohl mluvit o štěstí, že se mu podařilo uprchnout do Londýna. Pařížský lid vynesl jeho trůn na ulici a stěhoval ho z barikády na barikádu, kde sloužil ohnivým republikánům jako řečníště.

Hra otce a syna se obrátila: Jules chtěl okamžitě odjet do Paříže, ale tentokrát to otec zakázal! Marné byly prosby mladého muže. Poukazoval na to, že může bydlet u sestry paní Charruelové, manželky profesora matematiky Henriho Garceta. Jenže teta se z obav

před revolucí stáhla na venkov. Aby uklidnil otce, přihlásil se do studentského kroužku v ulici de Poitiers, kde se shromáždili konzervativní studenti, odpůrci levicových radikálů v Národním shromáždění. Jules neuklidnil otce ani výslovným prohlášením, že se „nezaplete do žádných rvaček“ a že je stoupencem „umírněného klidu pana Thierse a jeho společníků, zastánců pořádku“. Pierre Verne byl neústupný. Nepustil syna ani na barikády, ani na palubu zámořského korábu. Ubohý otec! Netušil, že právě tím zasadil svému životnímu plánu konečný úder: Jules nesměl ani tam, ani onam, zůstal tedy na místě – a začal znovu psát. Připojil se ke kroužku mladých literátů města Nantes, kteří si dali do znaku „cagnotte“, hráčskou kasičku. Navzájem si předčítali svá díla, z nichž sotvakteré se dostalo na jeviště nebo do tiskařského lisu. Zanedlouho Jules Verne přečetl v kroužku divadelní hru, pěkně potajmu, aby se to otec nedověděl. Jaká to byla hra? Nevíme, ale paní Allottová se omezuje na sdělení, že její obsah „byl dosti volný“. Kolegové z kroužku byli nadšeni a předpovídali Julesovi skvělou kariéru autora „lehkého žánru“.

Paul Verne zatím vstoupil na palubu trojstěžníku Lutin a odjel na Antily. Poměry v Paříži se uklidnily, dlažební kostky se vrátily na své místo; zas po nich jezdily kočáry. Pan Thiers a jeho „pořádkumilovní společníci“ vypudili z ulic revoltující občany. Do Francie se vrátil Napoleonův synovec Ludvík Bonaparte a při volbách 4. června 1848 se nechal v několika okresech zvolit za poslance. Mezitím se vláda rozhodla, že se zbaví radikálních živlů tím, že je pošle z Paříže na venkov, aby „vykonávali zemní práce“. Mezi 23. a 26. červnem v ulicích znovu vyrostly barikády. Velitel vládního vojska Cavaignac se prohlásil za diktátora s plnou mocí a o týden později Ludvík Napoleon vstoupil do „vyčištěné“ Paříže. Revoluce

byla zlomena, následovaly hromadné popravy a patnáct tisíc občanů bylo vypovězeno do Alžíru.

Těsně po porážce revoluce pobýval Verne v Paříži. Zachovaly se dopisy ze 17., 21. a 30. července a později ještě dva, z 3. a 6. srpna, datované z Provins, kam odjela před revolucí teta Charruelová. V prvním dopise popisuje Paříž poznamenanou pouličními bitvami, kde ještě byly barikády. Ale už v tomto dopise se ptá matky, zdali se skutečně konala „svatba jisté slečny, kterou dobře znáte.“

Karolína Tronsonová nebyla totiž jediná láska mladého Julese Verna. Z rodinných dokumentů se po letech vyloupila dvě další jména. Obě mladé ženy byly přítelkyně jeho sestřenice.

První z nich, Angèle Lemeunier-Desgraviers, patřila do jeho života od dětství, její rodina žila v sousedství v Chantenay. Angèle se provdala 10. ledna 1848 za doktora Vincenta Papina a bylo po citovém zájmu. Skutečnou láskou Vernova života však byla Herminie Arnault-Grossetière, a to byla ona „jistá slečna“, kterou měla paní matka „dobře znát“. Mladý Jules se s ní seznámil při jedné z návštěv v Nantes, během studií v Paříži. Zabýval se v té době poezií a v jeho sešitech s verši jsou dlouhé básně věnované právě této mladé ženě. Také Herminie se vdala, odpověděla matka, vzdala se svobody 19. července 1848. I tentokrát si Verne zoufal. V pramenech marně hledáme jméno šťastlivce, který byl atraktivnější partií než Jules Verne. Což je samo o sobě ironické. Zdá se, že lásku k Herminii ze sebe nedostal nikdy, a někteří badatelé tím vysvětlují jeho zvláštní odstup k ženám, projevovaný v tvorbě ženských postav. Leč nepředbíhejme, je ještě daleko do doby, než začne nějaké postavy, mužské nebo ženské, vytvářet.

V srpnu se Jules Verne vrátil domů a další zkoušky měl skládat na podzim. 10. listopadu 1848 v devět hodin večer on a jeho spolužák Edouard Bonamy nasedli do poštovního dostavníku společ-

nosti *Messagerie parisienne*. Náměstí Graslin, středisko Nantes, bylo pokryto sněhem a čtyři tahouni vypouštěli z nozder oblaka páry. Druhého dne ráno byli v Tours, kde se pokusili proniknout do zvláštního vlaku, určeného národní gardě. Proč ten spěch? Rádi by stihli slavnost Konstituce, která se měla konat na náměstí Svornosti. Četníci ale nepustili mládence dovnitř.

„Kde máte stejnokroje a šavle?“

„V zavazadlech,“ lhali, až se jim doslova od úst kouřilo.

„A kde jsou poslanci vaší obce, které máte provázet?“

Falešní „národní gardisté“ byli s posměchem vyhnáni z perónu. Do Paříže se dostali až v neděli 12. listopadu. V přilehlých ulicích ještě hlídkovaly Cavaignakovy oddíly. Paříž byla nezvykle tichá a vyliďněná. Mladý právník měl jiné starosti, než zkoumání atmosféry. Musí se ubytovat!

Rodinná rada rozhodla, že Jules bude bydlet u Garcetů. Jules, puštěný z otcova řetězu, rozhodl jinak: ubytuje se u přítele Hignarda, který už rok studoval v Paříži hudební kompozici. Mladý komponista bydlel v ulici Ancienne Comédie, číslo 24, a srdečně oba krajany zval. Jules ani Edouard neváhali a usídlili se v podkroví starého domu, který pamatoval Marata a Robespiera, na levém břehu Seiny, v srdci republikánské Paříže.

Pierre Verne měl jistě starosti, když doprovázel syna k dostavníku. Jak si bude počínat bez dohledu? Bude matematik Garcet dobře dohlížet na mravy mladého muže? Mladík se udělal pro sebe a bude bydlet u kamaráda. Právník kontroval, rozhodl, že bude mít v Paříži spojení, který neopustí syna ani na krok: chudobu. Ano, dá synovi jen 75 franků měsíčně. To je přesně to množství, aby taktak vyšel a nezbyl mu jediný „sou“ na zbytečné utrácení. Byla to úvaha zdravá, podobně si počínali všichni měšťanští otcové včetně pana Bonamyho. Tak se stalo, že oba kamarádi, Verne i Bo-

namy, třeli v Paříži veselou bídu, živili se vodou a chlebem a sdíleli spolu jeden pár lakýrek a večerní oblek.

Byl to život veselý, ale drsný, a paní Sofii Vernovou bolelo u srdce, když četla synovy dopisy, kde se nemluvílo téměř o ničem jiném, než o jídle a penězích.

„Nepošlu ani sou! Tři měsíce to Jules vydrží a pak se bude mít zase dobře!“ odrážel otec její útoky.

Ano, za čtvrt roku se měl Jules Verne stát licenciátem a měl se vrátit do rodného města. Ostatně, co by v Paříži dělal! Většina divadel byla zavřená a kdekdo „dělal do politiky“. Dokonce i král básníků Victor Hugo nechal psaní a pustil se do boje s mužem, v němž spatřoval největší nebezpečí pro svobodu a republiku, s Ludvíkem Napoleonem. Však si Jules Verne v dopise z 12. prosince 1848 otci stěžoval:

„K čertu s ministry a prezidentem! Zůstal ještě ve Francii nějaký básník, který by uměl okouzlit naše srdce?“

Na začátku roku 1849, kdy se Jules Verne chystal k posledním zkouškám a snad i k návratu domů, přijela do Paříže návštěva z Nantes – strýc Prudent a malíř Châteaubourg. Snad si přijeli do Paříže „zařádit“, snad se chtěli podívat, jak se synovci vede. Zavedli Julese do pohádkového kolotoče – otevřeli mu dveře salónů. Ve slavném salónu paní de Barrère se mimo jiné seznámil i s hrabětem de Coral, redaktorem časopisu *Liberté*, osobním přítelem Victora Huga. Snad právě z tohoto setkání pramení legenda, zprostředkovaná paní Allottovou: hrabě de Coral údajně představil Verna Victoru Hugovi. Básník měl přijmout studenta ve svém domě v ulici de la Tour d'Auvergne, číslo 37, v salóně přepychově zařízeném skvostnými uměleckými předměty z celého světa.

„Sedněte si, budeme si povídat o Paříži,“ řekl prý básník Vernovi a my si představujeme, jak prkenně Verne usedl a hovořil o Paříži.

Je však pochybné, že Verne osobně potkal nejslavnějšího básníka Francie, člena Akademie, francouzského paira, politického vůdce. Sotva poznal jeho prostředí, umělecký velechrám, kde na čelném místě stálo „křeslo předků“, na něž nikdo nesměl usednout, a kde byly rokokové sekretářičky s tajnými schránkami, kde ještě po mnoha letech se budou nacházet rukopisy, které sem roztržitý básník uložil a zapomněl na ně. Hugovi bylo v té době šestačtyřicet; čekalo ho nejtrpčí údobí života, brzy prohraje svůj zápas, Ludvík Napoleon se zmocní vlády a uvrhne do vězení dokonce i „pořádkumilovného“ Thierse a krvavého Cavaignaka. V roce 1851 Hugo odejde do exilu a následujících devatenáct let stráví ve vyhnanství. Po celou tu dobu bude hvězda Julese Verna stoupat, žel nikdy se jí nedostane takového oficiálního uznání, po jakém právě Verne toužil.

Salón madame de Barrère se však stal předsálím k dalšímu setkání, které mělo definitivně zvrátit vážky Vernova osudu. V únoru 1849 se tu Verne seznámil s obskurním rytířem d'Arpentigny, hadačem z ruky, přítelem Alexandra Dumase. Jemu v patách pronikl až do svatyně tohoto literárního olbříma.

Dumas v té době dosáhl vrcholu slávy, ale pod nohama se mu drolily kameny jako předzvěst pádu. Měl za sebou *TŘI MUŠKETÝRY*, *MONTE CHRISTA* a *PAMĚTI LÉKAŘOVY*. Tým spolupracovníků dokončoval pod jeho vedením *VIKOMTA DE BRAGELONNE* a *KRÁLOVNIN NÁHRDELNÍK*. Stále ještě stál v čele literární fabriky, kde jako „partařira“ působil nadaný Auguste Maquet a kde nechyběl ani zručný opisovatel, který dovedl mistrovsky napodobit Dumasův rukopis – v té době ovšem neexistovaly psací stroje, sazeči pracovali podle rukopisů a nakladatelé odmítali „literární fabriku“ a chtěli „originál Dumase“. Dumasovi dělníci se ale bouřili, reptal i Maquet, a tak byl Dumas rád, když rytíř-rukopravec přivedl

„mladého literáta z Nantes“, trochu vyjeveného, ale náležitě nadšeného, ramenatého, kudrnatého a zrzavého. Dumas rozhodně nepozval hosta, aby si sedl, a neřekl: „Budeme hovořit o Paříži.“

Popadl ho za loket a zavlekl do kuchyně, kde ho naučil péci originál omelety à la Monte Christo. A tak se stalo, že mladý Verne začal dojíždět do záměčku Monte Christo, což byla budova tak přepychová, že vyrazila dech i Balzakovi, a kde za lepších časů pán domu hostil až šest set lidí.

21. února 1849 uvedlo Dumasovo Historické divadlo *MLÁDÍ MUŠKETÝRŮ*. Verne se zúčastnil premiéry v autorově lóži. Byl nadšen! Vedle něho seděl Théophile Gautier, kritik Jules Janin, slavný novinář Girardin. Alexandre Dumas mladší ukazoval Vernovi politické a společenské veličiny, rozsazené v protějšcích lóžích.

Za několik dní Verne složil poslední zkoušku a stal se licenciátem. Nic nebránilo návratu do Nantes. Už v březnu mohl zahájit právnickou praxi.

„Když jsem se poprvé setkal s Dumasem,“ bude po mnoha letech vyprávět, „rozhodl jsem se: co on udělal pro historii, udělám já pro geografii!“

Je to prohlášení zajímavé, ušlechtilé, ale ne zcela přesné. Alexandre Dumas starší Verna nesporně uchvátil, ovšem skutečný vliv na něho měl Alexandre Dumas syn. I on byl renomovaný literát – on, o pouhé čtyři roky starší, než student Jules Verne. Proslavil ho román *DÁMA S KAMÉLIEMI* a chystal se na úspěch s divadelní verzí tohoto díla. V jeho společnosti začal Jules Verne dýchat čerstvý vzduch. Kromě práv studoval i literaturu, zdá se, že dokonce i jeho otec souhlasil s tímto podivným, dvoukolejným studiem. Dvoukolejným i v tom smyslu, že ony dvě koleje nemohly navždy jít vedle sebe, dříve či později se musely rozdělit, aby se už nikdy nesetkaly, a život ve společnosti lidí, jako byli Dumasové

otec a syn, jistě přibližoval okamžik, kdy Julesův vlak vjede na výhybku.

Těžko soudit, čím si Verne mladého Dumase získal. Pod jeho dohledem napsal frašku *ZLOMENÁ STÉBLA* a hra se začala v otcově divadle zkoušet. Spolupráce s jinými autory nebyla v dumasovské literární dílně neobvyklá. Dumas starší zaměstnával mnoho literárních nádeníků, ovšem byl to on, majitel firmy, kdo výsledné dílo podepisoval. Pod *ZLOMENÝMI STÉBLY* však byl podepsán Jules Verne jako jediný autor. Těžko tedy soudit, jaký byl přínos mladého úspěšného literáta, navíc dědice a nositele slavného jména. V roce 1898 Verne na tuto dobu vzpomínal, když ho v Amiens navštívil novinář Adolphe Brisson. Popisoval ji velmi frivolně. Hru údajně psal v zahradě záměčku Monte Christo. Sem se stahovaly hladové návštěvy na oběd a Dumas je hostil, třebaže musel prodat příbory. Šampaňské jiskřilo a „ženy byly krásné a nikdo si nestěžoval, že musí pít ze stejné skleničky jako soused“.

Jednoaktovka *ZLOMENÁ STÉBLA* se zachovala v plné slávě. Je to fraška o starofrancouzském způsobu sázky: prohrává ten, kdo přijme jakýkoli předmět z protivníkovy ruky, i kdyby to byla taková nicotnost, jako je zlomené stéblo. Takovou sázku uzavře mladá hrdinka hry se svým letitým manželem: když manžel prohraje, musí jí koupit přepychový náhrdelník. Jako v každé správné frašce je i ve *ZLOMENÝCH STÉBLECH* milenec ve skříni, manžel přijme z manželčiny ruky klíč, a tím samozřejmě prohrál. Ale pozor – frašku napsal ctnostný Verne, a proto milenec, jak se ukáže, není milenec, ale počestný přítel.

Hra byla uvedena 12. června 1850 a měla úspěch. Hrála se i jinde. 7. listopadu 1850 se *ZLOMENÁ STÉBLA* uváděla v divadle Graslin. Verne stoupal vzhůru i společensky. Pomáhalo mu cosi, co bychom dnes mohli označit za „bretaňskou lobby“. Kolem

skladatele Andriena Taleyho se sešli malíři, hudebníci a začínající spisovatelé a založili výstřední společnost „Jedenáctka bez žen“. Spolu s Vernem tu byli další dva kamarádi z Nantes, hudebník Hignard a mladý finančník Charles Maisonneuve, někdejší spolužák z koleje svatého Donatiena. Ujal se *ZLOMENÝCH STÉBEL* a vydal je tiskem. Několik výtisků hry přišlo i do Nantes. Zdejší literární kroužek nezapomněl na svého někdejšího člena a byl naopak nadšen, že někdo z „našinců“ proslul i v Paříži, a tak byla hra uvedena i zde. Deník *Courrier de Nantes* psal, že hra je choulostivá, někdy až kluzká. Byl to úspěch maličký, dá se říci nicotný – ve srovnání s úspěchy skutečnými, jaké na Verna teprve čekaly. Jenže ve dvaadvaceti letech má zrak jiný smysl pro perspektivu. Jako kdyby se díval na úspěchy tím správným koncem kukátka, kdežto na problémy a úskalí opačným, tím, který zmenšuje. Verne si už snad i myslel, že je „hotový muž“, že prorazil. Měl přece za sebou ještě dvě další dramatická díla. Bylo to *PRACHOVÉ SPIKNUTÍ*, hra o útoku Guyho Fawkesa a jeho druhů na britský parlament v roce 1605, a *DRAMA Z DOBY REGENTSTVÍ* o vládě Filipa Orleánského, poručníka budoucího Ludvíka XV.

Neopouštěl ani druhou kolej, právnická studia. Dokončil je v létě téhož roku, kdy slavil premiéru své jednoaktovky. 18. srpna 1850 si stěžuje v dopise otci, že diplom ještě není hotov. Proč to otálení? Naznačuje to dopis z 22. ledna 1851. Vyplývá z něho, že diplom má sice v kapse, ale že slavnostní přísaha přijde na padesát franků. Studia dokončil, slib daný otci tedy splnil. Nebere dokončená studia na lehkou váhu. Když se jeho tři sestry budou vdávat (postupně v letech 1858, 1860 a 1861), půjde jim za svědka a na oddacím listu vyplní kolonku „povolání“ slovem „advokát“. Jistě to bylo nelehké rozhodování a jízda na dvou kolejích ho musela týrat. Rád by, aby jedno šlo s druhým.

„Jistě víš, jakou má Paříž neodolatelnou přitažlivost pro každého a zvláště pro mladé lidi. Rozhodně bych raději žil v Paříži než v Nantes. Zlobí mě, jak falešný pohled má venkov na literární svět. Pořád musím opakovat, že to, co jsem z něho tady poznal, se podobá naší společnosti v Nantes jako kapka kapce.“

Jak rád by se advokacie vzdal a věnoval se literatuře! Jenže je tu pořád ta finanční situace. Dumasovo divadlo mladého literáta neuživí. Umění ho přitahuje, jenže právníčina, to je existence. Ještě v březnu 1851 napsal otcí:

„Nic více si nepřěji, než abych se zapsal mezi pařížské advokáty. Jenže k tomu je zapotřebí, abych bydlel ve svém. Mohl bys mi poslat potřebné peníze, a ujišťuji tě, že žádné peníze by nebyly lépe a jistěji investované. Vím o hezkých bytech za 200 franků ročně.“

V zimě roku 1851 dokonce šel tak daleko, že se rozhodl nastoupit do práce jako koncipient v advokátní kanceláři Paula Championniera. Otec si to představoval jinak. Rád by syna stáhl k právnické praxi zpět do Nantes. I on je na dvou kolejích. Rád by, aby jeho firma měla co nejdřív pokračovatele, a zároveň si uvědomoval, že by tím zakončil synovo mládí. Syn se zuby nehty držel Paříže. Chtěl psát a potřeboval otcovy peníze. Nalezl řešení, které by mu umožnilo jet dál po dvou kolejích. Nastoupí u Championniera, tudíž zůstane v Paříži a bude nablízko literárním kruhům. Otec mu finančně pomůže najmout si byt. Elegantní řešení?

Osud to chtěl jinak. Zasáhla smrt, nebylo kam nastoupit. Jules Verne zůstal sám s rozpracovanými rukopisy: dva roky pracoval na veršované komedii *LEONARDO DA VINCI*, kde měnil název na *LA JOCONDE* a *MONA LISA*. Hra se nikdy nehrála, podobně jako další veršovaná komedie *OD CHARYBDY KE SKYLLE*. Třel bídu s nouzí, přivydělával si dáváním kondicí žákům nezbedníkům. Otec zuřil, když se to dozvěděl, a naléhal, nabídl mu dokonce

spolumajitelství kanceláře. Nabídl i jiné řešení: ať se Jules vrátí do Nantes na dva roky a pak uvidí.

Ale syn odpověděl:

„Vyhovuje mi jen ta dráha, kterou jsem už zvolil: literární. Nic mě nemohlo víc dojmout, než tvoje nabídka, ale copak nedělám dobře, že soudím podle vlastního mínění? Tvůj úřad by v mých rukou zahynul. Odpuť synovi, který si tě váží a který tě miluje.“

Dospěl do místa, kde se obě koleje definitivně rozcházejí.

Otec odpustil – ale přestal posílat synovi peníze. Kdo si mohl dovolit žít roku 1851 v Paříži z literatury! V dobách hojnosti příživníci mladí literáti u stolu bohatých mecenášů – kolik takových lvíčat krmil jenom Alexandre Dumas! Ale doba byla zlá, Ludvík Bonaparte uchvacoval stále větší díl moci, země byla v krizi. Snad Pierre Verne doufal, že syna vyhladoví. Jenže ten dokázal žít skromně a vyžil z mála. Hlavně že se mohl dál stýkat se svými veselými kamarády, mohl dál navazovat známosti. A jedna měla pro něho osudový význam.

Sešel se s Jacquesem Aragem, mladším bratrem slavného astronoma. Arago podnikl v letech 1817–1820 cestu kolem světa a skvěle ji popsal. V padesáti letech oslepl, ale ani to mu nezabránilo v dalších cestách, a když v Kalifornii objevili zlato, Arago se postavil do čela francouzské výpravy zlatokopů. Verne se s ním seznámil jako s mužem sedmdesátiletým. Právě se vrátil z výpravy do Kalifornie, kde byl hanebně opuštěn lidmi, které měl doprovázet. V jeho bytě v ulici de Mazagran, číslo 14, se scházeli cestovatelé, vědci, spisovatelé a dobrodruzi. Tito lidé otevřeli Julesi Vernovi svět. Začal trávit celé dlouhé hodiny v Národní knihovně a studoval zeměpis.

V salónu profesora Henriho Garceta se seznámil s jiným druhem lidí – s matematiky, fyziky. Tito muži se opájeli vědou. Vysvětlili Vernovi, že zdánlivě suchá a neživotná bádání se brzy projeví

v praktickém životě a že technický pokrok přinese vykoupení proletářům. Nebylo důvodu, proč by jim právníkův syn neměl věřit.

V těchto dnech se setkal s Pierrem Françoisem Chevalierem. Byl to muž asi o patnáct let starší než Verne, a také Bretonec, takže zafungovala „bretaňská lobby“. Narodil se v Paimboeufu, jednom ze dvou nantských přístavů, a stejně jako bratři Vernové studoval na Královském lyceu. Řídil „týdenní almanach“ *Musée des familles*. Byl plný ochoty pomoci mladému autorovi v mezích svých možností. Almanach zaznamenal mezi svými spolupracovníky Huga a Dumase, ale ve skutečnosti to byl časopis velmi skromný a Verne tu mohl otisknout jen dvě povídky ročně – na víc prostě nezbylo místo.

A tehdy se projevil Aragův vliv.

Jules Verne až dosud psal milostné veršičky a veršované komedie. Třebaže později tvrdil, že to byl Dumas, kdo mu vnukl myšlenku „vědeckého románu“, bylo to setkání s romantickou figurou vědce a cestovatele, které nasměrovalo jeho literární kolej tam, kde v budoucnu čekal úspěch. Chevalier mu nabídl prostor ve svém periodiku. Verne nezaváhal.

V roce 1851 zde Verne otiskl *PRVNÍ NÁMOŘNÍ MEXICKÉ LODĚ* a *DRAMA VE VZDUCHU*. O první stati napsal Verne otci, že ji napsal ve stylu Jamese Fenimora Coopera. Skromnost tedy nebyla jeho dominantní vlastností v těch dobách! Toto *DRAMA V MEXIKU*, jak byla próza též překládána do češtiny, je začátečnický melodram v historických kulisách. Ani balonistická próza není o nic lepší. Jde o beletrizovanou historii balonového létání s barvotiskovou dějovou linií na téma „šílenec v balónovém koši“. Nicméně jsou tu už znamení budoucího Vernova stylu. Propojení dobrodružného děje s naučnou linií bude charakterizovat i jeho pozdější nejlepší díla. Nikdo po něm a nikdo před ním se neodvážil zatížit děj tak

školometsky nudným výčtem nezáživných faktů, jak to bude praktikovat po celou svoji tvůrčí dráhu. Však taky od nikoho jiného by si to čtenáři nenechali líbit.

Ale nepředbíhejme, do Verna – velmistra „vědeckého románu“ máme ještě daleko.

Spolupráce s almanachem mu zlepšila náladu do té míry, že se rozhodl opustit skrovnou mansardu na levém břehu Seiny a odstěhoval se na bulvár de la Bonne Nouvelle. Ocitl se uprostřed dění – divadlo Gymnase bylo přes ulici, Lyrické divadlo, bývalé Dumasovo Historické divadlo, bylo o několik bloků dále, blízko bydlel Arago a nedaleko byla i burza, nové srdce hlavního města.

Konec roku poznamenal život Francie i život Julese Verna. Obě události jsou, pravda, nesouměřitelné: Ludvík Bonaparte, prezident druhé republiky, prohlásil se císařem a pozatýkal své odpůrce. Pochopové vnikli i do Hugova bytu, ale básník uprchl s falešným pasem do Belgie. Na celou zemi padla tíseň.

Pro Julese Verna osobně byl konec roku osudový: ředitel Lyrického divadla Jules Seveste mu nabídl tajemnické místo s platem dvanácti set franků ročně a otec přišel s nabídkou spolumajitelství své firmy v Nantes. Nevzdal se naděje, že lze z jedné koleje přestoupit na tu původní, ctihodnou, nekodrcavou.

Jenže syn už byl příliš daleko.

Jules mu odpověděl:

„Osud mě spojil s Paříží. Může ze mne být dobrý spisovatel, ale vždycky budu jen špatný advokát. Ve všem vidím jen komickou stránku věci anebo uměleckou formu, a skutečná realita věcí mě nezajímá.“

Jules Verne se dobu strávenou v Paříži naučil žít skromně a koneckonců se sto franky měsíčně se v té době dalo žít docela slušně. Volil divadlo. Napsal otci dojemně naléhavý dopis. Jistě ho trápily

synovské výčitky. Byl by natvrdlý, kdyby nevěděl, co to všechno pro otce znamená. Nemohl si ale pomoci, kolej vedoucí k advokátské praxi už byla za obzorem jeho života.

Přesto otec ještě dva roky čekal, než svoji praxi prodal a odešel na odpočinek.

Divadlo, v němž měl Verne nastoupit, bylo dědicem původního Historického divadla Alexandra Dumase, které zkrachovalo v roce 1850. Divadlo převzal Edmond Seveste a jeho mladší bratr Jules Seveste. Bratři mu dali novou náplň i nový název.

Jules měl spoustu práce, divadlo ho zaměstnávalo od rána do večera. Měl na starosti celou provozní agendu, což v divadelním světě znamená podobnou činnost, jako pastva stáda blech. Občas si našel čas na studium, a dokonce i na psaní. Dál spolupracoval s almanachem *Musée des familles* a otiskl tam divadelní hru *ZÁMKY V KALIFORNII*, založenou na Aragově vyprávění o zlatokopech v Americe. Také námět na povídku *MARTIN PAZ* získal v Aragově salónu, kde se setkal s peruánským malířem Mérinem, zakladatelem Akademie krásných umění v Limě. Povídka malíře zaujala natolik, že ji dokonce ilustroval. Spolu s Aristidem Hignardem napsal dvě operety, *COLLIN MAILLARD* a *MARJOLAINE A JEJÍ SPOLEČNÍCI*. Druhá opereta putovala zatím do zásuvky, ale první se skutečně hrála a kritika ji přijala nad očekávání příznivě. Zato peníze nevynesla žádné.

Tři roky pracoval Verne v Lyrickém divadle. Za tu dobu prožil jen jednu chvíli plnou pohody v La Guerche, ve společnosti početných bratranců a sestřenic. Osmnáct se jich sešlo u stolu, jemuž vévodil strýc Prudent. Mladý literát byl středem pozornosti – a také mladý kapitán Paul Verne.

Vysilující práce podlomila Vernovo zdraví. V roce 1853 se poprvé objevily migrény, a v červenci následujícího roku dokonce ochrnul

na levou polovinu obličeje. Po celý zbytek života bude trpět nespavostí a levá polovina těla mu nedá nikdy pokoj. Aby si odpočinul, odjel na krátkou dovolenou k Severnímu moři do Dunkerku. Po návratu napsal pro *Musée des familles* další povídku, *ZIMOVÁNÍ V LEDOVÉM MOŘI*. Spolu s *MISTREM ZACHARIÁŠEM* to byla na dlouhou dobu Vernova poslední povídka. Přitom právě *ZIMOVÁNÍ V LEDOVÉM MOŘI* je první dílo, které nenese rysy začátečnického tápání. Je to ostře viděný a plasticky líčený polárnícký příběh, který by mohl být součástí některého z příštích svazků Dobrodružných cest. Ale na ty si ještě musíme počkat.

V těchto letech se otec smířil s tím, že ze syna advokát už nikdy nebude, vzal ho na milost a ve svých dopisech projevil živý zájem o literární pokroky mladého autora. Jak vyplývá z otcova dopisu, posílal dokonce synovi peníze na přilepšenou. Mladému literátovi zbylo něco peněz, aby si koupil na splátky starý klavír (pocházel z roku 1788, tedy z doby předrevoluční, jak zdůraznil v žertovném dopise matce), a ještě mohl dát nějaké úspory stranou.

Veteráni krymské války zavlekli do Paříže choleru. V říjnu 1854 vypukla epidemie, které podlehl i ředitel Lyrického divadla Seveste. Jeho nástupcem se stal Emile Perrin. Jules Verne už byl v jiné situaci než v roce 1851, kdy byl ochoten vzít takřka jakékoli zaměstnání. Cítil vděčnost k Sevestovi, ale s Perrinem neměl nic společného. Počkal, až nový ředitel najde náhradu, a pak z divadla odešel.

Rok 1855 byl pro něho rokem rekonvalescence. V březnovém a dubnovém čísle *Musée des familles* vyšlo *ZIMOVÁNÍ V LEDOVÉM MOŘI*. Za povídku dostal zapláceno na tu dobu královsky, a mohl splatit dluhy. Po odchodu z Lyrického divadla jistě hodně pracoval. Tiskem však nevyšlo pranic, pouze *MARJOLAINE A JEJÍ SPOLEČNÍCI*

byla s úspěchem předvedena publiku, ale opět bez významného peněžního efektu.

Skončila krymská válka, otevřely se nové literární salóny a sedmadvacetiletý literát jasně pocítil, že první mládí je to tam, že většina mondénních přátel o něho ztratila zájem a že se objevili noví lidé, mladí, plní elánu a nadějí.

Už několikrát se zmínil v dopise rodičům, že by se rád oženil, „takřka s kýmkoli, se zavřenýma očima“, protože jen sňatek ho vytrhne – z katastrofální finanční situace. Ale zatím se ženil kdekdo, jenom ne Jules Verne. S odstupem nám může přijít tato „svatbychtivost“ Julese Verna divná. Není obvyklé, že by mladí literáti toužili po klidu manželského přístavu. Členství ve společnosti „Jedenáctka bez žen“ zapadá do obrazu pařížského bohéma rozhodně víc, než představa mladíka, dychtícího po svazku manželském. Ovšem náhlá citová vzplanutí, kterých jsme byli v jeho mladém věku ostýchavými svědky, naznačují, že Verne nade vše toužil po pevném citovém svazku. Přitom v jeho dílech, jak ještě uvidíme, je motiv citu, motiv lásky mezi mužem a ženou, použit jen zřídka a nikdy nejde o pokus psychologicky věrohodně takový vztah zmapovat. Vernovy odtažitosti k ženám si všímají i méně pozorní komentátoři jeho díla. Pomocí „uhlířské psychologie“ bychom se mohli snadno prodychtit k sáhodlouhým závěrům o vlivu matky a o traumatu vyvolaném nešťastnou jinožskou láskou.

Zůstaňme však věrni faktům, jak se zachovala v korespondenci. Naštěstí byl Verne pilný „dopisovatel“ a zanechal tedy po sobě mnoho písemných stop. V květnu 1856 se ženil v Amiensu jeho přítel Lelarge. Požádal Verna, aby mu šel na svatbu za svědka. V Amiensu se Jules Verne seznámil s nevěstinou sestrou, mladou vdovou Honorinou Morelovou, rozenou Deviannovou, matkou dvou dcerušek.

Paní Honorině bylo šestadvacet let. Mladý muž se zamiloval. „Chci se oženit, je třeba mě oženit,“ psal matce ještě z Amiensu.

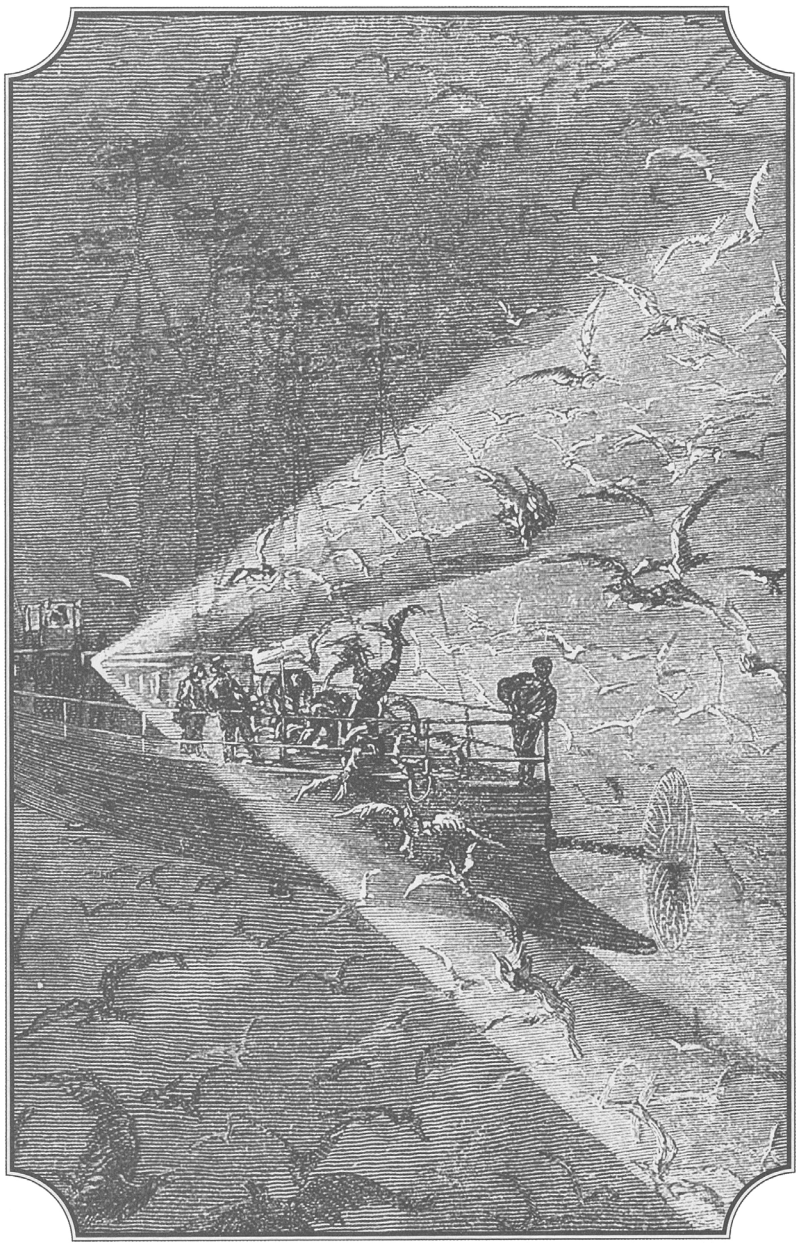
Zaujal ho ale i Honorinin bratr. Tento mladý muž Vernova věku byl finančník a vydělával v provinčním Amiensu padesát tisíc franků ročně. Literát byl oslněn: považoval dvanáct set franků ročně za slušný příjem – a tady muž stejně starý jako on vydělává bez valného úsilí čtyřicetkrát víc!

Dovedeme si představit ty večery v Amiensu, kdy mladý finančník literátovi „naléval čistého vína“. Je po válce, krize pomine, Napoleonova vláda je pevná, obchody se brzy budou hýbat. Je třeba skočit po příležitosti!

Jules Verne skočil současně po dvou příležitostech. Prostudoval si Proudhonovu *PŘÍRUČKU SPEKULANTA NA BURZE* a pocítil, že mu narostla kůže finančního magnáta. Charles Maisonneuve, ten, který financoval tisk *ZLOMENÝCH STÉBEL*, mu znovu pomohl a zprostředkoval koupi poloviny makléřské firmy mistra Egglyho v ulici de Provence. Nu a po povinných formalitách se Verne oženil s vdovou Morelovou.

Jedno i druhé nebylo bez obtíží. „Povinné formality“ trvaly půl roku, a co horšího, kde vzít padesát tisíc franků? Tolik totiž stál podíl v Egglyho podniku!

Napsal otci dopis, pak druhý, třetí, desátý. Otec váhal, bál se nového dobrodružství svého syna. Pochopil, že chlapec v literatuře definitivně ztroskotál. Má teď riskovat podruhé? Neměl by se konečně pustit do právnické praxe? Ale neúspěšný literát přece jen dovedl psát přesvědčivé dopisy a otec nakonec synovi peníze půjčil, ač na vysoký úrok. Mladý muž rozvinul plachty a odrazil od břehu literárního, aby se pustil do dosud neznámých moří burzovního podnikání.

Muž, který létal

Když Verne přišel do Paříže, Dumas byl na ústupu ze slávy. Fyzicky i společensky vyčerpán, velký mág zábavné literatury stačil dát mladému autorovi impuls. Pod jeho vlivem Verne napsal řádku dnes neznámých hříček a operet, ušitých podle osvědčených stříhů. Kdyby Verne přišel k Dumasovi o deset let dříve, měl velmi pravděpodobnou šanci, že se stane zaměstnancem literární fabriky, stejně výkonným, jako byl Maquet.

O něco později se seznámil s Aragem, mužem slavným a slavným, ale starým a slepým. O tři roky dříve by pravděpodobně provázel Araga do Kalifornie a měl by příležitost zakončit život s rozbitou hlavou na pomezí nějakého claimu jako tolik jeho soukmenovců. Arago vyburcoval mladého muže a pod jeho vlivem vzniklo několik povídek, nikterak skvělých, ale natolik zdařilých, že je můžeme se zájmem číst ještě dnes.

Také na burzu vstoupil pod vlivem cizího člověka, mladého Devianna. Tentokrát se nechal nadchnout, pustil se do práce, vypáčil z otce padesát tisíc franků a pronikl do složitého burzovního mechanismu. Literaturu hodil za hlavu a začal vydělávat peníze. Ostatně, šlo mu v uplynulých letech opravdu o literaturu? Anebo bylo ono literární příštipkaření pouhým prostředkem ke společenskému uplatnění?

Díky vlně romantismu nemusel už společensky úspěšný mladý muž být nezbytně bohatý. Stačilo, když byl zajímavý. A kdo mohl být v té době zajímavější než mladý literát? Víme, s kým se mladý Verne stýkal a s kým se nestýkal: odmítal salón Jomini, protože byl „politický“ a hovořilo se tam o Cavaignakovi a Ludvíku Napo-

leonovi, a to vše mladého génia tolik, tolik nudilo. Zato ho oslnil salón Josefíny de Barrère a její bohaté styky s aristokraty a literáty, lhodostejno, zda úspěšnými nebo neúspěšnými.

Mladý bohém tedy spisoval, ale pak si uvědomil, že chudoba ve třiceti letech nemá už ten půvab, jaký měla ve dvaceti. Ostatně, jaká chudoba! Žil v jistotě, že se může kdykoli vrátit do Nantes a bude mít všeho, co hrdlo ráčí... Při takovém vědomí se chudoba dobře snáší, protože chybí nejhorší prvek skutečné chudoby: beznaděj.

Tak tedy burza, ctihodné a výnosné pracoviště Julese Verna. Obrovitá budova na Burzovním náměstí. V jejím sousedství, jaká to shoda, ulice Feydeau. Z bulváru de la Bonne Nouvelle je to deset minut pěší chůze. Dva týdny praktikoval u finančníka Giblaina a pak se pustil do vlastního podnikání. Měl pravdu, když psal otci, že dnešní systém je založen na velkých financích a že Napoleon bude držet burzu za každou cenu. Tady se Verne poprvé setkal se světem jinak než na mapě. Tady poznal hybné síly průmyslu a obchodu.

Je obtížné odpovědět na otázku, jaký byl vlastně Verne makléř. Vernovské legendě je nepřijemné, že pozdější vychovatel mládeže byl účasten na díle tak pochybném, jako je kšeftování s akcemi. Snaží se nás přesvědčit, že Verne provozoval makléřství jen levou rukou za všeobecného veselí. Paní Allottová ve svém spise nám představuje Verna na pravém křídle kolonády, kde se shromažďovala skupinka hejsků-burziánů a kde prý Verne vykřikoval své vtípy a vtíčky a mistrovsky šermoval slovy a slůvky.

Žádný konkrétní dokument nedokazuje, že Verne pracoval na burze se zamhouřeným okem a sarkastickým úsměvem na tváři. Takové počínání by jistě vyvolalo nelibost rodiny Devianových i mistra Egglyho. Navíc měl Verne předpoklady, aby práci makléře dělal dobře: byl v práci systematický, houževnatý, energický, ná-

paditý a měl výtečnou paměť. Ostatně, z dochovaných dopisů otci vyplývá jeho nelíčený zájem o burzovní praxi. Neměl nejmenší důvod pohrdat prací makléře. Jeho doba a jeho okolí si neobyčejně vážilo peněz. Pro Verna existoval v Paříži jen jediný svět – svět bohatých. Rozvoj vědy a kultury vyžadoval peníze, bylo třeba peněz, aby hrála divadla a bzučely přístroje v laboratořích, bohatí vytvářeli společenský život. Verna nemohlo napadnout, že spekulace s kolísavými kursy akcií je práce méně mravná než kterákoli jiná. Teprve později, mnohem později bude mít na peníze a bohatství jiný názor. Do té doby uplyne mnoho času a vody.

Verne přivedl paní Honorinu do svého dvoupokojového bytu na bulváru de la Bonne Nouvelle. Právem tvrdíme, že do „svého“, protože dosavadní spolubydlící Hignard se přestěhoval o dvě patra níž. Verne prý se budil denně v pět hodin, navlékl na noční košili staré kalhoty a pustil se do práce. Po čtyřech hodinách náležitě posnídal a v deset se odebral na burzu. Co vlastně dělal od pěti hodin ráno? Vernovská legenda nás ujišťuje, že psal. Nemáme právo o tom pochybovat, omezíme se na upozornění, že za jediný rok lze při každodenním čtyřhodinovém spisování popsat neuvěřitelnou horu papíru. Možná, že Verne ji popsal, ale faktem zůstává, že z té doby pochází jen historický román *SAN CARLOS*, poprvé uveřejněný až v roce 1991.

Jisté však je, že vedl usilovný život společenský. Na burze nepracovali jen profesionálové. Podobných „emigrantů z literatury“ tu bylo víc: Felix Duquesnel, pozdější ředitel divadla Châtelet, Zabbah z časopisu *Charivari*, hrabě de Cardaillac, ředitel divadla Vaudeville, a také Charles Wallut, nový šéf *Musée des familles*, ten, který otiskl poslední Vernovu povídku *ZIMOVÁNÍ V LEDOVÉM MOŘI*. Nechyběl tu ani Maisonneuve, s nímž jsme se už několikrát v našem vypravování setkali. Verne navštěvoval mondénní salóny,

dále se stýkal s kamarády z Jedenáctky bez žen, kterých už bylo daleko víc než jedenáct, většinou ženatých.

Dramatický byl konec padesátých let a Verne mohl pozorovat velmi zblízka světový vývoj událostí. Sipáhíové povstali proti Angličanům v Indii. Anglo-francouzský expediční sbor pronikl do Číny. Orsini se pokusil o atentát na Napoleona III. Samozvaný francouzský císař přepadl Indočínu. V dubnu 1859 vstoupil po boku Sardinie do války proti Rakousku. Vojska francouzské a sardinské monarchie slavila úspěchy a 10. června téhož roku bylo uzavřeno příměří.

Následujícího dne šel Jules Verne do práce a shledal, že je burza zavřená. Naskytla se mu příležitost neočekávaných prázdnin! Doma čekala Verna další dobrá zpráva: bratr Aristida Hignarda pracoval v Saint Nazaire jako agent paroplavební společnosti a nabídl Julesovi a Aristidovi bezplatnou plavbu do Skotska a zpět. Poprvé měl Verne cestovat do ciziny, poprvé se měl plavit po moři! Byly to nádherné prázdniny a Verne uviděl místa, která později popíše ve svých románech. A co je nejdůležitější – po návratu se vrhl s chutí do psaní.

Jeho pravá chvíle však ještě nenastala. Nenavázal totiž na znamenité *ZIMOVÁNÍ V LEDOVÉM MOŘI*, ale na své divadelní hříčky. Spolu s Aristidem Hignardem se pustil do práce na operetě *HOSTINEC V ARDENÁCH* a vzápětí napsal frašku *PÁN ZE ŠIMPANZŮ*. Po pěti letech se vrátil k literatuře. Ale i tentokrát k tomu potřeboval silný popud zvenčí, energický impuls, který nastartoval jeho tvůrčí motor – cestu do zahraničí. Na jeho psacím stole rostla hromádka popsaných listů. Ale hned vedle se vršila druhá hromádka – zápisky z cesty po Anglii a Skotsku. S podivem shledal, že přátelé bouřlivě vítají jeho návrat do literatury a oslavují ho div ne jako velmistra pera. Lyrické divadlo okamžitě projevilo zájem o *HOSTINEC V ARDENÁCH*. Fraška *PÁN ZE ŠIMPANZŮ* se objevila v Théâtre des Bouffes,

které řídil slavný skladatel Jacques Offenbach. Na podzim roku 1860 napsal Verne za několik dní další frašku – *JEDENÁCT DNÍ OBLÉHÁNÍ*, rozumí se obléhání manželské ložnice... Ale to byla opravdu poslední ozvěna mladických literárních pokusů, podniknutých pod vlivem Alexandra Dumase. Nastala doba vážné práce.

Ještě jednou, po pěti letech, měl Jules Verne přispět do *Musée des familles*. Nebyla to tentokrát povídka, ale literární studie o jeho obdivovaném autoru, Edgaru Allanu Poeovi. Do nebe zde vynáší amerického spisovatele i jeho francouzského objevitele a překladatele Baudelaira. Lituje, že *DOBRODRUŽSTVÍ ARTHURA GORDONA PYMA* není dokončeno. „Kdo vyprávění dokončí? Někdo, kdo je víc než já odhodlán odvážně se vrhnout do oblasti nemožnosti.“ Nuže, po dvaceti letech Verne napíše toto dokončení pod názvem *LEDOVÁ SFINGA*. Náš úžas ale vzbudí Vernovo hodnocení Poeovy povídky *SENZACE S BALÓNEM*. Byla to literární mystifikace, otištěná v roce 1844 v deníku *New York Sun*. Povídka je psána ve stylu reportáže z balónového letu na trase Anglie – Amerika. Byla uvedena palcovými titulky: *OHROMUJÍCÍ SPĚŠNÉ ZPRÁVY VIA NORFOLK! – ZA TŘI DNY PŘES ATLANTIK! JEDINEČNÝ TRIUMF LÉTAJÍCÍHO STROJE PANA MONCKA MASONA!* Tisíce lidí uvěřily, že vzduchoplavci opravdu přeletěli Atlantik. Když se „pravda provalila“, vypukl skandál, který stál autora i vydavatele novin mnoho nepříjemností.

Bezmála po dvaceti letech přichází Jules Verne. Také on vzal Poeovo dílo vážně – i když v jiném smyslu než čtenáři *New York Sun*. Domníval se totiž, že Poe se pokusil o seriózní „vědeckou povídku“, a nepochopil, že jde zcela prostě o recesi.

Povídka se tváří jako strohá technická zpráva, doplněná deníkem letu. Hýří vymyšlenými čísly a pečlivě popisuje absurdní technická řešení. Na základě výpočtu dokazuje, jak je možné, že z výše 25 000 stop vypadá moře jako lavór, protože následkem

rozšíření obzoru „vodorovná odvěsna a přepona pravoúhlého trojúhelníka o svislé odvěsň, dlouhé 25 000 stop, zdají se být rovnoběžné“, a následkem toho „obzor vypadá, jako kdyby byl v úrovni balónového koše“, takže moře je jako mísa hluboká 25 000 stop. Poctivý, dobrý Jules Verne přezkoumal „výpočty“ a shledal, že jsou „nepřesné“ a že je to škoda, protože kdyby americký spisovatel byl jen trochu pečlivější, jeho dílo by bylo přesvědčivější! Dovedeme si představit, že by Jules Verne podobně hodnotil třeba konstrukci těžní věže Járy da Cimrmana, proslulého českého humanisty a vynálezce...

Zdaleka ne náhodou se Verne pustil do aeronautických úvah právě v této době, ne náhodou jeho další článek pro *Musée des familles* pojednával také o vzduchoplavbě. Na toulkách pařížským elegantním světem totiž narazil na skupinu lidí, kteří spojovali půvaby návštěvníků salónu matematika Garceta a návštěvníků salónu paní de Barrère. Tito lidé byli mladí, bohatí, inteligentní a zabývali se činnostmi nejmódnější, totiž otázkami vzduchoplavby.

Předčasně nařikal aeronaut Kirsch nad úpadkem zájmu o létání. Vynález balónu, jak se zdá, v osmnáctém století předstihl svou dobu; zrodil se hotový a dokonalý a zůstal takový beze změny prakticky až do našich dob. Většina ostatních převratných vynálezů vznikala obtížně, pracně a hlavně dlouho. Až ve třicátých letech se ve Francii poprvé rozjel vlak. Ale vynálezů přibývalo a průmyslová výroba nabývala na síle. Atlantikem plul dvě stě metrů dlouhý parník Great Eastern s motory o síle sedmi a půl tisíce koní – Jules Verne ho viděl ve stavbě v loděnici při svém výletu do Anglie. Konstruktor Olivier Riou stavěl podmořskou loď poprvé poháněnou jinou silou než lidskou – parním strojem, vytápěným éterem. Lenoir postavil motor poháněný stlačeným vzduchem a rozběhl se první elektromotor. Ferdinand Lesseps hnál novodobé otroky na Suezskou šíji, aby tam

prokopali průplav. V Kolíně nad Rýnem pracovali mechanici Otto a Langen na prvním výbušném motoru, poháněném benzínovými parami. Na dno moře byly položeny první telegrafní kabely, které se sice přetrhly, ale technici nepochybovali, že v blízké budoucnosti budou propojeny celé kontinenty.

Nepochybovali... Ti muži o ničem nepochybovali. Elegantní mladí pánové založili v Paříži Kruh vědeckého tisku a Jules Verne se k nim okamžitě připojil. Setkal se tu s vikomtem Pontonem d'Amécourtem. Bylo mu pětatřicet a zabýval se projektem helikoptéry. Spojil se s Gabrielem de La Landellem, námořním důstojníkem a spisovatelem námořních románů. La Landelle byl zralý muž, blížící se padesátce. Jak vzrušující bylo zabývat se helikoptéry, tím spíš, že tu nepříjemnou stránku věci dělali za elegantní vynálezce ti druzí: vikontové se zabývali výpočty a mechanici a klempíři stavěli funkční modely. La Landelle vynalezl slovo „aviatika“ a celou rodinu slov odvozených. V roce 1863 vyjde jeho *AVIATIKA NEBOLI VZDUŠNÁ PLAVBA* s nárysem první helikoptéry na obálce. Stroj poháněný dvěma věžemi zřejmě bronzových vrtulí, napojenými na parní stroj, vznáší se ve vzduchu označen nápisem *Possibilité et utilité*, „možnost a užitečnost“. Ale to je dosud v budoucnosti, přátelé v roce 1860 teprve o helikoptérách vzrušeně diskutují.

Právě v této době se k nim přidal i Jules Verne, literát, který právě vyšel na slunce ze stínu zapomenutí. Noví přátelé z Kruhu vědeckého tisku ho neobyčejně zaujali, ale jeden z nich ho zaujal mimořádně. Nebojíme se prohlásit, že ho fascinoval a způsobil konečný převrat v jeho životě. Byl to Felix Tournachon, slavný pod pseudonymem Nadar. Všichni čtyři byli projektem nadšeni. Netušili, že prakticky použitelná helikoptéra se prosadí až za osmdesát let, až se světem převalí dvě světové války, a že v dějinách letectví budou dříve napsány kapitoly o říditelných vzducholodích,

o letadlech z plátna a jasanových latí, o celokovových letadlech a konečně i o proudových stíhačkách, než se jejich sen uskuteční. Jak to mohli tušit, když d'Amécourtův model vrtulníku skoro létal už roku 1861?

Tournachon-Nadar byl v té době veteránem balónových pokusů. Už v roce 1855 se spojil s bratry Godardy a podnikl první lety. Do jeho fotografického ateliéru na bulváru Kapucínů tehdy chodily nejznámější osobnosti. Fantasta Nadar po prvních zkušenostech s létáním dostal nápad: proč nespojit létání a fotografování? Objektivu jeho přístroje se otevrou nové obzory v hloubce pod balónovým košem. A další nápad: revoluce v kartografii! Ano, Nadarovy balóny poplují pod oblohami kontinentů a budou snímat fotografie nepřístupných oblastí, takže kartograf podle nich hravě nakreslí přesné mapy. V roce 1858 Nadar startoval z Petit Bicertu a zhotovil první snímek z upoutaného balonu. Obrázek z osmdesátimetrové výše byl „trochu rozmazaný a bledý, ale čistý a rozeznatelný“. Na snímku byla „hospoda, statek, policejní stanice a vůz jedoucí po cestě“, ujišťuje nás dobová zpráva. Vítězství! Nadar získal 23. října téhož roku patent na leteckou fotografii a přesunul se na italské bojiště, kde francouzští a italští vojáci na jedné straně se vraždili s vojáky rakouskými na straně druhé. Na bojišti Nadar neuspěl: fotografoval na takzvané mokré desky dlouhou expozicí a sebemenší závan větru pokazil obrázek. Ale ani na okamžik nepochyboval, že budoucnost vyřeší i tento problém!

D'Amécourtův a La Landellův nápad ho oslnil. Pozval do svého ateliéru pařížskou smetánku. Rozhodl se, že okamžitě vyřeší hlavní problém, který brání stavbě vrtulníku: nedostatek peněz. Předvedl návštěvníkům model d'Amécourtovy helikoptéry. Předpokládal, že najde mecenáše, kteří nebudou litovat peněz vynaložených na technický pokrok. Mezi pozvanými byl ovšem i Jules Verne.

Brzy dostal další nápad: vybuduje balón, největší a nejskvělejší balón všech dob. Vodík a peníze bohatých mecenášů vynesou balón do výše a za příznivého větru stroj poletí kamkoliv, třeba do Afriky! Následovala bombastická kampaň. Nadar založil časopis *L'Aéronaute*. První číslo dosáhlo neslýchaného nákladu 100 000 výtisků. Peníze tekly proudem. Stovky řemeslníků pracovaly na stavbě stroje. Zbudou peníze i na to hlavní – na stavbu přístroje těžšího vzduchu!

Kde zůstal Jules Verne?

Účastnil se všech akcí Nadarovy společnosti. V létě roku 1861 ho bratři Hignardové vytáhli na další námořní cestu, do Dánska a Skandinávie. 3. srpna se musel spěšně vrátit do Paříže – na svět se dral jeho syn, jemuž se dostalo jména Michel. Druhá mořská cesta, narození syna, stavba vrtulníku, esej o Edgaru Allanu Poeovi a o letadlech těžších vzduchu pro *Musée des familles*, a zejména pak styk se skvělým fantastou Nadarem – to vše roztáčelo ve Vernově mysli nová kola. Pryč s obléháním manželských ložnic, pryč s operetami a fraškami! Je načase realizovat sen, o němž Verne mluvil před lety s Aragem a Dumasem, je třeba napsat vědecký román. Přišla nejvhodnější doba! Věda přináší první výsledky, které udeří do očí každého zabeďněnce. Ve Francii začal vanout čerstvý vítr, Napoleon III. liberalizoval režim, uvolnil cenzuru, rozšířil práva senátu a parlamentu a vyhlásil amnestii pro své odpůrce, kteří odešli do ciziny. A nejen ve Francii se žilo svobodněji. Itálie byla konečně sjednocena, ruský car zrušil nevolnictví a ve Spojených státech začala válka Severu proti Jihu, kterou francouzští liberálové chápali jako válku svobody proti otroctví. Je třeba rozvinout plachty a vyrazit v tomto čerstvém, svobodném větru!

Tak začal Jules Verne psát svůj první vědecký román, později proslulý pod názvem *PĚT NEDEĚL V BALÓNĚ*. Pro námět sáhl šťast-

ně: spojil dvě věci, o něž měla veřejnost obrovský zájem, myšlenku říditelného balónu a objevitelské cesty po Africe.

Vyšel paradoxně z humoristické povídky Edgara Allana Poea, už zmíněné *SENZACE S BALÓNEM*. Snad dokonce koncipoval svůj román jako polemickou odpověď na „nepřesné dílo“ Američanovo. Také Vernovi hrdinové poletí v říditelném balónu, dokonce v balónu stejného jména – Victoria. Jak řídit balón? Podle tehdejší teorie vanou v různých výškách větry různých směrů, takže za předpokladu, že balón bude schopen libovolně volit výšku, vzduchoplavec snadno najde takový směr větru, který ho donese k cíli. Jednoduché, elegantní řešení!

Jak víme, doktor Fergusson se bude ve Victorii plavit nad Afrikou. Startuje ze Zanzibaru a ubírá se přes Tangu, Rubeho pohoří a Kaze až k jezeru Ukerewe a objeví prameny Nilu. Cesta bude pokračovat přes Čadské jezero a Timbuktu až k řece Senegal.

Prameny Nilu! Slova, která fascinovala lidi roku 1860.

Cestovatelé Richard Burton a kapitán John Speke se vypravili do nitra Afriky ze Zanzibaru. Dali se karavanní cestou přes Taboru až na břehy jezera Tanganika. Burton onemocněl, ale Speke objevil jezero Ukerewe. Cestovatel se vydal na novou výpravu v letech 1860–1861, dorazil znovu k jezeru Ukerewe, dal mu jméno Viktoria Njasa a sledoval odtok z jezera až do Gondokora, známého z dřívějších výprav proti proudu Nilu. „*The Nile is settled*,“ hlásil Speke telegraficky do Londýna. „Nil je objeven.“

V atmosféře nadšení nad lidskou vynalézavostí a houževnatostí dopsal Jules Verne svůj rukopis. Byl květen 1862.

Vernovská legenda trvá na tom, že autor obešel bezvýsledně patnáct nakladatelů, než stanul na prahu domu číslo 18 v Jacobově ulici, kde sídlil nakladatel a spisovatel Pierre Jules Hetzel. Román pak vyšel v říjnu 1862 (s datem 1863), spisovatel ho dokončil v kvě-

nu. Je tedy možné, aby stačil obejít patnáct nakladatelů? Museli by ho odbýt tak kvapně, jako když domovník vyhání od prahu obchodníka s knoflíky. Z rozhovoru Verna s novinářem Adolphem Brissonem se dozvídáme, že Hetzelovi doporučil Verna Alfred de Bréhat, přítel Alexandra Dumase mladšího. K rozhovoru došlo v roce 1898 a je to jediný, velmi nepřímý doklad události, která měla pro Verna takový dopad. Ať to bylo, jak to bylo, ať Verna inspiroval Nadar (jak se domnívají jedni, včetně mne), anebo Nadara důvěrněji poznal až po vydání románu, důležité je, že Verne *PĚT NEDĚL V BALÓNĚ* napsal a že nakladatel Hetzel román vydal. Autor mohl směle prohlásit *veni, vidi, vici*, protože úspěch románu byl okamžitý a obrovský a nakladatel Hetzel, jak uvidíme v příští kapitole, uzavřel se spisovatelem dlouhodobou smlouvu.

Jules Verne odešel na burzu, shromáždil tam své spolupracovníky a přátele a řekl jim:

„Milé děti, opouštím vás. Konečně jsem v životě dostal nápad, takový nápad, jaký by každý člověk podle Girardina měl mít každý den. Právě jsem napsal román nového typu, který jsem vymyslel. Jestli bude mít úspěch, je to zlatý důl. Budu pak psát dál, bez ustání a vy zatím tady budete kupovat draho akcie, zrovna když začnou klesat, a zbavíte se jich těsně předtím, než půjdou nahoru. Odcházím z burzy. Děti, dobrou noc.“

Nadarův balón byl zatím v Godillotově dílně na avenue Dauphine. Dlouho trvalo, než byl hotov. Až v říjnu 1863 se na Martově poli v Paříži vztyčil obr – doslova i v přeneseném slova smyslu. Obecenstvo bylo přesvědčeno, že je to Victoria z Vernova románu. Byl vysoký jako dvanáctiposchodový panelák a jmenoval se Géant, Obr. Jeho koš byl opravdový dům se zasklenými okny, vyhlídkovou terasou na střeše, fotoateliérem a propagační tiskárnou. Nadar vypracoval letový řád, podle něhož se každý cestující zavazuje „na

své svědomí a na svou čest“, že se bezvýhradně podřídí rozkazům kapitána, „zachová ticho při každém leteckém manévru“ a nebude kouřit, „leda v nejnutnějších případech se svolením kapitána balónu“. V propagační tiskárně vznikly letáky:

„Prosíme nálezce, aby předal leták nejbližšímu vydavateli novin, protože celý svět se dychtivě zajímá o osud Géantu.“ Kapitánem balónu byl Jules Godard a prvního letu se zúčastnili bohatí cestující, jako kníže de Wittingstein a kněžna de la Tour d'Auvergne. Lístek stál 1000 franků. Nadar a jeho druzi, jak vidno, nelítostně vydírali z bohatých hejlů peníze na stavbu vrtulníku. Na palubě byl i černoch ve funkci tlumočníka při eventuálním přistání v nitru černé Afriky. Balón vzlétl, ale ke všeobecnému úžasu přistál nikoli v Timbaktu, ale v Meaux, kde je sice krásná gotická katedrála svatého Štěpána a kasárna 2. pluku husarů, ale je to dvacet kilometrů od Paříže. Bohatí hejlové si spočítali, že jeden kilometr je stál padesát franků, a zuřili. Ale Nadar už plánoval další lety.

Géant brzy nato vykonal cestu 600 kilometrů dlouhou a přistál u Hannoveru v Německu. Ale jaké to bylo přistání! Vítr se opřel do obalu vzdušného obra a vlekl ho osmnáct kilometrů přes skály a stromy. Z cestujících (lístek stál opět 1000 franků) crčela krev. Balón se konečně zastavil, ale na železničních kolejích. Scéna jako z dobrodružného filmu: vlak se řítí plnou rychlostí pětatřiceti kilometrů v hodině na proutěný koš s raněnými aviatiky. „Strojník duchapřítomně zmírnil rychlost,“ praví dobová zpráva a vítr v pravý čas odfoukl balón do koruny rozložitého jasanu.

Nadar vzlétl s Géantem ještě několikrát a nashromáždil dost peněz, aby mohl založit Společnost pro podporu vzduchoplavby pomocí přístrojů těžších vzduchu. Ve Společnosti se záhy objevilo 418 skvělých jmen – a naditých peněženek. Na peněženky se zapomnělo, jména zůstala: Dumasové otec a syn, Offenbach, George

Sandová, Girardin, Malot. Jules Verne patřil mezi nejaktivnější a byl jeden čas dokonce tajemníkem.

Verne byl nadšený Nadarovým projektem. Ovšem nebyl to bezvýhradný fanatik. Velmi dobře chápal nedostatky Nadarova podniku a svoje pochybnosti a představy týkající se budoucnosti shrnul do kratičkého textu *PÁR SLOV O GÉANTU*.

Konstatuje v něm, že Nadarův balón je obdivuhodný, avšak znamená konec jedné epochy. Balón jako technický objekt je vynález starý osmdesát let a je dovedený k dokonalosti, píše. Nadar má tu zásluhu, že k létání přivedl obřím balónem pozornost publika. Nicméně nic nezastře fakt, že balón je nepraktický a nebezpečný dopravní prostředek. Takže i sám Nadar, píše Verne, považuje Géant za poslední balón. Poté navrhuje další cesty technického vývoje, nové cesty pro létání.

Popisuje „přístroj pana de Luze“, který na vlastní oči viděl coby funkční model. Jde o vzducholoď, ovšem místo aby se zde usměrňoval pohyb koše, usměrňuje se pohyb balónu. Přístroj patrně nebude moci se pohybovat v silném protivětru, avšak v mírném větru bude fungovat velmi dobře, předpokládá Verne.

A teď nastupuje vernovská fantazie:

„Jeho balón musí být vyroben z měděného plechu, aby se zabránilo unikání čistého vodíku, a pan de Luze zamýšlí ovlivňovat stoupání a klesání pomocí vaku uvnitř balónu, který bude obsahovat vzduch a do něhož bude vhánět vzduch pomocí pumpy.“

Jde tedy o jakousi vizi „vzdušné ponorky“. Verne jde ve fantazii ještě dál:

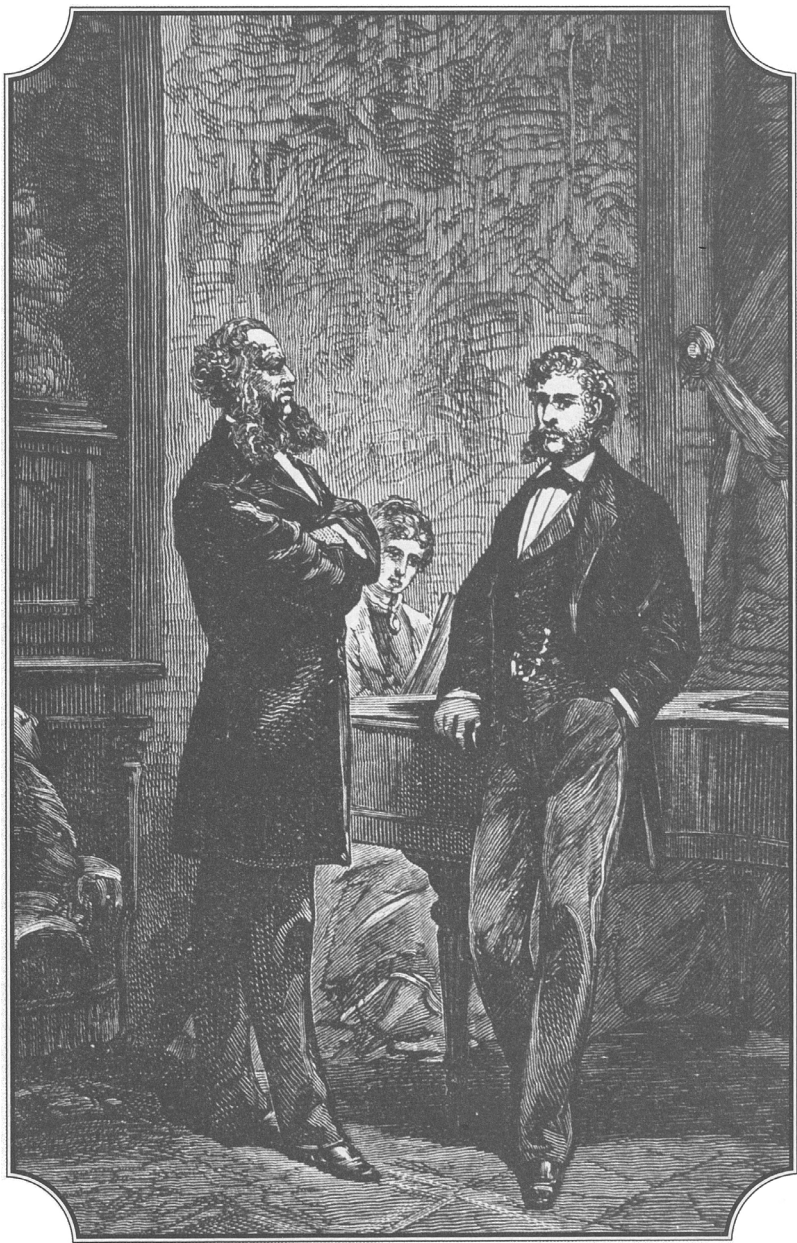
„A to, co je zde nejvíce důmyslné, je to, že sám balón bude fungovat jako vrtule. Bude mít pan de Luze úspěch? To uvidíme, protože slibuje, že bude dva dny podnikat lety nad Paříží.“

V závěrečné části stati se Verne vrací k projektu helikoptéry (dokonce užívá tohoto slova) pánů Pontona d'Amécourta a de La Landella. Upozorňuje na nebezpečí rotace trupu vyvolané otáčením hnací vrtule a soudí, že zde musejí fungovat ještě další vrtule, působící v protisměru. Představuje si je umístěné na kolmé ose, takže dopředný pohyb musí zajistit třetí vrtule. Uvědomuje si, že jádro problému je v motoru. „Stroj o síle dvaceti koní váží méně, než dvacet motorů o síle jednoho koně,“ konstatuje. „Vynálezci jsou lidé vzdělaní a rozhodní a půjdou důsledně za svým cílem,“ zní rázná vernovská věta.

Snění? To rozhodně, ovšem zároveň důkaz podivuhodné technické jasnozřivosti. Létání je závislé na síle motoru a na jeho váze: „Bohužel, až dosud stroje na stlačený vzduch nebo na páru, ať z hliníku, nebo ze železa, nepodaly dostatečné výsledky,“ píše. A končí Nadarovým heslem: „Vše, co je možné, se stane.“

Nadarův impuls byl tak silný, že stačil dokonce roztočit Vernův duchovní motor, který pak plnou silou běžel čtyřicet let a vytvořil třiašedesát románů¹ a řadu povídek, dílo, které vyplňuje více než sto svazků. Jules Verne byl teď na začátku cesty, a přece byl u cíle, protože našel to, co tak dlouho hledal: princip vědeckého románu.

1 Počtem třiašedesáti románových titulů vycházím z počtu „verneovek“ vydaných u Vilímka a později u Beauforta a Kočího. Přísně vzato, románů v cyklu Podivuhodných cest z pera Julese Verna je o devět méně, čtyřiapadesát. Naopak, kdybychom do díla měli zařadit i svazky mimo Podivuhodné cesty včetně raných próz, došli bychom k zcela jiným počtům. Proto pokládám počet třiašedesáti za rozumný kompromis a budu se ho v této knize držet. (*Poznámka autora.*)

Verne a Hetzel

V noci na 2. prosince 1851 prezident Francouzské republiky Ludvík Napoleon pořádal ve svém paláci slavnost. Ve stejnou dobu projížděly pařížskými ulicemi kočáry s ozbrojenými muži: vojáci, policisté a bonapartističtí politici organizovali to, čemu Francouzi tak pěkně říkají „coup d'état“, česky – státní převrat.

Byl to věru zvláštní coup d'état. V čele státního převratu stál totiž muž, který byl u moci, sám prezident republiky. Ale Ludvíku Napoleonovi připadal prezidentský úřad málo důstojný velkého jména. Jak by se mohl spokojit s pouhým prezidentstvím synovec muže, který rozdával královské a knížecí koruny bezmála stejným způsobem, jako méně okázalí monarchové rozdělovali trafiky! Toužil po koruně, samozřejmě císařské. V prosinci 1851 po ní vztáhl ruku. Měl mnoho odpůrců včetně několika členů vlastní rodiny (byl mezi nimi i Pierre Napoleon, jeho bratranec – ještě se s tímto mužem za dramatických okolností setkáme).

Převrat proběhl mimořádně klidně: pouze v 32 departementech byl stav obležení, barikády vyrostly jen v ulici Saint-Denis a Saint-Martin, zatímco ulice jiných svatých i nesvatých zůstaly volné k průjezdu vojska. Ozbrojenci pozatýkali toliko 25 tisíc občanů, z nichž jenom 300 poslali umřít na malárii do Guayany a pár tisíc do Alžírska. Ostatní zůstali ve francouzských kriminálech, nebo byli vypuzeni do některé z evropských zemí.

Některým psancům se podařilo utéci do Belgie, často za romantických okolností.

Madier de Montjau si vyholil obočí a vlasy a nasadil falešný plnovous. Yvan, Pelletier, Gindrier a Doutre se oholili. De Flotte

se převlékl za sluhu, vůdce francouzských ateistů Schoelcher za faráře.

Námořního důstojníka Courneta zatkli už první noc spolu s dalšími dvěma druhy a odváželi je ve fiakru. Tam Cournet policistu zardousil, a když jeho druzi vykřikli, že zabil člověka, opravil je:

„Zabil jsem fízla.“

S falešnými dokumenty železničního revizora přešel belgické hranice. V městečku Neuve Eglise se odebral na radnici, ukázal dokumenty a prohlásil:

„Jsem politický uprchlík.“

Starosta však byl bonapartista, uprchlíka zatkl a předal francouzským strážím. Falešné papíry se osvědčily podruhé a Francouzi „pana revizora“ pustili. Čtrnáctiletý pašerák byl ochoten převést psance za sto franků do Belgie. Když prošli prvním řetězem hlídek, Cournet dal pašerákovi první zálohu. Na belgické půdě doplatil honorář a s jazykem dobře schovaným za zuby uháněl do Bruselu do hotelu Brabante, kde se uprchlíci shromažďovali. Některé útoky byly komické. Levicový radní Préveraut se převlékl za manželku socialistického poslance Terriera a jeli spolu do Bruselu vlakem. „Paní Terrierová“ byla však natolik půvabná, že zamotala hlavu policistovi, který si náhodou přisedl do kupé. Terrier usnul a nepravá manželka vedla úporný zápas se záletným policistou, až mu konečně na belgické půdě mohla říci:

„Vypadni, nebo ti rozbiju hubu!“

V té době se dal na krušnou pouť vyhnanec i spisovatel, nakladatel a politik Pierre Jules Hetzel.

Tento syn chudé alsaské rodiny začal jako knihkupec a postupně se vypracoval a stal se váženým nakladatelem. Vydal Balzakovu *LIDSKOU KOMEDII* a ujal se proskribovaného Henriho Beyla, známého pod pseudonymem Stendhal. Také Prosper Mérimée je

spojen se jménem Hetzel. V roce 1848 se Hetzel stal šéfem kabinetu ministra zahraničí Lamartina, což nebyl příbuzný básníka Lamartina, ale byl to – básník sám.

Hetzelův odchod do Belgie neměl s romantikou nic společného.

Bezprostředně po převratu se k Hetzelovi dostavil muž, který rodině pral prádlo (v češtině neexistuje maskulinum slova pradle-na), a nabídl „panu ministerskému radovi“, že ho proveze řetězem policejních hlídek ve své košatince pod hromadou prostěradel. Hetzel poděkoval, ale odmítl „schovávat se pod špinavým prádlem“ a ukryl se důstojněji – v rezidenci přítele generála, který to v pozdějších letech císařství dotáhl na maršála. Pan generál vyzvěděl, proč policisté Hetzela hledají: chtějí ho postrkem vypovědět do Bádenska. To nebyla tak špatná perspektiva. Hetzel poděkoval generálovi a ministr vnitra mu vystavil vlastnoručně pas s poznámkou: „Panu Hetzelovi se nařizuje opustit Francii a zakazuje se mu tímto návrat.“ Zde dovolte skok o několik let dopředu: na sklonku éry Ludvíka Napoleona vládly ve francouzském tisku tak volné poměry, že Emile de Girardin mohl v časopise *Liberté* veřejně vytknout Hetzelovi, že policie ho ve dnech převratu „málo hledala“ a že ministr vnitra vydal příkaz: „Nezatýkejte Hetzela.“ Hetzel se veřejně ohradil a „očistil svou pověst“.

Nakladatel tedy přijel do Bruselu legálně a ubytoval se v hotelu Brabante, podobně jako Victor Hugo, Deschanel, plukovník Charras, Arago a Schloeher, který už zase odložil sutanu a chodil v žaketu. Tato „malá zatvrzelá skupinka“, jak je charakterizuje André Maurois ve skvělém díle *TŘI DUMASOVÉ*, třela bídu (pročpak, vždyť Hugova žena propašovala do Bruselu tři sta tisíc franků?). Brzy přijel (nebo se přiřítíl) nezbytný Alexandre Dumas. Jako obvykle byl bez peněz. Najal na úvěr dva domy na Waterlooském bulváru 73, na úvěr dal prorazit střední zeď a obvodové zdivo, na

úvěr dal obložit koupelny mramorem a vystlal schodiště koberci. Na tmavě modrém stropě v salóne svítily zlaté hvězdy a kolem oken vlály kašmírové záclony. Uprchlíci se do paláce nastěhovali a Dumas jim nabídl, že u něho mohou spát za stejnou cenu jako v hotelu: frank padesát za osobu a noc. Jako hoteliér se neosvědčil: po několika měsících měl čtyřicet tisíc franků ztráty. Bylo mu to ale dokonale lhostejné.

Hetzel strávil v exilu sedm let. Vydal v Belgii Hugovy politické básně a posílal je na konspirační adresy do Francie. Nebylo to nic mimořádného, Belgie navazovala na staletou tradici ve vydávání opoziční literatury pro francouzskou potřebu. Po milostivé císařské amnestii se Hetzel vrátil do Paříže a obnovil nakladatelství a knihkupectví v Jacobově ulici číslo 18, nedaleko Sorbonny.

Sem vstoupil onoho květnového dne 1862 Jules Verne s rukopisem pod paží, muž ne zcela mladý a zdaleka ne už začátečník. První setkání obou mužů vešlo do vernovské legendy.

Své dojmy prý Verne popsal v románu *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM*. V pracovně byla knihovna o dvanácti tisících svazků, kde byly „spousty knih o vědách, o filozofii a o literatuře, psané ve všech jazycích. Neviděl jsem tam však ani jediné dílo z oboru politické ekonomie. Ta byla na palubě zřejmě přísně zakázána.“ Profesora Aronnaxe (Verna) zaujal i salón: „Byla to obdélníková místnost se zkosenými rohy, dlouhá deset, široká šest a vysoká pět metrů. Zářící strop, vyzdobený jemnými arabeskami... stěny potažené čalouny s pravidelným vzorem... opravdové muzeum, v němž inteligentní a štedrá ruka shromáždila poklady přírody a umění v uměleckou směsici, která charakterizuje malířské ateliéry.“

Francouzský badatel Marcel Moré věnoval velké úsilí důkazu, že kapitán Nemo není nikdo jiný než zašifrovaný nakladatel Hetzel. Oba jsou revolucionáři, Hetzel prchl do Bruselu, Nemo

do hlubin mořských. Aronnax se dostal na palubu Nautila, když se topil v moři. Verne zabušil na dveře domu v Jacobově ulici, když se topil v beznaději. Moré dokonce tvrdí, že ilustrátor Riou zpodobnil Hetzela v portrétu kapitána Nema, ale v tomto punktu můžeme Moréovo dílo *VELMI PODIVNÝ JULES VERNE* vzít sotva vážně. Navíc, kapitán Nemo nepřijal v posteli profesora Aronnaxe, ale Cyra Smithe a jeho druhy v románu *TAJUPLNÝ OSTROV*. Moré ovšem tohoto argumentu nepoužil, protože v tomto případě šlo o postel smrtelnou...

Moréův objev patří mezi tvrzení, která se dokazují stejně těžko, jako se vyvracejí, a uděláme lépe, když jej pouze vezmeme na vědomí. Ať je pravda jakákoliv, kapitán Nemo přijal profesora Aronnaxe v důstojnějším oděvu, než Hetzel přijal Verna: nikde v románu *DVA CET TISÍC MIL POD MOŘEM* se nedočteme, že kapitán deklamoval svou slavnou tirádu o lásce ke svobodě a moři v noční košili. Naproti tomu Hetzel přijal Verna nejen v noční košili, ale s noční čepičkou na hlavě, dnes už (neprávem, podle mého soudu) zapomenutou součástí nočního oděvu, které naši předkové říkali po německém vzoru „michl“. Nakladatel totiž pracoval pravidelně do pozdních nočních hodin a lůžko opouštěl až před polednem. Dopolední pracovní povinnosti vyřizoval proto v posteli.

Podrobnosti o jejich prvním setkání čerpáme z knihy paní Alottové, poučené rodinnou vypravěčskou tradicí.

Setkání bylo krátké, Verne předal rukopis a rozloučil se s tím, že přijde zase za čtrnáct dní. Po dvou týdnech se znovu ocitl před úřední postelí a muž s michlem na hlavě pronesl obvyklou sůru:

„Navzdory velkým kvalitám díla bohužel nemohu...“

Verne neposlouchal dál, popadl rukopis a otočil se na podpatku. Hetzel ho ale zadržel.

„Máte všechny vlastnosti velkého vypravěče!“

Spisovatel se znovu obrátil čelem k peřinám a vyslechl pečlivý rozbor díla, zakončený slovy.

„Zauzlete to a udělejte z toho opravdový román a přineste mi to co nejdřív. Přečtu si to!“

Za další dva týdny Verne odevzdal přepracované dílo a tentokrát je Hetzel schválil bez námitek. Pokračovalo to tak, jak jsme naznačili v předešlé kapitole: malíř Riou v rekordní době dílo ilustroval a nakladatel je v rekordní době několika měsíců vydal.

Dnes už nikdo neví, jak vypadala první verze románu *PĚT NEDEĚL V BALÓNĚ*. Paní Allottová upozorňuje, že v korespondenci z jara 1862 se Verne nikde nezmiňuje, že píše román. Někteří badatelé se proto domnívají, že napsal populární příručku o letu říditelným balónem. Můžeme se o tom jen dohadovat, protože první verze rukopisu se ztratila a už dávno odešel na věčnost muž, který ji napsal, i muž, který ji četl.

Při jednom z prvních setkání předložil Verne Hetzelovi projekt, kterým byl už před lety nadšen věčně nadšený Alexandre Dumas: projekt *PODIVUHODNÝCH CEST*, seriálu románů, které by se odehrávaly ve všech zemích světa a přiblížily by čtenáři nové výdobytky vědy a techniky. Dějištěm seriálu bude svět, tématem bude věda. Bude to napínavá encyklopedie, beletrizovaný zeměpisný atlas. Román *PĚT NEDEĚL V BALÓNĚ* je ukázka, jak by měly jednotlivé součásti seriálu vypadat. Rodinná tradice Allottů a Vernů nezachovala ani stopu po tomto Hetzelově rozhovoru s Vernem. Je to škoda, protože to byla skutečná událost, která rozhodla nejen o osudu Julese Verna, ale i o osudu jeho díla hluboko do budoucnosti, až do dnešních dnů.

Není totiž pochyb, že spisovatel Jules Verne by se byl prosadil i bez nakladatele Hetzela. Dříve či později by se našel jiný nakladatel, který by vydal první vědecký román – v době, kdy se o vědu

a techniku začala zajímat široká veřejnost a byla jimi nadšena. Úspěch by se byl dostavil se železnou nutností.

Byl by to však zcela jiný Jules Verne, než jakého známe dnes.

Verne totiž vpadl do domu číslo 18 v Jacobově ulici v době, kdy Hetzel uvažoval o novém časopisu pro mládež. Ve spojení s pedagogem Jeanem Macéem zamýšlel založit *Magasin d'éducation et de récréation*. Nový autor přišel jako na zavolanou: to bude ten muž, který dodá *récréation* – zábavu. Bude psát romány na pokračování, které se stanou páteří připravovaného časopisu.

Romány pro mládež... Až do té chvíle Verna nenapadlo, že by se měl stát autorem románů pro mládež. Všechna jeho dosavadní práce byla určena dospělým. Temperament ho vedl k žánru humor-nému a dobrodružnému a jeho vzorem byl Dumas: nikdy nikoho nenapadlo označit Alexandra Dumase za autora knih pro mládež. „Chci udělat pro zeměpis to, co Dumas pro historii,“ vyjádřil lapidárně svůj program. Kde je tu slovo o mládeži?

V Hetzelově návrhu vězelo čertovo kopýtko: muž s cejchem autora pro mládež se nikdy nedostane mezi bohy literárního Olympu. Abychom se drželi antického přirovnání – dostane se nejvýš mezi polobohy, pokud všechno půjde tak dobře, jak jen možno. Nevíme, jestli si Verne uvědomil, že dům v Jacobově ulici není ideální spásonosné pobřeží, kde se konečně uchytí po dlouholeté plavbě v moři rozbouřeném neúspěchem. Na pobřeží bylo úskalí, které navždy jeho loď poznamená.

To ovšem nemohl tušit ani Verne, ani jeho nakladatel.

Paní Allottová je původce legendy o „dlouhodobé smlouvě“, kterou Hetzel s Vernem uzavřel hned na základě *PĚTI NEDEĚL V BALÓNĚ*. Byla podle ní velkorysá a učinila z Verna spisovatele, který se mohl v klidu věnovat literární práci, aniž se musel znepokojoval starostmi materiální povahy.

Archivy rodiny Vernovy i Hetzelovy odhalily poněkud jinou skutečnost.

To, že první smlouva se týkala pouze *PĚTI NEDĚL V BALÓNĚ*, je vskutku jen detail. Druhou smlouvu Hetzel připravil 1. ledna 1864 a týkala se především románu *DOBRODRUŽSTVÍ KAPITÁNA HATTERASA*. V paragrafu šestém se píše o dvou dalších dílech, která je Hetzel připraven vydat za stejných podmínek, jako *DOBRODRUŽSTVÍ KAPITÁNA HATTERASA*, avšak bude vyplácet autorovi tři sta franků měsíčně, aby „usnadnil panu Vernovi práci“. Takže žádá „velkorysá smlouva“ a „dvacet tisíc franků ročně“. Spíš to byl kontrakt, který autorovi podstrčil vějičku v podobě pravidelných záloh. Verne musel dva svazky ročně dokončit a Hetzelovi odevzdat, jinak by se ocitl v dluzích, jež by těžko splácel.

Další smlouvu spolu uzavřeli 11. prosince 1865 na dalších šest let. Verne se zde upsal v podstatě k otrockému závazku za nestydatých podmínek. Slíbil napsat tři svazky ročně po třech tisících francích, přičemž ilustrovaná vydání se stanou výlučným majetkem nakladatele. Navíc se zde Verne upsal, že nebude publikovat nikde jinde, než u Hetzela. Verne neodolal a smlouvu podepsal, a tak se definitivně stal „autorem pro mládež“.

Ošidnost tohoto postavení chápal už v předchozích třech letech a pokusil se z úvazku vykroutit, jak záhy uvidíme. Třetí smlouvou Hetzel zkrotl jeho odbojnost a přivázel si ho ke své lodici kotevním lanem.

Důvod k nářku? Ne tak docela. Záhy se objevila lana další: jedním z nich byl úspěch.

Dostavil se brzy potom, kdy se román *PĚT NEDĚL V BALÓNĚ* objevil v knihkupectví. Po nebi se rozvážně ubíral Nadarův balón Géant a na zemi seděli lidé a hltali první román Julese Verna – tak bychom ve zkratce vykreslili rok 1863. Úspěch to byl tak nesporný

a jednoznačný, že Hetzel neváhal se založením svého magazínu. Verne připravil pro časopis dvoudílné *DOBRODRUŽSTVÍ KAPITÁNA HATTERASA*, román u nás takřka neznámý, ale ve Francii považovaný za jedno z nejlepších Vernových děl.

Brzy bylo vše připraveno: redakce ve složení Hetzel, Macé a hlavní externí spolupracovník Jules Verne, byly přichystány materiály pro první čísla. Chyběly však – peníze.

Svědčí o tom málo známá epizoda Hetzelova a Vernova vztahu: na podzim roku 1863 Hetzel požádal Verna o půjčku. Spisovatel odpověděl:

„Drahý příteli, ten člověk s 40 000, nebo aspoň 20 000 franky jsem opravdu mohl být já, ale mé poslední obchody dopadly špatně a zákazníci mě dostali do nesnází. Nevím, kdy si přijdu na své peníze, pokud se to někdy stane. Jak to tak vypadá, sotva vám budu moci poskytnout tu službu. Uvidím, jestli se nějaký investor bude chtít do toho podniku pustit.“

Dnes už sotva zjistíme, zda Verne byl opravdu bez peněz, anebo zda šlo o profesionální naříkání zkušeného obchodníka (jímž v té době byl), který se vymlouvá na nedostatek kapitálu, aby se nemusel pustit do nevýhodného obchodu. Je zcela dobře možné, že to byl první pokus vyvázat se ze spojení s Hetzelem, který, jak brzy uvidíme, trval na „zdětinštění“ Vernovy prózy.

O zaječích úmyslech Julese Verna není totiž pochyb. Napsal pro Hetzela román *DO STŘEDU ZEMĚ* (aby splnil roční dvousvazkové penzum, protože smlouva je smlouva) a rychle napsal román čtvrtý, určený dospělým, a pod názvem *ZE ZEMĚ NA MĚSÍC* ho otiskl v předním francouzském listu *Journal des débats*. Verne ho stavěl jako repliku na Dumasův román *CESTA NA MĚSÍC*, který vyšel v únoru 1865. Děj umístil do Spojených států, kde právě skončila válka Severu proti Jihu a kde vládlo hysterické válečné nadše-

ní. Napsal román pacifistický, technický, plný dobových narážek: napsal vědecký román podle svých představ.

Román měl skvělý úspěch a náklad listu se podstatně zvýšil. Redakce dostávala dopisy adresované na Barbicana a Nicholla se žádostmi o rezervování místa v hliníkové střele. Jméno Julese Verna se začalo citovat v „dospělém světě“. Autor měl jedinečnou šanci prorazit s vědeckým románem do hájemství „velké literatury“.

Necelé tři roky stará aliance Verne – Hetzel dostala povážlivé trhliny, tím spíš, že nakladatel neplatil spisovatele nijak skvěle. Navíc v roce 1863 došlo mezi autorem a nakladatelem k vážnému konfliktu. Hetzel odmítl román *PAŘÍŽ VE XX. STOLETÍ*, čistou science fiction, odehrávající se v roce 1960, nabitou technickými vizemi, mezi nimiž neschází ani představa počítače vybaveného obrazovkou a klávesnicí. Krom toho je tento román pochmurnou karikaturou poměrů v literárním světě. Zavržená kniha zapadla do rodinného archivu a tam rukopis ležel i s kritickými poznámkami vydavatele na okraji, aby ho v roce 1989 údajně objevil jeho vnuk Jean Verne „v betonovém trezoru“. Ve skutečnosti rodina dobře o rukopisu věděla a historka o objevu byla reklamní trik pro první vydání románu v roce 1994.

Tento úlet nebyl jediný pokus vymanit se z tenat. Verne udržoval dál styky s časopisem *Musée des familles* a na tři pokračování zde vydal historickou novelu *HRABĚ DE CHANTELEINE* z dob porevoluční občanské války Modrých proti Bílým. Čeští čtenáři znají další příběh otištěný v tomto časopise pod názvem *PRORAZILI BLOKÁDU* z doby války Severu proti Jihu. Hetzel se netajil despektem k těmto dílům.

Opět se Verne dostává na dvě koleje. V této době mohl říci Hetzelovi „sbohem“, protože dosavadní smlouvy byly v podstatě jednorázové. Rozchod s ním by však zároveň znamenal návrat k fraškám

typu *ZLOMENÁ STÉBLA*. Alternativou byly dobrodružné romány pro děti, navíc psané pod umravňující cenzurou nakladatele, plus honoráře, bídné, avšak pravidelné. A hlavně – úspěšné.

To byl motiv podpisu smlouvy, kterou po téměř sto padesáti letech zkoumáme užaslým zrakem, a ptáme se, jak mohl někdo na takovou nestydatost přistoupit, aniž měl u spánku přitisknutou nakladatelovu pistoli.

Nezbylo než psát a občas brblat. V dopise otci z 19. ledna 1866 píše:

„Pracuji jako galejník na *ILUSTROVANÉM ZEMĚPISU FRANCIE* a mám za to pár šupů na pokračování. Ujal jsem se té práce po zesnulém Théophilu Lavalléovi. Pracuji mimo úvazek své smlouvy, kterou Hetzel pozměnil v můj prospěch, až ustaví svou komanditní společnost. Doufám, že budu moci současně psát první díl *CESTY POD OCEÁNEM*, kterou mám už úplně připravenou a která bude opravdu skvělá, ale nesmím ztratit ani minutu. Ostatně chodím k Egglymu jen zřídka a na burzu už vůbec ne. Zaplatpánbůh!“

CESTA POD OCEÁNEM je samozřejmě román *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM*. Název, jako mnoho dalších názvů, si vymyslel Hetzel.

V dopisu nás zarazí zmínka o burziánovi Egglym. Verne si totiž nechal otevřená zadní vrátka pro případ, že ještě jednou v literatuře ztroskotá. Ještě pět let po premiéře u Hetzela bude udržovat styky s Egglym. Až bude nejhůř, po pádu Komuny v roce 1871, bude vážně přemýšlet o návratu na burzu. Co byla „Hetzelova komanditní společnost“? Byl to nakladatelův pokus dostat se z nouze. Komanditní společnost se podobá společnosti akciové s tím hlavním rozdílem, že účastníci nemohou svůj podíl volně prodat, zatímco akcie jsou v rukou „anonymních podílníků“ a jsou volně prodejně na burze. Organizace společnosti byla obtížná a přivedla

nakladatele na pokraj zkázy. Roku 1866 požádal prostřednictvím Julese Verna o pomoc Pierra Verna, Julesova otce, který byl v té době předsedou advokátní komory města Nantes a byl to muž zámožný, ba bohatý.

Otec ale pevně svíral peněženku... Jules Verne píše Hetzelovi: „Domnívám se, že jeho váhání má skryté pozadí. Je to člověk mimořádně zbožný a je to přesvědčený katolík v pravém slova smyslu. Nuže, vaše knihy nejsou katolické. Neříkám, že nejsou křesťanské, ale právě vaše nejlepší knihy nemají s katolicismem nic společného. Jsem naprosto přesvědčen, že mého otce tato věc upřímně znepokojuje, a i když o tom nemluví, cítím to.“ Brzy Pierre Verne vyslovil své „ne“ zcela určitě a Jules Verne píše: „Lituji velice, drahý Hetzele, že pro Vás nemám příznivější zprávu, a tím spíš lituji, že nemohu vstoupit *hic et nunc* do celé záležitosti opravdu reálně... Nechci věřit, že nebudete mít úspěch...“

Uvidíme, že Hetzel měl opravdu nesnáze s bojovnými katolíky. Nicméně máme právo pochybovat, že Jules Verne odhalil celé „skryté pozadí“.

V dopise otci hořce píše: „Úspěch mých knih mě zajímá jen platonicky, protože jsem se otrocky uvázel Hetzelovi.“

Vážený občan Verne-otec jistě nebyl nadšen, když slyšel mluvit o svém synovi jako o autorovi dobrodružných knih pro mládež. Když už došlo na nejhorší a syn se stal spisovatelem, měl se zabývat velkou, vážnou a vznešenou literaturou. Hetzel ho však dotlačil k jakémusi literárnímu kejklářství, myslel si Verne-otec. A co nejhoršího, groše z něho lezou jako z chlupaté deky a sám na synovi bohatne. K dovršení všeho škemrá o peníze... To už přestává všechno. Nedám a nedám a nedám!

Tak nějak mohl znít vnitřní monolog zatrpklého stárnoucího muže, který se těšil uctivé pozornosti Nantes a okolí, zatímco

jméno jeho syna vyslovovali rozjívění kluci v souvislosti s ledními medvědy a zpustlými námořníky.

Otec mohl snadno říci „ne!“. Vyjádřil tím odpor ne snad k Hetzelovi, ale k celému literárnímu světu, do něhož Jules Verne zběhl. Proč ale neřekl „ne“ sám Jules Verne? V druhé polovině šedesátých let měl už takové jméno, že při pouhém jeho zvuku by se otevřely dveře jakéhokoli nakladatelství. Upozorňovali jsme zatím na dvě pouta, která ho pojila s Hetzelovým nakladatelstvím: smlouva z roku 1865 a úspěch dosavadních svazků *PODIVUHODNÝCH CEST*. Ale to byla lana, která mohl uplést kterýkoliv nakladatel. Hetzel však poskytl Vernovi víc než smlouvu, tiskárenské kapacity, ilustrátory a zavedenou klientelu, která odebírala takřka automaticky Hetzelovu produkci i jeho časopis. Hetzel totiž vedl Verna umělecky.

Víme už, že mu pomohl cennými radami při románu *PĚT NE-DĚL V BALÓNĚ*. Ale nezůstalo jen při zásahu do románové prvotiny: Hetzel podstatně zasahoval do Vernova díla po celou dobu pětadvaceti let vzájemné spolupráce.

Hetzel nebyl velký spisovatel. Milovníci *Vilímkovy knihovny malého čtenáře* znají jeho adaptaci *ŠVÝCARSKÉHO ROBINSONA*. Pod pseudonymem Stahl napsal *DOBRODRUŽSTVÍ TOMA PALEČKA*, *STŘÍBRNOU BRUSLI* a *MARJUSU*. Jeho knihy měly ve své době úspěch, ale trvalé stopy ve vědomí veřejnosti nezanechaly. Hetzel však byl v plném slova smyslu literát. Celý život byl ve styku s literaturou a předními umělci. Vypěstoval si vytríbený cit pro literární řemeslo. Vnímal drama, jako proutkař cítí vodu. Nepatřil mezi „pány radily“, kteří plácají ploché moudrosti o „plastickém pohledu“ a „dramatických rovinách“. Dovedl přesně ukázat na slabá místa příběhu a poradit, co s nimi.

Málokdo dovede dobře poradit. Ještě méně lidí dovede radu přijmout. Hetzel patřil k první skupině, Verne k druhé. Ve svých

pětatřiceti letech vstoupil do učení k muži o čtrnáct let staršímu, zato zkušenějšímu o celé věky. Jejich korespondence se mnohdy podobá dopisům žáčka a pana učitele.

„Špatně byste mě znal, kdybyste si myslel, že jsem Váš dopis neuvítal. Ujišťuji Vás, že jsem si ho vzal k srdci, protože všechny Vaše námitky jsou správné,“ píše 25. dubna 1864 spisovatel nakladateli. V té době pracoval na *DOBRODRUŽSTVÍ KAPITÁNA HATTERASA*.

„Vždyť mi nepsal ředitel, ale přítel, který má mou plnou důvěru. Ostatně, jak opakuji, mám stejný názor jako Vy.

... Především bych se chtěl stát spisovatelem, což je velký cíl, který jistě plně schválíte...

... Říkáte mi milé, a dokonce lichotivé věci o zlepšení stylu... Nic mě nemůže víc potěšit. Ale vrtá mi v palici – jak říkáte –, jestli jste mi nechtěl jen osladit hořkou medicínu. Říkám si, zda jste stejně spokojen se stylistou, jako s vypravěčem příběhu. Tím chci říci, jakým úsilím se snažím stát se opravdovým stylistou: to je smysl celého mého života. Může se mi rozskočit hlava, když čtu začátek Vašeho dopisu, dopisu od člověka, který se v tom tolik vyzná...”

Hetzelovy dopisy ale neoplývaly lichotkami:

„Jímá mě lítost, když vidím, co všechno byste mohl dostat ze svých postav, kdybyste v těch třech svazcích rozvinul jejich osobnost, prodloužil zbytečně krátké a stručné zápletky, zatímco jste je zavalil popisy, pravda, svůdnými: román tím mohl nabýt na zajímavosti a nikdo by Vás už neosočoval, že jste mnoho prostoru obětoval nomenklatuře (jde o typicky vernovské vyjmenovávání živočišných druhů, *pozn. aut.*), protože dílo by se rozrostlo a navíc by získalo žádané proporce... Tak málo užívat dobře načrtnutých charakterů, konverzací, dialogů – to je vražda!“

Kterého díla se týká tato zdrcující kritika? Samozřejmě *DVACETI TISÍC MIL POD MOŘEM*... jednoho z nejlepších románů Julese

Verna. Měli bychom však rádi Nautilus a kapitána Nema ještě po stu letech, jež uplynuly od prvního vydání, kdyby Verne poslechl Hetzelovy rady a vymýtil kouzelné dialogy tohoto typu:

„Ostenec,“ řekl jsem.

„A to ostenec čínský,“ dodal Ned Land.

„Který patří do řádu čtverzubců,“ bručel si Conseil.

Hetzel sám byl někdy na rozpacích, zda s Vernem nemluví příliš tvrdě. Co si myslet o těchto slovech:

„Dělám správně, mé drahé dítě, když s Vámi zacházím krutě jako se svým synem a násilím Vám vnucuji, co je pro Vás dobré? Možná, že to obrátí Vaše srdce proti člověku, který se odvažuje řídit Vás tak tvrdě.“

„Dítěti“ je čtyřicet let a má za sebou takové romány jako *DĚTI KAPITÁNA GRANTA* a *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM*.

Hetzel skutečně Verna řídil, a to tvrdě, jak sám přiznává. Zejména v prvním období Vernovy dráhy, v šedesátých letech, musel spisovatele korigovat, aby dílo nevyklouzlo z hranic literatury pro mládež: potlačoval vše, co by mohlo utlá srdéčka znepokojit a rozladit. S velkým úsilím se například snažil zničit román *DOBRODRUŽSTVÍ KAPITÁNA HATTERASA*. Je to příběh anglického polárníka, který chce stůj co stůj vztyčit britskou vlajku na severní točně. Vypraví se na sever s výhradně anglickou posádkou a za cenu neslýchaných útrap svého cíle dosáhne. Logika dramatu vede nevyhnutelně k Hatterasově smrti, přesněji řečeno k sebevraždě. Verne navedl fanatického kapitána, aby skočil do jícnu sopky. Pan nakladatel si to nepřál. Především v Hatterasově mužstvu musí být aspoň jeden Francouz, neboť v mládeži je třeba pěstovat vlastenecký cit. Za

druhé, hrdina nesmí zahynout, protože děti by mohly plakat, tím méně pak zahynout dobrovolně.

Verne se zuřivě brání: „Uvést Francouze mezi posádku, to je nemožné, mohou tam být jenom Angličané.“ Také proti „zdetinštělému“ konci protestuje: „Jak dostat Hatterasa do Anglie? Co tam bude dělat? Jeho jediný důstojný náhrobek je sopka.“ Nakonec musel udělat ústupek: Hatteras nezahyne, ale pouze zešílí. Děti mohou klidně spát a tatíčkové neodřeknou předplatné *Magasin d'éducation*...

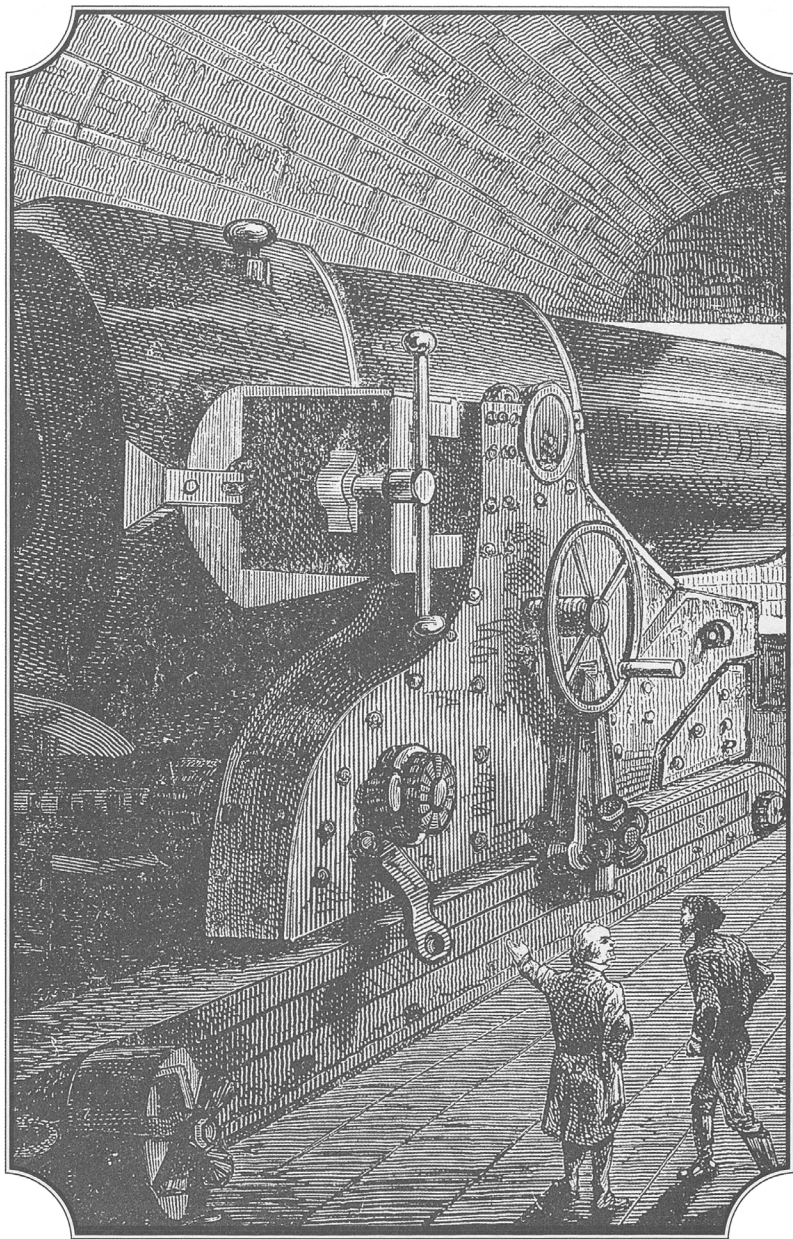
Verne si brzy zvykne a nechá pokusů vyhrotit drama až do katastrofy. Jeho hrdinové budou často ohroženi, ale žádný z nich nezahyne. Podřídí se zásadám dětské literatury devatenáctého století. Zanechá pokusů psát vědecké romány pro dospělé. Smíří se s myšlenkou, že bude psát pro „teen-age“, pro „náctileté“, pro čtenáře od jedenácti do patnácti spíš než do devatenácti. Tak, jak si to přál Pierre Jules Hetzel.

Nevyhnutelně si musíme položit otázku, zda by Verne psal „dospělé“ vědecké romány stejně dobře, jako psal knihy „hetzelovské“.

Redakce *Journal des débats* převzala „dospělý“ román *ZE ZEMĚ NA MĚSÍC* bez úpravy, bez škrtů a připomínek. Je to ukázka, jak vypadá vernovka bez Hetzelova vlivu. Nápady jsou skvělé, figury znamenité, styl brilantní. Ale upřímně řečeno – číst se to nedá. Hetzel by nestrpěl kapitoly jako *Román měsíce*, *Příběh děla* nebo *Otázka prachu*. Příběh se potápí pod nákladem učenosti. Je tu vše o selénologii, balistice, slévárenství. Tři inženýrské obory současně jsou příliš velké sousto pro každého čtenáře. Verne sám musel cítit, že román není dobrý – protože ho nedokončil. Vyslal tři cestovatele k Luně a tam se s nimi rozloučil. Však oni se už nějak dostanou dolů... Žádná jiná verneovka nemá konec tak nejapný.

O pět let později, kdy už pevně zakotvil v Hetzelově přístavu, vyrukoval Verne s druhou verzí románu, známou jako *KOLEM MĚSÍCE* nebo v jiném překladu *DO MĚSÍCE*. Novou verzí plně nahradil nepovedený „dospělý“ román z roku 1865. Celý obsah starší verze vyprávěl – na prvních sedmi stranách verze nové! Novou verzí definitivně přitakal Hetzelově koncepci a uznal, že nakladatel má pravdu, když považuje „vědecké kapitoly“ za zvláštní druh přítěže, kterou román potřebuje stejně, jako loď potřebuje takzvaný balast. Když je balastu moc, román i loď se potopí.

Verne přitakal, ale v skrytu duše mu zůstala touha po slávě jiného druhu, než jakou mu zprostředkoval Hetzel. Jeho tajná představa slávy se podobala tomu, o čem snil v šeru svého kancelária starý advokát v Nantes. Z této skryté touhy se v průběhu let rozvinulo drama Vernova života.

„Ten dobytek Badinguet“

Když se zednický mistr Badinguet ucházel o práci při opravách belgické pevnosti Ham, nemohl tušit, že neuplyne ani deset let a jeho jméno se bude ozývat po celé Francii: „le salaud de Badinguet“ (ten dobytek Badinguet), budou vrčēt, syčet a skřípat Francouzi všech věkových kategorií a obého pohlaví. Proč tolik nenávisti? Pardon, neplatila mistru Badinguetovi. Náležela věžňovi, který si jméno vypůjčil spolu se zednickou halenou, placatou čepicí a doufejme i s fajfkou, když roku 1845 prchal z belgické pevnosti: byl to Ludvík Bonaparte, budoucí Napoleon III. Říznou nadávkou „salaud“ nechtěli Francouzi špinit jméno Napoleonovo a vybrali si jméno náhradní. Koneckonců císař je mohl pochválit, že projevují tolik úcty k bonapartistické tradici.

Vernova hvězda začala svítit v době, kdy císař ustoupil od režimu tvrdé ruky a vyhlásil „liberální monarchii“. Hetzel se mohl vrátit do vlasti, cenzura uvolnila své spáry, lidé začali žít volněji a měli náladu na zajímavé romány, jako bylo *PĚT NEDĚL V BALÓNĚ*...

Po letech nečinnosti Verne opět ožil. Začal pracovat s úžasnou pílí – a v nové atmosféře začal do sebe vstřebávat myšlenky a názory, které až dosud míjel bez povšimnutí. Psát se učil, jak jsme viděli, pod Hetzelovým vedením. Ale současně se učil i myslet jiným způsobem: budoval svůj světový názor. Doba ho elektrizovala. Stýkal se s obdivuhodnými lidmi a ti mu pomohli položit základní kameny budovy, kterou pak stavěl celý život.

Okruh jeho známostí se rozšířil: sláva mu otevřela dveře, do kterých až dosud neměl příležitost vstoupit. Jeho romány přeložili Angličané, Portugalci a Rusové. Zajímala se o ně Amerika. První

číslo *Magasin d'éducation* vyšlo 20. března 1864 s první kapitolou nového románu a čtenáři byli nadšeni už prvním odstavcem, vernovsky stručným a řízným:

„Zítřka za odlivu vypluje briga Forward s kapitánem X. Y. a prvním důstojníkem Richardem Shandonem z newprinceských doků k neznámému cíli.“

Tak začíná *DOBRODRUŽSTVÍ KAPITÁNA HATTERASA*.

Celou uplynulou zimu věnoval Verne přípravné práci k románu *DO STŘEDU ZEMĚ*. Navštěvoval vulkanologa Charlese Sainte-Claira Devilla, který prozkoumal sopky na Antilách, Tenerifu a pustil se do kráteru sopky Stromboli. Verne byl nadšen jeho výrokem, že „sopku nejlépe poznáte, když vstoupíte do jejího jícnu“.

Sotva vyšlo první číslo magazínu, odjel Verne s rodinou do Chantennay. Pamatujeme si, jak pěkně Nantes uvítalo Verna, autora divadelní hry *ZLOMENÁ STÉBLA*. Jaké bylo uvítání, když tentokrát přijel spisovatel doopravdy slavný! Maminka byla pyšná na proslulého, a hlavně – učeného syna. Ale otec dával najevo skepsi...

Co dělal Jules Verne v Chantennay?

Totéž, co v Paříži a co by dělal v Honolulu nebo na Marsu: seděl a psal.

„Kdo by mi znemožnil psát, vystavil by mě nejhorší trýzni. Nečinnost pro mě znamená utrpení: sotva jednu knihu dokončím, musím začít druhou,“ svěřil se později bratrovi.

V Chantennay se sešla celá rodina. Rodinou rozumíme v užším slova smyslu Honorinu a Michela. K dcerám paní Honoriny zachovával Verne odstup. Bydlely u svého dědečka v Amiensu a v šedesátých letech se s nimi Verne takřka nestýkal. Také ostatní děti Pierra Verna už měly rodinu. Sestry se teď jmenují du Crest de Villeneuve, Fleuryová a Guillonová. Přicházejí spolužáci, přátelé, známí. Jistá paní Fanélyová píše o létu v Chantennay takto:

„Jules je mohutné, dohněda opálené chlapisko. Skoro jsme ho nepoznali. Honorina je pořád stejná, svěží a bezvýrazná. Včera večer byl velký mejdan. Na terase vily Cruere se tancovalo na romanopiscovu počest. Na slavnosti nechyběl nikdo, jenom oslavenec. Ubohý Jules ležel v posteli, znovu postižený paralýzou tváře, která se mu čas od času vrací. Kdybych byla na místě Honoriny, měla bych starosti. Ale ona se, jako všichni ostatní, hodně smála, hodně tancovala, vypila hodně limonády a snědla hodně zmrzliny na jeho zdraví. Noc byla mimořádně horká. Na terase jsme se skoro dusili, ačkoli svítil měsíc a byli jsme v mušelínových šatech.“

Paralýza obličeje ho doprovází už od mládí. Stav se postupně zhoršoval. Až do roku 1886 ho paralýza zachvátila ve čtyřech velkých vlnách: pravá tvář nakonec strnula, zatímco do levé dostal neovladatelný třas.

Dostavil se i Georges Allotte de la Fuye, velký nimrod, a pokusil se vytáhnout spisovatele na lov.

„Vždyť víte, že jsem v životě zastřelil jen policajtský klobouk v Pikardii v roce 1859,“ řekl spisovatel. (Příhodu s kloboukem popsal v povídce *DESET HODIN NA LOVU*. Česky vyšla roku 1907 u Kočího a Beauforta spolu s románem *ZELENÝ PAPERSEK*.)

V září 1864 napsal dobrý občan Anthime Ménard:

„Včera jsem byl v Chantennay podívat se na Verna. Byl tam ten jeho syn, co píše knihy. Ze zdvořilosti jsem mu je pochválil. Byl mrzutý a nepříjemný, jak jen možno. Už jsem se dál neodvažoval hlady toho ledního medvěda.“

V Chantennay nebyly ideální pracovní podmínky. Od rána do noci tu běhala a vřeštěla spousta dětí. Spisovatel je občas odehnal, měl pokoj na pět minut a pak to začalo znovu. Ale Verne v těch dobách nebyl jenom bručoun, uzavřený sám do sebe. Nechal se občas svést i k zábavě. Paní Allottová například zaznamenala průběh

společenské hry zvané „verše z klobouku“. Hráči měli složit verše na libovolně vybraná slova: díra, jistota, kalhoty, míra. Anonymní účastnice napsala:

Pozor dej, básníku, na slávu bez jistoty. Spadne, jako když je v balónu díra. Ten skvělý vzestup pádu je míra! Jen jestli ti Hetzel dá na nové kalhoty!

Jules Verne šel přímo k věci: *Víte, že by to byl balón ohromné jistoty, kdyby naň dala Lucie své kalhoty?*

Paní matka pokárala veršem nezdárného syna: *Julesi, mlč! Je to žena nejčistší z vesmíru a tvé poznámky vždycky jdou přes míru!*

Čteme ty veršičky a máme přitom pocit, že se díváme klíčovou dírkou na něco, do čeho nám nic není. Verne by byl jistě nerad, kdyby tušil, že je někdo bude číst, ba překládat po více než stu letech...

Verne chtěl psát a Honorina – se chtěla bavit.

A opět nastalo cosi, co bychom snadno nazvali životem na dvou kolejích. Verne potřeboval pro práci soustředění, a toho nelze dosáhnout bez klidu. Nalezl ho ve vesnici Crotoy v zálivu řeky Sommy, v obci, kterou bychom snadno charakterizovali slovem „díra“. Později budou životopisci bádat po motivu stěhování do tak „obskurního místa“. Vynořila se i teorie, podle níž Verne odstěhoval rodinu na venkov, aby mohl doprovodit na onen svět svoji milenkou Estel Duchesnovou, která ve věku devětatdvaceti let nakonec zemřela v roce 1865, kdy Verne onen crotoyský exil objevil. Jisté ale je, že v Crotoy strávil hodně času a právě zde pracoval na úmorném – a z pohledu nás čtenářů nesmyslném – díle *ZEMĚPIS FRANCIE*, knize, kterou mohl napsat kdokoli, kdo udržel dostatečně dlouho pero v ruce.

Nicméně Vernovi nežili jen na venkově. Za čtyři roky se rodina čtyřikrát přestěhovala: z bulváru de la Bonne Nouvelle na bulvár Magente, odtud na Montmartre, pak do Croix Rouge, dále do ulice de Sèvres a konečně do pohodlného domu v elegantním Auteuil.

Paní Honorina byla duší společnosti. V Auteuil se scházeli svědci Vernových začátků, Maisonneuve, Délipux, šéf *Musée des familles* pan Wallut, Philippe Gille a také hudebníci: Leo Délibes, Victor Massé a ovšem i nezbytný Hignard, někdejší spolubydlíci a také spoluautor vernovských operet.

Manželé vcházeli „dans le monde“, do světa: jsou vídáni v salónu knížete Osmondiho, hraběte de Parise a jeho synů, knížete de Montpensiera a dalších členů poraženého orleánského rodu.

Vrcholem společenského života druhého císařství byla světová výstava, zahájená 1. dubna 1867. Patnáct milionů návštěvníků zhlédlo exponáty ze 32 států. Vystavovalo tu 42 217 firem, jak nás informuje *OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ*. Jacques Offenbach složil pro výstavu dvě operety: Théâtre de Palais-Royal uvedlo *PAŘÍŽSKÝ ŽIVOT* a s menším úspěchem se hrála *VELKOVÉVODKYNĚ Z GEROLSTEINU*. Hetzel dal na trh Vernův konečně doklopocený *ILUSTROVANÝ ZEMĚPIS FRANCIE* a první díl románu *DĚTI KAPITÁNA GRANTA*. Úspěch obou děl byl ohromný. A právě v této době spisovatel pracoval na jednom ze svých nejlepších a nejslavnějších románů – bylo to *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM*. O románu budeme podrobně mluvit na jiném místě. Zatím se u něho zastavíme jen proto, abychom vysledovali názorové změny, které Jules Verne prodělal v šedesátých letech.

V sedmé kapitole druhého dílu *DVACETI TISÍC MIL POD MOŘEM* si profesor Aronnax prohlíží kabinu kapitána Nema:

„Vtom mi padlo do očí několik leptů, které byly rozvěšeny po stěně a kterých jsem si při první návštěvě nevšiml. Byly to portréty velkých historických – osobností, jejichž životy byly zasvěceny velkým myšlenkám lidskosti: Tadeusz Kościuszko, polský hrdina, který padl s výkřikem: ‚Finis Poloniae!‘; Marcos Botzaris, Leonidas nového Řecka; Daniel O’Connell, bojovník za práva Irska; George

Washington, zakladatel Spojených států; italský vlastenec Manin; Abraham Lincoln, kterého zastřelil zastánce otrokářství, a konečně mučedník z bojů za osvobození černochů v Americe John Brown, jehož popravu oběšením tak hrůzně vyličilo pero Victora Huga.“

Jak se ocitl tento panteon revolucionářů v knize Julese Verna?

Má svou logiku a jsou v něm opravdu všichni muži, kteří by v něm měli být?

Pokusíme se odpovědět nejdříve na otázku druhou, méně významnou a méně důležitou.

Především tu chybí jméno alespoň jednoho Francouze.

Ani spisovatel, ani nakladatel zřejmě nechtěli riskovat střetnutí s císařskou cenzurou.

Ale proč tu není jméno Giuseppa Garibaldiho?

Jako kdyby dnes někdo vyzdobil stěnu portréty automobilových závodníků a vynechal Schumachera. Taková věc se nestane náhodou, musí v tom být záměr.

V devatenáctém století bychom hledali dlouho figuru barvitější, dobrodružnější, romantičtější, než byl Garibaldi. Ne náhodou dr. Tyrš při volbě sokolského stejnokroje sáhl po uniformě garibaldovců – červené košili, aby „pohled na krev raněných spolubojovníků neznepokojoval ostatní“. Garibaldi byl odsouzen k smrti poprvé v sedmadvaceti letech – za revoluční činnost. Sloužil pak tuniskému bejovi a brazilským povstalcům. Za manželku si vzal krasavici, již samozřejmě unesl. V roce 1849 hájil Řím před Francouzi (o třináct let později bude dobývat Řím hájený Francouzi). Po porážce revoluce se objevuje na horkých místech Spojených států, Peru a Číny. Po krymské válce dozněla doba, kdy se měl splnit sen generací italských revolucionářů i snů (jako například abbého Farii z Dumasova MONTE CHRISTA): císařská Francie sou-

hlasí se sjednocením Itálie, do té doby rozdrobené na tříšť států a státek. Garibaldi se vrátil do vlasti, bojoval na všech bojištích, a když zápas skončil kompromisem, v čele tisícovky odvážlivců přepadl Sicílii a Neapolsko. O dva roky později bojoval pod Římem, byl raněn a zajat, ale už roku 1866 válčil proti Rakušánům. V době, kdy Verne psal *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM*, pokusil se ještě jednou násilím připojit papežský stát ke sjednocené Itálii. Byl zatčen, uprchl a na bárce proplul bitevní linií nepřátelských křižníků. Porazil papežské vojsko, ale byl znovu zajat císařskými Francouzi.

A tak se stalo, že románový kapitán Nemo v hloubce pěti set stop vzal v úvahu nevraživost Napoleona III. proti Garibaldiho a také ohled na city katolických čtenářů Hetzelova nakladatelství. Na stěnu pracovny moudře pověsil portrét Daniela Manina, muže statečného a vznešeného, ale ve srovnání s Garibaldiho bezbarvého. Portrét Garibaldiho ukryl v tajném šuplíčku a dívá se na něj, jenom když je kniha zavřena a žádný čtenář ho nemůže přistihnout, a netuší ve své netečnosti nesmrtelných, že Napoleon III. odešel už před sto lety za svým strýcem Napoleonem Bonapartem, zvaným Veliký.

Vraťme se však k první otázce: jak se do Vernovy knihy dostali revolucionáři?

Máme právo tázat se tak naivně.

Vždyť Jules Verne přišel do Paříže s myslí politického neutrála. V prosinci 1851 například psal otci:

„Nevěř ani slovo novinám nebo proklamacím. Ve čtvrtek se v ulicích strašně bojovalo a domy jsou rozstřílené dělostřelbou. Je to hanebnost; však také je všeobecný hněv proti prezidentovi (Ludvíku Napoleonovi, pozn. aut.) a armádě, která se takto zneuctila. Možná že poprvé právo a legalita je na straně povstání. Je

mnoho mrtvých a jsou to většinou řádní lidé. Nevím, jak to skončí. Navíc nikdo nesmí špitnout, jinak by ho pověsili.“

Synek nantského advokáta byl šokován dělostřelbou do „řádných lidí“. Poprvé bylo právo na straně povstalců? Roku 1789, 1830 a 1848 bylo právo asi na straně monarchů a armáda tehdy nebyla „zneuctěna“, když kosila bezbranné lidi kartáčovými výstřely.

Ale pouliční střelba mu ještě zdaleka neotevřela oči. Dopis z roku 1851 bude na dlouhou dobu ojedinělý. V těch dalších bude mluvit o otřepaných rukávech košile a prošoupaných podrážkách. Bude psát veselohry a povídky, které, jak si podrobně ukážeme v druhé části vyprávění, budou politicky přinejmenším bezradné.

Ale po několika letech Hetzelova vlivu se v jeho významném románě objeví jako hlavní figura revolucionář. Je to snad shoda okolností?

Nesmíme si představovat, že Hetzel uděloval Vernovi lekce politického smýšlení, jako ho učil stylistice. Něčeho podobného byl dalek. Pravda, prožil několik let ve vyhnanství a v revoluční prozatímní vládě v roce 1849 působil jako Lamartinův tajemník. Tento velký francouzský básník vystupoval jako politik na straně umírněných a sám sebe označoval za „demokratického konzervativce“. Tajemníka si jistě vybral k svému obrazu.

Ovšem, „le salaud de Badinguet“, Jeho Veličenstvo císař Napoleon III., nabrousil pěkně do špičata i umírněné „demokraty-konzervativce“. Vehnal tak do jednoho tábora socialisty, legitimisty i republikány, kteří byli ochotni jít doleva, doprava nebo rovně, hlavně když nebudou mít v čele Badingueta.

Tajemník Lamartinův a přítel Hugův patřil k výrazným postavám opozice. Navíc – jak jsme na to už narazili v epizodě, kdy Hetzel žádal Vernova otce o finanční pomoc – se občas svým smýšlením dostával do konfliktu s církví. Snažil se třecí plochy odstranit

a odmítal otevřené střetnutí, ale nikdy se požadavkům katolíků nepodřídil.

Měl s nimi potíže už v roce 1838, kdy vydal Lavalléovy *DĚJINY FRANCOUZŮ*. Napadl ho tehdy abbé Affre, důležitá církevní osobnost, která se stala o osm let později pařížským arcibiskupem, a zakázal Hetzelovi „prodej katechismu a církevních knih“ v jeho knihkupectví. Pro Hetzela to byla pohroma, protože církevní knihy představovaly jeden z hlavních zdrojů příjmů každého knihkupce; beletrii kupovali jen někteří, ale modlitební knihy kupovali všichni „lepší“ lidé.

Také v době, o níž mluvíme, to jest v roce 1868, monsignore Dupanloup otevřeně odsoudil *Magasin d'éducation*. Hetzel mu napsal dlouhý list, v němž hájil časopis, a mezi řádky vyjádřil přesvědčení, že monsignore časopis odsoudil, aniž ho kdy měl v ruce. „Čtete také knihy Julese Verna, určitě vás budou zajímat,“ dodal v závěru.

O rok dříve se utkal také s jiným bojovným katolíkem – Loui-sem Veuillotem. Doporučil mu také Vernovy romány. Zbožný muž mu odpověděl:

„Ještě jsem nečetl *PODIVUHODNÉ CESTY* pana Verna. Náš přítel Aubineau mi řekl, že jsou roztomilé, až na jednu věc, která nepokazí nic, ale zoškliví všechno a ponechá zázraky světa v temnotě záhadnosti, což může být krásné, ale bezduché: chybí tu kdosi...“ Ředitel významného listu *L'Univers* v tomto duchu pokračuje dál. Koho postrádá v románech Julese Verna a dalších publikacích Hetzelova nakladatelství?

Ježíše Krista a Hospodina, stvořitele Všehomíra.

Hetzel se snažil, aby na střeše každé verneovky byl hromosvod, aby blesky z fialových mraků nespálily celou stavbu. Tak například se zachoval dopis, kde Hetzel žádá Verna, aby postavil kapličku se zvonečkem na jangadu, což je velký vor v románu *OSM SET MIL*

PO AMAZONCE. Tak se stává, že při četbě Vernových románů tu a tam narazíme na slovíčko či dvě, kdy ten hrdina či ona hrdinka sepne ruce a šeptne: „Díky Bohu, jsme zachráněni,“ nebo dokonce na celou větu, například v románu *CHANCELLOR*, kde hladovějící trosečníci jsou zachráněni v okamžiku, kdy se silnější chystají pozřít ty slabší:

„V okamžiku tomto vznášela se prosba Miss Hebeyové k nebesům a my spojili jsme s modlitbou její také prosby naše.“

Pan Veuillot, „náš přítel Aubineau“ a monsignore Dupanloup si mohli udělat čárku do sešitu zásluh Julese Verna, sešitu pohříchu tenkého ve srovnání s černým sešitem hříchů...

Vernův duchovní otec Pierre Jules Hetzel nebyl revolucionář, ale byl to čestný a čistý muž, který věřil v lidské schopnosti, věřil v pokrok vědy a techniky a byl přesvědčen, že společné dílo čestných a čistých lidí postupně oklestí moc lidí nečestných a nečistých. Vývoj doby mu dával za pravdu. Technický pokrok nabýval na rozmachu a „le salaud de Badinguet“ byl nucen opustit jednu mocenskou pozici po druhé. Koncepce postupného vytlačování tyranie vítězila a nikdo o tom nemohl být přesvědčen víc než Pierre Jules Hetzel a Jules Verne.

Proto se Jules Verne začal stýkat i s jiným druhem odpůrců „Badinguetových“. Byli to lidé stejně čistí a čestní, jako byl Hetzel, ale jejich myšlenky sahaly zcela jinam, než kde končil obzor Hetzelův.

Na čelném místě musíme uvést dvě jména – Pascal Grousset a Elysée Reclus.

Reclus byl průkopník geografie nového typu, oproštěné od popisnosti a prostoupené snahou pochopit podstatu cizích kultur, až dosud šmahem označených nálepkou „barbarství“. Jeho geografické práce tvoří první podklad Vernových zeměpisných znalostí a spisovatel měl jeho knihy neustále na stole. Grousset byl publicista,

novinář, literát. Milovníci klasického dobrodružného románu ho znají pod jménem André Laurie.

Tito dva muži byli na rozdíl od Hetzela revolucionáři v plném slova smyslu. Jejich jména jsou spojena se dvěma událostmi historického významu – se založením První internacionály a ustavením Komuny.

Šedesátá léta minulého století byla poznamenána rozmachem rozmanitých revolučních, demokratických i nacionalistických myšlenek. Za krvavých bojů se sjednotila Itálie a pruský kancléř Bismarck připravoval sjednocení Německa. Rakousko žilo ve vlně českého a uherského nacionalismu. Dokonce i ruský car byl vlnou vzpour donucen zrušit nevolnictví. Vypuklo velké povstání v Polsku, a zatímco se Garibaldi snažil vybudovat dobrovolnickou armádu na pomoc povstalcům, sešlo se v londýnském sále St. Martin's Hall mezinárodní shromáždění zástupců dělnictva a demokratických spolků, aby vyslovilo sympatie revolučnímu Polsku. 22. září 1863 bylo proklamováno ustavení První internacionály. V ústředních orgánech sdružení byl Karel Marx.

V září 1866 se sešel v Ženevě první sjezd. Mezi delegáty byl Louis Blanc, Garibaldi, Bakunin, John Stuart Mill, Hercen a také – Elysée Reclus. Tento zeměpisec a přítel Julese Verna patřil mezi přední evropské revolucionáře!

Pascal Grousset byl o sedmnáct let mladší než Jules Verne. Vyznával Fourierův utopický socialismus a hovořil o „teorii sdružené práce“ tak ohnivě, jako by bylo možno budovat fourierovské komuny hned zítra. Seznámil Verna s učitelkou předměstské školy Luisou Michelovou, zajímavou mladou ženou, oblečenou tak, že budila pohoršení a úžas občanů, ženou drsného vystupování a radikálních názorů. Stejně jako Grousset hovořila o nadcházející revoluci jako o hotovém faktu.

„Le salaud de Badinguet“ mlel z posledního. Byl nemocný a unavený. Zhroutila se naděje, že Francie zapomene na prosinec 1851 odměnou za amnestii a „liberální režim“. Demokraté odmítli být vděční za „dárek hodného strýčka“, za omezení cenzury: zcela správně jej chápali jako výsledek svého zápasu a prostředek, jak svrhnout uzurpátora z trůnu. Vznikaly nové časopisy, radikálnější než ty předešlé. Ale vznikaly také nové továrny a vědci v laboratorích pracovali na nových objevech.

Jules Verne byl přesvědčen, že svoboda a technický pokrok půjdou ruku v ruce a že lidstvo bude stoupat k demokracii zvolna, ale jistě, za veselého houkání lokomotiv a svištění továrních transmisí. Duch svobody ho opájel. Vzrušeně naslouchal Reclusovi, Groussetovi a Michelové. Nesouhlasil s jejich radikalismem, ale považoval ho za stejný druh opojné utopie jako Nadarovy a La Landellovy projekty helikoptéry. Byly neuskutečnitelné, ale patřily neodmyslitelně k svěžímu duchu doby!

Žil intenzívním společenským životem, a přitom hodně psal, což se stává jen málokdy. Hodně psal a psal dobře, což je jev ještě méně obvyklý. Psal dobře a čtenáři ho četli, milovali a uznávali – jev zázračně ojedinělý. Verne prožíval nejšťastnější léta života. Nikdo nedával najevo despekt k autorovi knih pro mládež. Obecnostvo četlo a uznávalo vědecký román – tak, jak o tom snil před lety, když navštěvoval Dumase v záměčku Monte Christo a lačně hltal jeho omelety.

Koncem šedesátých let byli Jules Verne a Ferdinand Lesseps, stavitel Suezského kanálu, dvěma nejznámějšími Francouzi na světě. F. Lesseps byl ve třicátých letech vicekonzulem v Alexandrii. V roce 1833 se tu sešel s utopickým socialistou Enfantinem, žákem a vyzna-vačem Saint-Simonova učení. Enfantin v té době začal prosazovat myšlenku, že by bylo možné prokopat Suezskou šíjí, „a když už

budeme mít krumpáč v ruce, tak také šíjí Panamskou“. Enfantinova myšlenka posedla i Lessepse. S obrovskou energií rozpoutal síly čisté i nečisté, až konečně 17. listopadu 1869 propluly Suezským kanálem první koráby.

Tajemníkem tohoto znamenitého muže se nestal nikdo jiný – než Felix Tournachon-Nadar. Tento dobrý duch Julese Verna dobře věděl, že sebevětší sláva a popularita není ve Francii dokonalá, dokud není posvěcena uznáním oficiálním. Konkrétně řečeno: opravdu proslulý muž si musí nejprve ozdobit žaket rozetou Čestné legie a později obléci zelený, zlatem protkaný frak člena Akademie. K jednomu i druhému stupni zasvěcení nestačí ani sebevětší zásluhy: je třeba mít styky. Nuže, v současné době je jediný muž, který dovede otevřít každé dveře malíčkem levé ruky, ba dokonce pouhým dechem: je to Lesseps. Ten obstará Vernovi obě součásti oděvu obratem ruky. Tak uvažoval Nadar, a uvažoval správně.

Události ve Francii však dostávaly dramatický spád a Lesseps neměl ke svým intervencím času nazbyt. Druhé císařství s Napoleonem III. se vleklo ke hrobu. Už v předešlé kapitole jsme se pozastavili nad tím, že cenzura dovolila Hetzelovi veřejně vyvrátit osočení, že ho v roce 1851 Napoleonova policie „málo pronásledovala“. V roce 1868 takové prohlášení ještě vzbudilo jistou pozornost. O rok později by zaniklo bez povšimnutí ve víru jiných událostí.

Jako ilustraci tehdejších poměrů uvedme epizodu, v níž hrál velkou roli Vernův přítel Paschal Grousset.

Jeho spolupracovník a přítel Henri Rochefort založil v roce 1869 časopis s revolučním názvem *La Marseillaise*. Přispíval do něho samozřejmě Grousset, a dokonce někteří členové internacionály. List vzbudil velkou pozornost.

Všiml si ho i Pierre Napoleon, císařův bratranec. Už jsme se zmínili, že tento muž sdílel všeobecný odpor proti „le salaud de

Badinguetovi“, že sám uprchl svého času z Francie a udržoval spojení s bývalými členy Národního shromáždění, kde byl v roce 1848 sám poslancem za radikální levici. Nicméně později se do Francie vrátil a navázal s císařem styky.

Začátkem roku 1870 se dostal s Rochefortovým listem do sporu. Podle jedné verze ho napadl v jakémsi korsickém listě, podle druhé poslal do redakce hrubý list. Grousset vyzval prince na souboj. Princ se zachoval proti soubojovým předpisům, vystřelil dřív, než rozhodčí dal povel, a zastřelil Groussetova sekundanta Victora Noira. To byl levicový novinář a aktivní účastník revoluce z roku 1848, kde působil se svým bratrem Louisem, autorem četných dobrodružných románů.

Když se to císař dověděl, nechal předvolat bratrance před soud v Tours. Provinilec uprchl do Anglie. Pohřeb Victora Noira se konal 12. ledna 1870 v Neuilly. Tisíce Pařížanů uspořádaly tichou demonstraci a mlčky doprovodily zabitého novináře na hřbitov Père-Lachaise.

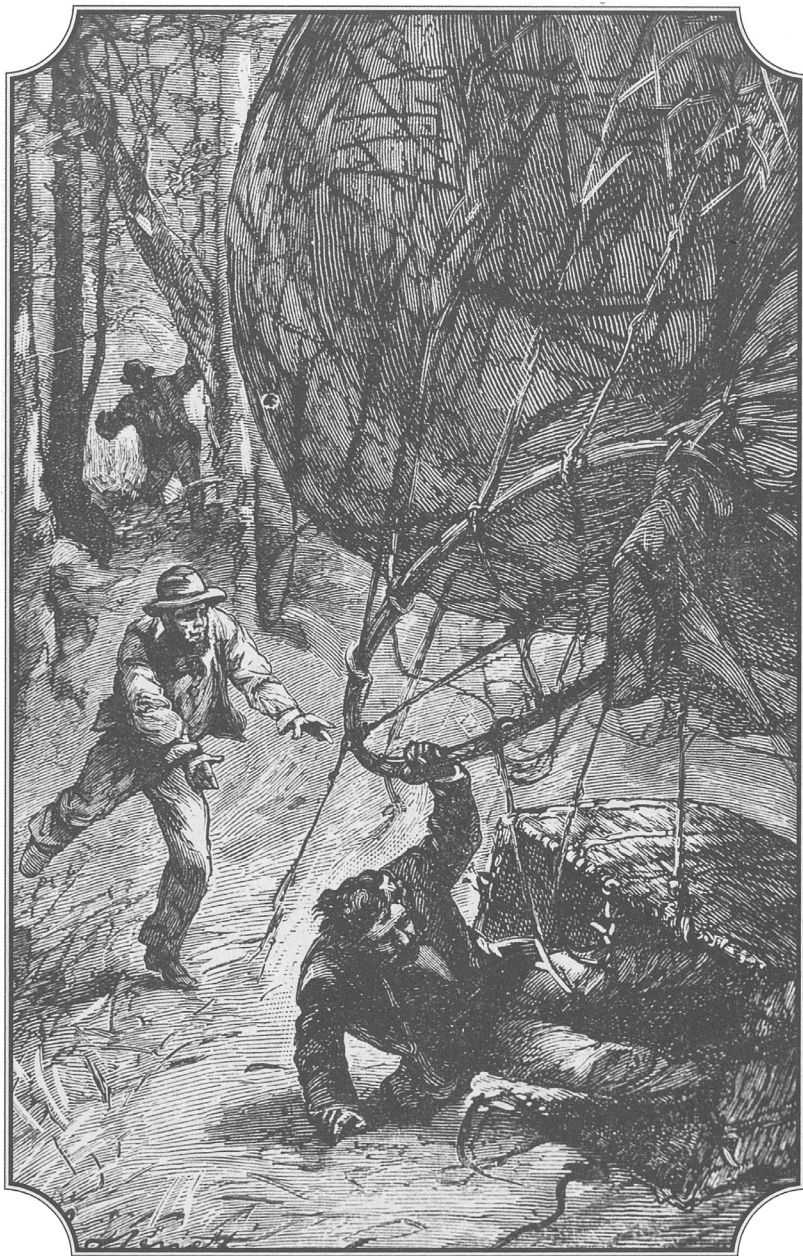
Útěkem Pierra Napoleona se situace přiostrčila. Princ byl rozhodný odpůrce války a patřil mezi ty, kteří se rozhodněji stavěli proti vstupu Francie do prusko-rakouské války roku 1866. Nastala zvláštní situace: nejhorší reakcionáři štváli císaře do války. „Válka je nezbytná, aby toto dítě vládlo,“ prohlásila například císařovna Evženie, ukazujíc na svého syna, následníka trůnu. Ale také část republikánských politiků útočila na císařovu „nerozhodnost“ a nedostatek „vlasteneckých citů“. Bonapartisté doufali, že vojenskými bajonety podepřou vetčný trůn. Republikáni byli přesvědčeni, že válka trůn rozvalí.

Jules Verne bystře pochopil, že skončily krásné dny, zasvěcené radostné práci. Pohrdal hlupáky, kteří se těšili na válku. Když mu

jeden z nich napíše, že „můžeme dát výprask Průšákům“, odpovídal:

„Nikdy se mi nechtělo napráskat Prusům a ještě méně být spráskán od nich, což se bohužel může lehce stát.“

Předpověď Julese Verna se brzy splnila do puntíku.

První rána osudu

Patnáct let čekal Jules Verne na slávu, a když se konečně ta dáma dostavila, nevěděl, co si s ní má počít. Byl rozpačitý. Těšila ho svou přítomností, ale současně ho obtěžovala a nudila. Je to zázrak, že mu neutekla. Choval se k ní tak, jak se muž nikdy nesmí k ženě chovat, pokud nechce ztratit její přízeň: diktoval jí, jak a kdy a proč ho má milovat. Ale sláva je žena nevypočitatelná, a co by si od koholi jiného nedala líbit ani pět minut, to od Verna snesla a zůstala mu věrná po celý život a daleko za hrob, až do našich dnů.

Měla to s ním opravdu těžké. Verna hněval úspěch jeho dětských románů. Zlobil se, když hošík pánů ze zámku de Villiers z něho tahal rozumy, jak to bylo s kapitánem Grantem doopravdy, nebo když ho Nadarův synek popadl za vousy a křičel: „Pustím tě, až mi řekneš, najde-li Mary Grantová a její bratr tatínka!“ Víc ho těšila přízeň příslušníků královských rodů, vládnoucích nebo i poražených, vysoké šlechty a mocných průmyslníků. Ale ani v tom nebyl důsledný a dovedl se zachovat hulvátsky i k člověku s rodokmenem sahajícím snad až ke králi Šalamounovi. Neměl rád, když novináři ve svých referátech poklepávali na rameno autorovi knih pro mládež. Toužil zasednout na jedno ze čtyřiceti křesel Francouzské akademie. Neudělal ale nic, aby novináři změnili názor a aby získal přízeň mužů, kteří měli klíče od Akademie v kapse. Miloval společenský život metropole, salóny a elegantní vinárny, plesy a večírky, chodil „dans le monde“ často a choval se tam k radosti paní slávy přirozeně a roztomile. Najednou, jako by ho něco posedlo, dal se na útěk, zmizel z Paříže a uprchl před novináři, akademiky, knížaty a vinárníky. Jeho životopis je do velké míry historií jeho útěků.

Už v předchozí kapitole jsme se zmínili o odchodu do Crotoy. V březnu 1866 mu dal Hetzel zálohu na *ILUSTROVANÝ ZEMĚPIS FRANCIE*. Verne reagoval zdravě: hodil práci za hlavu a s celou rodinou vyrazil za dobrodružstvím. Bylo to stěhování důkladné. V době, kdy už cestování s kufrem považujeme téměř za změkčilost, těžko pochopíme, že Vernova rodina odjížděla i s nábytkem; Verne píše 20. března rodičům:

„Mám ruce jako zámečník, protože jako vždycky jsem otvíral bedny a nosil zavazadla sám. Žijeme v hluku stěhovacích vozů, lomozu řemeslníků, čalouníků a stěhováků. Severní vítr, nízká teplota, hezké počasí. Podívejte se na mapu a najděte cestu do Crotoy, departement Somme.“

Crotoy byla rybářská vesnice poblíž ústí Sommy. Rodina se usadila v pěkném domku. Kolem dokola byly písečné duny, porostlé řídkou trávou. Pět kilometrů odtud bylo moře. Verne se seznámil se dvěma veterány válečného loďstva. Jeden se jmenoval Alexandre Lelong, řečený Sandr, druhý Alfred Berlot. O tomto dobrodružném muži psal v roce 1875 Charles Raymond v *Musée des familles* v souvislosti s popisem Vernova plavidla: „Byl prý kdysi naboden na rožeň lidojedem kmene Kanaků, ale soudě podle jeho mocných čelistí, spíš on sám nabodl Kanaka. Ale tuto otázku si musí Berlot vyřešit se svým svědomím a se svým žaludkem,“ píše Raymond. Berlot bude vždycky tvrdit, že právě on upozornil „pana Verna“, že na jisté, ne zcela špatné bárce visí cedulka:

NA PRODEJ. K DOPTÁNÍ U SIEUR RENÉHO.

Verne neváhal a lodici v létě 1868 koupil. Místní tesař ji za měsíc přestavěl na výletní plachetku. Verne ji pojmenoval Saint Michel podle nebeského patrona normanských plavců. Založil palubní deník a na první stranu napsal:

MAJITEL A KAPITÁN JULES VERNE.

V dopise rodičům a bratrovi o ní píše: „Je to skvělá loď a pan Normand z Havru by se pod ni ochotně podepsal. Konec konců, postavili ji podle plánů a pod dohledem jednoho z mých přátel, jednoho z nejlepších kapitánů z Havru. Posádka se skládá ze dvou kapitánů dálkových plaveb, tedy ze mne a jednoho z nejlepších chlapíků ze zálivu, kterého jsem si najal k ruce.“ Vpředu byla kajuta pro mužstvo, rozumí se pro Lelonga a Berlota. Vzadu byla kajuta pro hosty a majitele lodi. V kajutě byla i knihovna – polička s námořními ročenkami, tabulkami přílivu a odlivu, námořními atlasy a slovníky. Na přídi stálo maličké dělo a na stěžni vlála Vernova osobní vlajka – trikolóra se zlatou hvězdou.

Verne se neodvažoval se svou lodí daleko na širé moře. Ploužil se podél holandských břehů a na druhou stranu k jihu. Hetzelovi v prvním roce plavby píše, že se právě vrátil z le Havru, že moře bylo neklidné, ale že se loď chovala skvěle a osvědčila své „nautické schopnosti“. Nicméně víme (z dopisu z 15. května 1869), že přeplul kanál La Manche a přistál v Douvre. Na zpáteční cestě prý potkal tehdejší největší parník světa, Great Eastern, který viděl ještě v doku za své první anglické cesty v roce 1859.

Parník měl za sebou pohnutou historii. Koncem roku 1859 ještě v doku vybuchl jeden kotel a zabil šest námořníků. Publikum ztratilo k lodi důvěru a loď pro 4 000 cestujících vezla na první plavbě do Ameriky 36 lidí. Při čtvrté transatlantické cestě se na palubu odvážilo jen 400 platících cestujících. Vedení společnosti Great Ship Company si málem zoufalo, když tu se na ně obrátil inženýr Cyrus W. Field jménem Atlantic Telegraph Company a loď koupil. Jenom ona mohla naložit na palubu telegrafní kabel dlouhý 3 400 kilometrů, o váze čtyř a půl tisíce tun! Cívky byly uloženy do vodních nádrží a Great Eastern vykonal svou nejslavnější plavbu:

položil transatlantický kabel. Koncem roku 1866 telegrafoval prezident Spojených států britské královně Viktorii:

„Sláva na výsostech Bohu a pokoj lidem dobré vůle...”

Dobré jméno lodi bylo očištěno a mohla znovu sloužit osobní dopravě. V roce 1867 měla převézt přes oceán návštěvníky Světové výstavy v Paříži...

Na podzim roku 1866 nechal Verne vytáhnout Saint Michela na břeh a vrátil se do Paříže, aby dokončil *ILUSTROVANÝ ZEMĚPIS FRANCIE*. Spolu s další zálohou dostal nápad: proč neuskutečnit starý sen a nepodívat se do Ameriky spolu s bratrem Paulem – na palubě Great Easternu? Kapitán Verne s bratrovým návrhem ochotně souhlasil a na jaře 1867 vstoupili na palubu lodi dlouhé dvě stě metrů, opatřené šesti stožáry a pěti komíny, poháněné plachtami, kolesy i šroubem (zlí jazykové tvrdí, že nejspolehlivější byly plachty, ovšem ty obyčejné, které nebyly vybaveny dálkovým ovládáním, které se tehdy na Great Easternu zkoušelo. Dnes ovšem jsou takové plachty řízeny na dálku běžné). 9. dubna byli v New Yorku, zhlédli v divadle Finease Barnuma hru *ULICE NEW YORKU*, v níž se odehrával požár „jako živý“, s opravdovou parní stříkačkou, navštívili potom Albany, Rochester, Buffalo a Niagaru a 16. dubna nastoupili znovu na loď a vraceli se do Evropy spolu s dalšími 189 cestujícími. Víc odvážlivců se nenašlo.

Cesta přes oceán trvala čtrnáct dní. V květnu byl spisovatel zpátky v Crotoy u Honoriny a Michela.

„Teď, když sedím za psacím stolem, považoval bych cestu na Great Easternu a návštěvu Niagary za sen, kdyby přede mnou neležely moje cestovní poznámky.“

Ano, cesta na Great Easternu je popsána v románu *PLUJÍCÍ MĚSTO!* V knihovnách sběratelů nalezneme červenozlatý výtisk románu *PLUJÍCÍ MĚSTO*, obvykle velmi zachovalý a čistý, protože

málokterý čtenář se bude k této knize vracet. Je totiž nezajímavá a podivným způsobem „nevernovská“. Paní Allottová brání svého strýce a píše, že to jsou „beletrizované poznámky z cest“. Podle ní si Verne „nedal záležet, aby knihu propracoval“. Údajně proto je tak nudná. Takové vysvětlení sotva obstojí. Bez velkých okolků zaznamenané dojmy z cest bývají často zajímavější a vtipnější než „vážná díla“ a není důvod, proč by právě Jules Verne měl být výjimkou. Ale je tu vážnější námitka proti tvrzení paní Allottové: román *PLUJÍCÍ MĚSTO* se vymyká vernovským principům, které najdeme ve více nebo méně zdařilé podobě ve všech ostatních románech *PODIVUHODNÝCH CEST*. Jeho hlavní motiv je milostný, jako vystřižený z melodramatu: dva sokové, šílená manželka, souboj za svitu blesků. Dialogy jsou bezvýrazné, začátek knihy je nekonečný (kde jsou ony dramatické začátky typu: „*Stoupáme?*“ „*Ne, naopak! Klesáme!*“ „*Je to ještě horší, pane Smithi! Padáme!*“). Kniha je podivná, i když se vypravěč dostane na americkou půdu. New York je prý nudné, jednotvárné město, Niagarské vodopády jsou ovšem „úchvatné“, ale když se po vypravěčově boku ocitne americký inženýr a povzdychne si, kolik koňských sil je tu zbytečně promrháno, vypravěč má „zuřivou chuť hodit inženýra do vody“.

Ani v tom Julese Verna nepoznáváme. Ve všech dalších dílech bude Amerikou nadšen až naivně. Bude považovat newyorský systém pravoúhlých očíslovaných ulic za vzorné uspořádání města a ve své fantazii postaví podle této předlohy France-Ville v románu *OCELOVÉ MĚSTO* a Milliard City v *PLUJÍCÍM OSTROVĚ*. Při každé příležitosti zaznamená se sympatií a pobaveným porozuměním „amerikánskou“ mánii využít každý zdroj, každou sílu, každou možnost k něčemu „užitečnému“. Bude se Yankeeům smát, ale nikdy nebude mít chuť házet je do vody. Jen v románu *PLUJÍCÍ MĚSTO*...

Těžko se ubráníme podivným myšlenkám. Vzpomeneme si na léta padesátá, kdy Paul Verne, mladý námořní důstojník, uvedl s úspěchem divadelní hru před exotickým publikem ostrova Martiniku. Týž Paul Verne později vydá pod vlastním jménem novelu *VÝSTUP FRANCOUZŮ NA MONT BLANC* a cestopisnou črtu *Z KODANĚ DO ROTTERDAMU*. Je zcela vyloučeno, aby Jules Verne podle zvyku té doby podepsal svým slavným jménem bratrovo dílko? Takto by mohl snadno vyhovět úvazku stanovenému smlouvou s Hetzelem a v klidu pracovat na románu *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM* a na druhé verzi lunárního cestopisu *KOLEM MĚSÍCE*. Ale to je nedoložitelná hypotéza. O cestě se zachovaly dopisy otci a Hetzelovi. Verne se v nich zmiňuje – aniž uvedl detaily – o jakýchsi nehodách a incidentech a upozorňuje, že „naše kniha“ o cestě bude „různorodá“, aby zachytila všechny ty útrapy. Veřejnost musí vědět, co se na palubě děje, píše tajemně, avšak zároveň dodává, že loď je z technického hlediska „osmý div světa“. Ovšem ekonomicky je to propadák, však taky brázdila hladiny oceánů pouhých deset let, než byla sešrotována.

Cesta do Ameriky bylo výjimečné dobrodružství Julese Verna. Nikdy předtím a nikdy potom se nebude plavit tak daleko, jako by chtěl splnit slib mamince po dětinském útěku na palubě lodi *Coralie*: „Vždycky budu cestovat jen ve své fantazii!“ Jeho pobřežní plavby na palubě *Saint Michela* budou mít s cestami *Hatterase*, *Glernavana* a *Nema* společné pouze jediné: moře. Člověk se silnou obrazotvorností potřebuje jen náznak, jen náповěd, aby dovedl vybudovat dramatickou stavbu. Pleskot vlnek na pláži v *Crotoy* vyprávěl Vernovi o burácení příboje na australských bradlových útesech a o vytí malströmu, obrovitého víru, který bezmála zničil ponorku *Nautilus*.

Verne pak se svou lodí podnikl ještě jednu velkou plavbu vnitrozemskou, proti proudu Seiny, dorazil až do Paříže a zakotvil začátkem června 1870 pod mostem des Arts. Na pobřeží se shromáždily davy a provolávaly mu slávu. Spisovatele to otrávil a rychle se vrátil do Crottoy.

Paní sláva s ním měla skutečně těžké pořízení. Vytrvale odmítal ocenění, které mu lidé dávali spontánně, s čistým srdcem. Měli ho rádi za to, že jejich děti milovaly jeho knihy. Měli ho rádi za to, že i oni sami si přečetli s radostí ty chlapecké romány. Ale on paní slávě nařizoval: nesmějí mě milovat za to, že je bavím, ale za to, že je učím! Za to mi náleží důstojné pocty, vážné uznání. K čemu je mi potlesk čumilů na nábřeží Louvrů?

Ve skrytu duše po oficiální slávě přece jen touží. 5. února 1869 píše Hetzelovi: „Opět se zmiňujete o Akademii. Beru to jako váš vzdušný zámek. Kdo nemá velké jmění nebo politický vliv, nemá žádnou šanci. (...) Opět jste se zmiňoval o Kříži (tedy o Čestné legii, pozn. aut.). Dobře víte, že nikdy neudělám nic, abych ho dostal. Ale kdyby mě jednou vyznamenali, přiznám se, že bych trpce litoval, kdybych nemohl dát satisfakci mému otci a mé matce ještě za jejich života. Co říkám, je trochu naivní! Připomíná to měšťáčka, který se domáhá vyznamenání, aby se zalíbil manželce. Ale já to opravdu takto cítím.“

Úkolu získat pro Verna kříž čestné legie se ujal oddaný přítel Felix Tournachon-Nadar. Brzy se mu podařilo přimět Ferdinanda Lessepse k intervenci – ostatně, Lessepse nebylo třeba dlouho přemlouvat, vždyť i on sám četl rád *PODIVUHODNÉ CESTY*. Budovatel Suezského průplavu zašel za předsedou vlády Ollivierem a brzy bylo všechno dohodnuto a připraveno: chyběl jen podpis císařův – když vypukla válka.

Bylo to 19. července 1870. Císař Napoleon III. a korunní princ odjeli k armádě. Císař měl těžkou ledvinovou chorobu a nemohl nasednout na koně bez cizí pomoci. Ale pevně doufal ve vítězství. Evropa ještě věřila, že roku 1866 Prusko rozdrtilo u Hradce Králové Rakousko jenom proto, že palebná síla pruských jehlovek mnohokrát převyšovala sílu rakouských ládovaček. Francouzské chassepotky byly mnohem lepší než pruské pušky, a navíc měla Francie v záloze tajnou zbraň. Byla to mitrailleusa, předchůdkyně kulometu. Zkonstruoval ji zbrojír Montigny a vyráběla se ve velké tajnosti v arzenálu v Meudonu. Směli ji spatřit jen důstojníci, kteří s ní budou zacházet v poli. Ale ti nedovedli udržet jazyk za zuby a brzy si vyprávěla o tajné zbrani celá Francie.

Že vítězství bude rychlé a snadné, o tom byl přesvědčen císařský dvůr i pravicová část republikánské opozice. Nejednen rozumář radil Vernovi, aby počkal s Čestnou legií, až bude po válce.

Naštěstí zasáhl Hetzel. Požádal o pomoc významného literárního kritika Jeana-Jacquesa Weise, který měl přístup k císařovně Evženii. Zatímco z bojiště přicházely radostné zprávy – první a také poslední – císařovna podepsala jmenovací dekret. Spisovatel poslal Honorinu a Michela do Amiensu a sám nasedl na vlak a odjel do Chantennay, aby se otci a matce pochlubil řádem, a aby se s nimi podělil i o starosti.

Jules Verne se dobře vyznal ve vojenské technice. Na světové výstavě roku 1867 viděl dalekonosné dělo Velký Vilém a také věděl, že k francouzským hranicím vede z nitra Pruska devět prvotřídních železničních tratí, zatímco Francouzi mají k dispozici jen dvě.

„Nebudme hlupáci ani fanfaróni a mějme na paměti, že dnes hraje roli každý voják, zvláště když se bojuje dalekonosnými zbraněmi,“ varoval Verne – hlupáky a fanfaróny. Vedení francouzské

armády se jimi hemžilo a na frontě to bylo brzy tak zlé, že bylo nutno povolát další záložníky.

Po dvou dnech pobytu v Chantennay byl mobilizován i Verne. Odjel do Crotoy, kde mu přidělili příjemný úkol: na palubě Saint Michela měl „střežit normandské pobřeží“.

„Sbohem, můj synu, sbohem,“ loučil se s ním Pierre Verne. Viděl ho naposled.

Kapitán Jules Verne bral své poslání vážně. Postavil se do čela dvanáctičlennému oddílu, vyzbrojenému třemi křesadlovkami a kanónem, jímž místní hasič střílel o Božím těle pro radost rošťákům ze vsi. Vernova bárka se rozvážně ubírala podél pobřeží až k Ostende. Tam kapitán velel obrátit.

„Belgie se může postavit proti nám a nechci se nechat zajmout i s lodí.“

Belgie ale zůstala stranou konfliktu, Prusko stačilo na krvavou práci samo. Vilémovi generálové nadělali spoustu chyb, ale Napoleonovi generálové dělali chyby katastrofální. Nebyli dokonce schopni včas zmobilizovat armádu a Prusové se brzy hluboko zaklínili do francouzského území. Navzdory Napoleonovu diplomatickému úsilí se k pruské armádě přidala vojska jihoněmeckých států. To byl začátek konce. Prusové rozdrtili u Sedanu armádu generála Mac Mahona a zajali Napoleona III. Císař napsal dopis pruskému králi Vilémovi:

„Pane bratře! Nemoha zemřítí uprostřed svých pluků, jsem nucen odevzdat svůj meč do rukou Vašeho Veličenstva. Jsem Vašeho Veličenstva upřímný bratr. Napoleon. 7. září 1870.“

Císař užil oslovení „pane bratře“, které bylo vyhrazeno korunovaným hlavám. Na samém začátku své vlády, v roce 1852, ho ruský car urazil, když ho v dopise oslovil „pane vážený příteli“, čímž

naznačil, že v jeho očích je spíš „le salaud de Badinguet“ než kolega v císařské branži.

Hned po pádu Sedanu byla v Paříži vyhlášena tzv. třetí republika. V jejím čele stanul Adolph Thiers, politik známý už z roku osmačtyřicátého, v jehož „umírněné koncepci“ tehdy věřil dvacetiletý Jules Verne. Ale už 15. září 1870 se objevili první prusí vojáci pod Paříží a brzy bylo hlavní město obleženo.

Jules Verne zakotvil svou strážní lodici v Crotoy. 6. října napsal:

„Jsem pořád v Crotoy, ale sám. Rodině jsem najal vilku v Amiensu. Jsem raději, když jsou ve velkém městě. Prusové projeví politováníhodný zvyk pálit a loupit na venkově. Bude lépe, když to děti neuvidí. Ale už věřím v blízký mír. Když z toho vyvážneme dvěma miliardami válečné náhrady a demobilizací pevností v Alsasku a Lotrinsku, dopadne to dobře... Navzdory všemu jsem se znovu pustil do práce, a stačil měsíc samoty a napsal jsem skoro celý svazek.“

Jmenuje se *DOBRODRUŽSTVÍ TŘÍ RUSŮ A TŘÍ ANGLIČANŮ V JIŽNÍ AFRICE*, mistrovsky napsaná „standardní verneovka“, dnes nijak mimořádně známá, ale příkladná dokonale zvládnutým spisovatelským řemeslem.

Sotva dopsal jeden román, pustil se do druhého – *ZEMĚ KOŽEŠIN*. Je to další příběh se severskou tematikou.

Události se valily jedna za druhou. Ministr vnitra Gambetta uprchl z obležené Paříže v balónovém koši a organizoval vojenský odpor. Nadar osedlal svůj „válečný balón“ a vstoupil do dějin letectví prvním vzdušným soubojem. Vyměnil si několik špatně mířených výstřelů s německým vzduchoplavcem, ani jeden, ani druhý se netrefili a vítr je moudře oddělil od sebe, takže se mohli jen na dálku proklínat.

Na zemi to bylo vážnější. Francouzská mitrailleusa v několika šarvátkách navršila na bojišti doslova závěje mrtvol. Vojenská historie je nespokojena s prvním vystoupením kulometu, protože byl „nehodně takticky využit“ jako podpurná zbraň dělostřelectva, nikoli jako zbraň pěchotní. Játka ale zapůsobila, nicméně vojáci v pruské polní šedi přesto necouvli.

V prosinci vstoupili do Amiensu, Verne sem přispěchal na tři dny. Otcí o tom napsal 17. prosince:

„Strávil jsem tři dny mezi Prušáky. Máme v domě čtyři a líbí se jim tu. To si myslím! Doma se tak nenajedí. Dáváme jim dost rýže, aby dali pokoj. Jsou to hodní a klidní lidé od 69. pěšího pluku. Co se týká Honoriny, ta všechno skvěle zvládla. (...) Paříž se hrdinsky drží, ale zvítězí nad hladem?“

Musel se znovu vrátit do Crotoy. Válka pokračovala, ale roztržité francouzské armády neměly naději na úspěch. Nepřítel začal ostřelovat Paříž. Ve městě opravdu vypukl hlad, zima a nemoci. Zahynulo mnoho lidí, mimo jiné i profesor Henri Garcet, muž, který vypočítal Nichollovi, Barbicanovi a Ardanovi cestu na Měsíc. V té době zemřel ještě jeden Vernův přítel – Alexandre Dumas. Umíraje podal synovi zlaták a řekl:

„Pomlouvali mě, že jsem marnotratný. Přišel jsem do Paříže s jedním zlatákem... Uchoval jsem ho. Tady je.“

To prohlásil muž, který v životě utratil více milionů, než vydělal...

Paříž kapitulovala 28. ledna 1871 a bylo sjednáno třínedělní příměří.

Mezi tím vším Verne usilovně pracoval. Dopis Hetzelovi z 15. února 1871 svědčí o tom, že pracoval na několika dílech najednou, a na jakých! Dopsal dramatický a bohužel málo známý román *CHANCELLOR*, připravoval *TAJUPLNÝ OSTROV* (pracovní název „Robinson“)

a začal psát *ZEMI KOŽEŠIN*. Dopis Hetzelovi z května dokládá prozaický důvod této píle – Verne potřebuje peníze, protože náklady na vydržování rodiny rostou. „Moje výdaje rostou úměrně věku dětí a ty jakési příjmy, které jsem měl vedle knih, skoro úplně zmizely,“ přiznává bez okolků.

Do Paříže se dostal spolu s bratrem Paulem až v červnu. Píše o tom Hetzelovi, který v té době byl s rodinou v Golfe-Juan:

„Kdy se vrátíte? Obnovíte někdy podnik? Nezasťírám, že začínám kroužit kolem burzy, protože si nejsem jistý, zda se mohu v dohledné době živit literaturou, a budoucnost mě trochu znepokojuje. (...) Vaše ulice Jacobova je myslím v pořádku. Utržila jen pár škrábanců. Ale sousední ulice de Lilie je v troskách! Je to hrozné...”

Hetzel napsal Hugovi v dopise datovaném 29. června:

„Vrátil jsem se do Paříže po měsíčním váhání, kdy jsem se bál, že nikdy nebudu schopen návratu.“

Hugo se vzdal poslaneckého křesla a odpověděl Hetzelovi 5. července:

„Jaká hanba účastnit se na slávě tohoto Shromáždění... Poprava 64 rukojmí byla strašná, ale počet obětí vládního vraždění jde do tisíců. Jaká odporná odvěta! Konečně jsem mimo a děkuji bohu, že se neúčastním toho vraždění, pošpiněný byť i jedinou kapkou krve.“

Život ale šel dál a jakkoli to zpočátku bylo zdánlivě nemyslitelné, i nakladatelské podnikání se vrátilo do starých kolejí. V září 1871 nabídl Hetzel Vernovi pátou smlouvu, která má nahradit tu čtvrtou z května 1868. Nakladatel bude platit tisíc franků měsíčně, tedy dvanáct tisíc místo dosavadních devíti ročně, a bude požadovat jen dva svazky ročně namísto tří. Nakladatel si na oplátku vymíňuje prodloužení držby autorských práv. Zdálo by se, že je vše v pořádku a Verne už nemusí „kroužit kolem burzy“. Otcova

smrt 3. listopadu 1871 nebyla nečekaná, už po poslední návštěvě konstatoval, že otec vypadá na osmdesát.

Převratné události se na Vernovi podepsaly. Čas sice dovede hojit rány, spisovatel opět usedne k psacímu stolu a lisy v Hetzelově knihtiskárně se dají znovu do chodu. Verne ale navždy ztratil ten vztah, který ho k Paříži poutal déle než dvacet let. Kdyby měl spravedlivě bilancovat, musel by být pyšný na to, co vykonal.

Přišel do velkoměsta doslova jako chudý student. Třebaže pocházel z bohaté rodiny, otec ho v chudobě bezpečně udržel. Našel v sobě sílu, aby otci a jeho záměrům vzdoroval. Našel si svoji vlastní cestu. Opustil dráhu právníka i dráhu finančníka a stal se tím, čím toužil být od raného mládí, totiž spisovatelem. Vytvořil si nejen vlastní styl, vytvořil si literární žánr, který mistrovsky ovládl.

Navíc, život v Paříži musel být v té době fascinující. Třebaže současníci pohrdali „ničemu Badinguetem“, tedy císařem zvaným Napoleon Malý, byl to právě tento neoslavovaný panovník, který udělal z Paříže to, čím je Paříž dnes, Paříž bulvárů, Paříž světla a rychlosti. Verna vždy zajímal urbanismus. Nebyl to žádný staromilec. Panovník dal nemilosrdně zlikvidovat historické centrum města. Byla to asi poslední příležitost, kdy se to dalo udělat, už koncem století by romantizující obdivovatelé středověku něco podobného nepřipustili – jako se to stalo v Praze, kdy se nepodařilo zabránit asanaci Josefova, ale naštěstí se zdařila ochrana Starého Města. Verne se k urbanistickým změnám nevyjadřoval ve svých dopisech, nicméně o jeho sympatiích se dá těžko pochybovat.

Události spojené s prohranou válkou a krvavými boji ve městě, které dopodrobna popsal Émile Zola ve svém románu ROZVRAT jako povstání lůzy, Verna hluboce zasáhly a změnily i jeho vztah k městu, jež miloval. Teď, když kráčel do Jacobovy ulice podél spáleniště krá-

lovského paláce a míjel ruiny Tuillerií, cítil, že se už nenaučí žít ve městě, kde ztratil své iluze a naděje. „Žije se tu horečnatě a hlučně,“ píše Felixovi Duquesnelovi. „Nenajde se tu hodinka ticha a klidu! Vracím se tedy na venkov! Dobrou noc, Paříži!“

Byl tu ovšem ještě jeden důvod, proč zanevřít na Paříž. Jinak totiž vnímáme Vernův úspěch a jeho slávu s odstupem doslova století a jinak vše vnímal on. Že dosáhl na vrchol? To si můžeme myslet my. On se na to díval jinak. Pro lásku k metropoli zklamal a opustil otce a matku.

V Mazarinově paláci v Paříži se každý čtvrtek od půl třetí do půl páté scházelo na čtyřicet nejdůstojnějších mužů Francie. Máme právo užít tohoto superlativu. Jiní Francouzi měli tituly knížat, kardinálů, admirálů a maršálů, ale tito muži byli zcela prostě Nesmrtelní. Byli oblečeni do zelených fraků vyšívaných zlatem, a z jejich postříbřených nebo docela lysých hlav jako by vycházela záře, rozlévala se vůkol, a jako slunce dává život veškerému rostlinstvu i živočišstvu, dávala ona smysl a cíl duchovnímu usilování Francie, Evropy, ba celého světa. Tato vzácná instituce dodnes existuje a jmenuje se Academie française, Francouzská akademie. Má čtyřicet členů a uvolněné křeslo (jen smrt má právo odstranit akademika z jeho místa) je doplňováno kooptací. Prvními a současně posledními akademiky, kteří se nechtěli do Akademie (zasvěcenci říkají „pod kupolí“) dostat, a dokonce se tomu bránili, byli její zakládající členové. Tito literáti a učenci se od roku 1626 scházeli u spisovatele Valentina Conrarta, podivuhodného muže, který napsal 42 tlustých knih, ale žádnou z nich nevydal, prý z vrozené opatrnosti. O tajné společnosti Conrartově se dověděl vševědoucí kardinál Richelieu a navrhl, aby se ustavila oficiálně jako Francouzská akademie. Učenci se vyděsili a nechtěli o tom ani slyšet, protože se báli, že se stanou sluhy mocného kardinála.

Jako obvykle Richelieu prosadil své, Akademii založil, a snad aby dokázal prvním Nesmrtelným, že jejich obavy nebyly liché, dal jim za úkol odsoudit Corneillovo drama *CID*. Akademici se zachovali statečně, z katovské práce se vykroutili a vysloužili si kardinálův hněv, ale také obdiv a uznání vzdělané veřejnosti. S členstvím „pod kupolí“ byly vždycky mrzutosti. Nikdy se sem nedostal Pascal, Molière, Lesage, Beaumarchais, J. J. Rousseau, Diderot, Béranger a mnoho jiných (Molière se dostal do Akademie posmrtně: stojí tam jeho socha s omluvným nápisem). Nicméně v době Vernova mládí v Mazarinově paláci zasedal Hugo, Lamartine, Nodier, Vigny, Musset a Mérimée. Zato Napoleonovo „druhé císařství“ poněkud zdiskreditovalo dobré jméno Společnosti. Dvorní protekce otevřela dveře Akademie vévodovi Pasquierovi, vévodovi Brogliemu a dalším členům dvorní kamarily. V sedmdesátých letech zasedal „pod kupolí“ Alexandre Dumas syn – a třicet devět dalších mužů, jejichž jména dnes znají jenom specialisté. Byl to například François Coppée, dramatik, který se pokusil obnovit zašlou slávu romantismu. Byl to Emile Augier, koncesovaný ochránce rodinné mravnosti a měšťanského pořádku. Velmi plodný byl dramatik Victorien Sardou, autor satirických komedií i vážných dramat.

„Je divné, že Jules Verne nebyl pozván, aby zaujal jedno ze čtyřiceti křesel Francouzské akademie,“ napsal v roce 1930 člen Francouzské akademie věd Maurice D'Ocagne ve své knize *HOMMES ET CHOSES DE SCIENCE*. Vysvětluje to Vernovou skromností. Ale muž, který si vytkl za cíl napsat románovou epopej, „jejímž jevištěm by byl svět a jejímž hrdinou by byla věda“, nebyl skromný. Byl to člověk divoký a vášnivý a hořel touhou po oficiálním uznání. Chtěl totiž, aby se důstojného místa na slunci dostalo vědeckému románu, jeho milovanému dítěti, které muselo tak dlouho čekat na své zrození. A jen trpce nesl, že vědecký román je dáván dětem na hraní...

Pohroma válečná, krvavé potlačení Komuny, politická nestabilita Thiersova režimu, to všechno zarazilo Julese Verna v jeho postupu za oficiálním oceněním. Viděli jsme, že čestnou legii dostal v hodině dvanácté. Vyhlídka na zelený akademický frak se ztratila v nedohlednu.

Pierre Jules Hetzel byl téměř na dně. V červenci 1870 zastavil vydávání svého *Magasin d'éducation* na plných dvanáct měsíců. Přestávka ho téměř zruinovala – a Verna také. *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM* vyšlo na pokračování a poslední kapitolu dostali čtenáři do rukou na jaře 1870. Hetzelova tiskárna se pak rozpadla a nebyla schopna vydat dílo knižně. Za cenu velkého úsilí se Hetzelovi podařilo obnovit vydávání časopisu v červenci 1871, ale teprve po dalším půlroce v něm začal Verne vydávat své *DOBRODRUŽSTVÍ TŘÍ RUSŮ A TŘÍ ANGLIČANŮ*. Půldruhého roku byl nasuchu. Ale ani pak nebyla jeho situace růžová. V létě 1871 se Hetzel zdravotně zhroutil, odjel na jih a řídil list na dálku. O jeho potížích svědčí zoufalá výzva k čtenářům, otištěná v 17. čísle 7. ročníku. Vybízí je k propagační akci a oznamuje, že bude nucen časopis zrušit, pokud nestoupne počet odběratelů. Francie ale má jiné starosti. Bude mít v této době někdo náladu odebírat *Magasin d'éducation*? Bude mít někdo v Paříži chuť číst Verna?

Jako dřív toto město miloval, začal je nyní Verne nenávidět. Vytratilo se z něho několik tváří a rázem zpustlo. Grousseta odvěkli na Novou Kaledonii a Elysée Reclus seděl ve vězení. Unikl o vlas smrti, ale hrozila mu deportace. Honorina s dětmi se trvale usídlila v Amiensu a naléhala na manžela, aby odešel z Paříže a usadil se i on v této oáze klidu.

Verne měl sto chutí to udělat, ale čím by se v Amiensu živil? Na další spolupráci s Hetzelem nemohl spoléhat. Nebylo dokonce vyloučeno, že se blíží poslední Hetzelova hodinka. Jedinou záchra-

nou pravděpodobně bude mistr Eggly, jediné východisko – návrat na burzu. A protože neštěstí nechodí nikdy samo, 3. listopadu 1871 náhle zemřel Pierre Verne v přítomnosti syna Paula, tří dcer a svého faráře. Jules Verne spěchal do Chantennay, ale už neměl příležitost sdělit otci, že znovu vidí v dálce světélko, které slibuje záchranu. Začal totiž pracovat na svém snad nejlepším díle, na románu *CESTA KOLEM SVĚTA ZA OSMDESÁT DNÍ*.

Paní Allotte de la Fuye stojí u zrodu legendy, podle níž napsal Verne *CESTU KOLEM SVĚTA ZA OSMDESÁT DNÍ* na základě inspirace, vyvolané reklamním plakátem Cookovy cestovní kanceláře. „V jednom odstavci se psalo, že díky novým dopravním prostředkům a díky návaznosti mezinárodních jízdních řádů stala se cesta kolem zeměkoule pouhým prázdninovým výletem, který zabere nejvýše tři měsíce. Myšlenka se okamžitě zahnízdila v mozku básníka zeměpisu. Vlaky, omnibusy, lodě Cookovy kanceláře se dají do pohybu a krouží jeho hlavou a opisují kolem zemské koule nekonečný okruh...“, píše Vernova neterř.

Skutečnost je prozaičtější. Verne pravidelně četl obrázkové časopisy a odebíral i *le Magasin pittoresque*. V čísle 14 ročníku 1870 se píše:

„Díky prokopání Suezské šíje je možno vyjet z Paříže a objet zeměkouli za méně než tři měsíce. Brzy bude organizována dopravní služba pro tuto cestu.

Uvádíme jízdní řád, který může být ještě zkrácen:

Z Paříže do Port Saidu parníkem a železnicí	6 dní
Z Port Saidu do Bombaje parníkem	14 dní
Z Bombaje do Kalkaty železnicí	3 dny
Z Kalkaty do Hongkongu parníkem	12 dní

Z Hongkongu do Jeda parníkem	6 dní
Z Jeda na Sandwichovy ostrovy parníkem	14 dní
Ze Sandwichových ostrovů do San Franciska parníkem	7 dní
Ze San Franciska do New Yorku železnicí	7 dní
Z New Yorku do Paříže parníkem	11 dní
celkem	80 dní.“

Srovnejme tento jízdní řád s 3. kapitolou Vernova románu:

Z Londýna do Suez drahou a lodí	7 dní
Ze Suez do Bombaje lodí	13 dní
Z Bombaje do Kalkaty drahou	3 dny
Z Kalkaty do Hongkongu lodí	13 dní
Z Hongkongu do Jokohamy lodí	6 dní
Z Jokohamy do San Franciska lodí	22 dní
Ze San Franciska do New Yorku drahou	7 dní
Z New Yorku do Londýna lodí a drahou	9 dní
celkem	80 dní

Na shodu článku v *Le Magasin pittoresque* s cestovním rozvrhem v románu přišel Jean Godefroy mladší, syn amienského advokáta a náměstka starosty města Roberta Godefroye. Otec byl přítel Julese Verna a účastnil se několika cest Vernovy jachty Saint Michel III. Jean Godefroy si pamatoval na Julese Verna z dětství a upozornil na to, že spisovatel často čerpal i z *Musée des familles*.

Intenzivní práce vytrhla Verna z existenčních starostí. Zapomněl na ztracené iluze, na krvavou stěnu hřbitova Père-Lachaise, na zelený akademický frak a na prázdnou peněženku. Psal dílo,

které by mu zajistilo nesmrtelnost, i kdyby všechny ostatní jeho romány zmizely z povrchu zemského.

Hetzel v těch letech nedostal – a nemohl dostat – dlouhodobé smlouvě. V roce 1871 vyšlo *PLUJÍCÍ MĚSTO*, ale román *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM* ještě čekal na knižní vydání. Verne bez dlouhého váhání nabídl svůj nový román nejvýznamnějšímu francouzskému listu *Le Temps*. Redakce ho zařadila jako román na pokračování – a úspěch byl okamžitý, zdrcující. Daleko překonal všechnu slávu, kterou až dosud Vernovy knihy získaly. Transatlantický kabel, položený na dno oceánu z paluby lodi *Great Eastern*, vstoupil do Vernových služeb: zpravodajové velkých amerických listů den co den telegrafovali domácím redakcím obsah čerstvého pokračování románu. Sázkové kanceláře přijímaly sázky, jak román dopadne, a agenti plavebních společností *White Star* a *Cunard Line* nabízeli spisovateli horentní částky za to, aby „posadil Philease Fogg na palubu jejich lodí“.

Předčasně lámal Jules Verne nad svou literární kariérou hůl. Vstoupil do let největší tvůrčí síly a sotva co mohlo zastavit dynamo, které se zběsile otáčelo v jeho mysli. A právě v době, kdy se, dočasně zastavené, znovu rozbíhalo na nejvyšší obrátky, dostalo se jméno Julese Verna na pořad jednání Francouzské akademie.

Paní Allottová o tom píše:

„(Verne) se stal tak populárním, že si ho Akademie musela všimnout a udělila mu s několika moudrými radami jednu ze svých nejlepších cen... Hetzelův chráněnc se vůbec nehněval, když pasáž v projevu pana Patina, týkající se jeho děl, vyvolala v posluchačstvu takový potlesk a takový dupot, že se prach usazený v sále od dob kardinála Richelieua roztančil v bláznivém menuetu. Jules Verne se jím dusil ve svém koutečku, kde se ukrýval.“

Akademická cena bylo vysoké vyznamenání, ale pro ambice Julese Verna nestačila (Hetzel za svého života dostal čtyři akademické

ceny). Měla daleko do důstojenství akademika. Vyložil si „moudré rady“ jednoznačně: vycítil z nich despekt k autorovi ocejchovanému jako „spisovatel románů pro mládež“.

Jak by mu mohla cena stačit! Už v roce 1852 navrhoval Pierre Verne synovi, aby se o ni ucházel za novelu *MARTIN PAZ*. Odpověděl snad tehdy, že novela není dost dobrá, aby si cenu zasloužila? Nikoli. Napsal tehdy otci, že se „nehodlá pachtit a intrikovat“, aby cenu dostal. Nicméně dal jasně najevo, že kdyby chtěl...

Je nepředstavitelné, že po dvaceti letech by nemířil k vyššímu vrcholku, než byl ten, který považoval za dosažitelný už v roce 1852 jako autor tří průměrných novelek.

Převzal cenu Akademie, tuto „cenu útěchy“ ve výši 2 500 franků, a definitivně zanevřel na Paříž. Už nevzdoroval naléhání paní Honoriny. Zlikvidoval své pařížské záležitosti a odstěhoval se, pln trpkosti, do Amiensu.

Co mu odepřela Paříž, nabídl mu Amiens. Zatímco intelektuálové hlavního města úsměšně krčili rameny nad autorem „dětských knih“, pikardská metropole mu postavila slavobránu. Učená společnost Pikardské akademie mu nabídla předsednické křeslo. Odmítnut v Paříži, vstoupil do společnosti lidí méně významných a slavených, než byli Nesmrtelní, ale prostších a oddanějších.

Zakladatelem Pikardské akademie byl básník Louis Gresset. Jeho básnické dílo *VER-VERT* bylo kdysi přeloženo do češtiny jako *PAPOUŠEK*. Na svou dobu odvážně útočilo proti klerikalismu. Byla to historie papouška vychovaného jeptiškami v klášteře, který se dostane mezi papoušky „nevzdělané“.

„Gressetovo křeslo mi vyhovuje, protože jeho Ver-Vert zemřel na přemíru cukroví v klášteře jeptišek v Nantes,“ prohlásil Jules Verne.

Amienští akademici uvítali Verna ve svém středu s nadšením. Usnadnili mu vstupní ceremoniál, odpustili tradiční „přijímací projev“, takže autor přečetl na prvním zasedání, jemuž předsedal, několik kapitol z románu *CESTA KOLEM SVĚTA ZA OSMDESÁT DNÍ*. Od toho dne se po mnoho let ubíral dvakrát měsíčně na zasedání a trpělivě poslouchal přednášky na téma *Umění v průmyslu, Bitva u Bapaumu* (jedna z mála vítězných bitev války francouzsko-pruské) a *Historie posuzovaná z hlediska mravního*. Po jeho boku v Akademii zasedal humoristický kreslíř Gédéon Baryi, šéfredaktor místních novin *Lignerolle*, zakladatel průmyslové společnosti Édouard Gande, poslanec Deberly a další místní celebrity.

Jules Verne přinesl do této důstojné společnosti jistý rozruch. Dodnes se zachovala jeho přednáška z roku 1875 na téma *Ideální město*, známá pod názvem *Amiens v roce 2000*. Je plná místních a dobových narážek, které nedovedeme rozšifrovat. Ale jsou tu i konkrétní fakta: Amiens budoucnosti bude mít dlážděné ulice, kterými budou projíždět tramvaje a omnibusy. Město bude skvěle ozářeno elektrickým světlem a bude mít nové divadlo. Ale obchody a služby budou stejně mizerné jako v roce 1875... Například pošta bude „vlhká temná špeluňka, kde po dvaceti minutách čekání vložíte dopis do jednoho z těch úzkých okének, kde si vyvrátíte hlavu“.

Při jiné příležitosti tu přečetl hřích svého mládí, veršovaný příběh Giocondy a Vinciho. Jako zábavnou výstřednost vnímali Pikardané jistě i Vernovu vzduchoplavbu, k níž došlo 7. září 1873. Cesta se nikterak nepodobala dramatu, jímž začíná *TAJUPNÝ OSTROV*, román, který měl právě rozepsaný. Kromě pilota a Verna byl v koši i pilotův synek a opičák jménem Jack – toho vyhodili z koše na padáku. Celou příhodu pak Verne popsal v místním *Journal d'Amiens*.

Úcta amienských měšťanostů Verna těšila, ale přece nemohla uspokojit jeho ambice. Gressetovo křeslo v Pikardské akademii

bylo jen chabou náhražkou křesla Nesmrtelného ve Francouzské akademii.

Jediný, kdo byl ochoten pokračovat v boji za zelený frak pro Julesa Verna, byl obětavý Hetzel. Na podzim roku 1873 podnikl velkou intervenci v jeho prospěch. Parménie a Bonnier o tom píší:

„Verne stále toužil sedět ‚pod kupolí‘. Jeho nakladatel se přimlouval u Legouvého, Sandeaua a Camilla Rousseta.“

Nemohl se však přimluvit u Victora Huga. Zapletl se s ním do ošklivého sporu. Hugo hrozil, že přejde k jinému nakladateli, a k dovršení všeho nemohl Hetzel najít několik důležitých smluv, takže Hugo zuřil a naznačoval, že věc požene až k soudu. Hetzelova intervence se ztratila v písku nezájmu.

Autor *PODIVUHODNÝCH CEST* chytil druhý dech a jeho úspěchy byly tak očividné, že je Akademie nemohla minout bez povšimnutí. Na začátku roku 1876 Jules Sandeau napsal Hetzelovi: „Proč se Jules Verne nepřihlásí do Akademie? Nicméně si myslím, že máte větší naději než on. Chcete-li mít můj hlas, pospěšte si a nelelkujte zbytečně.“ Byla to dobrá chvíle, zemřeli dva akademici, uvolnila se dvě křesla.

25. dubna 1876 radil Hetzel spisovateli, který „hořel“ touhou po Akademii:

„Včera jsem se s radostí dověděl, že Dumas syn našel nebo vytvořil příležitost hovořit o Vás se svými druhy. Mluvil se o Bossierovi a Charlesi Blankovi. Vaše chvíle přijde, drahý příteli, to je jisté. Ale je třeba kandidovat co možná nejméně často; bylo by vhodné, abyste kandidoval jen jednou s úspěchem až do konce.“

O svém vlastním členství v Akademii Hetzel píše:

„Potřeboval bych tam několik spolehlivých přátel, mezi nimiž budete i Vy, kteří by mi řekli: Tak vstupte, dveře jsou otevřené.“

V roce 1876 nebyl ovšem Vernův vědecký román žádnou překvapující novinkou. Romány vycházely s železnou pravidelností, autor je psal zdánlivě snadno a páni akademici asi žárlili na úspěch získaný „zadarmo“. Oficiální kritika se tvářila k Vernovu dílu přezíravě. „Vždyť jsou to jen knihy pro mládež!“

Spisovatel se neodvážil kandidovat ani v roce 1876, ani v roce následujícím. Napsal Hetzelovi:

„Co se týče tohoto literárního žánru, vrátím se k otázce, která Vás vždycky rozčilovala: nepatrné uznání, jaké mají v naší literatuře knihy určené převážně mladým. Vzpomínám si, že Paul de Saint-Victor mě vůbec nejmenoval, když psal o autorech z *Magazine d'éducation*. Posledně psaly jedny noviny o spisovatelích, kteří by mohli vstoupit do Akademie. Daudet, Goncourt, Fabre, Féval atd., všichni kromě mne. Tak si myslím, že kdyby došlo k mé kandidatuře, všichni by krčili rameny.“

Těžko soudit, co si o tom Hetzel myslel. Nepochybně to byl on sám, kdo zformoval Vernovy tvůrčí schopnosti do polohy autora románů pro mládež. Z dopisu svému synovi Julesi Hetzelovi je zřejmá skepse. Nakladatel konstatuje, že se Vernovo jméno vůbec nevyskytuje v novinových spekulacích o tom, kdo bude novým Akademikem. „On se tomu sám diví a důvod vidí v žánru.“

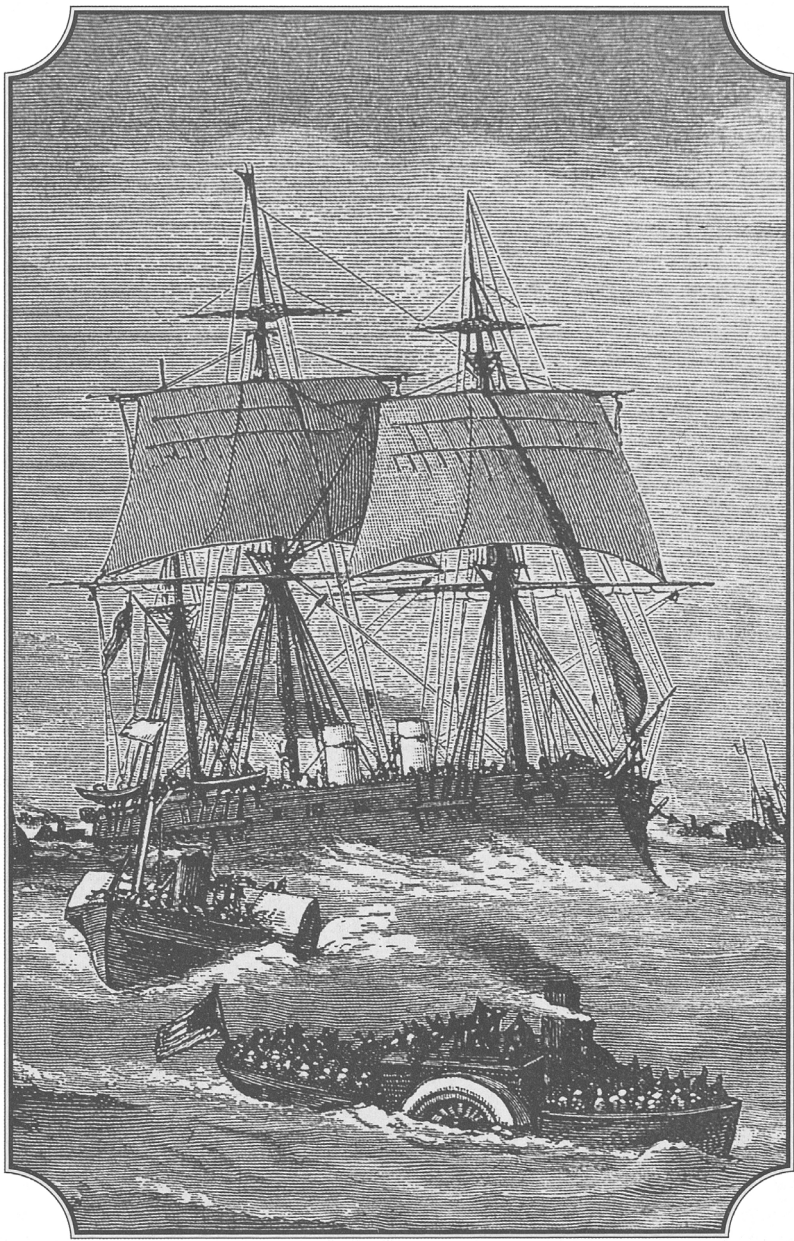
Až do roku 1883 Verne snil o akademickém fraku. Uvědomoval si však, jak ho zatěžuje příslušnost k pohrdanému žánru. „Na literárním žebříčku je dobrodružný žánr řazen níže než moralita. Kvůli žánru si všichni kritici považují více Balzaka než Dumase otce,“ psal v roce 1877 Hetzelovi a dodal, že píše *PATNÁCTILETÉHO HRDINU* a že to bude spíš „studie lidského srdce než dobrodružný příběh. Taková díla se mohou více uplatnit. Je lépe napsat *EVŽENII GRANDETOVOU* než *MONTE CHRISTA*...“

Ovšem *PATNÁCTILETÝ KAPITÁN* byl přes všechnu snahu žánrově blíže *MONTE CHRISTOVI* než *EVŽENII GRANDETOVÉ*...

Pomalů si Verne zvykal na myšlenku, že léta šedesátá se už nikdy nevrátí, že do literatury vstoupili noví lidé a nové literární styly a módy a že jeho „vědecký román“ nebude do „velké literatury“ nikdy připuštěn. Ještě v únoru 1885 napsal:

„Nemohu bojovat s Drozem a Bornierem. Nejlépe je toho nechat.“ Kdo byl Gustave Droz a Henri de Bornier? Oba literáti mají ve Velké Larousseově encyklopedii hesla po deseti řádcích...

Verne se do Akademie nedostane, to autor pochopil. Na začátku sedmdesátých let by to byl považoval za životní tragédii. Tehdy ještě věřil, pak už jen doufal. Ale postupem let se víra i naděje v oficiální uznání jména a žánru vytratily. Dělo se to zvolna, bez násilných a dramatických zvratů. Bylo dobře, že se neodhodlal k otevřené kandidatuře. Byl ušetřen konečného zklamání. To ovšem neznamená, že překonal zklamání bez následků. Odchod do Amiensu, města malého ve srovnání nejen s metropolí, ale dokonce s rodným Nantes, byl Vernovou první reakcí na oficiální nepřízeň. Zmizel z Paříže a vybudoval si v Amiensu vlastní svět. Stále zmenšoval jeho hranice, až je nakonec omezil tak radikálně, že končily u prahu jeho pracovny. Ale tento konečný exil Julese Verna leží zatím v budoucnosti. Jeho svět je zatím dost široký, aby v něm mohl volně užívat rozkoše z práce i z lenošení. Je načas, abychom se s jeho světem blíže seznámili.

V přístavu a na moři

V Amiensu bydlel Verne ve velkém domě na rohu ulice Charlese Duboise a bulváru Longueville. Dům dodnes stojí, jeho původní vzezření je v podstatě zachováno, je v něm Vernovo muzeum. Také železniční trať vedoucí těsně kolem jeho zdí je dodnes přinejmenším stejně živá, jako za jeho života, jen ty parní lokomotivy po ní nejezdí. Verne si tedy musel užít nejen randálu, ale i špíny a zápachu. Životopisci se občas podivují, proč si Verne zvolil tak hlučné obydlí, když svůj útěk z Paříže motivoval nechutí k jejímu hluku.

Čtenáři jeho románů se s domem seznámili až po mnoha letech v knize *HONBA ZA METEOREM*. Ve smyšleném americkém městě Whaston žije amatérský hvězdář Dean Forsyth, který ustavičně pobývá ve „svém kurníku“. „Onen kurník byla věž, jejíž ochoz se zvedal dvacet stop nad střechou domu, observatoř, abychom ji nazvali pravým jménem. Těsně pod ochozem byla okrouhlá místnost o čtyřech oknech, vedoucích na čtyři světové strany.“ Vernův amienský dům je také nápadný svou věží, z níž bylo vidět široko daleko do kraje. Spisovatel měl k dispozici dvě křídla rozsáhlé budovy, jednopatrové a dvoupatrové. Usadil se však na podestě věžního schodiště ve třetím patře, v místnosti podobné observatoři páně Forsythově. Sotva mohl najít v celém velkém domě méně pohodlnou místnost, ale vyhovovala mu velmi dobře a napsal v ní pětapadesát románů. Umístil sem uzoučkou železnou postel, psací stůl, kožené křeslo, sekretář s množstvím zásuvek (mnohem prostší kus nábytku, než jaký viděl před lety v pracovně Victora Huga), které ukrývaly jeho poklad – kartotéku s výpisky a s poznámkami, neustále rozšiřovanou, takže na sklonku jeho

života dosáhla počtu dvaceti tisíc hesel. Na sekretáři stály dvě busty – Molière a Shakespeare. Oknem dopadaly paprsky východního slunce. Spisovatel se probouzel velmi časně. Opravoval pak práci z minulého dne a korigoval obtahy románů, které dodávala tiskárna. Brzy po snídani se odebral do knihovny amienské obchodní komory. Byla to bohatě vybavená instituce a dokonale mu nahrazovala pařížskou Národní knihovnu. Studoval tu knihy, a zejména časopisy, *La Nature*, *Revue des Deux mondes* a samozřejmě nezapomenutelný *Musée des familles*. Knihovna dodnes slouží veřejnosti a návštěvník může spatřit „kout Julese Verna“, jeho křesílko a psací stolek, kde popisoval úhledným drobným písmem jednu kartičku poznámek za druhou.

Psal odpoledne. Používal velkých archů papíru, které kladl na šířku. V prvopisu popsal jen levou polovinu archu. Na pravou půlku dopisoval doplňky a vpisky. Psal tužkou, a teprve když provedl všechny změny, obtáhl konečný text perem. Bylo to velmi pracné a namáhavé pro oči, takže není divu, že v posledních letech života ztratil zrak. Další významné změny dělal v korekturách, kde měnil a přepisoval celé odstavce a strany. Dnes, v době počítačové sazby, je to samozřejmost. V tehdejší době také, ovšem ruční sazeči chtěli za práci navíc peníze. Nemalé.

Co ovšem budí dodnes úžas, je jeho schopnost pracovat na několika románech najednou a v některých obdobích života vedle prózy psal i divadelní hry. Už brzy poté, co se definitivně usadil v Amiensu, oživil komedii *SYNOVEC Z AMERIKY*. Byla to přepracovaná hra deset let stará, se slušným úspěchem uváděná v divadle v Cluny. Ve stejné době pracoval na *CESTĚ KOLEM SVĚTA ZA 80 DNÍ* a na románu *ZEMĚ KOŽEŠIN*, první z jmenovaných děl patří k jeho „chef d'œuvres“ a také druhá nesmí chybět ve výběru toho nejlepšího, co kdy napsal...

Tak tedy žil amienský poustevník, obklopen rodinou a několika přáteli. Držel si svůj domek v Crotoy a tam také kotvila jeho loď. Jezdil často do Nantes, tam dosud žila jeho matka, a jak uvidíme, tam odložil na výchování svého syna. Na Hetzelovo naléhání zařídil své záležitosti tak, že trávil jeden týden v měsíci v Paříži. Ale ani tam už nevyhledával mondénní společnost, kterou tak často navštěvoval v šedesátých letech. Maurice d'Ocagne vypráví v citovaném díle *HOMMES ET CHOSES DE SCIENCE*, jak Verne trval už v sedmdesátých letech na anonymitě. D'Ocagnův otec pozval jednou na oběd několik profesorů z Polytechniky a také Verna. Spisovatel se živě účastnil zábavy a teprve nakonec se hostitel osmělil Verna představit. Dovedeme si představit úžas ctihodných profesorů i Vernovu nevrlost, když se brzy potom sebral a odešel... Když mu osud upřel ctihodnou akademickou slávu, odmítal popularitu, bál se jí a utíkal před ní. Zejména v pozdějších letech sám sebe považoval za tragickou postavu, které bylo nesmírně ukřivděno.

Podle všech dnešních měřítek patřil Jules Verne mezi šťastné spisovatele, kteří prožili dlouhý a plodný život a dostalo se jim popularity a blahobytu už v letech, kdy se mohli z popularity těšit a blahobytu dosyta užívat. Hetzelův *Magasin d'éducation* byl díky Vernovi čtený a oblíbený v celém francouzsky mluvícím světě.

Jeho knihy nebyly rozebrány – ovšem jen proto, že tehdejší doba neznala pojem „rozebraná kniha“. Nakladatel znovu a znovu doplňoval sklad, takže knihkupec mohl nabídnout prakticky všechny svazky *PODIVUHODNÝCH CEST*.

Řada zemí překládala téměř simultánně vše, co napsal:

Anglie, Argentina, Brazílie, Čechy (součást Rakouska-Uherska), Čína, Dánsko, Holandsko, Chorvatsko (součást Rakouska-Uherska), Itálie, Japonsko, Kanada, Německo, Norsko, Persie, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Spojené státy, Španělsko, Švédsko.

Ale už tehdy platilo to, co v určitém smyslu platí dodnes, že i světově uznávaný spisovatel získá psaním knih – víc slávy než peněz. Za Vernova života ještě nebyl pevně stanoven pojem mezinárodního autorského práva. Jeho dílo bylo de facto majetkem nakladatele Hetzela, který s ním po libosti nakládal, a bohatě na něm vydělával v poměru zhruba „jeden díl autorovi, osm dílů nakladateli“, třebaže, jak jsme viděli, postupně revidoval smlouvy ve Vernův prospěch. Pouze nakladatel dával svolení k překladům a Verne do toho neměl co mluvit. Ovšem nezřídka se stávalo, že z „černého“ překladu neviděl ani Hetzel, ani Verne jediný halěr. Světová sláva neměla pro Verna velký finanční efekt.

Měl tedy Verne smůlu, že se narodil před érou filmu? Ne tak docela. Obdobné místo, jaké dnes zaujímá filmový průmysl, měl v jeho době „průmysl divadelní“.

Dnešní divadelní divák si těžko představí, co to tehdy bylo „výpravné divadlo“. Byla to supershow, bohatě investovaná záležitost výhradně profesionální, promyšlená, dokonalá a úchvatná... Divadelní podnikatel mohl finančně vykrvácet, ale mohl také vyvolat zlatý déšť pro sebe a pro všechny, kdo se podniku účastnili. Musel proto velmi opatrně volit námět a autory.

Úspěch románu *CESTA KOLEM SVĚTA ZA OSMDESÁT DNÍ*, který vycházel roku 1873 na pokračování v deníku *Le Temps*, vyvolal pozornost divadelního světa. Na Vernovy dveře zaklepal dramatik Edouard Cadol s prosbou, aby směl upravit román pro divadlo. Verne souhlasil, ale Cadol se svým výrobkem u divadelních manažerů neuspěl. Teprve začátkem následujícího roku se na Verna obrátili pánové Ritt a La Rochelle, ředitelé divadla Porte-Saint-Martin. Doporučili Vernovi, aby svěřil scénář zkušenému divadelnímu profesionálovi. Byl jím Adolphe Philippe Dennery, vystupující pod uměleckým jménem d'Ennery. Na divadle už vydělával jmění a za dvacet let se

dostal z podkrovní světničky do skvělého paláce na avenue du Bois. Obdivovatelé i závistníci mu říkali „lékař divadelních her“. Nikdo nebyl povolanejší, aby „vyléčil“ Cadolův dramatický produkt.

Verne souhlasil a za „lékařem divadelních her“ se vypravil.

V letním d'Enneryově paláci na Azurovém pobřeží se oba muži dali do práce, romanopisec a divadelník. Ritt a La Rochelle byli s jejich dílem spokojeni, zatřepali měšcem a 8. listopadu 1874 nastal den D.

Byla premiéra.

Před užaslým publikem se po jevišti proháněly hordy indiánů a divoce střílely kolem sebe z koltů. Indické bajadéry, „zaručeně hinduistického vyznání“, demonstrovaly pružnost svých těl, zatímco fakíři drezírovali živé kobry. A jako vrchol všech senzací – autentická indická krasavice v roli Audy se smažila na autentickém ohni a byla zachráněna Passepartoutem za asistence autentického, živoživoucího indického slona (bez vyznání).

Pařížské publikum bylo bez sebe.

Po představení se Jules Verne zeptal zkušeného divadelního borce Felixe Duquesnela:

„Mezi námi, je to sukses?“

„Ne,“ řekl Duquesnel, „je to terno!“

Dostalo se na všechny zúčastněné, na pány Ritta, La Rochella, Verna, d'Enneryho a – nezapomínejme na něho – Cadola, muže, který poprvé zpracoval román jako divadelní hru. Nebylo možné ho opomenout. Cadol totiž šel tak daleko, že ve *Figaru* se hlásil ke spoluautorství nejen hry, ale i samotného románu! Darmo se Verne hněval a stěžoval si Hetzelovi, že Cadol nevymyslel ani jednu postavu, ani jednu zápletku. Nic naplat. Divadelnímu obchodu skandál nesvědčí, a proto bylo nutno Cadola finančně utěšit.

Vyúčtování se zachovalo. Autorské právo činilo dvanáct procent z tržby, ta se pohybovala mezi osmi a devíti tisíci za večer, hrálo se dvacetkrát až pětadvacetkrát měsíčně. D'Ennery shrábl z dvanácti procent sedm, o zbytek se Verne dělil s Cadolem. Přes veškerou nevýhodnost kontraktu bral Verne honorář v řádu 4 500 franků měsíčně. Francouzský frank se tehdy přibližně rovnal 50 rakouským krejcarům, které měly kupní sílu asi padesáti našich současných korun. Spisovatel tedy vydělal skoro čtvrt milionu dnešních korun měsíčně. Samozřejmě, že se kupní síla těžko srovnává, jisté ale je, že Verne vydělával tolik, že se mu o něčem podobném nensilo v těch krušných týdnech, kdy uvažoval – krátce po ukončení prusko-francouzské války – o návratu do makléřské firmy mistra Egglyho.

Brzy se hrálo dvousté slavnostní představení, ale zájem obecnstva neutuchal, a tak triumfální cesta pánů Fogga a Passepartouta po jevišti Porte-Saint-Martin trvala dva roky. Hra se objevila na dalších jevištích Evropy i Ameriky a hrála se, jak o tom budeme ještě mluvit, i v Národním divadle v Praze. Zkušený Duquesnel při premiéře právem prohlásil: „Un success? Non, c'est une fortune!“

Ale i na tomto překrásném nebi se objevil černý mráček. Dramatický kritik *Figara*, deníku ještě významnějšího, než je dnes, přinesl po premiéře rozmarný referát, uvedený slovy:

„Cesta kolem světa za osmdesát dní. Vstupujeme na palubu ve čtvrt na osm. Počasí je pěkné, trochu mlhavo...“

Každým slůvkem kritik dává najevo: je to zábava, nic víc... Nenamáhá se s kritickým rozbořem. Prostě si dělá ze hry legraci. Oficiální kritika romanopisci Vernovi vyčítala, že píše pro děti. Divadelníkovi nemůže odpustit, že jeho hra je zábavná.

Ne vše bylo skvělé. 17. května 1875 Hetzel nabídl Vernovi šestou nakladatelskou smlouvu. Dodnes je nepochopitelné, jak na

ni mohl Verne přistoupit, on s minulostí právníka a finančníka. Hetzel se v ní ustavuje výhradním majitelem autorských práv na veškerá díla, jež u něho Verne dosud vydal. V úvodním odstavci smlouvy se dokonce naznačuje, že se nakladatelství podílelo na úspěchu oněch děl. Napříště tedy Hetzel nebude vyplácet pravidelné měsíční platby, ale honoráře závisející na počtu prodaných výtisků. Verne odpověděl, že návrh „pozorně prostudoval“ a v dopise si postěžoval, že vlastně nemá tušení, kolik výtisků jeho románů Hetzel vlastně vydal – ač je to k nevíře, dozvěděl se to až po deseti letech, kdy starý Hetzel zemřel a podnik převzal syn, který autorovi *PODIVUHODNÝCH CEST* vyúčtování nakonec poskytl. Verne měl ke smlouvě výhrady, avšak – podepsal ji. Na základě dochovaných dokumentů se dá vypočítat, že Verne celkem vydělal u Hetzela za svůj život milion tehdejších franků, čili podle našeho odhadu kupní síly asi padesát milionů korun českých ze začátku jednadvacátého století. Hetzel na Vernovi vydělal třicet milionů tehdejších franků, tedy neuvěřitelnou sumu půl druhé miliardy korun českých. Ve vernovské legendě se o něm píše jako o otcovsky laskavém a velkodušném nakladateli – příteli. Ve stejném duchu jsem ostatně o něm psal i já v prvním vydání tohoto životopisu, v době, kdy dokumenty nebyly ještě známy. Nelze jinak, než úsudek lehce poopravit: nikoli velkodušný přítel, nýbrž padouch a zloděj, takové přídomky si Vernův nakladatel vyslouží, když se nad těmito čísly zamyslíme. Vyslouží určitě, ale také zaslouží?

Hetzel nepochybně Verna finančně vysával. Navíc ovládal i jeho pero – z korespondence je patrný vliv zasahující daleko za běžnou redakční praxi. Hetzel si počínal jako šéf významného nakladatelského podniku, jímž nepochybně byl. Dnešní terminologií bychom řekli, že měl dobře zmapované cílové skupiny jak doma ve Francii, tak ve velkých odbytištích za hranicemi. Nedovolil svému

autorovi, aby některou z nich popudil. Tlačil ho ke spádnému sevrnému vyprávění. Tak například původní ideu „podmořského románu“ vnukla Vernovi George Sandová. Ovšem svých *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM* napsal Verne až pod Hetzelovou knutou. Také *TAJUPLNÝ OSTROV* Hetzel z Verna obrazně řečeno vymrskal. Už dříve jsme si všimli rozdílu „nehetzelovské verneovky“ *DO MĚSÍCE*. A známe *PAŘÍŽ VE XX. STOLETÍ*, román Hetzelem zatracený coby „neopravitelný“. Dnes ho čteme se zájmem, ale jen proto, že milujeme pětasedmdesát svazků Dobrodružných cest. Bez nich by to byla těžko pochopitelná literární kuriozita. A bez Hetzela a jeho knuty by Verne Dobrodružné cesty nebyl napsal.

Máme pořád ještě chuť Hetzela odsuzovat?

Hetzelovo podnikání začalo mít tvářnost literární fabriky. Konstatujme to bez snahy o moralizování – ne všechno, co fabriky vyrábějí, je hodno odsudku, literární fabriky nevyjímaje. Dobrá, Hetzel Verna vykořisťoval. Ale jak to bylo s Vernem a Lauriem?

To jméno už tady padlo. Připomeňme, že André Laurie je literární jméno Paschala Grousseta (1844–1909), který zběhl od medicíny k žurnalistice, zapletl se do událostí Komuny. Poté ho deportovali na doživotí do Nové Kaledonie, odkud na tři pokusy utekl do Anglie a stal se londýnským zpravodajem pařížského tisku pod jménem Philippe Daryl. Jeho bratranec Hébrard, redaktor *Figara*, prodal Hetzelovi za patnáct set franků rukopis nazvaný *BEGUMINO DĚDICTVÍ*. Nakladatel ho nabídl Vernovi k přepracování. Sám Grousset-Laurie psal 31. prosince 1879 z Londýna, jak je potěšen, že se Velký Verne jeho spisku ujal, a ujišťoval Hetzela, že necítí žádnou trpkost. Verne tedy sloužil coby „pokrývač“ politicky pronásledovanému exulantovi a román přepracoval do té podoby, kterou v Čechách známe pod názvem *OCELOVÉ MĚSTO*. Budiž.

Jenže exulant se v roce 1881 vrátil do Paříže poté, co se poměry po amnestii uvolnily – a nabídl nový rukopis. Nejdřív to byla *MODRÁ HVĚZDA*, poté *HVĚZDA SEVERU* a nakonec *HVĚZDA JIHU*, ano, ten román, který patří k nejlepším verneovkám (ostatně *OCELOVÉ MĚSTO* také). I tentokrát Verne zafunguje jako „lékař příběhu“, nebo spíš prodá svoje jméno. Ostatně, úplně natvrdo to udělal v případě triptychu o objevitelských cestách, jež vyšly konečně i česky jako *DĚJINY VELKÝCH CEST A CESTOVATELŮ, PLAVCI XVIII. STOLETÍ* a *CESTOVATELÉ XIX. STOLETÍ*. Výčitky svědomí snad by byly na místě, ale na druhé straně – jeho dílo vysávali zpracovatelé divadelních her, tak proč si lámat hlavu! Jisté ale je, že román *TROSEČNÍK Z CYNTHIE* už Verne podepsal společně s Andrém Lauriem. Bohužel pro Laurieho, je neporovnatelný s dvěma předchozími co do záživnosti, a tudíž i do obliby.

Vraťme se však k Vernovi samotnému. Spisovatel dosáhl největší možné popularity. Dál žil v Amiensu osamělým životem, ale jediným gestem mohl kolem sebe vyvolat společenský vír, oslňující féerii jako z orientální pohádky. Někdy to dokonce udělal. Tak například o Velikonočním pondělí 1. dubna 1877 uspořádal ve svém domě ples. Rozeslal osm set pozvánek. „Bylo to kouzelné shromáždění,“ psala způsobně ještě po padesáti letech jistá paní Chambertová, jedna z osmi set pozvaných. Vzpomíná, jak na taneční parket přijel vůz v podobě měsíční střely a z něho vystoupil Felix Tournachon-Nadar, provázený herci převlečenými za Nicholla a Barbicana. Dům byl obležen zpravodaji místního i velkého tisku a celá Francie četla s úžasem referáty o této neobyčejné společenské události.

Údobí Vernovy největší slávy až do roku 1886 je spojeno s jeho námořními cestami.

Prostá rybářská bárka Saint Michel vzala zasvé během válečných událostí. V jedenasedmdesátém roce ji zničili prusí vojáci.

V roce 1874 si Verne koupil novou, větší loď a nazval ji Saint Michel II. Opět to byla bárka schopná pouze pobřežní plavby neboli kabotáže. Byla postavena v Le Havru v roce 1876, Verne ji tedy koupil novou, ne jako ojetinu, když si pořídil jejího předchůdce. Měla výtlak 19 tun, měřila 13,27 m do délky a 3,56 m šířky, měla kajutu pro posádku, jídelnu, kajutu pro majitele a záchod. Ani nevíme, zda na ní Verne někdy plul, protože už v dubnu 1877 si koupil jinou loď.

Byla to stotunová parní loď Saint Michel III., parádní jachta se vším všudy. Verne si ji koupil na dvě splátky za pětapadesát tisíc tehdejších franků, tedy podle našich výpočtů za dva a tři čtvrti milionu korun, údajně z výtěžku své divadelní hry. Nechal ji postavit markýz de Préaulx u firmy Chantiers de la Loire v Nantes. Stavitelé lodí Jollet a Babin vybavili jachtu parním strojem o síle sto koňských sil a tahu tří set kilogramů, jak poznamenal v dopise Hetzelovi kapitán Paul Verne. Stroj vyrobila firma Normand v Le Havru. „Pokud jde o vnitřní vybavu,“ pokračoval kapitán Verne v líčení, „ze salónu na zádi, obloženého mahagonovým dřevem a vybaveného pohovkami, vchází se do ložnice ze světlého dubu. Vpředu je jídelna a točité schodiště ústí do kapitánské kajuty a pracovny. Pod tím je kuchyň a kajuty posádky, kterou tvoří šest námořníků. Stroje a kotelna jsou uprostřed lodi. Zkrátka, není nic nádhernějšího, než je tato jachta se svými vysokými stěžni, černým trupem, ohraničeným světlou čarou ponoru, s elegantními rysy od příde až po zád.“

Lze o ní říci totéž co o jachtě Savarena doktora Antekirta z románu *NOVÝ HRABĚ MONTE CHRISTO*: „Byla by bývala ke cti i nejbohatšímu milovníkovi vodního sportu.“ Její první majitel markýz de Préaulx byl zřejmě jiného názoru, protože se s ní vypravil jen na jednu zkušební plavbu a už nikdy pak nev kročil na palubu

a objednal si u pánů Jolleta a Babina loď novou. Byl to okázalý, a hlavně nákladný kousek. Markýze ale takové kousky bavily, o čemž svědčí fakt, že to opakoval už potřetí. Když se Jules Verne dověděl o krásné, ladem ležící jachtě, vypravil se za podivínským markýzem a po dvacetiminutovém rozhovoru se dohodli na ceně pětapadesát tisíc franků. Jachta byla jeho.

Paní Allottová a v jejích stopách i řada dalších životopisců věnuje ve svém díle mnoho úsilí popisu zámořských cest Julese Verna. Jachta Saint Michel III. se stala celé rodině symbolem úspěchu a slávy jejich patriarchy. Zaznamenává jako anekdotu příhodu Vernova kapitána Olliva. Po návratu z cesty přišli zvědavci do přístaviště a vyptávali se:

„Vracíte se z Brazílie? Navštívili jste Lincolnův ostrov? Je pravda, že se Verne málem utopil v Amazonce?“

„Cože?“ vzkřikl bodrý kapitán. „Tam jsme se nikdy nedostali.“ Po pravdě řečeno, je to divné, že se tam nikdy nedostali. Saint Michel III. byl schopen plavby na širém moři, ale majitel (tentokrát už ne „majitel a kapitán“) lodi trval i nadále na pobřežních plavbách. Když loď kupoval, psal z Nantes svému nakladateli, že zamýšlí se svou lodí procestovat „Středozeří, Balt, moře Severu, vše od Cařihradu po Petrohrad, Norsko, Island atd.“ Realita byla skromnější. Odvážil se k břehům dosud osobně nenavštíveným, totiž ke břehům africkým. Držel se však u pobřeží spolehlivých francouzských kolonií. Dělá to dojem, jako by si chtěl nostalgicky zopakovat své cesty z mládí.

Načrtněme si přehled míst, která Verne se svou jachtou navštívil:

1877 – koupě jachty, zkušební plavby.

1878 – Jules a Paul Vernovi spolu s Julesem Hetzelem (synem nakladatele) a poslancem Raoulem Duvaletem navštíví Vigo, Lisabon,

Cádiz a Tanger. Duval pozdraví Herkulovy sloupy mezinárodním jazykem volapukem. Jižněji se výprava nedostala.

1879 – na palubě Jules Verne se synem Michelem, mladý Hetzel a synovec Gaston, starší Paulův syn. Loď navštíví Anglii a Skotsko – na základě autentických zážitků Verne napíše nezáživný román *ZELENÝ PAPRSEK*. Závěr plavby byl poznamenán šlamastykou a konfliktem s vojáky – loď se přichomejtla k námořním manévřům a vojáci ji eskortovali do Saint-Nazaire.

1880 – spolu s Duvaletem a Hetzelem mladším se Verne znovu podívá do Norska, Irska a Skotska. Na základě autentických zkušeností vznikne nezáživný a dnes skoro zapomenutý román *MALÝ DOBRÁČEK*.

1881 – spolu s Paulem a jeho synem Gastonem a Robertem Godefroyem cesta Severním mořem přes Rotterdam, Kodaň, Hamburk do Kielu. Verne zamýšlel plout až do Petrohradu, ale špatné počasí ho odradilo. Cestu popsal Paul v reportáži *Z ROTTERDAMU DO KODANĚ NA PALUBĚ SAINT MICHELA*.

Po této cestě následovala nevysvětlitelná tříletá přestávka.

1884 – poslední velká plavba. Podnikl ji Jules s bratrem a jeho mladším synem Mauricem. Namířili do Vida, odtud do Lisabonu a pak do Alžírsko a Tunisko. Vernova manželka Honorina cestovala také, ale odděleně, linkovým parníkem. Byla to tak trochu okružní cesta římského císaře po vazalských státech. Ke spisovateli se hrnuly nejen zástupy, ale i velevýznamné osobnosti. Cesta opět začala návštěvou Viga a Lisabonu, kde přišel na palubu portugalský ministr námořnictva. Po návštěvě Alžírsko putovali do Tunisu po souši, protože Honorina se bála moře. Verne zuřil, cesta byla mizerná a zájezdní hostince se hýbaly štěnicemi. Zato přijetí v Tunisu bylo skvělé. Přišel jim naproti tuniský bej se svou svitou a přijal je s orientální pompou. Hosté cestovali v jeho osobním vla-

ku, ozdobeném květinami. Bosonohé hurisky nabízely pamlsky... Na Maltě provází Verna guvernér a pak následuje cesta do Říma, rozumí se, po souši. Paní Honorina odmítla pokračovat v plavbě a kapitán Ollive odvezl jachtu do Nantes.

Ve Vatikánu už tři roky seděl na trůně nový papež, Lev XIII., hodnostář s poměrně rozumnými názory na svět, církev a politiku. Byl velmi vzdělaný – jeho životopisci s podivem zaznamenali, že mimo jiné uměl nazpaměť Dantovu *BOŽSKOU KOMEDII*. Obdivoval se i přírodním vědám a dal zřídit ve Vatikánu astronomickou observatoř. Ve slabé chvílce složil oslavnou báseň na fotografický aparát. A ve chvílích ještě slabších, když křesťanstvo spalo, četl Svatý otec *PODIVUHODNÉ CESTY*. Soukromá audience Julese Verna u papeže trvala hodinu, a jak zaznamenala paní Allottová, spisovatel se vrátil „se slzou v oku“.

V Benátkách se Vernovi usadili v hotelu Oriental a spisovatel se zapsal do knihy hostů jako Prudent Allotte. Paní Honorina však prozradila inkognito. Do večera byly v ulicích transparenty s nápisy *Eviva Giulio Verne* a po lagunách pluly gondoly ozdobené lampióny. Do hotelu zavítal Vernův obdivovatel, rakouský arcivévoda Ludvík Salvátor, a pozval ho do svého sídla na Baleárech. Verne se při této cestě podíval také do Florencie a do Milána, kde viděl náčrty Leonarda da Vinciho. Ty ho inspirovaly k románu s pracovním názvem *TĚŽŠÍ VZDUCHU*. To byl pozdější *ROBUR DOBYVATEL*.

Taková byla poslední velká plavba Saint Michela III. Náklady na udržování lodi a platy deseti členům posádky byly příliš vysoké a nemohly je trvale krýt ani ty příjmy, které Verne měl. 15. února 1886 Verne musel loď prodat za třiadvacet tisíc franků panu Martialu Noë z Nantes, tedy za méně než polovinu sumy, kterou původně za loď vydal.

Přitom Verne rozhodně netrpěl nouzí. Pokračoval nejen ve vydávání *PODIVUHODNÝCH CEST*, ale psal dál divadelní hry. V roce 1877 to byla hra *DOKTOR OX*, o rok později ve spolupráci s Dennerem *DĚTI KAPITÁNA GRANTA*. V roce 1880 přišel na řadu *MICHAL STROGOV*.

Tato divadelní hra měla svou minulost.

V roce 1876 Verne předložil Felixi Duquesnelovi rukopis právě dokončeného románu *CARŮV KURÝR*, který byl na zákrok ruského velvyslance přejmenován na *MICHALA STROGOVA*.

„Přečtěte si to. Uvidíte, je-li tam námět na hru. Přijdu za dva dny.“

Duquesnel napsal náčrt libreta. Vernovi se synopsis líbila.

„Chcete, abychom napsali kus dohromady?“

„Nechci.“

„Proč?“

„Především proto, že jsem líný, a pak – už máte spolupracovníka, d’Enneryho, s nímž jste napsal *CESTU KOLEM SVĚTA. S MICHALEM STROGOVEM* budete mít stejný úspěch, ne-li větší.“

„Kolik chcete za synopsis?“

„Přenechám vám ji. Postoupíte mi právo uvést hru podle mých představ na místě a v okamžiku, který zvolím.“

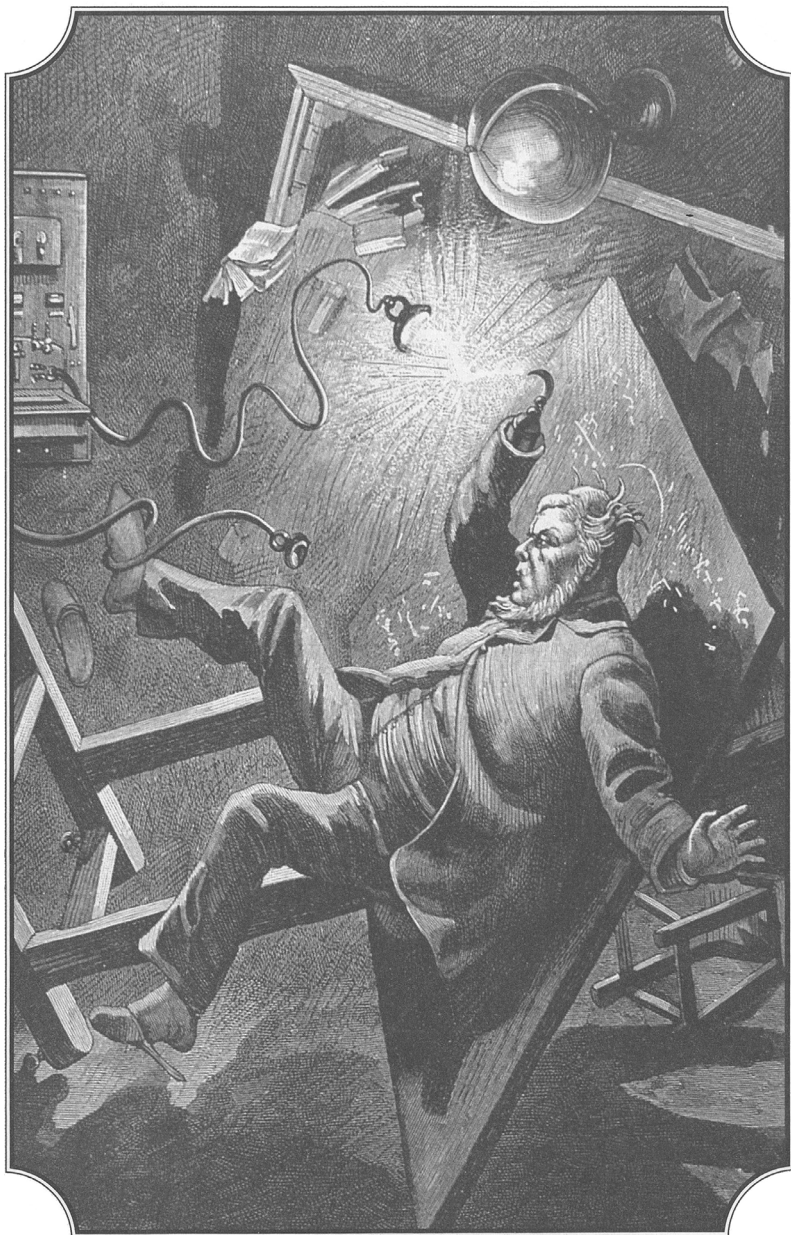
Verne se s Duquesnelem dohodl. Uplynuly tři roky a nic se nedělo. Duquesnel bedlivě střežil všechny zvraty situace v „divadelním průmyslu“. Zaznamenal, že divadlo Châtelet se zmítá v dluzích a že je po Castellanovi přebírá Emile Rochard. Duquesnel vyrazil do útoku, využil nejisté situace pana Rocharda a stal se jeho společníkem. Vernova divadelní hra byla jeho kapitálový podíl. Oba společníci sehnali peníze a objednali u nejlepších firem dekorace a kostýmy. Rozvířili bombastickou reklamu a slibovali, že Paříž uvidí něco, co ještě neviděla.

Generální zkouška se konala 10. listopadu 1880. Dopadla špatně a manažeři „divadelního průmyslu“ škodolibě očekávali Rochardův a Duquesnelův pád.

Radovali se předčasně. Generální zkouška není premiéra... Úspěch prvního představení byl závratný. Přední časopis *La Vie parisienne* věnoval hře celé lednové číslo. Dámy začaly nosit kožichy „à la Strogoff“ a do hovorové řeči vstoupil nový výraz „faire du strogoff“, „udělat strogova“, což znamenalo totéž jako „narazit na zlatou žílu“. Hra se opakovala čtyřikrát jen v divadle Châtelet. Po třísté repríze paní Honorina uspořádala v amienském domě hostinu. Verne se choval nemožně. Mlčel jako zařezaný a každého otrávil, i krásnou paní Espinassovou, největší krasavici města.

„Ovládám umění zabít každou konverzaci,“ prohlásil pyšně.

Svět ale na Verna naléhal. Chtěl ho vidět, chtěl se s ním stýkat. Není možné ukrýt se před slávou!

Blesk z čistého nebe

Zdá se to neuvěřitelné, ale je to pravda.

Jules Verne, muž, který strávil většinu svého života za psacím stolem a který nikdy nikomu neublížil, protože na to neměl ani povahu a ani k tomu neměl příležitost, tento muž byl ve zralém věku osmapadesáti let přepaden a zraněn výstřelem z revolveru.

K atentátu došlo 9. března 1886 v půl šesté večer. Jules Verne se vracel domů. Otevřel branku v kovových vratech, vstoupil a v okamžiku, kdy branku zajišťoval zevnitř řetězem, vrhl se k němu jeho synovec Gaston. Byl ve stavu nejvyššího rozrušení. Vytáhl pistoli, vystřelil a zasáhl branku. Druhá střela zasáhla Verna do nohy těsně nad nártem a zůstala vězet v kosti. Přiběhl sluha a za pomoci chodců útočníka přemohl. Nakladatel Hetzel byl v té době nemocen a léčil se v Monte Carlu. Jeho syn Jules byl za ním na návštěvě, když k neštěstí došlo. Verne jim telegrafoval. V lakonické telegrafické mluvě si stěžoval, že střelu nelze vyjmout. Zachoval se i dopis Paula Verna, Gastonova otce, adresovaný jeho synovci Maximovi Guillonovi. Právě z tohoto dopisu pochází často citovaná informace, podle níž pomatený útočník, tehdy šestadvacetiletý úředník ministerstva zahraničí, střílel proto, aby na strýce upoutal pozornost veřejnosti a pomohl mu tím dostat se do Akademie.

Raněný se dověděl o Gastonově výpovědi:

„Ubohý chlapec... Doktor Lendel potvrdí, že je duševně chorý. Je nutno poslat ho do nemocnice a ustavit nad ním dozor. Už jste o tom zpravili Paula?“

Paul Verne... Nikdo nebyl Julesi Vernovi blíže než on. Spisovatel ho ustavil jakýmsi „poradcem pro věci námořní“, jistě ne z nutnos-

ti, ale víc z ohledů na svého sourozence, aby v něm vyvolal pocit sounáležitosti se slávou *PODIVUHODNÝCH CEST*. Spolu se bratři plavili do Spojených států, spolu podnikli cesty na Saint Michelu III. a na několika plavbách je provázel i nešťastný Gaston. Léčil se ze stihomamu. V osudnou dobu ho jeho rodina hledala, protože se nevrátil domů z návštěvy na svatbě sestřenice. Jeho stav byl natolik vážný, že lékařský verdikt byl jednoznačný a prokurátor bez váhání označil útočníka za nepřítelů. Po atentátu ho zavřeli do ústavu určeného prefekturou. V dopise tetě Marii píše Michel Verne, že se jistě podaří najít lepší ústav.

O případu jsme zpraveni jen z rodinné korespondence, nezačoval se žádný úřední protokol. Z temnoty se noří podivný Gastonův motiv. Chtěl prý upoutat pozornost, aby se strýc dostal do Akademie. Nuže, na nedostatek pozornosti si Jules Verne nemohl stěžovat – však také se zpráva o útoku objevila v pařížském tisku a poté i ve světových novinách. Popularita je však jedna věc a uznání ze strany kruhů „vysoké literatury“ věc druhá. Buď jak buď, určitou logiku Gastonův blouznivý výrok má. „Strýček Jules“ měl stále méně vyhlídek, že se dočká „slávy, kterou si zaslouží“. Uvedme jeden příklad za mnohé.

Právě rok před atentátem vyšla kniha nadějněho literáta Anatola France. Jmenovala se *KNIHA MÉHO PŘÍTELE* a spisovatel v ní vykládal své názory na literaturu. V předposlední kapitole uvažuje o tom, co škodí a co prospívá dětské duši, a píše o dětech:

„Jsou zmateny vaší zábavnou vědou. Plynou z ní těžko napravitelné omyly. Malí důvěřiví hoši věří panu Vernovi, že lze doletět střelou na Měsíc a že organismu neškodí ztráta přitažlivosti. Tyto karikatury vznešené vědy vesmírných prostor, prastaré a důstojné astronomie, postrádají jak pravdivost, tak krásu. Jaký užitek

mají děti z vědy zbavené soustavnosti, ze zdánlivě praktické literatury, která nehovoří ani k rozumu, ani k citu?“

Hvězda Anatola France rychle stoupala a právě v březnu 1886, kdy Gaston pozvedl zbraň proti svému strýci, stal se France literárním arbitrem v listu *Le Temps*, vedle *Figara* nejvýznamnějším deníku své doby, který byl předchůdcem dnešního *Le Monde*. V několika větách vyjádřil Anatole France opovržení mistrů velké literatury k autorovi *PODIVUHODNÝCH CEST*. Anatole France nepochopil a nemohl pochopit Julese Verna, nemohl docenit jeho význam a tím méně mohl zvážit, jaký význam má vernovská fantastika pro výchovu generace, která brzy, velmi brzy udělá krok nejen do nového století, ale do nové epochy lidstva.

Rok 1886 byl pro Verna neblahý a neštěstí se nevybilo jediným překvapujícím úderem.

Několik dní po osudných výstřelech, přesně 17. března 1886, zemřel v Monte Carlu Hetzel. Celý týden se paní Honorina neodvažovala sdělit manželovi, co se stalo. Nebyla to ovšem překvapující zpráva. Hetzel byl vážně nemocen posledních patnáct let a v poslední době ho progresivní paralýza připoutala trvale na lůžko. Jeho rodina očekávala jeho smrt každým dnem. Několik týdnů před smrtí přečetl rukopis *ROBURA DOBYVATELE* a ztrestal autora přísnou kritikou:

„Vaše kniha je hotova, ale skládá se z kuliček růžence, které člověk musí přebrat, protože nejsou navlečeny na niti zajímavosti. Tu tam musíte dodat, protože tam ještě chybí... Dnes už není nikdo, téměř nikdo, kdo by pochyboval, že člověk jednoho dne dobude vzduch, prostor. Je nutné, aby pasáže o Albatrosu v prostoru byly vzrušující.“

Spisovatel jistě nebyl rád, ale v krátké době knihu celou přepsal.

„Musel jsem velice předělat *ROBURA*,“ napsal Verne. „Ještě nikdy jsem neodevzdal rukopis v takovém stavu.“ Kromě *PAŘÍŽE VE XX. STOLETÍ* ještě jeden jeho román Hetzel odmítl vydat, přestože už inzeroval jeho titul v *Magasin d'éducation*. Byl to román *STRÝČEK ROBINSON* a měl vyjít v ročníku 1871. Dílo údajně vzniklo v roce 1861. Hlavní hrdinkou byla jakási paní Clifftonová a čtyři děti, Mary, Robert, Jacques a Bella. Ztroskotali kdesi v severní části Pacifiku a zachrání je „strýček Robinson“, francouzský námořník Flip. V závěru se objeví na scéně sám pan Cliffton, všeměl typu Cyra Smithe. V roce 1981 rodina Vernů prodala rukopis městu Nantes a kniha poprvé vyšla v roce 1991. Pouze roku 1955 revue *Livres de France* otiskla několik úryvků.

Některé motivy ze *STRÝČKA ROBINSONA* najdeme v pozdějším *TAJUPLNÉM OSTROVĚ*.

Několik dní nato třeskly výstřely v ulici Charles Duboise a Hetzel na Azurovém pobřeží vydechl naposledy.

Verne se nemohl účastnit pohřbu milovaného nakladatele a učitele. Poslal kondolenční dopis Julesi Hetzelovi:

„Toto jsou první řádky, které jsem v poslední době napsal. Patří Vaší matce a Vám! Nemohl jsem být přítomen posledním okamžikům Vašeho otce, který byl i mým otcem, a nemohl jsem ho doprovodit po Vašem boku na místo posledního odpočinku. K Vaším slzám připojujeme i slzy naše...“

Na podzim udeřila smrt znovu. V Chantennay zemřela Vernova matka. Teprve na jaře následujícího roku se Verne zotavil natolik, že mohl odjet do Nantes vyřídit pozůstalost. Znovu navštívil velký dům v ulici Jeana Jacquesa Rousseaua. Bratři se rozhodli prodat domek v Chantennay. Nebylo to už půvabné výletní místo, kam jezdily bělostné dostavníky. Kouř začernil oblohu i trávu a z blízkých loděnic doléhal řev nýtovacích kladiv. A od února už

tu nekotvil Saint Michel III, prodaný pod cenou, narychlo, v náhlé finanční nouzi.

Verne uzavřel další kapitolu svého života.

Jeho první životopisec paní Allottová líčí spisovatele jako zlo-
meného starce, jako „Robura Dobývatele, jenž složil svá křídla“.

Těžko zvolit příklad méně vhodný... Vždyť právě v roce 1886 Robur svá křídla rozevřel, či spíše roztočil čtyřiasedmdesát vrtu-
lí své helikoptéry a vydal se na cestu kolem světa. A jeho autor? Mezi léty 1862 a 1887 psal dva svazky ročně, avšak od roku 1888 zvýšil tempo a přešel na produkci tří románových svazků během jediného roku, tempo, které dokázal udržet až do doby na prahu smrti, do roku 1904.

Březnový atentát však přinesl i něco dobrého do Vernova života. Sblížil ho s jeho synem Michele.

A že bylo co napravovat.

Zatím jsme se zmínili o Michelovi Vernovi jen několika krátkými zmínkami. Narodil se roku 1861, krátce před tím, než se otec vydal na své „podivuhodné cesty“, a stal se tím Vernem, jakého známe dodnes. Všimli jsme si, že dětství neprožil u rodičů, chodil do internátní školy v Nantes.

O románu *PATNÁCTILETÝ KAPITÁN* se traduje, že v něm Verne literárně zpracoval svůj sen, svoji představu, jak by měl vypadat ideální jinoch, statečný, rozhodný, důrazný a důsledný. Spíš jsme v pokušení spekulovat o jiné motivaci, že totiž si Jižní Ameriku a Afriku může splést jen pomatenec nebo dítě, ale budiž – autor jistě při psaní pomyslel na své jediné dítě, v té době ve věku Dicka Sanda. Mladý Verne však byl obrazu Dicka Sanda neméně vzdálen, než je Afrika od Jižní Ameriky... Otec ho vnímal jako nesnesitelné dítě, ba dokonce nezvladatelné do té míry, že ho nechal vsadit na osm měsíců do čehosi, co můžeme nazvat polepšovnou, nechal ho

tam vsadit dokonce na základě soudního rozhodnutí o „uvěznění cestou otcovského trestu“. Polepšovna však neměla na Michela blahodárný vliv, sám její ředitel doktor Blanchard nabádal k návratu „provinilce“ do okruhu vlivu rodiny. Verne se však rozhodl mít doma svého Dicka Sanda za každou cenu, i za krutou: pod četnickou eskortou nechal syna odvést na palubu lodi plující do Indie! 18. ledna 1878 napsal o lodi Hetzelovi nadšený dopis: „Nádherný nový trojstěžník o 1200 tunách, Mauricius, Réunion, Indie, Pondichéry, Kalkuta atd. Cesta na 18 měsíců až 2 roky pod vysoce kvalitním pětáctýřicetiletým kapitánem. Nic lepšího jsme nemohli najít. Michel je jako vyměněný, už nesní o ničem jiném než o té cestě, ale polepšovnu neopustí, dokud ho nedopraví do Bordeaux, kde na něho budu několik dní čekat. Budu tam, až budou odplouvat. Michel neuvidí nikoho jiného, než mne a své strýce.“ A tento „nehodný syn“ si bere na cestu... co? Šestnáct svazků románů svého otce!

Lod' Nanebevzetí odplula 4. února 1878. Na podzim napsal Michel z Kalkuty otci dopis. „Právě jsem od Michela dostal ten nejstrašnější dopis, jaký kdy od syna jaký otec dostal. Zabíjí mě to. Pošlu ho Blanchardovi a požádám o dobrozdání,“ postěžoval si Verne Hetzelovi.

Onen „nejstrašnější dopis“ se zachoval. Mladík si v něm stěžuje, že se mu stýská, to je hlavní linie dopisu. Co tedy vyvolalo tak hněvivou reakci? „Za deset měsíců plavby mě ani jednou nenapadlo, že by moře mělo být krásné. Když je klidné, nudí mě, protože stojíme na místě, když se hněvá, nahání mi strach; ale je to jen voda a voda a zase voda, pořád dokola.“ Věru, takové řádky by Dick Sand nikdy nenapsal, avšak je třeba kvůli nim posílat syna do polepšovny? Navíc, právě v této době si Verne otec užívá své

jachty, jak si vzpomeneme, a podniká první velkou plavbu na Saint Michelovi III. do Tangeru.

Cesta na Nanebevzetí trvala ne dva roky, ale „jen“ půldruhého, a neodbyla se bez konfliktů (Michel fyzicky napadl druhého důstojníka a kapitán v dopise žaloval otci). Po návratu se Verne syna pokusil vtáhnout do rodinného života, vždyť jsme si všimli, že na plavbě do Skotska v roce 1879 syn otce doprovázel. Starostí však nebylo. Mladý muž se sice vrátil do školy, ale nechtěl se připravovat k maturitě. Navíc se zamiloval do zpěvačky a herečky Therèse Tatonové a žádal otce, aby ho zplnoletil a umožnil mu tím sňatek!

Je to šílenství, usoudil otec a napsal o tom Hetzelovi. Vidí jediné řešení: „Vyženu ubožáka z domu. Určitě. Bude tedy v osmnácti a půl v Paříži odkázaný sám na sebe, s měsíční penzí 300 franků – jenže on projí 300 franků za 3 dny. Budoucnost mě strašně trápí. Jakmile ho vyženu, už ho nikdy neuvidím.“

Jenže všechno dopadlo ještě hůř, než si představoval. Michel odmítl odejít do Paříže. Vymámil z otce apanáž ve výši 1000 franků měsíčně, odešel s ní do Havru a později do Nimes, kde svedl šestnáctiletou dívku a přivedl ji do jiného stavu! Na konci roku 1884 Verne informoval Hetzela, že Michel nechal svoji ženu v Avignonu s třiceti tisíci franky dluhů na krku a utekl s těhotnou osmnáctiletou milenkou Jeanne Reboulovou do Paříže. Matka a strýc „dotyčné“ Verna v té věci navštívili. „V jistém smyslu pokus o vydírání. Absolutně jsem se tím odmítl zabývat,“ napsal Hetzelovi. Z tisíci frankové apanáže nechal strhnout dvě stovky pro opuštěnou Terezu a synovi zbylo jen osm set (vypočítali jsme na základě odhadu, že by to bylo dnešních 40 tisíc korun). O rodině svedené dívky se zmiňoval jako o „rodině šejdířů“ a obrátil se na „jednoho z nejlepších advokátů v Paříži“. Následoval rozvod s Therèse. S Jeanne však začal Michel nový život.

Po prvním chlapečkovi Michelovi se jim v roce 1886 narodil Georges a v roce 1892 Jean – který se později stal dalším životopiscem Julese Verna. Ale to hodně předbíháme v časové posloupnosti.

Celá aféra se synem, po léta se táhnoucí, Verna bolela o to hůře, že narušila i další vztahy. Na Michelovu stranu se postavila část rodiny žijící v Nantes a také starší dcera paní Honoriny. Jistě ne bez bolesti musel Verne prodat svoji parní jachtu – ač pro to není doklad, nejspíš proto, aby pomohl synovi z dluhů. V jeho korespondenci se bude až do smrti v roce 1905 objevovat tón smutku až sebelítosti. „Moje povaha se hluboce změnila, dostal jsem rány, ze kterých se nikdy nevzpamatuji,“ napsal 20. června 1894 bratrovi. Navíc, střela, která ho zasáhla, zanechala trvalé stopy. Verne po atentátu až do smrti kulhal a obvykle chodil o holi.

Ve vztahu otce a syna došlo v roce 1886 ke zlomu. Všimli jsme si, že v osudné hodiny byl po otcově boku syn, nikoli jeho manželka Honorina. Michel se nikdy nezbavil lehkovážného životního stylu (v dopise bratrovi si Jules Verne stěžuje 8. srpna 1894: „Michel nic nedělá, připravil mě o 300 tisíc franků, a pokud jde o tři chlapce, o jejich výchovu se musím postarat sám. Tak jsem nakonec dopadl.“), nicméně postupem času na něm otec byl čím dál více závislý. Lidsky i umělecky.

Vazba se prohloubila od roku 1888, kdy zemřel Pierre Jules Hetzel. Michel se brzy tak vžil do role otcova inspirátora a literárního poradce, že se začal podepisovat Michel Jules-Verne, ve zkrácené podobě M. Jules-Verne. To ve francouzštině lze číst i jako „pan Jules-Verne“. Byl to Michel, kdo se živě zajímal o moderní technologie a kdo se s nadšením věnoval žánru, který jeho otec v jistém smyslu vynalezl, avšak jen velmi opatrně rozvíjel, k science fiction. V roce 1888 začal Michel psát pro přílohu *Figara* seriál *Křížem krá-žem napříč vědami* a následujícího roku vydal v Americe novelku

DEN AMERICKÉHO NOVINÁŘE V ROCE 2889. Otec novelku o rok později přepsal a vydal pod názvem *DEN AMERICKÉHO NOVINÁŘE V ROCE 2890*. Také články z Michelova seriálu upravil a postupně vydával pod vlastním jménem. Postupně se Michel podílel i na otcově literární práci, takže po jeho smrti, jak ještě uvidíme, měl otcův styl tak „v ruce“, že si mohl troufnout zpracovat ne méně než osm románů.

Vedle literárních pokusů se Michel snažil obchodovat. Začátkem devadesátých let se pokusil o výrobu patentních kamen, když zkračoval, založil továrnu na jízdní kola. Účastnil se příprav Světové výstavy v Paříži pro rok 1900 a podnikl cesty do Ruska až na Sibiř, do Slezska a do Rumunska a s jistým úspěchem se pustil do důlního podnikání. Kromě toho založil papírnu, ale ta mu vyhořela a také podíly v dolech musel prodat – těsně před otcovou smrtí.

Ale to hodně předbíháme. K završení života a díla Julese Verna zbývala ještě dlouhá cesta, a stejně dlouhá chyběla Michelovi k zahájení vlastní vrcholné etapy života.

Vernovi bylo v okamžiku atentátu osmapadesát. Dosáhl věku, kdy umělci často teprve vstupují do éry mohutné tvůrčí síly, duchovní zralosti a širokého rozhledu. Ostatně, i paní Allottová uvádí výrok jistého amienského psychologa, který označil Vernovu krizi za „více psychickou než fyzickou“. Zůstalo v něm však příliš mnoho sil, příliš mnoho temperamentu. Má daleko do zlomeného starce! Je to muž plný energie. Neúnavně pracuje, ale to mu nestačí. Zájezdy do Paříže a měsíce strávené na moři až dosud zaměstnávaly jeho čilého ducha. Hledal teď prostředek, jak mezeru vyplnit.

Tento „albatros se zlomeným křídlem“ měl tolik elánu a odvahy, že jediným překvapivým tahem dal svému soukromému životu nový obsah a cíl.

Roku 1888 se v Amiensu konaly volby do obecního zastupitelstva. Městský starosta Frédéric Petit byl považován ve své době za „rudého“. Byl to republikán a antiklerikál a místní smetánka ho nenáviděla. Dosavadní Petitova administrativa byla velmi úspěšná. Město se rozrostlo a zmodernizovalo. Petit vybudoval novou budovu pošty a vystavěl několik škol nižšího stupně a gymnázií. Pravicové politické skupiny města se však chystaly do voleb s elánem. Rozvinuly prapory „umírněnosti“ a „historického liberalismu“.

V této vzrušené atmosféře Jules Verne oznámil, že se zúčastní voleb. Jeho přátelé z Pikardské akademie a klubu Union s jistotou očekávali, že se přihlásí pod prapor „historického liberalismu“. K všeobecnému úžasu začal Verne vyjednávat s Petitem. Brzy se dohodli a starosta zařadil Verna na „ultralevou“ kandidátku.

Paní Honorina byla zděšena. Co tomu řeknou přítelkyně z kostela a měšťanských salónů? Také přátelé pana Petita byli znepokojeni. Až dosud se Verne politicky neprojevil, myslí tedy svou změnu názorů upřímně? Amienské obecní volby vzbudily pozornost pařížského tisku. „Co bude ten zbloudilý býk dělat mezi tolika rudými prapory?“ ptal se posměšně fejetonista jednoho listu. Verne se nedal odradit. Voleb se zúčastnil – a zvítězil. Na Petitově kandidátce bylo 36 jmen. Co do počtu získaných hlasů byl Verne osmnáctý. Byl to velký úspěch politického nováčka.

Tisková kampaň pokračovala. Tentokrát bylo všem jasné, že to Verne myslí vážně a že si to „nerozmyslí v hodině dvanácté“. O volbách psaly i zahraniční noviny a komentovaly Vernův krok se sympatiemi. Verne dostal mnoho dopisů: „Muž, jakým je Jules Verne, jasnozřivý, prorok budoucnosti, může a musí se stát zákonodárcem, novátorem, tvůrcem lepších metod života.“ Blahopřál mu i arcivévoda Ludvík Salvátor a poslanec Raoul Duval mu navrhoval, aby se stal senátorem.

Tak se Jules Verne stal radním města Amiensu. Zápisy ze schůzí svědčí o tom, že svědomitě plnil své funkce, často vystupoval při debatách a patřil k energickým a bojovným řečníkům.

Frédéric Petit mu svěřil funkci – řečeno naší terminologií – kulturního referenta. Ujal se té úlohy s vervou. Brzy dal přestavět divadlo a založil stálý herecký soubor. Jen málo provinčních měst se tehdy mohlo pochlubit něčím podobným. Nebyla to snadná funkce. Nejbohatší muži města, kteří divadlo financovali, prosazovali tu pochopitelně své zájmy, mluvili do obsazování rolí, pletichařili, intrikovali. Verne musel vynaložit mnoho diplomatického umu, aby nesnadnou situaci zvládl. Chodil na každé představení „svého“ divadla. Ale na konci čtvrtého obrazu vždycky odcházel. Od jisté doby nechtěl chodit domů příliš pozdě... Pečlivě se staral o administrativní záležitosti, ale nezasahoval do divadelního repertoáru. Pracoval také v komisi pro jména ulic. Několikrát prý projevil svůj smysl pro hříčky a rébusy. Zásadně dával přednost při výběru jmen osobám národního významu před místními celebritami.

Nejvíce ho zajímala okrajová složka jeho činnosti radního... Měl se starat o kejklíře a kočovné umělce. Amiens se dobře staral o tyto nomády a vybudoval pro ně pěkné provizorium ze dřeva, ale Vernovi to nestačilo, chtěl postavit budovu daleko důstojnější. Vynaložil velké úsilí, aby dal dohromady potřebné peníze. Měl úspěch a roku 1890 bylo otevřeno velké varieté pro 3 000 návštěvníků. Stavba to byla honosná, plná ozdob a girland. První návštěvníci si překvapeně prohlíželi mohutný opěrný sloup jednoho křídla budovy. Byl to vynález Julese Verna: sloup sloužil zároveň jako komín místní elektrárny, která zásobovala cirkus elektrickým proudem.

Zatímco zedníci budovali „Vernův komín“, spisovatel seděl ve své komůrce a psal román *OCEÁNEM NA KŘE LEDOVÉ*, příběh kočovného kejklíře Césara Cascabela a jeho rodiny...

Každé odpoledne radní Verne (či spíše Jules Verne, protože spisovatel byl jediný, kdo v zápisech z porad městské rady byl zaznamenán jménem i příjmením) chodil na radnici. Pečlivě sledoval všechny události ve městě. Pravidelně pořádal veřejné přednášky pro široké publikum. Texty nebyly nikdy zveřejněny. Je to škoda, protože pro život města měly velký význam a jejich obsah by přispěl k ucelení obrazu Julese Verna jako radního v „rudém“ představenstvu. Jejich ducha si můžeme jen domýšlet: list *France-Pikard* na ně reagoval posměšným obrázkem. Starosta Petit stojí v triumfální póze na vozíku taženém papírovým koníkem. Koníkovi na hřbetě sedí Jules Verne. Ukazuje na nápis na jeho hlavě: *Pokrok*.

Znovu je Jules Verne šťasten, znovu se mu podařilo vybudovat si nový svět, když ztratil v roce 1871 Paříž a v roce 1886 moře. Odvádí užitečnou práci, lidé ho uznávají a obdivují – má úspěch. Ve dnech volební kampaně napsal: „Chci být k něčemu dobrý.“ Svůj záměr splnil do puntíku. A snad poprvé v životě se mu dostalo oficiálního ocenění za práci: roku 1892 mu prezident republiky udělil řád důstojníka čestné legie. Jeho italský obdivovatel Demetrio Zanini byl natolik nadšen, že mu nabídl celé jmění, aby mu umožnil kandidaturu do senátu a později – na úřad prezidenta republiky. „Jste Solónem příštího světa,“ píše Zanini.

Verne ale netoužil po kariéře politika. Nechtěl zastávat vysoké úřady. Funkce v městské radě plně zaměstnávala jeho hravého ducha ve chvílích, kdy si chtěl odpočinout od práce. A nejen to. Umožnila mu čilý společenský život a styk s lidmi – nezatížený popularitou autora dobrodružných románů pro mládež.

V pařížských salónech i v cizině za svých letních cest se neustále setkával s obtížnými projevy přízně. Kolikrát jen musel vyslechnout větu: „Ten náš chlapec leží ve vašich knihách od rána do večera...“ Lidé mu chtěli udělat radost a netušili, že mu drásají srdce. Připo-

mínali mu neúspěch jeho životního záměru vytvořit nový literární druh v rámci vážné, „velké“ literatury: vědecký román.

Úloha městského radního vyhovovala Vernově zálibě v převlecích. Víme přece, že měl rád maškarní plesy, a že jich dokonce několik sám uspořádal. Masku radního mohl nosit trvale, kdežto převlek „veselého hostinského“ musel odložit, když odešel poslední host z „hospody U cesty kolem světa“.

Po roce 1892 se však začal zhoršovat jeho zdravotní stav.

Od mládí trpěl nervovou chorobou, která se projevovala tikem a jindy zas strnutím části obličeje. K tomu se ve stáří přidružila zvláštní nervová nemoc, již můžeme považovat za „nemoc z povolání“ plodných spisovatelů. Jejich psychika je nasměrována na písemný projev. Zvykli si vyjadřovat myšlenky nepatrnými pohyby konečků prstů – na úkor mluveného slova. Verne nebyl nikdy velký mluvka, ale teď se stával mlčenlivým.

„Slova mi už nepřicházejí...,“ postěžoval si v dopise kolegovi z Pikardské akademie.

Na zasedání městské rady mlčel, nezasahoval do jednání akademie, nevystupoval v klubu Union. K poslednímu veřejnému vystoupení byl donucen okolnostmi. Dostal se do soudního sporu s podivnou osobností, s chemikem Eugenem Turpinem.

Nebyl to první soudní spor Julese Verna. Koncem roku 1876 jistý spisovatel napadl Verna za plagiát a požadoval odškodnění 10 000 franků. Spisovatel to odbyl smíchem: „Proč nechce rovnou deset milionů?“ Předal spor Hetzelovi k posouzení. Nakladatel prohlásil, že v obou dílech jde o bezvýznamné podobnosti.

„Vzpomínám si, že za mých časů došlo k podobné shodě mezi dvěma romány, které napsali Sandeau a Kerr.“

Sporná díla prostudoval i poslanec Raoul Duval a Hébart, ředitel deníku *Le Temps*. Považovali aféru za nesmysl a radili Vernovi,

aby se veřejně ohradil. Žalobce však nehodlal vzdát se bez boje, a tak došlo 17. ledna 1877 k soudní při. Verne zvítězil a žalobce byl odsouzen k úhradě soudních výloh.

Spor z roku 1896 byl vážnější. Eugene Turpin obvinil Julese Verna z nactiutrhačství.

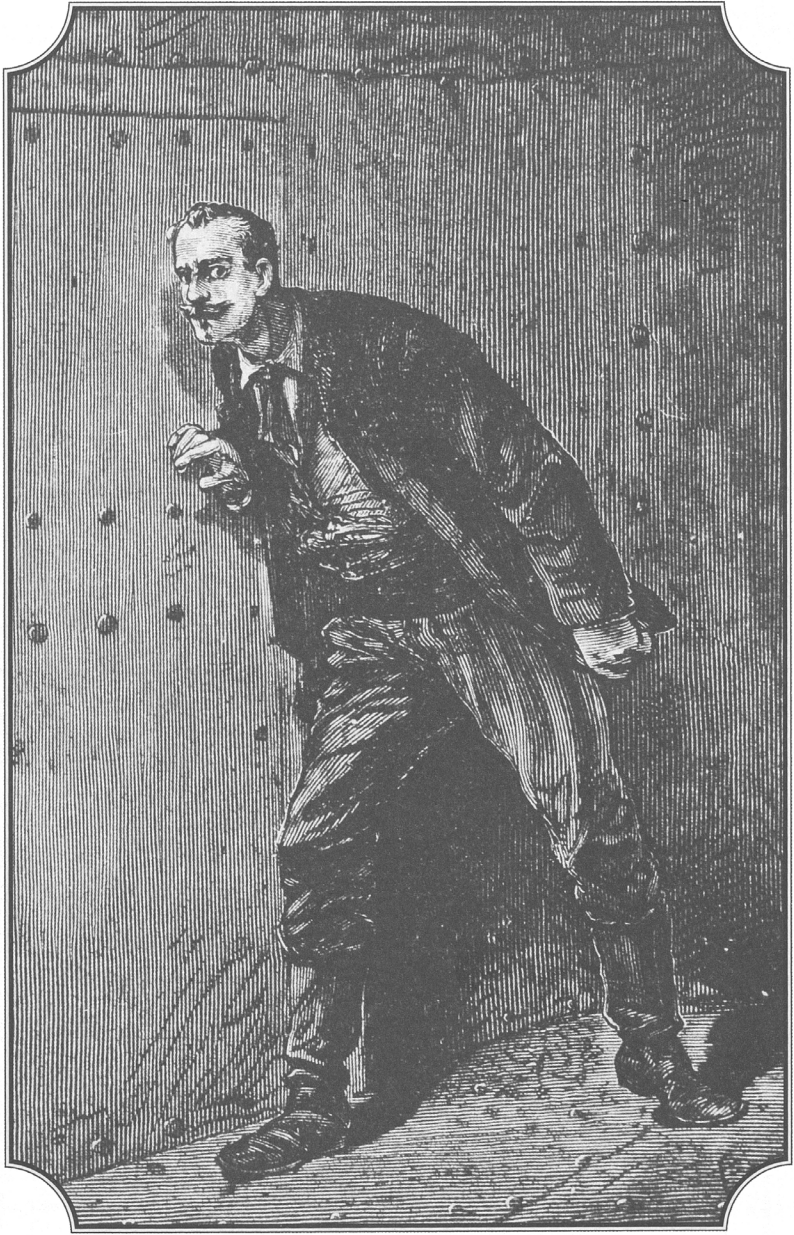
Toho roku vyšel román *VYNÁLEZ ZKÁZY* – jak totiž český překladatel Albín Straka přeložil titul *FACE AU DRAPEAU* (Tváří k praporu). Eugene Turpin se poznal v klíčové postavě románu, ve vynálezci Tomáši Kochovi.

Vynálezce Turpin měl nešťastný osud. Vděčil za něj své cholerické povaze. Byl to nadaný chemik a získal světové uznání vynálezem barev neškodných zdraví. Po roce 1877 se věnoval studiu výbušnin a objevil kyselinu pikrovou jako výbušninu mimořádně účinnou ve spojení se střelnou bavlnou. Svému vynálezu dal jméno melinit a prodal ho ministerstvu války. Jednání s ministerstvem vedl nešťastně. Byl přesvědčen, že ho ministerstvo ošidilo, a navíc že tajní agenti prodali melinit do Německa. V hněvu napsal knihu *JAK BYL PRODÁN MELINIT*, načež byl zatčen a roku 1889 postaven před soud pro velezradu. Byl odsouzen na pět let do vězení. Ve své cele pokračoval v práci na vynálezu, který údajně předčí ničivou silou vše, co bylo až dosud vynalezeno. Nikdo s ním však nechtěl jednat. Vynálezce se dočkal rehabilitace až roku 1901.

Je pravděpodobné, že Verne si vzal Turpinův osud jako předlohu pro románovou postavu. Nikdy se nerozpokoval vypůjčit si jméno nebo charakterové rysy žijících postav. Bral si vzory také z okruhu svých přátel a příbuzných. Například v románu *NA VLNÁCH ORINOKA* objevíme jméno Allotte a navštívíme důvěrně známý domek v Chantennay! Cholerický vynálezce ale nechtěl slyšet nic o autorské licenci. Trval na tom, že byl poškozen, a spisovatele žaloval.

Naposledy v životě se Verne vypravil do Paříže. Špatně chodil, špatně mluvil a špatně viděl. Jeho pře se energicky ujal Jules Hetzel, najal znamenitého mladého advokáta – Raymonda Poincaréa, budoucího prezidenta Francouzské republiky v těžkých dobách první světové války. Za zavřenými dveřmi se odehrálo první kolo. Verne nepromluvil ani slovo a Poincaré za jeho mlčenlivé asistence Turpina rozdrtil. Vynálezce se odvolal a v prosinci 1896 Verne zvítězil podruhé.

Bylo to smutné vítězství.

Tajemství Julese Verna

V pětadevadesátém roce měl Verne hotovy svazky *PODIVUHODNÝCH CEST* pro rok 1896, 1897 a 1898. A pracoval dál se svým synem po boku. Román za románem, příběh za příběhem. V roce 1864 vyzýval spisovatelskou veřejnost: najde se někdo schopný dokončit *DOBRODRUŽSTVÍ ARTHURA GORDONA PYMA*, nedokončený román E. A. Poea? Nikdo takový se nenašel, dokud se úkolu neujal ochrnutý stařec v hloubi amienské věže. Tak vznikla *LEDOVÁ SFINGA*, příběh mohutný a krutý. Podobně napíše pokračování de Wyssova *ŠVÝCARSKÉHO ROBINSONA* v románu *DRUHÁ VLAST*. Nebude už moci číst, ale prostřednictvím svého syna Michela bude sledovat literární novinky. V dobrodružném žánru se objevila nová jména. Conan Doyle uvedl do literatury Sherlocka Holmesa a mladý anglický spisovatel Herbert George Wells zahájil svým *NEVIDITELNÝM* novou epochu fantastického románu. Verne se také pokusí o detektivku. *BRATŘI KIPOVÉ* a *DRAMA V LIVONSKU* měly odpovědět na Doylovu výzvu a *TAJEMSTVÍ VILÉMA STORITZE* je replika románu Wellsova. Zdaleka to nejsou nejlepší romány Julese Verna, a zejména *DRAMA V LIVONSKU* je dílo nepovedené. Pierre Jules Hetzel, který ještě na smrtelné posteli rozmetal román *ROBUR DOBYVATEL*, by nikdy nepustil tento rukopis do tiskárny. Jeho syn, Jules Hetzel, který se ještě za života otcova odvažoval udílet Vernovi špatné rady, nechal spisovateli volnou ruku. Těžko posoudit, jaký je podíl Michela a Julese Verna v románu *DRAMA V LIVONSKU*. Sama volba detektivní zápletky je ale svědectví houževnatosti starého muže, který se na sklonku života snažil udržet krok s vývojem literárního žánru.

Verne byl zatrpklý a podle toho psal. Z jeho díla se vytratil optimismus a víra v pokrok. Síly zla jsou stále silnější a zastánci dobra jsou nuceni užívat metod stále drsnějších. V dřívějších dobách se podél trasy *PODIVUHODNÝCH CEST* plížili ojedinělí zrádcové, teď vstoupil na scénu dokonce i organizovaný zločin.

Tak psal Verne ve své věži a svět pomalu zapomínal, jak vypadá jeho tvář.

Stalo se to, co se stát muselo, a není vyloučeno, že si to Jules Verne dokonce přál: svět začal pochybovat o existenci autora *PODIVUHODNÝCH CEST*!

Nejdříve to byly sotva zřetelné narážky a pak se o tom psalo otevřeně: žádný Jules Verne neexistuje. Hetzel prý najal skupinku šikovných psavců, kteří chrlí jeden román za druhým.

Nejvíce pochybností se vynořilo v Itálii, v té zemi, která vítala Julese Verna roku 1884 s takovým nadšením!

Pověsti došly sluchu Edmonda de Amicise, autora světově slavného *SRDCE*. Co je pravdy na tom, že autorem *PODIVUHODNÝCH CEST* je ve skutečnosti nikoli jeden spisovatel, ale početná autorská dílna Giulio Verne et Cie?

Energický Miláňan se spolu se svými dvěma syny vypravil do Amiensu, aby zjistil pravdu.

Ke svému úžasu shledal, že Verne žije a tvoří.

„Nevypadá jako literát. Vyhlíží trochu jako Verdi. Chová se jako námořník na odpočinku.

Liší se od něho jen záblesky mimořádně ostrého pohledu a velmi vybroušeným jazykovým projevem. Mluví o svém díle s odstupem, volně, jako by šlo o dílo někoho jiného nebo o sbírku poštovních známek. Raději se vyptává mých chlapců na jejich záliby, jejich studium, jejich plány...,“ napsal de Amicis ve svých *PAMĚTECH*.

Ušlechtilý italský spisovatel jen jemně naznačil, že Verne toho moc nenapovídal a že téměř celou tíhu konverzace nesla paní Honorina. Vyprávěla o cestě do Říma, o ohňostroji na Vernovu počest. Verne jen skoupě rozmloval o metodách své práce, o celkovém plánu svého díla. De Amicis prošel celý dům, navštívil knihovnu a také Vernovu pracovnu, kde užasl nad prostotou prostředí. Spatřil portrét Vernova otce i proslavený glóbus, posetý různobarevnými špendlíky. Na psacím stole ležely tři rukopisy.

„Paní Vernová zašeptala:

„Můj manžel příliš pracuje! Zabije se!“

Ale Verne uhodl, o čem je řeč, a úsečně ji přerušil:

„Když nepracuji, mám pocit, že nežiji.“

Požádal jsem ho o fotografii a autogram, abych mohl spoluobčanům dokázat realitu jeho totožnosti. Souhlasí a tentokrát se směje jako mladý muž a tváří se, jako by nemohl uvěřit, že lidé nadaní zdravým rozumem mohou věřit v Literární společnost Giulio Verne et Cie.“

Nebo to snad byl smích věčného vtipálka, kterému se podařil největší žert života? Ale nechme de Amicise, aby dokončil vyprávění:

„Signora a její muž nás provedli městem, starými uličkami, ukázali nám překrásnou katedrálu a zavedli nás do kavárny. Signora je veselá jako studentka. Giulio Verne se konečně baví, stejně jako moji synové a já sám, a zdá se mi na závěr tohoto dne, že jsem ho vždycky znal a že jsem byl odedávna zasvěcen do jeho života.“

Smál se... Věděl, nebo aspoň něco tušil o Společnosti Giulio Verne et Cie, o tom, jak a proč asi vznikla tato pověst, na první pohled tak absurdní? Měl radost, že vznikla, protože teď dokonale zmizel.

Už dávno se snažil zmizet!

V době největšího úspěchu divadelní hry *CESTA KOLEM SVĚTA ZA OSMDESÁT DNÍ* chodil pařížskými ulicemi v zrzavé paruce a v brýlích, aby ho nikdo nepoznal. Často vystupoval pod různými jmény. Jeho zeť Lefebvre vypravoval, jak Verna pozval v roce 1879 na regatu v Doveru sám princ z Walesu. Saint Michel III. plul v té době anglickými vodami.

„Ať mě nechají na pokoji!“ vykřikl Verne hněvivě. „Dám zapsat svou loď na jméno Alexandre Lelong a král Anglie ať se jde bodnout!“ Na cestě do Benátek vystupoval také pod jménem Prudent Allotte. Při jiných příležitostech užíval jména Giloche de la Peyrer.

Jednoho večera navštívil Verna v jeho amienském domě neznámý muž. Měl chování pedanta, pod paží třímal naditou aktovku. Vešel a spustil:

„Pane, celý svět si myslí, že jste Francouz, ale mně není třeba nic namlouvat. Z naprosto jistého zdroje vím, kdo jste, a celá vaše existence je mi známa.“

„Mluvte, pane,“ řekl Jules Verne.

„Jste polský žid, narozený v Plocku blízko Varšavy. Vaše pravé jméno je Olschewitz, jméno odvozené od olše, což odpovídá francouzskému slovu vergne nebo verne. Vy sám jste si přeložil své jméno. Kolem roku 1861 jste byl v Římě a odstoupil jste od hebrejské víry. Oženil jste se s Polkou, velmi bohatou a vznešenou, knížecího původu. K vašemu přestupu na křesťanství došlo v Římě, u otců resurrectionistů polské kongregace. Váš zpovědník se jmenoval R. P. Semenko. Vaše zasnuby s kněžnou Kryzanowskou byly zrušeny. V tomto okamžiku

vám francouzská vláda na radu Svaté stolice nabídla zaměstnání na ministerstvu vnitra. Francie si koupila vaše pero a od té doby jste nikdy nepřiznal původ izraelity.“

Takto popisuje paní Allottová podivný pokus o popření totožnosti Julese Verna. Spisovatel prý odpověděl:

„Mýlíte se v několika bodech, pane. Ta Polka se jmenovala kněžna Bumovicová. Unesl jsem ji. Žili jsme na břehu Ženevského jezera, ale utopila se v něm po milostném výstupu, který jsem jí udělal. Je to věčná výčitka mého života. Ale ticho... mlčte o mém původu. Chci tu platit za dokonalého křesťana.“

To všechno je náramně k smíchu, až na to, že italský badatel a jeden z nejvýznamnějších znalců Vernova života a díla Edmondo Marcucci objevil v italských archívech, že nelze tuto příhodu odbýt jako pouhý výmysl. Ukázalo se, že skutečně existoval polský uprchlík, který vystupoval pod jménem Julien de Verne. Ať už to byl jeho záměr, nebo pouhý omyl, mnoho lidí považovalo tohoto muže za autora *PODIVUHODNÝCH CEST*. Není dokonce vyloučeno, že skutečný Jules Verne o svém podivném dvojníkově věděl, a jeho záliba v žertech a mystifikacích dokonce naznačuje, že tuto smyšlenku podporoval.

Podezíraví Římané odhalili Julienu de Verna a není divu, že začali pochybovat, zda vůbec někdy nějaký Jules Verne existoval. Byla jim nápadná pravidelnost, s jakou vycházely nové a nové svazky *PODIVUHODNÝCH CEST*, a divili se, proč autora tak slavného není nikde vidět... A tak se stalo, že se starý pán smál, když Edmondo de Amicis po vzoru nevěřícího Tomáše přijel do Amiensu přesvědčit se na vlastní oči, jak to s Vernem vlastně je.

Miláňanův výzkumný zájezd ovšem nerozptýlil podezření.

Fáma se donesla až do Polska. List *Gazeta Ludowa* se široce roze-psal o židovském podvodníkovi jménem Verne. V roce 1905 na stej-né téma psal petrohradský *Graždanin*. Pochybnosti vládly dokonce i ve Francii. V roce 1924 zveřejnili proto nantský historik Durville a rodinný přítel Joessel faksimile matričních záznamů Julese Verna a jeho rodičů. Ani to však nepomohlo. V roce 1928 je v pařížském tisku znovu vyslovena otázka: byl či nebyl Jules Verne Francouz? O sedm let později krakovský *Ilustrovany Kuryer Codzienny* dokazo-val, že Verne byl polského původu.

Pochybovači o Vernově identitě měli v rukou velký argument: *PODIVUHODNÉ CESTY* vycházely ještě devět let po autorově smrti! Takto vyšlo „posmrtné“ sedm verneovek.

Vernův první životopisec Charles Lemire, který sice znal Verna osobně, avšak jeho práce je plná omylů, pečlivě sestavil seznam románů *PODIVUHODNÝCH CEST* a uznává jen dva „posmrtné“ ro-mány: *MAJÁK NA KONCI SVĚTA* a *ZLATOU SOPKU*. O pěti dalších přísne mlčí.

Na začátku byla jeho korespondence s italským profesorem Ma-riem Turiellem. Verne si s ním dopisoval deset let od roku 1894. Do-pisy byly otištěny v srpnu 1936 v třetím čísle *Bulletinu Společnosti Julese Verna*. Svědčí o ohromném pracovním úsilí, s jakým se Verne snažil předhonit smrt. Mluví doslova o „dvojitých soustech“, která si ukládá: musel zásobit Hetzelovo nakladatelství v pravidelném rytmu a ještě psát romány pro budoucí léta!

5. května 1897 napsal:

„Uveřejňuji jen dva svazky ročně, ale mám takový předstih, že teď píši pro rok 1903.“

V dopise z 15. ledna 1902 uvádí, že brzy vyjde jeho 63. svazek, ale že už má dokončených šestnáct dalších a že právě dopisuje

jubilejní stý svazek. Nakonec dodává: „Všechno svědčí o tom, že ty poslední vyjdou posmrtně.“

24. května 1902 píše:

„Příští svazek mé řady vyjde v roce 1903 a bude osmdesátý šestý. V současné době pracuji na 101. svazku.“

Na tomto místě je dlužno se zastavit. Čtenáři se často ptají, kolik románů Verne vlastně napsal. Zaměňují pojem „svazek“ a „román“. Verne, stejně jako Hetzel, považoval každý díl knihy za „svazek“. Tak například *TAJUPLNÝ OSTROV* má tři svazky podle Vernovy nomenklatury. Zmíněný 86. svazek je tedy první díl románu *CESTOVNÍ STIPENDIA*. 101. svazek označuje novelu *VĚČNÝ ADAM*, která vyšla ve sborníku pod názvem *VČERA A ZÍTRA* v roce 1910.

Také novinář Fernand Hauser potvrdil v článku zveřejněném 25. března 1905 v listu *Journal* svědectví Maria Turiella. Navštívil Verna roku 1903 a dověděl se, že spisovatel může vydávat své romány v tempu dva svazky ročně ještě deset let.

V březnu 1905, kdy Jules Verne zemřel, nechal po sobě devět dokončených románů a množství povídek. Dědictví se ujal Michel a brzy mu začal pomáhat i Jules Verne nejmladší, spisovatelův vnuk. Oba svorně tvrdili, že vydávají svazky *PODIVUHODNÝCH CEST* tak, jak je amienský velikán napsal, a pokud dělají nějaké úpravy, pak jen takové, jaké si spisovatel před smrtí přál. Publiku nezbylo, než jim věřit. Ovšem jak čas plynul, rodina přestala být nedůtklivá a pustila badatele k pramenům. Ti zjistili, že všechny posmrtné verneovky jsou upravované, některé zcela přepsané Michele Vernem. I český čtenář může být takovým badatelem. Jak se ještě zmíním v kapitole o českých překladech, v roce 2002 vyšla originální Vernova podoba *LODIVODA DUNAJSKÉHO* pod názvem *PAŠERÁCI NA DUNAJI* a v roce 2004 původní verze *HONBY ZA METEOREM*. Další díla jsou k dispozici v originále a každý tedy může posoudit vklad Michela Verna.

Největší dohady byly odjakživa kolem posledního svazku *PODIVUHODNÝCH CEST*, kolem románu *PODIVUHODNÉ DOBRODRUŽSTVÍ VÝPRAVY BARSAKOVY*. Toto dílo vycházelo poprvé na pokračování od 18. dubna 1914 v listu *Le Matin* pod názvem *POSLEDNÍ PODIVUHODNÁ CESTA*. Světová válka přerušila publikování, takže román vyšel vcelku až v roce 1919 v nakladatelství Hachette. Mnoho lidí ho už tenkrát považovalo za falzum. Charles Lemire s jistou opatrností uvádí, že viděl na vlastní oči část rukopisu: „Byl napsaný tužkou a jen první stránky jsou obtažené inkoustem.“

Zpravodaj listu *Figaro* Emile Berry navštívil těsně po autorově smrti Amiens a v doprovodu Michela Verna se podíval do pracovny. Otevřeli zásuvky psacího stolu. Našli tam dvě staré krabice od doutníků, kde byla pera, mazací guma, provázek, zápisník s poznámkami z posledních námořních cest. Byly tam také papíry a mezi nimi i složka s nápisem *SAHARSKÉ MĚSTO*, poznámky, čísla, železniční jízdní řád, záznamy o odjezdu parníků, výstřižky z novin, náčrty osobností. Viděl také padesátistránkový sešit vyplněný hustým textem, který byl v půli věty přerušen. Emile Berry tvrdí, že to byl poslední Vernův rukopis a že se jmenoval *STUDIJNÍ CESTA*. Byly tam také listy papíru popsané jen z poloviny. Pravá půlka byla čistá, připravena pro případné dodatky a změny. Ještě jedna zvláštnost – listy byly popsány z obou stran, zatímco rukopisy se zpravidla píší jen na jednu stranu listu. Rukopis byl napsán tužkou, ale dobrých dvacet stran už bylo obtaženo inkoustem. To, co viděli Lemire a Berry, byl pravděpodobně rukopis *PODIVUHODNÉHO DOBRODRUŽSTVÍ VÝPRAVY BARSAKOVY*. Michel Verne začal zpracovávat oba uvedené fragmenty afrického dobrodružství v roce 1910 a vytvořil z nich na svou dobu moderní dobrodružný román.

V té době v něm dozrávala jiná myšlenka, která ho poprvé napadla o dva roky později, jak vyplývá z jeho dopisu ze 16. dubna 1908: chtěl by zpracovávat otcovy romány do filmové podoby. Nové médium by mu umožnilo vstup na osvětlenou rampu, už by se nemusel skrývat!

Filmové umění bylo tehdy ještě mladé – ale už třináct verneovek bylo převedeno do filmové podoby. Šlo o krátkometrážní filmy, mezi nimiž vynikly fantastické snímky *CESTA DO MĚSÍCE* (Georges Méliès 1902), *CESTA DO STŘEDU ZEMĚ* (Segundo de Chomon 1909) a *K JIŽNÍMU PÓLU aneb DOBRODRUŽSTVÍ KAPITÁNA HATTERASA* (Louis Feuillade 1909). Pozornosti neunikly ani Vernovy dobrodružné cestopisy. Například *DĚTI KAPITÁNA GRANTA* vznikly v roce 1901 a *MICHAL STROGOV* byl zfilmován krátce po sobě dvakrát, v roce 1908 ve Francii a o dva roky později v Americe.

Michel Verne vstoupil do filmového podnikání velkoryse. Založil v Paříži společnost *Les Films Jules Verne* a spojil se se společností *Société Éclair*. Prodal jí distribuční práva a získal od ní závazek financovat produkci. On sám se měl postarat o umělecké provedení. Oznámil veřejnosti, že chystá filmové verze *DVACETI TISÍC MIL POD MOŘEM*, *ČERNÝCH INDIÍ* a *DĚTÍ KAPITÁNA GRANTA*. Právě tímto třetím titulem chtěl Michel Verne začít. Filmování rozjel v roce 1913, musel ho přerušit, protože režisér Victorin-Henri Jasset zemřel, a film dokončil těsně před válkou režisér Henry Rousell. Na tehdejší dobu to byl výpravný velkoilm. Veřejnost znala román a přijala ho dobře, hůře pak kritika, která o něm psala, že je to spíš filmová ilustrace románu, než samostatné dílo. Do dnešní doby se zachovala jeho holandská verze.

Na neštěstí pro Michela více hlav pojalo podobnou myšlenku. Bylo těžké, ba nemožné uhlídat autorská práva v zahraničí, takže v roce 1914 se promítala další verze *MICHALA STROGOVA* a o rok

dříve v Německu zfilmovali *CESTU KOLEM SVĚTA ZA OSMDESÁT DNÍ*. Věci zkomplikovala válka. Američané byli zcela nedosažitelní, co se týče autorských práv, a v klidu natočili v roce 1916 *DVA CET TISÍC MIL POD MOŘEM* – byl to první film, obsahující scény autenticky natočené pod hladinou. Problémy s autorskými právy šly tak daleko, že zahraniční distributoři zpochybňovali i nároky na práva na filmy, které Michel Verne sám natočil!

Michel se musel uskrovnit, a proto další realizovaný film byly *OSUDY JEANA MORENASE* z roku 1916. V nové době film objevila a restaurovala *Société Jules Verne* a v roce 1998 ho vydala na videokazetě. Michel Verne pokračoval v práci navzdory válečným událostem. V roce 1917 šly do kin jeho *ČERNÉ INDIE*, v roce 1918 to byla *HVĚZDA JIHU* a hned v prvním poválečném roce uvedl *PĚT SET MILIONŮ BEGUMY* (u nás známější pod názvem *OCELOVÉ MĚSTO*), militantně protiněmecké dílo. Přes všechno úsilí se Michelovi nepodařilo dostat se nad úroveň – dnešní terminologií – béčkových filmů. Začali ho válcovat velcí. *Société Éclair* nezávisle na něm natočila v roce 1920 *MATYÁŠE SANDORFA* a po Michelově smrti v roce 1925 se filmovým adaptacím otevřely dveře – rodina prodala práva například společnosti Metro Goldwyn Mayer na *TAJUPLNÝ OSTROV*.

To už byl ovšem původce toho všeho, Jules Verne, dvacet let mrtev.

Zatímco jsme se probírali posledními svazky *PODIVUHODNÝCH CEST* a zkoumali první filmové adaptace, přešel 24. březen 1905, kdy Jules Verne tiše zesnul, obklopen rodinou, s prvním vydáním románu *DVA CET TISÍC MIL POD MOŘEM* v rukou. Záměrně jsme zůstali stranou jeho posledních okamžiků. Snadno jsme mohli otevřít dveře amienského domu a vstoupit v patách Julese Hetzela, který přispěchal k umírajícímu z Paříže. Ale příliš bychom ob-

těžovali všetečnými otázkami a pochybami toho mírného muže, který vynaložil tolik úsilí, aby si zajistil nerušené soukromí. Bylo rozhodně slušnější zůstat venku, na ulici, kde ustaraní lidé čekali na tu zlou zprávu. Anebo jsme se mohli uchýlit na pařížskou burzu, kam zřízenec mezi zprávy o stavu kursů Schneider-Creuzot a Union Minière připevnil telegram Havasovy agentury: DNES V OSM HODIN RÁNO ZEMŘEL JULES VERNE.

A pak pozůstali splnili daný slib a provedli poslední vůli Julese Verna.

Opustili Nautilus a jako jedinou věc vzali s sebou skříňku, kterou jim odkázal a která obsahovala obrovské bohatství.

Nádherné místnosti člunu, zaplavené elektrickým světlem, byly pečlivě zavřeny. Příklop palubního otvoru byl přišroubován tak, aby ani kapka vody nemohla vniknout do místností Nautilu.

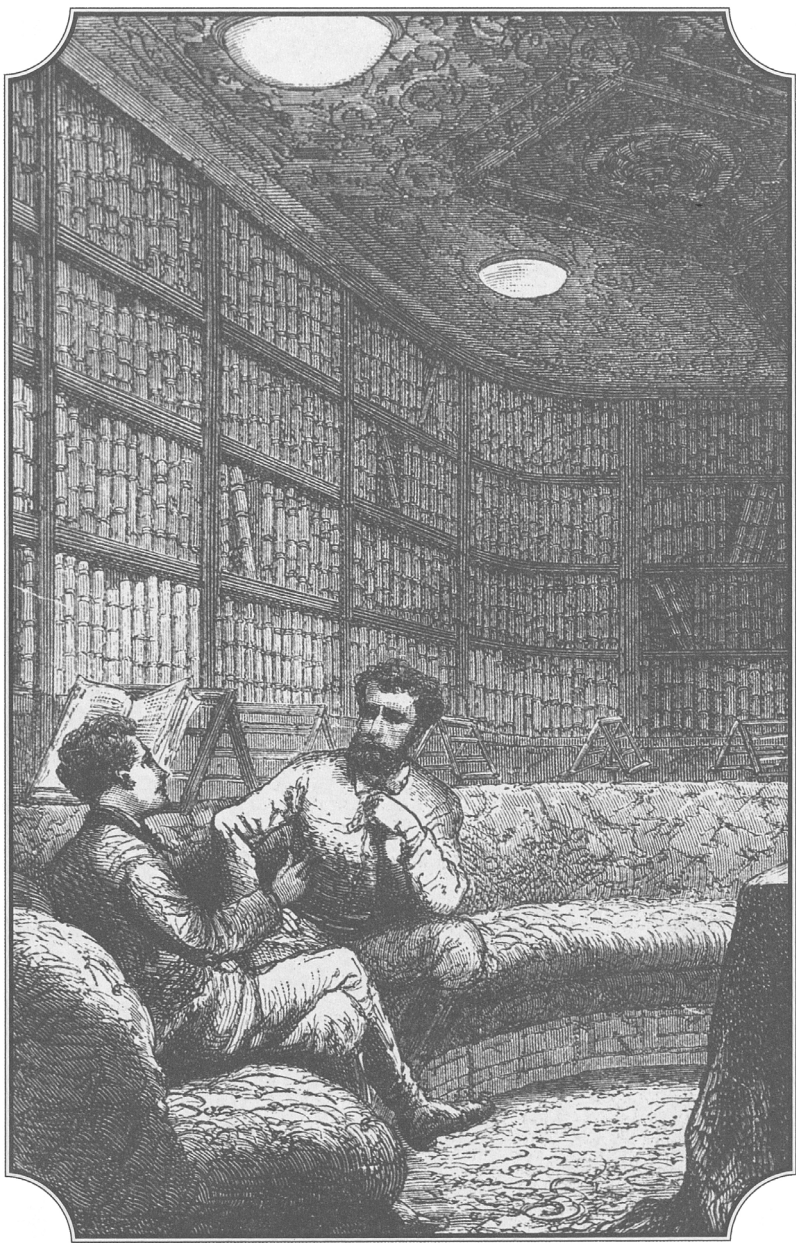
Pak sestoupili do člunu přivázaného u lodního boku. S člunem odpluli k zádi podmořské lodi, kde byly v čáře ponoru umístěny dva kohouty, které regulovaly ponor lodi.

Kohouty byly otevřeny, nádrže se naplnily a pomalu se potápějící Nautilus zmizel pod hladinou.

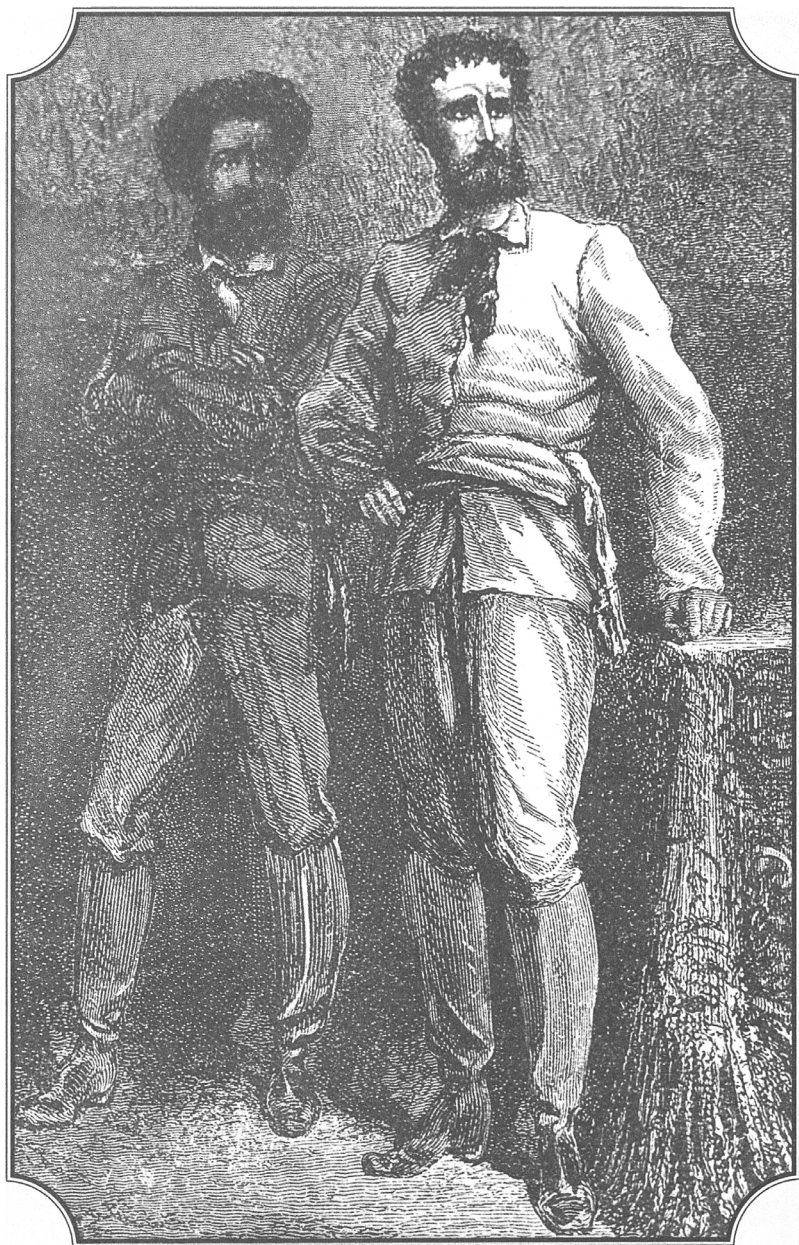
Mohli však pozorovat jeho sestup hluboko pod vodu. Mocné světlo Nautilu prosvěcovalo průhlednou vodu, zatímco jeskyně se ponořovala v tmu. Elektrické světlo konečně zmizelo a Nautilus, nyní rakev, spočinul na mořském dně.

Nebo to snad bylo jinak?

Konal se slavný pohřeb, s tisíci účastníky, s diplomatickým sborem, za účasti zvláštního vyslance císaře Viléma, s projevy a kyticemi? Co na tom záleží..., Jules Verne už nebyl mezi živými.

DÍLO

Pět podob Julese Verna

Nakladatel Pierre Jules Hetzel vydal roku 1874 nový svazek *PODIVUHODNÝCH CEST* pod názvem *DOKTOR OX*. Vernovi čtenáři s podivem zjistili, že to není román, ale soubor povídek. A co víc, že nová je pouze titulní novela, zatímco tři další, *DRAMA VE VZDUCHU*, *MISTR ZACHARIÁŠ* a *ZIMOVÁNÍ V LEDOVÉM MOŘI*, jsou staré už dvacet let. Verne byl nucen vydat své prvotiny. Pracoval na svém největším díle, třísvazkovém románu *TAJUPLNÝ OSTROV*, ale nakladatel potřeboval vydat další svazek *PODIVUHODNÝCH CEST*, aby využil nové vlny zájmu o dílo Julese Verna, vyvolané světovým úspěchem románu *CESTA KOLEM SVĚTA ZA OSMDESÁT DNÍ*. Spisovatel vytáhl ze spodní zásuvky své prvotiny, aby je znovu vydal, tentokrát v luxusním vydání s 62 ilustracemi. Jako přívažek byla ve svazku otištěna povídka Paula Verna *VÝSTUP NA MONT BLANC*. Původně měla ve svazku být ještě historická novela *VÉVODA DE CHANTE-LEINE*, ale kniha by byla příliš objemná. Pokud jde o spoluúčast Paula Verna, sehrála v ní roli i ta okolnost, že spisovatelův bratr zakoupil podíl v Hetzelově podniku.

Jules Verne chtěl už dlouho vydat knižně své prvotiny. Ve srovnání s díly, jako jsou například *DĚTI KAPITÁNA GRANTA*, *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM* a *CESTA KOLEM SVĚTA ZA OSMDESÁT DNÍ*, vypadají trochu komicky a trochu dojemně. Čtenáři se brzy dočkali ještě jiné „rané verneovky“. Hned příštího roku Hetzel vydal další Vernovu prvotinu, povídku *MARTIN PAZ*. Otiskl ji jako přívažek skvělého románu *CHANCELLOR*. Z pěti raných povídek otištěných v *Musée des familles* v letech 1851 až 1855 přišlo na řadu jako poslední *DRAMA V MEXIKU*. Vyšlo roku 1876 spolu s románem *MICHAL STROGOV*.

Tyto povídky jsou většinou špatné. Kdyby je nebyl napsal autor *PODIVUHODNÝCH CEST*, nevěděli by o nich dnes ani literární historici. Ale žádná „kdyby“ neplatí, a my proto děkujeme podnikavosti pana Hetzela, že nám povídky zachoval. Kde bychom dnes hledali stará čísla *Musée des familles*, abychom si mohli přečíst *ZIMOVÁNÍ VLEDOVÉM MOŘI*! Ostatně předmluva sborníku *DOKTOR OX* svědčí o tom, že nakladatel velmi dobře chápe hodnotu otištěných prací: správně je uvádí jako svědky literárních začátků Julese Verna. Jejich autor měl prázdnou kapsu, ale hlavu plnou velkolepého projektu *vědeckého románu*. Ještě po letech nás dojíká, jak blízko a současně daleko byl Verne svému snu.

O pěti raných povídkách nelze mluvit souhrnně. Každá je naprosto jiná, jako by je ani nenapsal týž autor. A přece ve všech pěti najdeme semínka, která měla vzklíčit až po mnoha letech tápání a omylů.

První povídka otištěná v *Musée des familles* byly *PRVNÍ LODI MEXICKÉHO LOĎSTVA*. V prvním německém a později i českém překladu dostala přitažlivější název: *DRAMA V MEXIKU*. Oproti časopiseckému vydání ji Verne upravil, zkrátil, zhutnil. Podstata ale zůstala zachována.

Odehrává se v roce 1825, v době bojů revolučního Mexika proti Španělsku. K mexickým břehům plují dva koráby španělského válečného loďstva, *Asia* a *Constancia*, pod velením ušlechtilého kapitána dona Ortevy. Proti němu se spikne skupina bídáků. Poprvé postavil Verne na scénu typickou postavu zrádce. Jsou dokonce dva, Martinez a José, a kují pikle v přístavní krčmě. Rozhodnou se, že kapitána zabijí a loď prodají povstalcům. Ujednáno, vykonáno, obdrží jidášský groš, ale nedojdou pokoje! Výčitky svědomí je štvou divokou krajinou z Guernavaky až k Popocatépetlu.

V časopisecké verzi autor rozpoutal bouři s efekty zvukovými i světelnými. Osvítí scénérii „modravými blesky“, jež „ho činily ještě bledšími, zářice jako pekelný oheň“. Tato kliše zralý autor vymýtil, ovšem poslání zůstalo. Jeden ze zrádců vykřikne:

„Zdá se mi, že vidím kapitána... dona Ortevu... s roztráštěnou lebkou! Tam... tam!“

Jeden zrádce zapíchne druhého a prchá s krvavou dýkou do temnoty, až pod ním praskne most:

„Děsný výkřik se ozval a Martinez se zřítíl se vztyčenýma rukama do propasti.“

Tak nakládají dramatičtí umělci se zrádci, kteří prodávají dělové čluny!

V této povídce Verne dále rozvíjí princip „vědeckého románu“. Poví nám, kde se v Mexiku dobývá sádra a čedič, že krajiny Xalapa a Chilpancingo se těší mírné teplotě 20 až 22 stupňů Celsiovy stupnice, a poučí nás o rozdílech mezi mesticem, casticem, mulatem, moniskem, albínem, tornatrem, lobem, caribujem, barsinem, grifem, lovem, albarazadem, chanisem a mechinem, což jsou míšenci nejrůznějších ras. Ale to je jediný „vernovský“ prvek, který povídka obsahuje. Hlavní ještě chybí: virtuozita, s jakou bude později rozvíjet děj i jednotlivé motivy. Místo zápletek jsou tu rekvizity z melodramu.

Po mexickém příběhu následovala aviatická povídka. Jmenuje se *DRAMA VE VZDUCHU*. Mnoho Vernových fanoušků ji zaměňuje za román *VES VE VZDUCHU*, který však vyšel až za padesát let po Vernově debutu. V časopise vyšla pod banálním názvem *CESTA BALÓNEM*. O tomto příběhu se někdy tvrdí, že ho Verne napsal pod vlivem Edgara Allana Poea a jeho povídky o „balónovém podfuku“. Francouzský badatel Charles Noël Martin však objevil knihu od J. Lecorna *LETECKÁ NAVIGACE*, v níž se popisuje příběh anglické-

ho aviatika Greena. Ten podnikl cestu ve Vauxhallu do Londýna a během letu jeho platící cestující zešlél a vrhl se na něho s nožem v ruce. Zřejmě právě tato historka mladého Verna zaujala a použil ji jako kostru pro své vyprávění. Chtěl v něm čtenáře současně poučit a pobavit, což měl být princip budoucího vědeckého románu.

Děj umístil do balónového koše, v němž vystoupíme s hrdinou do výšky čtyř tisíc metrů. Příběh vypráví hrdina povídky, nejmenovaný vzduchoplavec, který podnikl svůj balónový let v září roku 185* ve Frankfurtu nad Mohanem. Je to prapodivný hrdina... Mohl by se stát prototypem neschopnosti a pasivity. Posuďte sami:

Vzduchoplavec naplnil balón 3 000 kubíky svítiplynu a chystal se ke startu. Do koše se však vetřel jakýsi „bledý mladík“. Vzduchoplavec reaguje slovy:

„Jakým právem...“

Nezmůže se na energičtější odpor a vzlétne i s bledým mladíkem, který, jak se ukáže, je chodící encyklopedií balónového létání. Zatímco stoupáme (toť zábavná část povídky), bledý mladík nás poučuje: de Rosier a Arland, vodíkem plněná Charliéra, první účast balónu v bitvě u Fleur, Blanchardův a Jefferieho přelet z Anglie do Francie, katastrofa rekordního výstupu Zambecarriho, Andrioliho a Grossettiho, kteří se udusili ve výšce devíti kilometrů.

To vše bledý mladík vypráví a na závěr každé kapitolky – svrhne dva pytle s pískem, zatímco vzduchoplavec trpně přihlíží.

„Než jsem mu mohl v čemkoliv zabránit, uchopil dva pytle s pískem a hodil je přes okraj loďky,“ opakuje s železnou pravidelností. Historek přibývá (poučení), balón stoupá (zábava). Když dojde písek, bledý mladík vyhází ven vědecké přístroje a konečně vytáhne kudlu a začne přerézávat provazy, jež poutají koš k balónu. Konečně to vzduchoplavci dojde:

„Už nebylo pochyb, měl jsem před sebou šílence!“

Ale ani pak se nevzchopí k činu. Šílenec odřízne loďku a spadne do hlubin. Vypravěč zůstane viset v síti, jako to udělali Blanchard a Jefferie a o čtvrtstoletí později Cyrus Smith a jeho druzi. Balón naštěstí praskne a trapný vzduchoplavec se dostane bez úhony na zem, aby mohl vypsát svou příhodu pro *Musée des familles*.

Tak vypadal další Vernův pokus o „vědeckou povídku“. Už při svém debutu použil principu „poučení + zábava = vědecký román“. Ona „poučná část“ bude později hněvat Pierra Julese Hetzela a bude o každý odstavec zápasit až do své smrti. Na povídce nás zaráží, že autor se ani nepokusil propracovat dramatický vztah vzduchoplavce a šílence: nenajdeme tam ani stín zápletky nebo překvapivého zvratu.

Verne ale nebyl se svými výtvary spokojen. Mířil výše. Jeho vzor byl přece Alexandre Dumas! „Udělám pro geografii to, co Dumas udělal pro historii.“ To bylo jeho heslo. V dubnu 1852 vydal v *Musée des familles* třetí povídku, opět z latinskoamerického prostředí. Je to však jediný spojovací článek s *DRAMATEM V MEXIKU*. Autorův styl se změnil natolik, že máme dojem, že povídku *MARTIN PAZ* napsal někdo jiný. První dvě povídky napsal studentík. Nevěděl, co počít s dějem a s figurami. Rozdělil je na „hodné“ a na „zlé“ a opatřil je jmény, abychom si je nepletli.

Zato *MARTIN PAZ* je krevnatá romantická próza, obydlená energickými, vášnivými lidmi. Mají tvář, mají charakter. Jdou tvrdě za svým cílem, jejich zájmy se střetávají, vzniká konflikt, drama. Děj povídky je neobyčejně složitý. Jádrem je milostná tragédie indiánského vůdce Martina Paze a židovské krasavice Sáry. Drama vrcholí v okamžiku povstání utlačených indiánů. Povstalci mají šanci na vítězství, pokud zdolají dělostřelecké postavení vládního vojska. Martin Paz může dělostřelce přemoci, musel by však obětovat Sáru.

V posledním okamžiku zradí své druhy, zachrání Sáru a povstání je poraženo. Milenci nakonec najdou svou smrt ve vodopádu.

Čteme *MARTINA PAZE* a čekáme, že za chvíli se ozve Bizetova hudba a na scénu vhopká Carmen. Kolik je tu romantických motivů! Najdeme stopy *ROMEA A JULIE*, *POSLEDNÍHO MOHYKÁNA* a šestákových limonád o podvržených dětech a zlých boháčích. Dílko je upředeno obratně, se suverénní jistotou. Máme pocit, že je napsal profesionál zábavného literárního žánru. Teprve po bedlivějším zkoumání si všimneme, jak obratně Verne včlenil do povídky svou „poučnou“ část. Příběh se odehrává v Peru a povídka se hemží informacemi o zemi, její flóře a fauně a národopisných reáliích. Autor však udělal mílový krok na cestě za „vědeckým románem“. Poprvé pochopil, že nesmí psát zábavnou učebnici, kde by hořké jádérko informace bylo obaleno sladkou slupkou dobrodružného příběhu. Fakta mají jinou funkci: vdechnou příběhu věrohodnost. Hetzel si bude později stěžovat, že fakta „zatěžují“ Vernovy příběhy. Je to pravda, ale bez přítěže by se leckterý jeho romantický příběh vznášel ve vzduchu.

V *MARTINU PAZOVI* se poprvé setkáme s typicky vernovskými odstavci, s jeho zkratkovitými, zato výstižnými popisy postav a s jeho dialogy oplývajícími zvraty a paradoxy. Listujeme stránkami prvních tří povídek a žasneme, jak rychle autor rozvíjel svůj styl, jak rychle rostla jeho umělecká osobnost. Co povídka, to veliký skok kupředu. Vývojová linka je zcela rovná, jasná.

Ale ouha, nic není jasné, ani v životě, ani v díle Julese Verna.

Následující literární pokus neznamená ani krok kupředu, ani krok nazpět: je to krok stranou, do krajin, kde Verne nebyl nikdy předtím a kde se už nikdy neocitne. Dostal se do oblasti mystiky.

Povídka *MISTR ZACHARIÁŠ* se odehrává v Ženevě v 17. století. Titulní postavou je starý hodinář, vynálezce kotvové regulace hodinového stroje. Je to nejproslulejší švýcarský hodinář, pyšný na

své umění. Občané si ho váží, jeho dcera Géranda jej miluje a jeho žák Albert Thun ho přímo zbožňuje. Zachariáš je na vrcholku slávy a před smrtí chce zhotovit dílo, které ho proslaví navěky – hodiny vyřezané z čistého křišťálu.

Po této vernovské úvodní situaci nastane překvapení.

Autor – ano, je to stále náš Jules Verne – přivede na scénu Ďábla.

Nemá rohy ani kopyto, ale je to Ďábel se vším všudy. Chce získat duši mistra Zachariáše a duši krásné Gérandy jako přívažek. Proto začaruje všechny hodiny, které mistr za celý život zhotovil. Hodinová pera ztratí pružnost, stroje se proto zastaví a rozlícení zákazníci chodí do Zachariášova krámku s reklamacemi (jak se zdá, mistr za celý život nezhotovil jediné hodiny se závažím...). Hodinář se snaží vrátit hodinám život, ale marně, pera jsou měkká jako z tvarohu. Mistr je zoufalý: byl tolik pyšný na své umění! Nakonec se vrátí na jeho pracovní stůl všechny hodiny, které kdy vytvořil. Mistr chřadne a drží se při životě poslední nadějí: dosud nepřišel s reklamací jistý pan Pittonaccio, který má hrad ve vzdálených horách. Před lety mu Zachariáš zhotovil orloj z kujného železa. Byl ozdoben pohyblivými figurami a v určitý čas připomínal světu základní prvky křesťanské víry.

Ano, věřte svým očím, je to přesně tak, jak je psáno. *MISTR ZACHARIÁŠ* je povídka s „náboženskými motivy“. Je to povídka náboženská a mystická se vším všudy. Ale pokračujme v ději:

Mistr se vypraví za Pittonacciem do hor, aby se na vlastní oči přesvědčil, že jeho mistrovské dílo dosud funguje. Dcera a žák ho následují až do hradu. Mistr nalezne hodiny a je šťasten: stroj pracuje, dílo je v pořádku!

Hodiny však začnou bít a ve stříbrném rámečku se mají podle mistrova očekávání objevit základní články víry. Místo nich se objevují rouhačské nápisy, které naplní řádného věřícího hrůzou:

ČLOVĚK SE MŮŽE STÁT ROVEN BOHU.

Géranda omdlévá, ale Zachariáš je docela spokojen. Nápis nenápis, hlavně, že tikají! Netuší, že jeho duše je na okraji Dávlova pytle.

ČLOVĚK MÁ BÝT OTROKEM VĚDY A OBĚTOVAT JÍ RODINU.

Ani tento nápad není Zachariášovi proti mysli, a proto se do pokoje vhrne Dábel sám – je to samozřejmě pan Pittonaccio. Ale jsou tu ještě síly dobra, ztělesněné v osobě místního poustevníka. Svátý muž zasáhne, silou osvícené mysli vymění cedulku v orloji, a když to v hodinách lupne potřetí, objeví se mravný nápis:

KDO SE POKUSÍ ROVNAT BOHU, PROKLET BUDE NAVĚKY!

Mistr Zachariáš se dá v poslední chvíli na správnou cestu a vypustí duši smířen s Bohem. Dábel, jak se sluší, propadne se do země a učedník Albert s dcerou Gérardou stráví zbytek života na modlitbách.

Takový je tedy obsah povídky Julese Verna, která nemá v celém jeho rozsáhlém díle obdoby. Jaké máme pro ni vysvětlení? Lze vůbec najít nějaké vysvětlení?

Paní Allottová nám zachovala historku, která údajně zachycuje okamžik, kdy mladý autor dostal základní nápad.

Jednoho večera prý zapomněl zamknout dveře bytu, a než se vrátil, ukradl mu někdo hodinky. Druhý den se vypravil na komisařství. Policista se ho zeptal, zda hodinky měly krokovou regulaci.

„Měly,“ odpověděl Verne, „proto asi odkráčely!“

Smál se prý jako blázen a běžel domů – psát *MISTRA ZACHARIÁŠE*.

Historku prý vyprávěl Vernův přítel a spolubydlící – skladatel Hignard. Na historce není podivná ani tak okolnost, že Verne odvodil námět ponuré povídky ze slovního žertu, jako spíš policistova otázka. Čekali bychom, že se zeptá, jaké ty hodinky byly, zda

měly plášť, nebo jenom sklíčko, zda byly stříbrné nebo dokonce zlaté, či jenom ocelové a zda měly monogram J. V. Komisaře zajmala kroková regulace... nu dobrá. Kde se ale vzala ta ponurost, připomínající atmosféru Hoffmannových povídek? Zdá se, že najdeme jen jedno vysvětlení.

V březnu 1852 zemřel Vernův přítel David Pitfold. Brzy po něm zemřel osmadvacetiletý Jules Lorin. Verne byl zdrcen. Začal se soustavně zabývat otázkami nesmrtelnosti duše a problémy náboženské víry. V dopisech otci se přihlásil k rodinné náboženské tradici. Ujišťoval ho, že lituje ateisty, kteří nevěří v posmrtné shledání s bližními. V jiném dopise hovoří o zesnulém Lorinovi, který měl potíže s vírou v církevní učení.

„Mnohokrát jsem s ním o tom hovořil,“ psal a dal jasně najevo, že se snažil přivést přítele na pravou cestu.

V této době informoval otce o připravované povídce:

„Je třeba uznat, že skutečně i z nejmenšího detailu každodenního života může vyplynout filozofická myšlenka a spisovatel je povinen včlenit ji do vztahů a děje.“

Pobožnému otci se ovšem povídka líbila. Paní Allottová zdůrazňuje, že brzy skončil nelad mezi otcem a synem, a v předešlém vyprávění jsme poznamenali, že usmíření mělo za následek – zlepšení finančních poměrů mladého spisovatele.

Nemáme právo spisovatele podezírat, že záměrně ladil dopisy i povídku do elegického náboženského tónu, aby usmířil tatínka. Ať už to byl záměr, nebo shoda okolností, náboženský obsah povídky uhasil otcův hněv a znovu otevřel jeho peněženku. Stejně nesporný je i druhý fakt, že *MISTR ZACHARIÁŠ* je obsahem a atmosférou ve Vernově díle zcela ojedinělý. Navíc, pro knižní vydání ji Verne upravil, podobně jako *DRAMA V MEXIKU*. V přeneseném slova smyslu ubral plyn, a to jak v květnatosti líčení, tak v kato-

lické procítěnosti. Zůstal až do smrti konzervativní, ale ke katolíkům si zachovával opatrný odstup. V tomto střízlivém duchu ladil povídku pro knižní vydání a tak ji známe v českém překladu.

V létě 1854 onemocněl Verne poprvé paralýzou tváře a na zotavenou odjel do Holandska k moři. Po návratu napsal poslední ze svých začátečnických povídek, *ZIMOVÁNÍ V LEDOVÉM MOŘI*, známé také pod názvem *ČERNÁ VLAJKA* anebo v moderním překladu jako *ZAJATCI POLÁRNÍHO MOŘE*. Kvalitu povídky ocenil po padesáti letech náš nakladatel Otto, který ji vyňal ze sborníku *DOKTOR OX* a vydal jako samostatné dílko s původními ilustracemi Alphonse de Neuvillea.

Nakladatel Otto volil správně.

Zatímco čtyři předchozí povídky jsou literární pokusy nezkušeného začátečníka, sice nadaného a ctižádostivého, ale dosud bezradného, *ZIMOVÁNÍ V LEDOVÉM MOŘI* je znamenitá povídka, která nese znaky všech dobrých vernovek.

Má prostý děj. Na dalekém severu se ztratí mladý kapitán Louis Cornbutte. Jeho otec Jean Cornbutte se postaví do čela záchranné výpravy. Vezme s sebou i svou neteř Marii, Louisovu snoubenku. Výpravy se účastní i Louisův sok André Vasling.

Tot vše? Ano, je to vše. Povídka má stejný námět, jako budou mít pozdější slavné romány: *DĚTI KAPITÁNA GRANTA*, *LEDOVÁ SFINGA*, *NA VLNÁCH ORINOKA*, *V PUSTINÁCH AUSTRALSKÝCH*, *TROSEČNÍK Z CYNTHIE* a *PODIVUHODNÁ DOBRODRUŽSTVÍ VÝPRAVY BARSAKOVY*. Námět lze stručně vyjádřit jako „hledání ztraceného rodinného příslušníka“.

Verne přichystal svým hrdinům důkladné polární peklo. Jejich briga Jeune Hardie uvázne mezi ledovými krami a zachránci postupují dále pěšky. Počasí je tak strašné, že jsou nuceni postavit si úkryt. Jsou zasypáni sněhem a bezmála se udusí. S nadlidským

úsilím se vyhrabou ven, ale to už André Vasling přetáhne na svou stranu skupinu zrádných lodníků a pokusí se výpravu sabotovat. Navzdory jeho pokusům Jean Cornbutte najde svého syna Louise, ale to ještě zdaleka není všem útrapám konec. Vasling ukradne zásobu citrónů a cynicky přihlíží, jak starý Cornbutte umírá na avitaminózu. Louis a zbytek věrných lodníků nemají dost sil, aby se postavili zrádcům na odpor. Vasling váhá otevřeně zavraždit otce i syna, protože by ztratil krásnou Marii, čeká proto, až zemrou „přirozenou smrtí“. Výprava se blíží k Jeune Hardie. Je přepadena tlupou ledních medvědů. Nakonec jsou všechny bestie pobity, až na jednoho medvěda, největšího a nejlítějšího. Na palubě brigy se rozvine drama: mladý Cornbutte zápasí s medvědem a současně odráží Vaslingovy útoky! Medvěd je zasažen výstřelem z pistole a ve smrtelné křeči obejmě oba soky. Cornbutta zle pošramotí, ale Vaslinga rozdrtí svou vahou. Výprava se vrací domů, ale statečný Louisův otec umírá.

To už není literární pokus, ale znamenitá skica *DOBRODRUŽSTVÍ KAPITÁNA HATTERASA, ZEMĚ KOŽEŠIN* a dalších polárnických románů. Zápletky s vitamíny je typicky vernovský nápad, kterého ještě po letech použil (bezpochyby nezávisle na Vernovi) Jack London v povídce *Omyl Stvořitele*, kde však nešlo o citróny, ale o syrové brambory. Poprvé – a zdaleka ne naposled – uvrhne Verne své hrdiny do nejhlubšího zoufalství. Dostanou se do situace, kdy už nemají nejmenší naděje na přežití. Nevzdají se, nepoleví v úsilí – a překvapivý zvrat jim přinese spásu. Finální souboj dvou soků a ledního medvěda je příkladem mistrovského vyvrcholení dobrodružné povídky: nepřítel drží všechny trumfy, je nabit silou a energií (do poslední chvíle jedl ukradené citróny) a navíc má střelnou zbraň. Cornbutte je v zoufalé situaci: zvítězí-li nad medvědem, Vasling ho zastřelí a vymluví se, že šlo o špatně mířenou

střelu. Podlehne-li medvědovi, Vasling dosáhne svého s „čistýma rukama“. Dilema vyřeší medvěd sám... Závěr elegantní, prostý – typicky vernovský.

Ale to není to nejdůležitější.

V této povídce totiž Verne poprvé objevil princip, jak zacházet ve „vědeckém románu“ s fakty. Až dosud pouze prokládal reáliemi dobrodružný děj. Ve své poslední povídce užil reálií jako dramatického dějetvorného prvku: zatímco dříve například popisoval krajinu, teď krajina hraje. Ledové kry chtějí rozdrtit brigu Jeune Hardie a nakonec zasypou úkryt Jeana Cornbutta a jeho druhů. Mráz, vichřice, sníh, medvědi – to všechno se staví hrdinům do cesty. Povídka nás zajisté poučí o poměrech v ledové pustině, ale nemáme ani na okamžik pocit, že jsme poučováni.

Později, až bude tvořit dlouhou řadu románů *PODIVUHODNÝCH CEST*, často se tomuto principu zpronevěří a bude uvádět fakta mechanicky, bez vztahu k dramatu. Ale v nejlepších dílech a nejlepších scénách využije své vědecké erudice k překvapivým zvratům a napínavým situacím, které by nikdy nemohl napsat spisovatel bez širokých znalostí mnoha vědních disciplín.

Odložíme povídku *ZIMOVÁNÍ V LEDOVÉM MOŘI* a máme chuť vykřiknout: došel jste k cíli, Julesi Verne, narazil jste na zlatou žílu a držíte hroudu zlata v ruce, kopejte tedy dál! První „verneovku“ jste napsal, nač tedy čekáte? Pište další!

Mladý autor ale nepochopil, že právě našel sám sebe. Navíc, složité jsou osudy spisovatelů a jejich díla. Zpětně nedokážeme posoudit tíži jejich každodenních starostí. Časopis otiskl jeho pět povídek, a co z toho? Ani tenkrát, ani dnes se nikdo psaním povídek pro časopisy neuživí. Úspěch, to je průsečík osobnosti a doby. Jako osobnost mladý Verne teprve zrál a doba ještě nenastala.

Snad to bylo dobře.

Musel ještě mnoho prožít a mnoho poznat, než dozrál a mohl zahájit práci na velkolepé epopeji, jíž dal název *PODIVUHODNÉ CESTY*.

„Jest hýbel mohutný, poslušný, bystrý, lehký, poddávající se všemožným proměnám a který neomezeně vládne mou lodí. Všecko děje se skrze něj. On osvětluje, zahřívá, oživuje stroj. Hýbel ten jest mlno.“

„Mlno!“ vzkřikl jsem udiven.

„Ano, pane profesore.“

Těmito slovy zasvětil kapitán Nemo profesora Aronnaxe do tajemství Nautila, své podmořské lodi, na stránkách prvního českého překladu *DVACETI TISÍC MIL POD MOŘEM*, který vyšel v Matici lidu roku 1877, sedm let po prvním vydání francouzském. Hýbel je „ryzí český výraz“ pro energii, mlno je elektrina. V době, kdy překladatel pracoval (překládáje román pravděpodobně z němčiny, o čemž svědčí četné germanismy), elektrina ještě zdaleka nevstoupila do technické praxe a byla ukryta ve vědeckých laboratořích. Každý rok přinesl nějaký úspěch ve výzkumu elektrické energie. Za vrcholný technický úspěch se považoval pokusný generátor společnosti Alliance, poháněný parním strojem o síle 5 HP; dával elektrickou energii obloukové lampě o 1 000 svíčkách. Je pravda, že už roku 1835 Thomas Davenport postavil elektrický vozík a Moses G. Farmer vystavoval v roce 1847 elektrickou lokomotivu. Na vynálezu dynama pracovali v Anglii Michael Faraday a v Americe Joseph Henry, Francouz Hippolyte Pixii vyrobil v roce 1833 elektrický generátor poháněný klikou. Ke jménům Galvani, Volta, Coulomb, Faraday, Ohm a Orested přidejme ještě Wernera von Siemense, vynikajícího vynálezce a průmyslníka – metodu

„galvanizace“ objevil, když seděl v kriminále za to, že byl za svědka v souboji. Roku 1867 si nechal patentovat dynamo – souběžně s ním pracovali na stejném vynálezu Pacinotti a Gramme. Až v následujícím desetiletí se elektřiny pomalu začalo užívat k osvětlování. K praktickému užití elektřiny v dopravě – samozřejmě pozemní – došlo třináct let po vydání Vernova románu, když byl zahájen provoz elektrického vláčku na pláži v Brightonu.

Je opravdu nutné, abychom kapitolu o technické předvídavosti Julese Verna začali zmínkou o elektřině. Vždyť věřil už v šedesátých letech, že ten bezmocný novorozenec vyrostе z plenek a stane se z něho pravý obr. Už tehdy mu svěřil pohon Nautila, nejskvělejší ponorky všech dob. A nejen pohon! Elektřina na palubě ponorky svítí, pohání pumpy i palubní hodiny, vaří, destiluje vodu a čistí vzduch, vytápí prostor pro posádku, ovládá kormidla, brání vetřelcům ve vstupu a dokonce i zabíjí v elektrických puškách, jak se o tom přesvědčili piráti v **TAJUPLNÉM OSTROVĚ**.

Jak vypadala ponorka ve Vernově době?

V roce 1863 Francouzi Charles Burn a Simon Bourgeois postavili ponorku Plongeur, která byla, jak se zdá, Vernovi vzorem. Byla to kovová loď vřetenovitého tvaru, dlouhá 45 metrů. Poháněl ji motor na stlačený vzduch o síle osmdesáti koňských sil. Motor byl slabý, ale konstruktéři neměli k dispozici nic lepšího. Američan Barbour zkoušel roku 1869 motor poháněný kyselinou uhličitou a vybavil jím ponorku sedm metrů dlouhou, postavenou z kovu, dřeva a dobře vydělané kůže. Ale ani tato loď mnoho slávy nena dělala. Ze šedesátých let známe řadu pokusů o stavbu ponorného člunu, Verne tedy měl odkud čerpat podněty. Problém ovšem byl s pohonem. Ještě roku 1874, tedy čtyři roky po vydání Vernova románu, čerstvý irský imigrant v Americe John Phillip Holland nabídl americkému námořnictvu plán ponorky pro jednoho muže,

poháněné šlapadly. Teprve v devadesátých letech se objevily ponorky poháněné elektromotory.

Za první a druhé světové války se ponorky plížily pod hladinou, hnány silou elektřiny, ale i tehdy bylo „mlno“ jejich zranitelným místem. Potřebovaly mohutné vznětové motory k pohybu na hladině a k dobíjení akumulátorů. Němci vynalezli takzvaný „schnorchel“. Byla to roura přivádějící čistý vzduch do motoru a odvádějící spálené plyny. Pomocí „schnorchelu“ mohla ponorka dobíjet akumulátory i pod vodou, pokud byla klidná hladina a v dohledu nebyla nepřátelská letadla...

Vernův sen byl v plné míře splněn až po osmdesáti letech, kdy byly postaveny první atomové ponorky.

Teprve 3. srpna 1958 vyslechla posádka americké atomové ponorky z palubních reproduktorů sdělení velitele lodi Andersona:

„Posádko, hovoří velitel. Za několik vteřin se splní dávný sen lidstva – dosáhneme severního pólu pod vodou. Navrhuji, abychom zachovali naprosté ticho.“

Tato atomová ponorka se jmenovala Nautilus – na počest podmořské lodi z románu Julese Verna.

Brzy se severní pól stal místem dostaveníček atomových ponorek. Vynořil se tu atomový kolos Leninskij komsomol s číslem 270 na věži. Kapitán Lev Žilcov nařídil otevřít poklop, důstojníci a mužstvo se vyhrnuli ven a vztyčili v bezprostřední blízkosti pólu státní vlajku. Pak z radosti rozpoutali koulouvačku.

Kapitán Nemo se na severní pól nedostal. Ani se tam nemohl dostat, protože jeho duchovní otec umístil v románu *DOBRODRUŽSTVÍ KAPITÁNA HATTERASA* na severní točnu sopku. Aby to Nemo vi nebylo líto, vymyslel si Verne široký průplav napříč Antarktidou a vyslal ho na pól jižní. Kapitán tam rozvinul svou černou vlajku se zlatým písmenem N. Žádná ponorka jeho výkon ze známých

důvodů nezopakuje. Bez následovníka patrně zůstane ještě dlouho i tento kousek:

„Puzen mohutným šroubem, napadl Nautilus ledové moře zespodu jako obrovský beran. Natrhl je, ustoupil a znovu se vrhl plnou rychlostí proti ledu, který tříštil, a konečně se posledním náporem vymrštil na ledové pole, které svou vahou pod sebou prolomil.“

Elektřina je hlavní hybná síla mechanismů Julese Verna. Pohání Nautila, pohání Standard-Island v románu *PLUJÍCÍ OSTROV*, pohání tři torpédové čluny doktora Antekirta v románu *NOVÝ HRABĚ MONTE CHRISTO*, ale také ponorku Ker-Karajovu ve *VYNÁLEZU ZKÁZY*, obě letadla Roburova, jak Albatros v románu *ROBUR DOBYVATEL*, tak Epouvantu v *PÁNU SVĚTA*.

Nemá smysl psát, o kolik desítek let předběhl svou dobu. V jeho letech měla elektřina daleko k praktickému použití, ale nejen to: většina čtenářů pravděpodobně netušila, že nějaká elektrická síla existuje, že elektřina může pohánět lodi, svítit, hřát a také zabíjet.

Dnešní spisovatel může bez velkého rizika odhadnout trend vývoje na dvacet let. Už dnes existují projekty, které budou pravděpodobně realizovány v nejbližších desetiletích, a co víc – široká veřejnost se o ně zajímá a je o nich informována tiskem.

V šedesátých a sedmdesátých letech devatenáctého století byla technika v moderním slova smyslu v plenkách. Dokonce i odborníci kladli pohon elektrický na roveň jiným druhům pohonu, které dnes považujeme za chimérické – jako byly například motory na pero, na stlačený vzduch, motory chemické a podobně. Jules Verne prokázal mimořádnou prozíravost, že pochopil praktickou upotřebitelnost právě elektrického pohonu. Kdyby se ve svých „předpovědích“ omezil jen na elektřinu, jeho jméno by jistě bylo

dodnes citováno s úctou. Ale všichni víme, že vývoj techniky potvrdil správnost jeho řešení i v dalších oblastech.

Nejvýrazněji se to projevilo v letectví, kde zastával princip letadel těžších vzduchu.

„Stejně jako ovládl vody lodí, veslem, plachtou, kolesem a šroubem, ovládne i vzdušný prostor přístroji těžšími vzduchu. Máme-li totiž být silnější než vzduch, musíme být i těžší než vzduch!“ křičí Verne ústy inženýra Robura na schůzce amerických balónistů. Na stránkách románu *ROBUR DOBYVATEL* reprodukoval debaty, jichž se osobně účastnil v šedesátých letech na schůzkách Nadarovy společnosti.

„Budoucnost nenáleží vzducholodím, páni vzduchoplavci, nýbrž letadlům. Pták létá, a není to balón! Je to stroj!“

„Ano, létá,“ vykřikl rozzuřený Bat T. Flynn. „Ale létá proti všem zákonům mechaniky!“

V této dramatické odpovědi je obsaženo jádro Vernova technického myšlení v polovině osmdesátých let, kdy *ROBUR DOBYVATEL* vyšel. Samozřejmě znal všechny argumenty zastánců letadel těžších vzduchu. Byl přece u toho, když Nadar uveřejnil v srpnu 1863 v deníku *La Presse* slavný *Manifest letectví*, kde mimo jiné pravil:

„Balón se narodil jako hříčka větru a zůstane jí navždy. Aby bylo možno zvítězit nad vzduchem, je nutné být těžší než vzduch, jinými slovy, je nutné být silnější než vzduch, jinak je porážka nevyhnutelná. Člověk musí usilovat o nalezení opory ve vzduchu, jako ji našel pták, který má specifickou váhu mnohem vyšší, než je specifická váha vzduchu. Je nutno dobýt vzduchu, ne stát se jeho hříčkou. Je třeba najít v něm oporu, a nikoli být jeho oporou. Je třeba upustit od balónu a přejít k využití zákonů dynamického letu. Šroub – svatý šroub – nás musí vynést do nebe v nejbližší době. Jako šroub vniká do dřeva, vynese i člověka do výše.“

Inženýr Robur užil takřka doslovně Nadarových argumentů na tribuně Weldonova klubu vzduchoplavců. Byly to argumenty správné a sdíleli je mnozí osvícení duchové té doby včetně Victora Huga, který ze svého belgického exilu pokáral v dopise Nadara, že létá v balónu, zatímco by měl věnovat své úsilí stavbě letadla.

Verne vsadil na letadlo těžší vzduchu v románech *ROBUR DOBYVATEL*, *PÁN SVĚTA* a *PODIVUHODNÁ DOBRODRUŽSTVÍ VÝPRAVY BARSAKOVY*. V posledním z jmenovaných románů dokonce přivedl na scénu bezpilotní válečné stroje, řízené na dálku rádiem. Bezpilotní letadla (unmanned aerial vehicles – UAV, v moderní vojenské terminologii) se začala konstruovat v době mezi světovými válkami, za druhé světové se používala k výcviku pilotů a lze mezi ně zařadit i německé létající bomby V-1. Ovšem až v druhé polovině dvacátého století vznikla malá, dálkově řízená bezpilotní letadla. Ta jsou dovedena k dokonalosti? Ještě ne. Od roku 1990 se pořádá International Aerial Robotics Competition – s cílem vyvinout a postavit létajícího robota, tedy umělou inteligencí vybavený létající stroj. Úkoly takového stroje jsou například vletět do určené budovy, najít cíl, vyfotografovat a poslat snímek na vzdálenost 3 km. Tak tohle je fantazie i dnes, tedy v roce 2005.

Jak se dívali na román *ROBUR DOBYVATEL* současníci? Jako na čirou fantazii.

Robur prohlásil:

„Toho dne, kdy pan Lucy zjistil, že brouk roháč, vážící jen dva gramy, může zdvihnout závaží čtyři sta gramů těžké, tedy dvěstěkrát víc, než sám váží, byl problém letectví rozřešen... Od té doby bylo vymyšleno i zkonstruováno přes šedesát přístrojů...”

„Které nikdy nelétaly!“ dodal tajemník Phill Evans.

To byla smutná pravda. La Landellův vrtulník se prý vznesl do výšky jednoho metru, ale když vynálezce nahradil hodinový stroj

parním motorem, přístroj se ani neodlepil od země. Tak skončily všechny podobné pokusy. Vernův román vyšel roku 1886 a teprve roku 1891 Lilientahl zahájil první pokusy s bezmotorovým plachtěním. Teprve jeho první pokusy byly první skutečně vědeckou a systematickou prací v této oblasti.

ROBUR DOBYVATEL vyšel čtvrtstoletí poté, co se Verne seznámil s problematikou motorového létání. Svědčí to o jeho střízlivém úsudku, o jeho váhání. Daleko dříve se pokusil o románové zpracování problému říditelného balónu.

Tuto otázku originálně řeší už jeho první román *PĚT NEDĚL V BALÓNĚ*. Jak víme, nápad vyšel z tehdejší teorie, že v různých výškách vanou větry různých směrů. Stačí proto, aby balón mohl libovolně stoupat a klesat a snadno si najde vítr, který ho zanele zvoleným směrem. Kdyby to byla pravda, naše nebe by dnes bylo plné balónů. Ovšem zase tak úplná nepravda to také není. 21. 3. 1999 přistál v Egyptě Breitling Orbiter 3, horkovzdušný balón, který za necelé tři týdny obletěl zeměkouli s posádkou Briana Jonese a Bertranda Piccarda a v roce 2002 Zemi obletěl osamělý vzduchoplavec Steve Fosset – tyto výkony by jistě Julese Verna nadchly. Navíc, Fosset s Richardem Bransonem ze společnosti Virgin v roce 2004 plánovali překonat kanál la Manche v obojživelném autě – snadno vzpomenout na *Épouvantu* z *PÁNA SVĚTA*. A když dodáme, že firma Virgin se podílí na plánech pro kosmickou turistiku, naše fantazie může pracovat naplno.

Vraťme se však do devatenáctého století, k počátkům letectví.

Praktické řešení přinesla teprve vzducholod'. Soupeřem Roburova Albatrosu je vzducholod' Go ahead, v moderních překladech známá jako vzducholod' Vpřed. Tato románová vzducholod' měla vlastnosti, které ve Vernově době žádná vzducholod' neměla, a svým způsobem nebyla překonána dodnes. Plným právem proto

patří mezi Vernovy fantastické projekty. Ale nejdřív se stručně seznámíme s tehdejšími vzducholoděmi skutečnými.

První říditelnou vzducholodí byl stroj Henriho Giffarda. Loď měla obsah 2 500 kubických metrů a byla vybavena parním strojem o síle tří koní. Vážila i se zásobou vody a paliva 210 kilogramů. Motor byl ale slabý a nepřekonal sílu sebejemnějšího vánku. Historie letectví proto mluví jako o mezníku ve vývoji říditelné vzducholodi o stroji La France konstruktérů Charlese Renarda a Arthura Krebse. Úspěšně startoval v srpnu 1884, právě v době, kdy Verne připravoval svůj román *ROBUR DOBYVATEL*. Stejně jako Vernova vzducholod' měla La France elektromotor napájený z lehkých akumulátorů. Byla ovšem menší než vzducholod' Vernova: její obsah byl 2 300 kubických metrů, zatímco Vpřed měl 40 000 kubíků. U tohoto faktu je dlužno se pozastavit.

Verne píše: „Balón Vpřed měl protáhlý tvar, umožňující vodorovný pohyb. Jeho plošina se podobala plošině balónu kapitánů Krebse a Renarda.“ Z toho plyne, že to byla loď podobná lodi La France, bez tuhé kostry, s gondolou zavěšenou na lanech, takzvaná „neztužená vzducholod'“. Největší loď tohoto typu, která kdy byla postavena, byl německý Parseval PL 27, vyrobený za světové války roku 1917 firmou Luftfahrzeug Gesellschaft v Berlíně, o obsahu 31 300 kubických metrů (byla tedy menší než Vernův Vpřed). Vzducholod' bez tuhé kostry byla v té době už překonána vývojem. Tehdejší vzducholodě byly vybaveny tuhou vnitřní kostrou a stavěly se dokonce vzducholodě kovové. Slavné německé zepelíny dosáhly za první světové války kubatury 62 000 a americké vzducholodě typu RZS 4 a 5 v letech před druhou světovou válkou měly objem 194 000 kubických metrů. Jejich vnitřní kostra je ovšem staví do jiné kategorie, než byla vzducholod' Julese Verna.

O vzducholodích se v současné době začalo znovu mluvit. Hlavní část motorické síly každého letadla udržuje stroj ve vzduchu a jen zlomku je využito k dopravě osob a nákladu. Silné výbušné a proudové motory navíc znečišťují ovzduší. „Vzducholodní“ doprava by byla hospodárnější a čistší. Podle některých odborníků teprve moderní technika dala předpoklady úspěšnému zvládnutí všech problémů „létajících strojů lehčích vzduchu“. Je možno hospodárně vyrábět nehořlavé hélium, zatímco slavné zepelíny byly plněny prudce výbušným vodíkem. Z plastických hmot je možno vyrobit neprodyšný obal vzducholodi, zatímco za starých dob pláštěm unikalo i v nejlepším případě 7 % obsahu plynu denně. Uvažuje se dokonce o atomovém pohonu. Vzducholodi budoucnosti by totiž byly tak velké, že by posádka pracovala daleko od nebezpečného zdroje záření. V budoucnost vzducholodí věří například německá firma Cargolifter. V roce 2004 měla být zahájena sériová výroba vzducholodě s nosností 160 tun. Webová stránka firmy však v tu dobu zela prázdnotou.

Přesto není tedy vyloučeno, že příští generace čtenářů budou mluvit o genialitě Julese Verna, který už roku 1886 předpovídal skvělou budoucnost říditelných vzducholodí...

V současnosti se nejvíce mluví o Vernově románu *ZE ZEMĚ NA MĚSÍC*, známém také pod jménem *DO MĚSÍCE*. Zde připomenou, že jsme se v životopisné části zabývali vznikem tohoto románu. Vzpomeneme, že román *ZE ZEMĚ NA MĚSÍC* je z roku 1865 a navazující román *KOLEM MĚSÍCE* vyšel roku 1870. V češtině je nejvíc rozšířen román z roku 1870 pod názvem *DO MĚSÍCE*, ale poslední překlad shrnul oba romány do jednoho svazku pod názvem *ZE ZEMĚ NA MĚSÍC*, jehož se budeme držet i my.

Toto dílo je právem obdivováno. Podoby Vernova snu a skutečnosti jsou ohromující.

Spisovatel vyslal k Měsíci tři muže, stejně jako americká NASA o sto let později. Apollo přistálo na moři a startovalo z místa vzdáleného jen 250 kilometrů od Stone's Hillu, kde byla odlita Columbia, obrovité dělo, které udělilo střele druhou kosmickou rychlost. Kosmonauti letěli k Měsíci skoro stejnou dobu, jak o tom psal Jules Verne.

Autor si vymyslel i takzvané „odpočítávání“, obřad, kdy vedoucí letu odpočítává vteřiny, které zbývají do startu. Ve Vernově podání jde ovšem o „připočítávání“, protože teprve moderní doba vymyslela „čas nula“ (opět ve sci-fi, odpočítávání se objevilo v Langově filmu První žena na Měsíci z roku 1929).

Ozvaly se ojedinělé výkřiky:

„Třicet pět! – Třicet šest! – Třicet sedm! – Třicet osm! – Třicet devět! – Čtyřicet! Palte!“

Vtom stiskl Murchinson vypínač přístroje, zapjal proud a vyslal na dno Kolumbiady elektrickou jiskru.

Výbuch vyvrhl střelu vzhůru a „tři sta tisíc osob přechodně ohluchlo a utrpělo lehký otřes mozku“, taková to byla hrozná rána.

Něco ovšem Verne nepředvídal. Cesta do kosmu není dobrodružství, to je především příprava, výcvik. Kosmonauti cvičí celé měsíce ba roky každý pohyb, každý úkon. Vernovo pojetí bylo dobrodružné, romantické. Není tedy divu, že „návrátový program“ posádky vypadá ve Vernově pojetí takto:

Šéf projektu J. T. Matson „se nevzdával naděje, že se s nimi jednoho dne opět shledá“.

V této chvíli ani on, ani autor sám netušil, jak je dostane dolů. Ale kosmonauti „jsou tři, mají s sebou v prostoru všechny vymo-

ženosti, které dává umění, věda a průmysl. S takovými prostředky člověk dokáže všechno a uvidíte, že se z toho dostanou.“

Vernův román přinesl ještě jedno obdivuhodné prvenství.

V jedné z vrcholných scén je střela vychýlena z propočtené dráhy meteoritem a kosmonauti mají dvě možnosti: buď budou navěky obíhat kolem Měsíce po eliptické dráze (moderní termín je „parkovací dráha“), anebo uvíznou na „mrtvém bodu“ na hranici přitažlivosti Země a Měsíce. Načež se ozvou památná slova:

„Hrome,“ zvolal Michel, „jsme to ale bezvadní pitomci, to se musí uznat!“

„Neříkám, že ne,“ povídal Barbican, „ale proč?“

„Protože máme náramně prostý prostředek, jak zpomalit rychlost, která nás vzdaluje od Měsíce, a neužíváme ho!“

„Jaký je to prostředek?“

„Využít zpětného odrazu v našich raketách.“

Michel Ardan pak „přiložil doutnák k zápalné směsi, která okamžitě rakety zanítla“. Tato první korekce dráhy kosmického tělesa pomocným raketovým motorem v dějinách kosmonautiky se však nevydařila tak, jak si Ardan přál. Střela nedopadla na Měsíc, ale na Zem. K tomu můžeme dodat – Ardan a jeho druzi měli víc štěstí než rozumu.

V této souvislosti si všimněme jedné potouchlé maličkosti ze spisovatelské kuchyně: o raketách nenajdeme ani zmínky v podrobném popisu střely v románu z roku 1865. Dokonce se o nich nemluví ani v druhém popisu téže střely na začátku románové verze z roku 1870! Spisovatel napsal sto padesát stran a dospěl k „mrtvému bodu“. Vytáhl pak rakety z klobouku a zapomněl je „připsat“ na začátek knihy, což je z hlediska autorské profese nesporná chyba.

Ať už se „korekční raketový motor“ zrodil jakkoli šibalsky, Verne bez nadsázky objevil princip raketového pohonu v meziplanetárním prostoru dávno před Ciolkovským. Bylo to řešení technické, zrale uvážené, na rozdíl od často citovaného Cyranova žertu s „raketovým vozem“.

V „měsíčním“ románu najdeme ještě jednu pozoruhodnou vizi, která svědčí o technické prozíravosti Julese Verna. Měsíční střela je totiž podrobena ještě před letem pozemní zkoušce. Ctihodný mistr Matson stráví týden v jejím nitru, aby vyzkoušel, zda chlorečnan draselný a hydroxid draselný opravdu obnoví vydýchaný kyslík a pohltí kysličník uhličitý. Princip pozemních zkoušek patří zcela dvacátému století a Vernův pohled dosáhl v tomto bodu neuvěřitelně daleko za obzor technického myšlení současníků.

Uplynulo sto let, a první muž, který vstoupil na povrch Měsíce, Neil Armstrong, prohlásil:

„Jméno Columbia připomíná podivuhodnou knížku Julese Verna, která, jak se ukázalo, je v mnoha bodech naprosto správnou předpovědí technických postupů při projektu Apollo. Kromě toho nám toto jméno připomínalo muže, který byl a je symbolem objevitele...“

Tak se Julesi Vernovi dostalo pocty, která je koneckonců cennější než řády Čestné legie a zelený frak akademika.

Ještě chvíli zůstaneme u Vernova „měsíčního“ románu. Ukázalo se, že vernovská myšlenka kosmického výstřelu není technicky neuskutečnitelná. Moderní doba totiž úžasně rozvinula techniku klasického válečného nástroje – děla.

Je pravda, že se nikdy nepodařilo překonat ve všech disciplínách současně Vernovo dílo z románu *OCELOVÉ MĚSTO*, které mělo ráži půldruhého metru, dostřel 45 kilometrů a vážilo 300 tun. Proslulá Tlustá Berta z první světové války měla ráži 420 mm, ale poměrně

malý dostřel. Dělo Velký Vilém střílelo náboje ráže 210 mm na vzdálenost 128 kilometrů. Hitlerova válečná mašinérie vraždila obhájce Sevastopolu dělem Karl, který byl nejtěžší zbraní před-atomové doby: vážil 124 tuny a střílel na vzdálenost 6 kilometrů dvoutunové granáty ráže 600 mm.

Po válce vlastnilo americké námořnictvo třicet hlavní německých námořních kanónů ráže 406 mm. Dva vědci, Charles Murphy a Gerald Bull, sestavili tým, který začal vystřelovat výškové sondy velkorážními děly, ze začátku tankovými kanóny a v šedesátých letech zmíněnými „čtyřistašestkami“. Sondy typu Martlet vystoupily koncem šedesátých let do výšky 160 kilometrů a s přídatným raketovým motorem až do výšky 720 kilometrů. Skupina profesora Bulla uskutečnila týdně až pětadvacet pokusných výstřelů. Připravovala střelbu do výšky 1 600 kilometrů a chystala se, že vystřelí granát na oběžnou dráhu, jako už se stalo dvakrát na stránkách románů Julese Verna (*OCELOVÉ MĚSTO* a *ZMATEK NAD ZMATEK*). Ukázalo se, že tento projekt je technicky řešitelný, ale nevhodný, a je jasné, že připravovaný raketoplán zcela pohřbí podobné projekty, protože dopraví satelity na oběžnou dráhu daleko levněji.

Postava Geralda Bulla zapadá do Vernova konceptu „šíleného vynálezce“, a proto se u ní na chvíli zastavíme. Bull se narodil v Kanadě v roce 1928. Poté, co neuspěl se svými projekty ve Spojených státech, chytil se v Jižní Africe, kde pomáhal konstruovat dalekonosná děla pro válku s Angolou, podporovanou komunisty. Po Carterově zvolení prezidentem USA přišel Bull o přízeň CIA a odseděl si šest měsíců ve vězení kvůli „ilegálnímu obchodu se zbraněmi“. To zničilo jeho vědeckou a obchodní kariéru. V té době Irák koupil sérii Bullových samohybných děl od Jihoafričanů. Začalo poslední dějství Bullovy tragédie. „Vědec mimo zákon“ začal pro Husajnov režim pracovat na Projektu Babylon. Mělo jít

o dělo s hlavní 150 metrů dlouhou a jeden metr v průměru. Projekt údajně neměl vojenský význam a navíc Bull, opět údajně, o něm informoval izraelský Mossad a MI5. To jsou dohady. Faktem je, že Geralda Bulla našli v březnu 1990 zastřeleného pěti ranami do hlavy. Nikdo neslyšel výstřely, vrah nebyl nikdy chycen. Dělo, jak se ukázalo, bylo sestaveno ze segmentů vyrobených v Anglii firmou, která si myslela, že to jsou roury pro petrochemický průmysl. Tak skončila „verneovka dvacátého století“, kterou nenapsal žádný spisovatel, ale sám život.

Připomínka Bullova osudu nás vrátí k vernovským snům. Ty dostaly strašlivého přitakání hlavně v oblasti válečné techniky.

V románech *OCELOVÉ MĚSTO* a *PODIVUHODNÉ DOBRODRUŽSTVÍ VÝPRAVY BARSAKOVY* se hovoří o použití dusivého plynu jako zbraně. Jako první o tom hovoří profesor Schultze:

„Musím vám říci vše... Nábojem je v tomto případě zvláštní skleněný válec, obložený dubovým dřevem a naplněný pod tlakem sedmdesáti atmosfér kapalným kyslíčnickem uhličitým. Při dopadu se náboj explozí roztrhne a kysličník uhličitý přejde do plynného stavu. To způsobí pokles okolní teploty na sto stupňů pod nulou. Obrovské množství vzduchu se nasytí kysličníkem uhličitým. Vše živé v okruhu třiceti metrů od místa exploze zmrzne a zároveň se udusí... V mé válce nebudou žádní ranění – jen mrtví!“

V té době – román vyšel roku 1879 – se vědci vážně zabývali myšlenkou válečného použití plynů. V roce 1854 anglický chemik dr. Stenhouse navrhoval jako válečnou zbraň čpavek. Téhož roku, v době krymské války, uvažovala britská armáda o provedení plynového útoku mrakem kysličníku siřičitého a dusivého kouře. Také v prusko-francouzské válce se mluvilo o použití plynových granátů.

Není pravděpodobné, že Jules Verne o těchto úvahách věděl. Byl to zřejmě jeho vlastní nápad a svůj myšlenkový pochod promítl

do myšlení profesora Schultzeho: na myšlenku plynové zbraně ho přivede důlní neštěstí, kdy se v jedovatém ovzduší uhelného dolu otráví plynem malý chlapec.

Také v románu *PODIVUHODNÉ DOBRODRUŽSTVÍ VÝPRAVY BARSAKOVY* se používá jako dusivého plynu kysličníku uhličitého. V době, kdy slepnoucí Jules Verne vypracovával skicu k románu pod pracovním názvem *SAHARSKÉ MĚSTO* a *STUDIJNÍ CESTA*, sešla se v Haagu první mezinárodní mírová konference. 29. července 1899 byla slavnostně podepsána deklarace, kde se mimo jiné prohlašovalo:

„Mocnosti uzavírající smlouvu se vzájemně podřizují zákazů používat takových střel, jejichž jediným účelem je šířit dusivé nebo otravné plyny.“

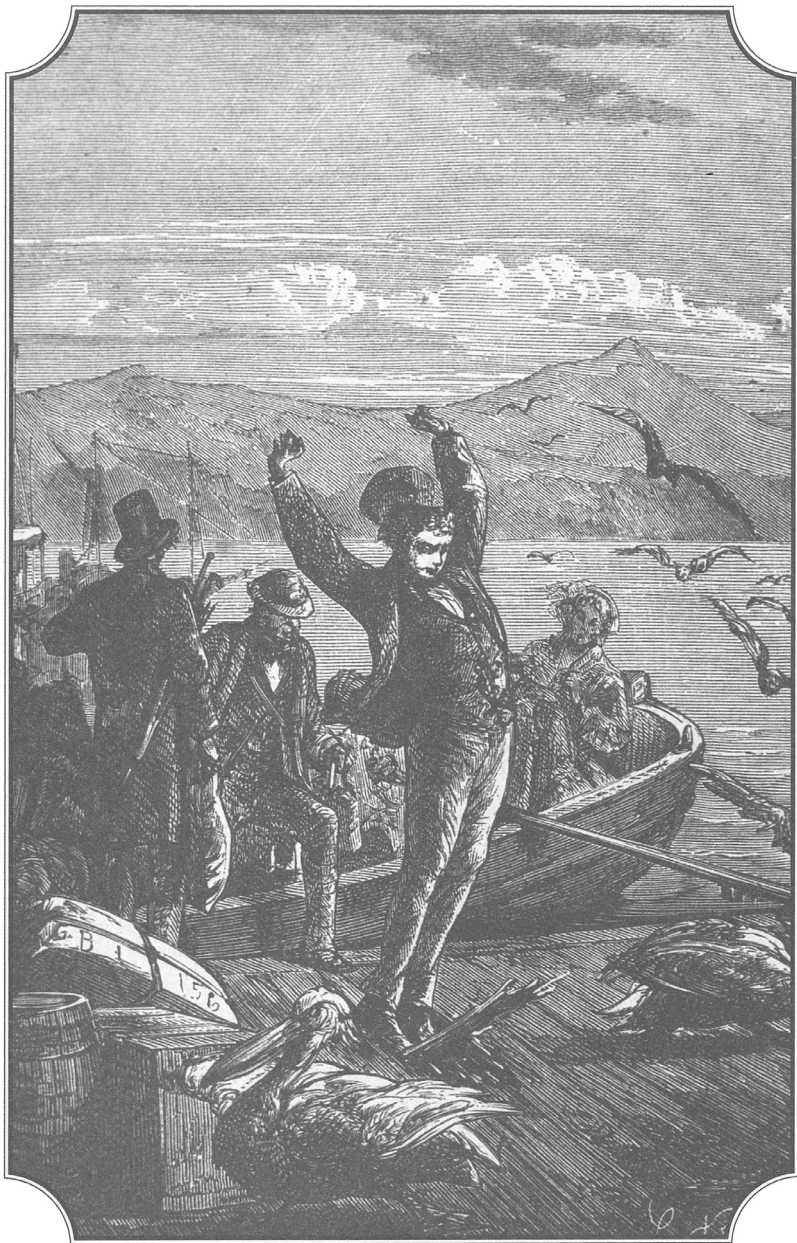
Ve chvíli, kdy Jules Verne vypouštěl do vzduchu bezpilotní letouny s plynovými bombami a kdy diplomati namáčeli pero do kalamáře, hynula v tajných laboratořích za strašných muk pokusná zvířata v plynových komorách. Poprvé byl živý tvor vystaven působení směsi chlóru a kysličníku uhelnatého, ozářené slunečními paprsky. Nový plyn byl nazván starořecky „světlem zrozený“ – fosgen. V jiných plynových komorách se zkoušela kapalina nazvaná pro svou charakteristickou vůni „hořčičný olej“. Uplyne patnáct let a účinek fosgenu a „hořčičného oleje“ – yperitu pocítí lidé na vlastní kůži.

Výčet splněných předpovědí Julese Verna by byl dlouhý. V jeho třiašedesáti románech jsou zastoupeny takřka všechny tehdejší vědní obory (nejméně je tu medicína: ve Vernových románech se vyskytuje jen málo nemocí, nejčastěji šílenství a kurděje). Mnoho nejnovějších oborů lidské činnosti najde ve verneovkách „předpověď“, například elektronické odposlouchávání rozhovorů (*TAJEMNÝ HRAD V KARPATECH*) nebo průmyslová špionáž (*OCELOVÉ MĚSTO*). Ostatně, profesor Schultze vynalezl i „multihlavi-

ce“, granáty, které obsahují sto menších střel. Současné jaderné multihlavice obsahují tucet menších jaderných náloží, samostatně programovaných na různé cíle. Protitankové multihlavice vysílá raketa proti celému tankovému útvaru a samonaváděcí systémy vedou odštěpené střely proti jednotlivým strojům. A kdoví, snad přijde den, kdy se dočkáme moderní obdoby přístroje Zefyrina Xirdala, mladistvého učenice z románu *HONBA ZA METEOREM*. Přístroj svými „neutrálně šroubovitými“ paprsky přitáhl z vesmíru meteorit a přidáním „dvou pomocných paprsků“ ho odkutálel do moře. Dodejme ještě, že tento motiv vymyslel Michel Verne. V původní verzi románu z pera Julese Verna chybí.

Takto bychom mohli ještě dlouho pátrat po „splněných snech“ Julese Verna. Spisovatel Dmitrij Bilenkin uvádí výsledek výzkumu, podle něhož se ze 108 myšlenek Julese Verna uskutečnilo nebo brzy uskuteční 64, zásadní uskutečnitelnost se potvrdila u 34 a „mrtvě narozených“ je pouze 10. Bylo by to pátrání zábavné, protože snad všichni se rádi pohybujeme mezi starými mašinkami a vynálezy.

Ale pozor, nejsme tu pro zábavu. Až dosud jsme se dětinsky radovali z každého „splněného snu“. Počínali jsme si přesně podle předpisu „vernovské legendy“: francouzský spisovatel Jules Verne je jednou provždy ustaven jako koncesovaný prorok vědeckého vývoje, neomylný futurolog a literární Bystrozraký. V dalším pátrání se pokusíme najít ve „vernovské legendě“ trhliny. Možná že právě těmito trhlínami se dostaneme hlouběji do Vernova díla!

Učencův žert

Okřídlený pojem „Vernův sen“ stručně a výstižně vyjadřuje podstatu „vernovské legendy“. Začneme-li o této legendě kriticky uvažovat, nutně musíme dojít k jednoduchému závěru: pokud Verne byl skutečně „snílek“ a „fantazie“ byla jeho nejsilnější stránkou, pak jeho „nejfantastičtější“ romány jsou ty nejlepší.

Napsal třiašedesát románů a je věru těžko určit, které jsou „nejlepší“ a které „nejhorší“. Jejich kvalita je pozoruhodně vyrovnaná, na rozdíl od románů Alexandra Dumase.

Nicméně kvalitativní rozdíly tu jsou: nikdo nebude popírat, že *TAJUPLNÝ OSTROV* je lepší román než například *DRUHÁ VLAST*. Ostatně i popularita Vernových románů je do velké míry spolehlivým měřítkem kvality. Od vydání poslední verneovky uběhlo více než devadesát let a některé, obrazně řečeno, mají na zádech už čtrnáct křížků. Je to doba dost dlouhá, aby pominul vliv módy a předsudků ve vkusu obecnstva, dost dlouhá, aby prověřila skutečnou kvalitu. Můžeme zkoumat *PODIVUHODNÉ CESTY* jakýmkoli měřítkem, a vždycky dojdeme k závěru, že Vernova „zlatá doba“ byla v prvních patnácti letech jeho tvorby. V této době stvořil postavy, jako byl doktor Fergusson, kapitán Hatteras, Nicholl, Barbican a Ardan, kapitán Grant, kapitán Nemo, Cyrus Smith, Phileas Fogg, Michal Strogov, Dick Sand. Stačí letmý pohled na chronologický soupis *PODIVUHODNÝCH CEST* a přesvědčíme se, že prakticky vše, co Verne napsal do roku 1880, dodnes žije a těší se neobyčejnému zájmu statisíců čtenářů na celém světě (až na román *CHANCELLOR* z roku 1875, jedno z nejlepších Vernových děl, který však vždycky lekal „dětské“ nakladatele přílišnou drsností a je dnes takřka neznámý).

V prvních patnácti letech tvorby napsal Verne tři „fantastické“ romány – *ZE ZEMĚ NA MĚSÍC*, *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM* a *OCELOVÉ MĚSTO*. Ale jak jsme si ukázali v předcházející kapitole, při tvorbě těchto románů Verne zvolil základní motivy (to jest dělo a ponorku) v bouřlivě se rozvíjejícím odvětví techniky. Ač se to zdá paradoxní, vyšel z reality a ve své básnické licenci ji rozvinul v tom směru, kam se ubíralo současné technické myšlení. Nešlo tedy o „sen“, ale o logické domyšlení vývoje.

Dalším slavným „fantastickým“ románem Julese Verna je *ROBUR DOBYVATEL*.

Vyšel v kritickém roce 1886 a téměř všichni badatelé se shodují v názoru, že tímto románem končí „velké“ období Julese Verna. Víme, že umírající nakladatel Hetzel měl proti rukopisu vážné námitky a ještě ze smrtelné postele donutil Verna dílo přepsat. Postrádal zde „jednotící linii“, která by spojila „kuličky růžence dramatických situací“. Nikdo v té době už nepochyboval, že budoucnost mají letadla, nikoli balóny, připomínal autorovi a přiměl ho, aby postava Robura byla co nejvíce znepokojivá. Příběh je varianta patnáct let starého románu *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM*. V obou dílech se cizí osoby ocitnou proti své vůli na palubě fantastického stroje, kapitán je vozí po světě – a nakonec uniknou. Druhdy se to dělo pod vodou, teď ve vzduchu. Ani z technického hlediska není román originální. Verne nestvořil helikoptéru Albatros ve chvíli geniálního osvětlení – použil konceptů v té době už zastaralých. La Landelle a d'Amécourt už dávno zanechali neplodných pokusů s helikoptéry.

S postavou Robura se setkáme za dalších dvacet let v románu *PÁN SVĚTA*. Rozbil svůj Albatros a vybudoval Epouvantu, stroj schopný létat, jezdit po silnici rychlostí 240 kilometrů za hodinu, plout po hladině i pod vodou. V tomto románu je definitivně veta po realnosti. Epouvanta nebyla a jistě nebude nikdy postavena. Nuže,

tento skutečně „nereálný“ a „fantastický“ román je silně poznamenán fabulační ochablostí. Neslaný nemastný inspektor Strock pátrá po příčinách podivných jevů, které „znepokojují celou Ameriku“. Jak by Amerika nebyla znepokojena, když se Epouvanta vmísila do automobilových závodů a předjela všechny renaulty a panhard-le-vassory! Nakonec se Robur uchýlí se svou dílnou do vyhaslého jícnu sopky (jako hrabě Artigas v románu *VYNÁLEZ ZKÁZY* – další příklad inspirace vlastním dílem). Autor se už ani nepokouší vysvětlit princip Epouvanty. Omezí se na mlhavé zjištění, že hybnou silou je, jako obyčejně, elektřina.

„Ale odkud se jí akumulátorům dostávalo?“ táže se inspektor Strock. „Byla snad někde výrobní síla, z níž ji čerpaly? Nepracovala snad v některé jeskyni této kotliny dynamy?“

Ale policista nezjistil nic ani o strojním zařízení, ani o hybné síle. Patrně proto, že autor sám neměl přesnou představu o realizaci technicky nechtutného křížence letadla, ponorky, auta a rychlého člunu. To ovšem jsme vzdáleni už pětatřicet let od chvíle, kdy svěží, silný a optimismem nabitý autor psal slavnou „technickou“ kapitolu *Mobilis in mobili* v románu *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM*.

Zvolna vyhasínající starý muž napsal z posledních sil fragmenty románu *PODIVUHODNÁ DOBRODRUŽSTVÍ VÝPRAVY BARSAKOVY*. Tato „redigovaná“ (přesněji řečeno, Michele Vernem dopsaná) kniha nám připomíná v mnohém ohledu „fantastické“ romány šestákových autorů. Řádí tu dábelický zločinec Harry Killer – už samo jeho jméno (killer – anglicky „zabíječ“) svědčí o mdlé představivosti pana „dopisovatele“, nevěříme totiž, že si ho vymyslel Verne! Pološílený vynálezce Marcel Camaret tahá z rukávu jeden objev za druhým. Staví letadla pilotovaná i bezpilotní, když má vykopat díru do země, vynalezne honem jakýsi razící štít, a když chce Barsakova výprava Killerovi uniknout, postaví Camaret „do

dvou měsíců“ nové letadlo. Technické vymoženosti tohoto románu jsou buď „vysněné“, bez vztahu k realitě, nebo – vypůjčené ze starších děl, jako například osvědčený kysličník uhličitý použitý k záhubě nepřátel podle návodu profesora Schultzeho z *OCELOVÉHO MĚSTA*...

Bylo by možno uvést nespočet dalších dokladů a důkazů o tom, jak kvalita románů v řadě charakterizované přelomovými díly *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM*, *ROBUR DOBYVATEL – PÁN SVĚTA*, *PODIVUHODNÁ DOBRODRUŽSTVÍ VÝPRAVY BARSAKOVY* klesá úměrně tomu, jak stoupá míra jejich „fantastičnosti“ a „nereálnosti“. Není to jen projev postupujícího stáří a duševního opotřebení. Vůbec nejfantastičtější je *PAŘÍŽ VE XX. STOLETÍ*, román odmítnutý Hetzelem. Vyšel dávno po autorově smrti a všechna čest, Hetzel měl pravdu, je to pouhá literární kuriozita, kterou z klinického zájmu jednou přečteme, ale těžko k ní zaujmeme citový vztah.

Růst „fantastičnosti“ na úkor kvality lze demonstrovat i na dalších Vernových dílech.

První posmrtně vydaný román Julese Verna byl *ZLATÁ SOPKA* neboli „tahanice kolem sopky“, která chrlí zlatou lávu; sopka na konci románu vybuchne a zlatomilci odtáhnou s dlouhými nosy.

Bezprostředně po *ZLATÉ SOPCE* začal Verne psát *HONBU ZA METEOREM*. Tentokrát se nenamáhal, aby se inspiroval na román patnáct, dvacet let starém, jak to udělal, když psal *PÁNA SVĚTA*. Opakoval jednoduše námět čerstvě dopsané a ještě nevydané *ZLATÉ SOPKY*. Teď už nejde o zlatou lávu, ale o zlatý meteorit, který na konci románu zmizí v moři – a zlatomilci opět vyjdou naprázdno. A k dovršení všeho zde Michel Verne představil čtenářům „nejfantastičtější“ stroj, který jsme citovali už v minulé kapitole – jde o přístroj pana Xirdala.

Román *ŠKOLA ROBINZONŮ* patří k méně známým Vernovým dílům a domníváme se, že plným právem. Jeho zápleтка je za vlasy přitažená a děj je rozvíjen s neohrabaností, překvapivou u autora tak rutinovaného. V tomto příběhu, ušitém horkou jehlou, objevují se stroje tak fantastické, až rozum zůstává stát. A oč tam tedy jde?

Milionář Kolderup chce dovršit výchovu svého synovce Godfreye. Jeho pedagogická metoda je nákladná. Koupí ostrov, nechá sestrojít loď, která se dovede pohroužit pod hladinu tak šikovně, že to vypadá jako ztroskotání, posadí synovce na tuto loď a nechá ho „ztroskotat“ u zmíněného ostrova. Tím to ale nekončí. Na ostrově jsou divoká zvířata – automaty ovládané hodinovým strojem. Noc co noc je třeba uchopit klíček a vlky a tygry pěkně natáhnout, aby zítra zase hezky skákali a řvali... Komentáře netřeba.

Vernovská legenda si váží románu *TAJEMNÝ HRAD V KARPATECH* z roku 1892. Vyskytuje se tu prý přehršle „snů“, které předběhly svou dobu, zejména je tu prý „předpověděn kinematograf“.

Román má podmanivou atmosféru hororu. Odehrává se v rozvalinách středověkého hradu. Základním motivem románu je láska, poněkud ve stylu *Červené knihovny*: baron Gorc (zlý) a kníže Telek (hodný) soupeří o zpěvačku Stellu. Žel, umělkyně zemře na jevišti (infarkt myokardu) ve chvíli, kdy pěla:

Innamorata, mio cuore tremante, voglio morire...

Baron se odstěhoval do Karpat a vzal s sebou zvilého vynálezce Orfanika. Na svém hradu si pouštěl Stelliny árie na fonografu a vynálezce mu k tomu promítal portrét zpěvačky episkopem do blíže nepopsané „soustavy zrcadel“. Takové je jádro legendy o „kinematografii“ v tomto románu. Je to jednoznačně episkop, ne „kino“, především proto, že se Stella na obraze nehýbe. Autor to dokonce zdůrazňuje. V závěru románu se kníže Telek setká s „obrazem“ Stelly. Myslí, že je živá, ale že zešílela, protože „zpívá, aniž

pohybuje rty“. Nejde dokonce ani o prostou diaprojekci (tehdy už dávno známou), protože Orfanik promítal olejem namalovaný portrét.

V tomto románu Verne nic „nepředvídal“, naopak, poprvé se zpozdl za technickým vývojem. Psal totiž tento román v době, kdy vynález kinematografu byl na spadnutí.

Docent Brichta v knize *Edison ukázal cestu* píše, že k prvnímu promítání pohyblivého obrazu (dokonce za doprovodu zvuku) došlo už 6. října 1889! Krásný důkaz houževnatosti „vernovské legendy“: Brichta popisuje první promítání a mluví v této souvislosti o „zázraku předvídaném dosud jen romanopisci s nejvyvinutější fantazií, jako byl například Jules Verne“. Netuší, že Dickson předběhl vydání „kinematografické“ Vernovy knihy o celé tři roky! Tehdy inženýr W. Dickson promítl ve West Orange svému šéfovi Edisonovi krátký „film“:

„Protějšší stěna ožila světly a stíny, z nichž se vytvořil živý pan Dickson, vesele zdravící pány slovy: ‚Dobré jitro, pane Edisone, jsem šťasten, že jste zase tady. Doufám, že se vám kinetofon líbí. Abych vám ukázal přesnost synchronizace, zvednu ruku a budu počítat do šesti. Jedna, dvě, tři...‘“

Nešlo ještě o film, ale o „kinetofon“, pozoruhodný pokus o obrazový fonograf. Fázované fotografie pana Dicksona byly nalepeny na skleněném válečku. Zvukový (fonografický) váleček a skleněný váleček byly na společné ose, aby byla zajištěna zvuková synchronizace. Dicksonova první skica zařízení svědčí o tom, že myšlenka pochází dokonce z roku 1887.

Verne samozřejmě nemohl mít tušení o události v Edisonových dílnách ve West Orange. Edison tehdy zavrhl Dicksonův přístroj jako „nedokonalý“ a prosadil „kinetoskop“, určený k pozorování filmů ve světlotěsné skříni jediným divákem, který zíral dovnitř

kukátkem. Přístroj byl patentován 24. srpna 1891 (rok před vydáním románu). Promítaly se v něm skutečné filmy, které je možno i dnes po patřičné úpravě promítat v promítačce.

Zdá se však, že Verne nevzal na vědomí ani pokusy o sériovou fotografii, jimiž se zabývali badatelé v Evropě i Americe. Roku 1859 předváděl „pohyblivé obrázky“ i náš Jan Evangelista Purkyně. Slavný Muybridgův pokus o zaznamenání pohybu koně sérií fotoaparátů, kdy se kopyta dotýkají provázků spojených se spouští závěrek, byl realizován poprvé roku 1877. Ve Vernově době byla v každé „lepší“ domácnosti laterna magika, dědeček dnešních diaprojektorů. Výrobci užívali různých triků, aby vyvolali iluzi pohybu.

Překvapí nás ještě jedno opomenutí Julese Verna. Nedocenil převratný vynález automobilu. Jeho historie je dobře známa, ale neškodí připomenout, že Karl Benz postavil benzínem poháněný vozík Victoria už roku 1886, kdy Verne byl ve svém díle teprve na polovině cesty. Automobil se v podstatě objevuje jen v jediném jeho románu, v citovaném *PÁNOVI SVĚTA*. Klub automobilistů tam pořádá závody z Prairie du Chien přes Madison až k Milwaukee. V románu *ZÁVĚŤ VÝSTŘEDNÍKOVA* se automobil vyskytuje jen epizodicky.

V tomto místě bychom mohli bezradně rozhodit rukama: tak jak je to s Julesem Vernem?

V jedné kapitole byl kmotrem atomových ponorek a kosmických střel, plul pod vodou, létal ve vzduchu, vařil na elektrickém sporáku a předvídal snad i atomové multihlavice. V další kapitole zaspal vynález filmu a automobilu.

Ano, právem v tom vidíme rozpor.

Má jednoduchou příčinu: Jules Verne byl člověk rozporuplný, jako jsou ostatně všichni lidé. Napsal znamenité romány, ale některé se mu nepovedly. Některé objevy a vynálezy dovedl vyhmát-

nout takřka ze vzduchu, jako například ponorku a elektrinu, jiné skutečně zaspal. Toto prosté zjištění nemůže však ublížit jeho slávě a velikosti.

Bylo ublíženo pouze legendě, která vidí ve Vernovi univerzálního a neomylného věrozvěsta nadcházejícího technického věku.

Verne nebyl prorok, nýbrž umělec, spisovatel. Fantastické stroje a vynálezy popsal jen ve třetině svých děl. A navzdory legendě jsme shledali, že míra fantastičnosti se nekryje s mírou literární hodnoty. Všimli jsme si v několika případech, že technické rekvizity ze slabších románů byly potvrzeny technickým vývojem. Umělecké dílo tím však nebylo „rehabilitováno“! Nepodařený román nebude najednou „dobrý“, i když se jeho fantastická vize splnila do puntíku...

Ostatně, kdyby platila rovnice „fantastické projekty = skvělé romány“, museli bychom dát přednost Vernovým následovníkům a epigonům. André Laurie, Paul D'Ivoi, De La Hire, Luigi Motta a Emilio Salgari – to byli muži, kteří vyvrtali tunely pod Atlantikem, objevili zlato přitahované „silou Slunce“, předhazovali své hrdiny i s ponorkami k sežrání mořským potvorám a nechávali statečné konstruktéry na palubě letadel ve společnosti lidojedů. A co víc – jmenovali jsme pouze špičková jména fantastického žánru. Do této sféry pronikly desítky a desítky dalších autorů, dnes už dávno zapomenutých, kteří posílali své hrdiny na Mars tak bezstarostně, jako by šlo o výlet do Podmokel.

Povšimli jsme si nápadného faktu, že řada fantastických projektů se objevila v druhé části Vernova díla, poznamenané tvůrčí únavou. V mnoha případech fantastický projekt slouží jako berlička pro chatrný námět.

PODIVUHODNÉ CESTY však nelze snadno třídit a klasifikovat na takové či onaké etapy a taková či onaká údobí. Je to stejně nemožné, jako nelze škatulkovat Vernův životopis.

V polovině devadesátých let nás Verne překvapí dvěma fantastickými romány, na nichž není patrné ani v nejmenším, že je psal muž, který pomalu ztrácel sluch, řeč, zrak – i schopnost pohybu.

Jsou to *VYNÁLEZ ZKÁZY* a *PLUJÍCÍ OSTROV*.

Zásadně se liší od všech fantastických románů Julese Verna napsaných po roce 1880, kde technické projekty slouží jako rekvizita nezbytná k tomu, aby příběh byl zajímavější.

Ve *VYNÁLEZU ZKÁZY* a v *PLUJÍCÍM OSTROVĚ* nenajdeme efektní technické hračky uprostřed banální zápletky: jsou zde vynálezy a technické novinky, které dostanou svůj význam teprve ve vztahu k závažnému lidskému dramatu.

Oba romány napsal muž, kterého už opustilo naivní nadšení každou technickou novinkou, každým vynálezem. Ve zralém věku, takřka na sklonku autorské a životní dráhy shledal, že technika nemusí nutně sloužit dobru, ale že jí může být snadno zneužito.

Význam románu *VYNÁLEZ ZKÁZY* není v tom, že Verne předvídal vynález atomové bomby, jak se někdy tvrdí, ale v tom, že se do literatury poprvé dostal problém morální odpovědnosti vědce, vynálezce. Myšlenkovým obsahem díla se budeme zabývat ještě na jiném místě. Zatím sledujeme způsob, jakým je v tomto vynikajícím románu prezentována technika. Už po zběžném přečtení shledáme, že Verne tu nehýří vědeckým fantazírováním. Drtivá síla „vynálezu zkázy“, výbušniny fulgurátoru, je předvedena až na samém konci, kde jediný výstřel z děla rozmetá bitevní loď. V dramatickém finále vynálezce Tomáš Roch „skočí, hodí zkumavku (s fulgurátorem, pozn. aut.) na zem a rozdrtí ji botou... Několik minut poté celý prostor se otrásl tak strašným výbuchem, jako kdyby se klenba nebes zhroutila do propastných hlubin Atlantiku.“

V tomto románu se vyskytují další technické novinky – ponorky. Verne se však tentokrát nepokusil překonat starý dobrý Nautilus,

jako tehdy, když chtěl Epouvantou překonat Albatros. Za vzor si zvolil Goubetův elektrický podmořský člun z roku 1895. Ilustrátor Bennett podle jeho návodu pečlivě zaznamenal charakteristické rysy Goubetova člunu.

Verne se snadno obešel bez výpravné vědecké fantastiky, protože zpracovával silnou humanistickou myšlenku. Cesta k ní nebyla pro Verna snadná. V deváté kapitole první části jsme už hovořili o tom, že jako prototyp postavy Tomáše Rocha a jeho fulgurátoru posloužil Vernovi francouzský vynálezce Eugene Turpin a jeho melinit.

Vynález melinitu Verna zaujal už v osmdesátých letech. Tehdy napsal fantastickou grotesku *ZMATEK NAD ZMATEK*, v níž poprvé zpracoval motiv jakési supervýbušniny. V tomto humoristickém románu se pánové Barbican a Matson – naši staří známí z Gun-clubu – pokusí uvést skloněnou zemskou osu do svislé polohy, zbavit tak krajinu kolem severní točny ledu, aby tu Společnost severního pólu mohla těžit přírodní bohatství. Barbicanovo a Matsonovo dílo (ve skutečnosti tunel vyvrtaný do masívu afrického Kilimandžára) bylo nabitó výbušninou „melonitem“. To je zřetelná narážka na Turpinův „melinit“, narážka žertovná, protože francouzské slovo „melon“ znamená „meloun“.

Zdá se, že Turpinova aféra s prodejem melinitu cizí mocnosti přivedla Verna na myšlenku, že vynálezu by bylo možno zneužít. Byla to ironická hra osudu, že právě tímto závažným dílem se Verne zapletl do nepříjemného soudního sporu.

K vrcholným dílům Vernovy fantastiky patří *PLUJÍCÍ OSTROV*. Je to satirický utopický román, který se odehrává „někdy ve dvacátém století“. Je přímo nabit technickými rekvizitami, které byly do slova všechny ve dvacátém století realizovány. Děj se odehrává na palubě plujícího ostrova, velikého přes třicet čtverečních kilome-

trů. Tento Standard-Island je tak rozměrný, že se na něj vejde celé město Milliard-City. Je zhotoven z ocelových kostek o čtvercovém půdorysu deset krát deset metrů, vysokých tedy jako třípatrový dům. (Na stejném principu byl založen britský projekt Mulberry při invazi Spojenců na normandské pobřeží v roce 1944: z doslova stejně velkých železobetonových kostek byly vytvořeny umělé přístavy, které sloužily k zásobování invazních vojsk. Je samozřejmé, že z kostek projektu Mulberry by bylo technicky možno postavit Standard-Island, pokud by někdo chtěl takový projekt financovat; navíc na počátku jednadvacátého století ožívají projekty takových „plujících ostrovů“ a dá se čekat, že postaveny budou.) Nedobrovolní návštěvníci ostrova (motiv únosu je užit potřetí) obdivují elektrické tramvaje a vozy (zřejmě elektromobily), telotograf, což je „zdokonalený přístroj, který přenáší písmo tak, jako přenáší mluvená slova“, a kinetograf, „jenž zaznamenává pohyby a je pro oko tím, co fonograf pro ucho“, a také telefot, „jenž reprodukuje obrazy“. Na plovoucím ostrově se vyrábí pitná voda destilací vody mořské, elektrickými proudy se urychluje úroda a obecnostvo se nemusí namáhat chůzí, protože chodníky v Milliard-City jsou pohyblivé.

V této znamenité fantastické knize se Verne úzkostlivě držel reality. Čerpal ze současných výzkumů a počínal si podobně jako autoři slavného filmu *VESMÍRNÁ ODYSEA* v čele s autorem námětu Arthurem C. Clarkem, kteří se na základě soudobých špičkových projektů pokusili odhadnout stav techniky na začátku jedenadvacátého století. V tomto případě Vernovi nešlo o „sen“: byl to pokus o futurologický pohled do dvacátého století. Ale ani tentokrát Verne nechtěl samoúčelně fantazírovat. Ve svém satirickém románu chtěl upozornit na to, že sebedokonalejší technika nebude lidem dvacátého století nic platná, pokud nebudou mít dobrou vůli. Jeho

varování má univerzální platnost nejen pro dvacáté století, ale pro všechny věky, které budou následovat...

Nezbývá, než abychom si položili poslední otázku: jak je možné, že Jules Verne, vzděláním právník a povoláním literát, člověk plachý a nepraktický, o jehož technické a manuální zručnosti máme jedinou autentickou zmínku, že totiž v březnu 1866 pomáhal při stěhování nábytku z Paříže do Crottoy, jak je možné, že tento muž projevil tolik technické a vědecké prozíravosti, že mohla vzniknout legenda o jeho věštecké neomylnosti?

Nasnadě je jen jedna odpověď a ta se týká Verna, stejně jako Wellse a dalších seriózních autorů vědecké fantastiky. Zdá se totiž, že věda a technika musí dát dříve či později za pravdu básníkovi, protože čerpá z téhož zdroje: z lidské potřeby, z lidské touhy. Od věků chtěl člověk létat jako pták a Verne to věděl stejně dobře jako Nadar a d'Amécourt a později Lilienthal a bratři Wrightové, chtěl plout pod hladinou, chtěl se dostat do meziplanetárního prostoru. Spisovatel odpovídá na tužby a sny všemi prostředky, jimiž vládne jeho duch. Technik a vynálezce jim chce vyhovět a využívá při tom všeho, co vytvořili jeho předchůdci a současníci. Spisovatel – v našem případě Verne – může vyjádřit tak přesně, jak umí, podstatu lidské tužby a postavit tak před vynálezce a technika jasný, přesně formulovaný cíl. Pokud je cíl stanovený spisovatelem správný a odpovídá nejen skutečným možnostem, ale i lidským tužbám, vědci a technici k němu dříve či později nevyhnutelně dojdou.

Po stu letech vidíme, které ze snů Julese Verna došly naplnění, a dovedeme pochopit, že byl silnější právě ve svém realismu, než v bujné fantastice. Ale ani teď se nebudeme radovat, že jsme zvítězili nad legendou: vždyť přece nelze zvítězit nad neporazitelnou silou! Legendy jsou proto legendami, že je nikdo nedovede vyvrátit, popřít, vykořenit. Čím víc na ně útočíme, tím jsou sil-

nější. Platí proti nim jen jediná zbraň, a tou je nezájem veřejnosti. Ovzduší lhostejnosti jim nesvědčí, hynou v něm. Vernovská legenda je dnes živější než kdy předtím a bude žít, dokud se lidé budou zajímat o *PODIVUHODNÉ CESTY* Julese Verna. A tak bude široká veřejnost dál opěvovat Julese Verna jako fantastu a snílka bez ohledu na to, že by o *PODIVUHODNÝCH CESTÁCH* dnes nikdo nevěděl, kdyby takzvané vernovské sny nebyly položeny na velmi solidních základech...

Podle vernovské legendy se autor *PODIVUHODNÝCH CEST* nikdy nemýlil. Všechno znal a všechno věděl a na jeho romány se můžeme spolehnout jako na nějaké orákulum.

A tak pozorný čtenář občas užasne, když najde ve Vernově díle chybu. Dali jsme si za úkol některé z nich vypátrat. Nebudeme se nad nimi pohoršovat, jako to dělá tolik lidí hrdých na své encyklopedické vědomosti, ale pokusíme se zjistit, zda se za nimi neskrývá lest toho důmyslného pána, který tolik miloval šprýmy hravé i dravé. V této souvislosti se často mluví o jednom z nejlepších Vernových románů, o *TAJUPLNÉM OSTROVĚ*.

Lincolnův ostrov ležel na 34°57' jižní šířky a 150°30' západní délky. Nejbližší obydlené místo je Polynésie, vzdálená na dva tisíce kilometrů. Poblíž trčí ve vodní poušti dvě skaliska korálového původu – útes Ernest Legoue a Maria Theresa. Uprchlíci z Richmondu přistáli na ostrově po vzdušné pouti dlouhé jedenáct tisíc kilometrů. Je to výkon neslýchaný v dějinách balónového létání. Balónisté se báli Tichého oceánu, zato dlouho zápolili s Atlantikem. V červnu roku 1976 ztroskotal Američan Karl Thomas asi 700 kilometrů od pobřeží USA. Úspěšnější byl jeho krajan Ed Yost, který doletěl až k Azorám a jehož héliový balón ztroskotal 967 kilometrů od evropského pobřeží po rekordním letu, trvajícím 106 hodin. Teprve 17. srpna 1978 přeletěl v balónu z Ameriky do Evropy vzduchopla-

vec Don Abruzzo a jak jsme už uváděli, Brian Jones a Bertrand Piccard poprvé obletěli celý svět 20. 3. 1999 – avšak z východního pobřeží USA do srdce Tichého oceánu nedoletěl balónem nikdo.

Budiž, Cyrovi Smithovi a jeho druhům se to podařilo, doletěli na ostrov, jemuž dali Lincolново jméno.

Našli tu – podle vyjádření námořníka Pencroffa – ráj pro trosečníky. Na ostrově bylo příjemné klima, bylo tu mnoho rostlin, ptáků a zvířat a nežili tu divocí domorodci. Lincolnův ostrov je ale do dnes také ráj školometů, kteří dokazují už sto let, že na jednom místě zeměkoule nemohou žít vedle sebe:

aguti (Jižní Amerika)
dikobraz (Afrika, jih Eurasie)
jaguár (Amerika)
ježura (Austrálie)
kapustňák (Antily, západní Afrika)
klokan (Austrálie)
koza (Eurasie)
králík americký
kulan (od Íránu po Tibet)
lenochod (Jižní Amerika)
liška (Eurasie, Severní Amerika)
moroň (Indický oceán)
muflon (Sardinie, Korsika)
onager (Persie, Afgánistán, Turkeistán)
orangutan (Borneo, Sumatra)
pekari (Amerika)
tuleň (severní polokoule)
vlk (Eurasie, Severní Amerika)

To byli savci Lincolnova ostrova. Žili tu i ptáci: albatros, bažant americký, bažant horský, čírka, různé druhy holubů, chaluha velká, kabie, kachna divoká a kachna lžičák, kukura, ledňáček, leskovec, lyrochvost, papoušci, pelikán, racek chechtavý, slípka vodní, sluka, stepokur, straka, tetřívěk, tučňák a vrána.

Čtenář si může vyhledat hnízdiště jednotlivých ptáků – jsou rozeseta po nejrůznějších kontinentech.

Také flóra je rozmanitá: akácie, bazalka, blahovičník, borovice, bukvice, cedr australský, crejimba, deodar, dračinec, eben, gumovník, hořčice, chlebovník, ibišek, jedle Douglasova, jilm, kasuárník, meduňka, rozmarýna, ředkev, řeřicha, špenát a konečně i tabák, k velké radosti námořníka Pencroffa a orangutana Jupa, obou silných kuřáků.

Geologické složení ostrova bylo roztodivné. Cyrus Smith poznal na první pohled, že Lincolnův ostrov je sopečného původu. Nicméně ostrov byl převážně žulový (a v žulovém masívu byly rozsáhlé krasové jevy). Nemův Nautilus kotvil v ohromném čedičovém dómu. Na ostrově byla vrstva ornice metr silná a kolonisté tam našli povrchové ložisko kamenného uhlí. Sotvakde jinde na světě najdeme podobnou geologickou lokalitu.

Z hlediska přírodovědného je Lincolnův ostrov větší zázrak než ponorka Nautilus, letadlo Albatros a ponorkové letadlo Epouvanta dohromady.

Byl Verne opravdu takový ignorant, že považoval tučňáka a orangutana za sousedy klokana? Nezaslouží si, abychom mu napsali do notesu pětku z přírodopisu? A co horšího, není to jeho první přírodovědný poklesek! Už jeho druhý román, *DOBRODRUŽSTVÍ KAPITÁNA HATTERASA*, vyvolal hněv školometů.

V závěru tohoto románu kapitán Hatteras a jeho soudruzi dorazí až na severní točnu a k svému úžasu zjistí, že v průsečíku

tří set šedesáti poledníků je jícen čertovsky činné sopky. Šlehají z něho plameny, vyletují kameny, valí se láva. Výprava se proto může dostat jen do vzdálenosti několika desítek metrů geometricky přesné točny... Kapitán Hatteras nemůže ohmatat vlastníma rukama místo, kudy prochází zemská osa.

Že nemůže? Tento muž nezná pojem nemožnost. Nedbá plamenů, nedbá lávy a vrhne se do jícnu sopky, aby navzdory všemu dosáhl cíle cesty!

Tiskařská čern nestačila ještě pořádně uschnout a na Verna a jeho nakladatele Hetzela se snesly první výčitky: *Journal d'éducation*, kde román poprvé vyšel, se prý zpronevěřil svému úkolu „poučovat zábavnou formou“, a co horšího: mate děti. Jak někdo může v druhé polovině osvíceného devatenáctého století hájit pavědeckou teorii, že na severním pólu je volné, ledem nekryté moře, uprostřed něho ostrov a na ostrově činná sopka! Vždyť je to nesmysl a ve vědě zrovna kacírství...

Anebo to je zcela prostě – žert. Verne napsal román, nikoli příručku o klimatických poměrech Arktidy. Jako dramatik musel vyřešit závažný problém: co udělá kapitán Hatteras, až se dostane na severní točnu? Má zajásat, zapíchnout do sněhu britskou vlajku, otočit se na podpatku a jít domů?

Verne dobře věděl, že na pólu nemůže být ani volné moře, ani činná sopka. Umístil na pól ohnivý vulkán výhradně z dramatických důvodů. Víme, že původně měl v úmyslu zahubit Hatterasa v jícnu sopky, ale úzkostlivý Hetzel mu v tom zabránil. Shodli se na kompromisu, nebo jak říkáme my Češi, skončilo to „plichtou“. Hatteras v sopce nezahynul, ale zešilel. Motiv šílenství v budoucnu Vernovi pomohl nejednou z fabulačních nesnází...

Závěrečná zápleтка *DOBRODRUŽSTVÍ KAPITÁNA HATTERASA* je pro Verna typická. Je současně dramatická a současně má prvky

humoru: copak to není černá komika, když se polárníci po tolika smrtelných nebezpečích dostanou k úpatí sopky a nemohou dál? Naprosto tu nejde o vědecký omyl, ale o žert zvláštního druhu: nazvěme ho *učencovým žertem*.

Je ironické, že se Verne svým objevem principu zvaného *učencův žert* zpronevěřil zásadě, již sám stanovil v eseji o díle Edgara Allana Poea, že se autor totiž musí věrně držet vědeckých a technických faktů. V *DOBRODRUŽSTVÍ KAPITÁNA HATTERASA* užil *učencova žertu* poprvé a zdaleka ne naposled. Napříště nikdy nezaváhal a porušil jakoukoli vědeckou nebo technickou pravdu v zájmu dramatu. Odhodil mladické iluze o „vědeckém románu“, realizované v chatrných povídkách *PRVNÍ NÁMOŘNÍ MEXICKÉ LODI* a *DRAMA VE VZDUCHU*, a ozval se v něm autor humoresek – *ZLOMENÁ STÉBLA*, *PÁN ZE ŠIMPANZŮ* a *JEDENÁCT DNÍ OBLÉHÁNÍ*. V tomto smyslu je román *DOBRODRUŽSTVÍ KAPITÁNA HATTERASA* klíčový, neboť nám umožňuje pochopit důležité stránky *PODIVUHODNÝCH CEST*, pochopit způsob, jakým Verne skloubil tři protichůdné autorské principy – vědecký, dramatický a humoristický. Učencův žert je jejich syntéza.

Z tohoto zorného úhlu snadno vysvětlíme onu zdánlivou blamáž románu *TAJUPLNÝ OSTROV*: je vysvětlena Pencroffovými slovy, že Lincolnův ostrov je ráj pro trosečníky. Ano, to je *učencův žert*: stvoříme ráj pro trosečníky bez ohledu na strohá fakta, umístíme do něho hrdiny příběhu a uvidíme, jak si budou počínat!

Ne všechny omyly Julese Verna můžeme ovšem vysvětlit *učencovým žertem*. Sotva bychom obstáli, kdybychom jím vysvětlovali slavný omyl z románu *ZE ZEMĚ NA MĚSÍC*.

Podstatu tohoto omylu poprvé v české literatuře objasnil nadšený astronomický pracovník J. Sadil v doslovu k Vernovu románu, vydanému Mladou frontou v roce 1956. Ve svém podrobném roz-

boru vychází z faktu, že lidský organismus snese mezní zrychlení 40 metrů za sekundu bez úhony a při zrychlení větším než 100 metrů za sekundu nevyhnutelně zahyne. Dále píše:

„Vernova Kolumbiada měla hlaveň dlouhou 270 m. Aby náboj, který byl z ní vystřelen, dosáhl při opuštění hlavně rychlosti potřebné k překonání zemské přitažlivosti (11,2 km za vteřinu), musel by v době asi 0,04 vteřiny, během níž by trval let projektilu hlavní, obdržet zrychlení téměř 300 km za vteřinu. Toto zrychlení by nejen *naráz* zabilo, ale doslova rozmačkalo na kaši lidskou posádku... Člověk o průměrné váze 70 kg by byl tlačен na dno silou asi 22 400 000 kg! Aby náboj dosáhl potřebné rychlosti při snesitelném urychlení asi 30 m za vteřinu, musela by být dělová hlaveň dlouhá nikoliv 270 m, nýbrž 2000 km!“

Ale to není jediný Vernův omyl. Podcenil vliv odporu vzduchu. Střela, jak píše, proletí atmosférou za pět vteřin „a to je doba dost krátká, aby bylo lze považovat odpor prostředí za významný...“

Sadil dovozuje, že náboj dosáhl druhé kosmické rychlosti 12 km za sekundu už před ústím hlavně. Zhuštění vzduchu před ním by bylo uvnitř hlavně tak silné, že by se tlak vzduchu téměř vyrovnal tlaku rozpínajících se plynů za projektilem. Hliníkový náboj by tedy byl rozdrcen dvěma strašnými silami, vyletěl by z ústí hlavně, na chvilku by utkvěl v prostoru a dopadl by na zem v bezprostřední blízkosti Kolumbiady. A ještě jeden drobný detail – autor výpočtů profesor Garcet při určení úhlové vzdálenosti Měsíce v okamžiku výstřelu nevzal v úvahu vliv zemské rotace, tvar zemského tělesa, přitažlivost Slunce a další prvky. Jak píše J. Sadil, úhel 64° a doba letu 97 hodin, 13 minut a 20 sekund jsou čísla „zcela nezaručená“. Sadil ovšem psal svůj rozbor ještě před začátkem „kosmického věku“ a posuzoval možnost cesty na Měsíc skepticky. Vernův (a Garcetův) časový údaj není tak „nezaručený“, jak se český astronom domníval.

Skutečný let Columbie na Měsíc trval 102 hodiny, přesně o 5 hodin, 32 minuty a 20 vteřin déle, než uvedl Verne. Výpočet byl tedy „zaručený“ na 95 %.

Další omyl: vernovští kosmonauti se dostali do stavu beztlíže. Autor se však domníval, že tento stav nastane teprve na hranici přitažlivosti Země a Měsíce, zatímco ve skutečnosti tento stav nastává už na začátku kosmického putování, jak jsme toho byli ostatně často svědky na obrazovkách televizorů při přenosech z kosmu. Víme také, že by si hrdinové sotva mohli pozemským způsobem připít sklenicí vína, protože tekutiny se tříští v malé kuličky a nešťastníci by museli své víno honit po celé kabině. Vypuzení mrtvého psa Satelita z kabiny by skončilo tragicky. Sotva by totiž otevřeli okénko, vzduch by vyrazil ven a rozmetal kabinu.

To už máme pěkný ranec omylů. Můžeme je komentovat jinými slovy, než že „Verne to ve své době nemohl vědět“? Domnívám se, že ano. Verne to totiž věděl velmi dobře.

Svědčí o tom důmyslné technické zařízení, jež umístil na dno střely. Je to hydraulický tlumič, v jehož principu nedozírně překonal svou dobu, neboť předpokládal, že voda rozdrťí dřevěné přepážky tlumiče. Doslova jde o moderní pojem „deformační zóny“ a na stejném principu jsou konstruovány některé typy bezpečnostních nárazníků automobilů. Jeho prozíravost je neuvěřitelná, protože teprve současná „společnost hojnosti“ se v druhé polovině 20. století naučila přezírat hodnotu pouhých předmětů ve prospěch života. Logice technického myšlení Vernovy doby, a dokonce ještě několika následujících generací konstruktérů, by odpovídalo důkladné ocelové pero.

Verne si asi nedovedl spočítat, že kosmonauti by v okamžiku výstřelu vážili dvaadvacet tisíc tun. Jistě by je do střely posadil, i kdyby ho na tuto hrozivou cifru hodný strýc Garcet upozornil. Jak jinak by je dostal k Měsíci, když ne v dělovém náboji?

Už jsme se zmínili, že na začátku roku 1865 poslal svého hrdinu na Měsíc neúnavný Alexandre Dumas otec. Posadil ho na hřbet velkánského orla. Něco podobného by Verne nikdy neudělal (a skutečně to nikdy neudělal). Všechna jeho řešení musejí být vědecká a technická. Bezpochyby znal „kosmický projekt“ Cyrana z Bergeraku, který navrhl několik žertovných způsobů cesty na Měsíc. Uvádí mezi nimi i „raketový vůz“, ale navrhuje také přivázat si k pasu lahvičky s rosou a nechat se přitahovat silou Měsíce, anebo házet nad hlavu silné magnety, které vytáhnou oplechovaného kosmonauta až na Měsíc. V této souvislosti musela raketa Vernovi připadat jako dopravní prostředek nejen fantastický, ale nesmyslný, komický, nedůstojný hrdinů kosmického světa. Zato děla v jeho době existovala, takřka rok od roku se zvyšovala jejich ráže a dostřel. V roce 1898 vydal anglický spisovatel H. G. Wells svou slavnou *VÁLKU SVĚTŮ* o invazi Marťanů na Zem. Přestože Wellsova fantastika byla v mnoha ohledech volnější a odvážnější než fantastika Vernova, pro dopravu invazních oddílů z Marsu na Zem autor opět zvolil dělo, protože to bylo nejhodnověrnější technické zařízení té doby. A Verne? Kolumbiada připadala autorovi i čtenářům jako důstojný, reálný projekt. Tato její nesporná výhoda převážila v autorových úvahách eventuální námitky, co že se stane s kosmonauty v okamžiku výstřelu. Tyto námitky považoval za bezpodstatné podružnosti. Hlavní pozornost věnoval autor dramatu, s ohledem na drama volil technické prostředky a odmítal se zatěžovat detaily.

Tuto jeho metodu můžeme jasně pozorovat ve všech románech, kde použil elektriny k pohonu fantastických strojů, ponorek a letadel. Zvláště názorně je vidět právě v románech „leteckých“. O pohonu Albatrosu Verne píše:

„Robur nepoužil k pohonu vrtulí ani parního stroje, ani stlačeného vzduchu, ani výbušného motoru. Sloužila mu elektřina, která

se jednou stane duší průmyslu. Neměl však žádné stroje na výrobu elektřiny. Používal jen článků a akumulátorů. Prvky, z nichž byly sestaveny, zůstaly Roburovým tajemstvím. Jeho články měly neuvěřitelnou elektromotorickou sílu, jeho kyseliny téměř absolutně vzdorovaly vypařování a tuhnutí, jeho akumulátory daleko předstihly dosud známé výrobky.“

Můžeme se všetečně ptát, k čemu sloužily akumulátory, když byly na palubě články, ale to je vedlejší. Proč Verne neužil parního nebo výbušného stroje? Výhradně z důvodů dramatických, koncepčních: Albatros by už nebyl nezávislý na okolí. Musel by se zastavovat, čerpat benzín, eventuálně vodu a pevné palivo. Totéž platí o Nautilu. Pán vzduchu Robur a pán moře Nemo museli být volní, soběstační, ničím a nikým neomezovaní v pohybu po světě. Proto byly na palubě Nautila elektrické články, kde „sůl kuchyňská se rtutí tvoří amalgam, který nahrazuje zinek v Bunsenových člancích. Rtuť se nikdy nespotřebuje. Mizí jen sůl, čerpaná z moře. A solné články jsou mnohem silnější a jejich elektromotorická síla je dvakrát větší než síla článků zinkových,“ jak tvrdí kapitán Nemo profesoru Aronnaxovi.

Také Ker-Karajova ponorka v románu VYNÁLEZ ZKÁZY byla poháněna elektricky. Vypravěč příběhu inženýr Hart o tom říká:

„Na druhé straně (laguny) byla továrna na výrobu elektřiny. Když jsem šel kolem oken, zpozoroval jsem několik přístrojů nejnovější soustavy. Byly jednoduché a velmi dokonalé. Nebyly to parní stroje, které je nutno vytápět uhlím a které mají složitý mechanismus. Nikoli, jak jsem předvídal, byly to Voltovy sloupy neobyčejné síly, které dodávaly proud lampám v jeskyni a motorům v ponorce. Nepochybně sloužila elektřina i k rozmanitým domácím potřebám, k vytápění Bee-Hivu a k vaření a pečení jídla.“

Verne nebyl fanatikem elektřiny a elektrických článků. Když to bylo z dramatického hlediska možné, užil jiného prostředku. Tak například v románu *ZEMÍ ŠELEM* se vyskytuje podivuhodný dopravní prostředek – mechanický slon. Inženýr Banks ho postavil pro rádžu bhútanského, aby ho vozil po cestičkách v parku. Protože orientální monarcha se nemusel skrývat jako rebelové Robur a Nemo nebo zločinec Ker-Karaje, inženýr Banks použil bez rozpaků obyčejného parního stroje. Elektrické články jako zdroj energie Verne opustil v románu *PLUJÍCÍ OSTROV*. Standard-Island je poháněn elektromotory o síle deseti milionů koňských sil, ale protože ostrov je pět kilometrů široký a sedm kilometrů dlouhý, měl Verne dost místa k vybudování dvou klasických elektráren. Proč tu nebyly „Voltový sloupy nejnovější soustavy“ nebo tolik opěvované „články na bázi kuchyňské soli“? Dramatická stavba románu tyto technické hokuspokusy totiž nepotřebovala.

Kterékoliv setkání s technickými vymoženostmi na stránkách *PODIVUHODNÝCH CEST* nám znovu připomíná, že Verne nebyl technik, ale básník. Technika ho přitahovala jako plod lidského ducha, nikoli jako výsledek tvrdé a pramálo romantické práce. Na každém vynálezu, ať už fantastickém, nebo reálném, zajímal ho vynálezcův nápad a takřka vůbec se nestaral o klopotnou dřinu, která vede k realizaci každého nápadu. Při podrobnějším studiu jeho románů nás dojíká, jak nápadně se vyhýbá popisu výroby strojů. Za krásný příklad slouží stavba Nautila. Kapitán Nemo o tom říká:

„Kýl byl vyroben v závodech Creusot ve Francii, šroubový hřídel u Pena a spol. v Londýně, ocelové pláty na trup u Learda v Liverpoolu, šroub u Scotta v Glasgově. Nádrže zhotovila firma Cail a spol. v Paříži, stroje Krupp v Německu, čelní ostruhu švédské

továrny v Motale, přesné přístroje bratři Hartové v New Yorku a tak dále. Každý dodavatel dostal plány pod jiným jménem.“

„Ale vyrobené části bylo nutno spojit,“ namítl jsem.

„Pane profesore, zřídil jsem dílnu na opuštěném ostrově v Tichém oceánu. Tam jsem s dělníky, svými přáteli a žáky postavil svůj Nautilus. Po skončení stavby jsem všechny stopy na ostrově zničil ohněm. Mohl jsem ostrov také prostě vyhodit do vzduchu, kdybych chtěl.“

Na jiném opuštěném ostrově bylo postaveno letadlo Albatros.

„Byl to ostrov ztracený v nesmírnosti Tichého oceánu mezi rovníkem a obratníkem Raka... Na ostrově X měl Robur množství prostředků, tam si postavil dílny a tam své letadlo stavěl. Tam je mohl i opravovat a zdokonalovat.“

Inženýr Banks v románu *ZEMÍ ŠELEM* vypravuje o výrobě mechanického slona:

„Jak víte, mechanikou lze provést skoro vše... Tento stroj – můžete jej nazvat velkou hračkou – stál mne nejednu bezesnou noc, takže můj rádža, který nemohl udržet na uzdě svou netrpělivost a skoro neustále se zdržoval v mé dílně, zemřel dříve, než poslední úder strojníkova kladiva upravil jeho stroj tak, aby mohl počítí svou cestu krajem.“

O výrobě Epouvanty víme jen to, že ji Robur postavil v kráteru vyhaslé sopky Great Eyry, podobně jako Ker-Karaje stavěl svou ponorku v kráteru Back Cupu. Vůbec už nevíme, kde postavil „nový hrabě Monte Christo“, doktor Antekirt, své torpédovky typu Elekrika.

Jen ve dvou románech najdeme pečlivý popis technologie, v románu *ZE ZEMĚ NA MĚSÍC* z roku 1865 a v *OCELOVÉM MĚSTĚ* z roku 1879. Nikde jinde nemáme příležitost pozorovat Vernův vztah k technice tak jasně jako právě zde, ovšem s tou výhradou, že v *OCELOVÉM MĚSTĚ* Verne jen redigoval a doplňoval Groussettův-Lau-

rieho původní text. V obou románech najdeme popis výroby děl, jednak je to „montážní pás“ ve Stahlstadtu profesora Schultzeho, jednak odlévání Kolumbiady, která měla vystřelit kosmonauty na Měsíc.

Románový Stahlstadt je tovární komplex, údajně vybavený technickými novinkami. To tvrdí autor, když píše o zdejších ocelárnách, že ve všem všudy předčí Kruppovy závody v Essenu.

První „novinka“, kterou nám předvede, je pudlovací pec, což je zařízení, které bylo ve Vernově době staré sto let. Od roku 1784 se v pudlovacích pecích vyráběla takzvaná svářková ocel přesně stejným způsobem, jaký popisuje Verne: zvlášť vycvičení dělníci-pudlaři zpracovávali ručně kovové „těsto“. Devatenácté století nahradilo pudlaře strojním zařízením. Profesor Schultze tedy přinejmenším zaspal dobu, když nechal u pudlovacích pecí lidi.

Co vidíme dál v „hypermoderní“ továrně Schultzově?

„Proti každé peci stálo parní kladivo, uváděné do pohybu párou ze svislého parního kotle, který byl umístěn přímo v komíně.“

Jde o takzvaný Nasmythův buchar, patentovaný roku 1842. Parní stroj ovšem nebyl umístěn „v komíně“, ale v horní části bucharu. Stroj je vyobrazen na ilustraci kreslíře Benetta. Jules Verne se v tomto okamžiku dopustil dalšího přehmatu – plete dohromady dva způsoby výroby oceli – pudlování a kování: „Kladivo vytrvalým buzením zbavovalo houbovité kov všech nečistot, které v něm zůstaly,“ píše doslova.

Hrdina románu Marcel Brukmann přešel ze sektoru K do dalšího sektoru O, do slévárny. Táž ocel, která v sektoru K byla z nepochopitelných důvodů vyrobena pudlováním a pak znovu kováním, zpracovává se v sektoru O potřetí, takzvanou kelímkovou metodou.

Tohoto výrobního způsobu se používá dodnes při výrobě malého množství materiálu zvláštních vlastností. Kelímky jsou ne-

prodyšně uzavřené (takže slévač nemůže „železnou tyčí kontrolovat teplotu taveniny v kelímcích“, jak se to dělo ve Stahlstadtu). Průmyslovou výrobu oceli v kelímcích zavedl Bedřich Krupp ve čtyřicátých letech 19. století. Jeho syn Alfred předvedl roku 1851 na Světové výstavě v Londýně dvoutunový ocelový blok.

Ve Stahlstadtu se však vyráběly bloky stotunové. K tomu by bylo nutno použít opravdu kvalitativně modernějšího výrobního způsobu. Ve Vernově době to byl Bessemerův konvertor, vynalezený roku 1856, anebo Siemensova-Martinova pec, zavedená do praxe koncem šedesátých let 19. století. Obě novinky umožnily zpracovávat velká množství oceli a ve zdokonalené podobě se používají dodnes. Z popisu Stahlstadtu je jasné, že Verne výrobu oceli studoval: jinak by nemohl vědět o pudlování, kelímkové oceli, kadlubech a pohyblivých jeřábech. Při svém studiu nutně musel přijít i na moderní výrobní metody. Proč se tedy v popisu ocelárny dopouštěl jednoho anachronismu za druhým? Nelze to vysvětlit jinak, než že i tentokrát jde o učencův žert. Psal o pudlování, protože mu dalo příležitost k barvitému popisu Marcela Brukmanna při práci:

„Svlékl kabát i lněnou košili a obnažil tím atletické tělo, na kterém se rýsovaly všechny svaly. Chopil se háku jednoho z pudlařů a dal se do práce.“ A tak dále a tak dále, až čtenář dojde k závěru, že Marcel Brukmann je obdivuhodný chlapík. A právě to byl autorův záměr! Taková Bessemerova „hruška“ je pěkný, moderní stroj, ale nic obecně zajímavého na ní není vidět. Zato parní buchar a „průmysloví těžkooděnci“ ve vysokých botách, chránění plechovými nárameníky a kovovou maskou proti žáru, dráždili obraznost Julese Verna i jeho čtenářů.

Se stejným přístupem k technice se setkáme v románu *ZE ZEMĚ NA MĚSÍC* při popisu odlévání Kolumbiady. Schůze Gun-clubu rozhodla vyrobit dělo ze šedé litiny. Proč?

„Tento kov je vskutku pevnější, tažnější, kujnější... (než jiné materiály), je zvláště vhodný k výrobě odlitků vystavených velkému tlaku, jako jsou děla, válce parních strojů, hydraulické lisy atd.“

Nuže, toto je čirý nesmysl. Základní vlastnost litiny je křehkost a nelze ji zpracovávat kováním. „Tažná litina“ je stejný protimluv jako horká zmrzlina. Ale budiž... čtěme dále. Brzy se ukáže, proč autor volil litinu!

Postavil kolem štoly budoucí Kolumbiady dvanáct set pecí a v poledne zazněla rána z děla a prořala vzduch svým plavým bleskem. Dvanáct set odpichů se najednou otevřelo a dvanáct set ohnivých hadů se plazilo k ústřední jímce, prstenec po prstenci. Tam se vrhli se strašlivým rachotem do hloubky devíti set stop.

Byla to vzrušující a nádherná podívaná... Divoch, bloudící kdesi za hranicemi obzoru, by si byl mohl pomyslet, že uprostřed Floridy vznikla nová sopka, a přece to nebyl ani výbuch, ani vzdušný vír, ani zápas živlů, ani žádný jiný ze strašlivých úkazů, které umí předvést příroda! Nikoliv! Člověk sám vytvořil tyto červenavé páry, tyto obrovité plameny hodné sopky, tyto dunivé záchvěvy podobné otřesům zemětřesení, tento ryk, soupeřící s burácením uragánů a bouří, a jeho ruka vrhla do propasti, kterou sama vytvořila, celou Niagaru roztaveného kovu.

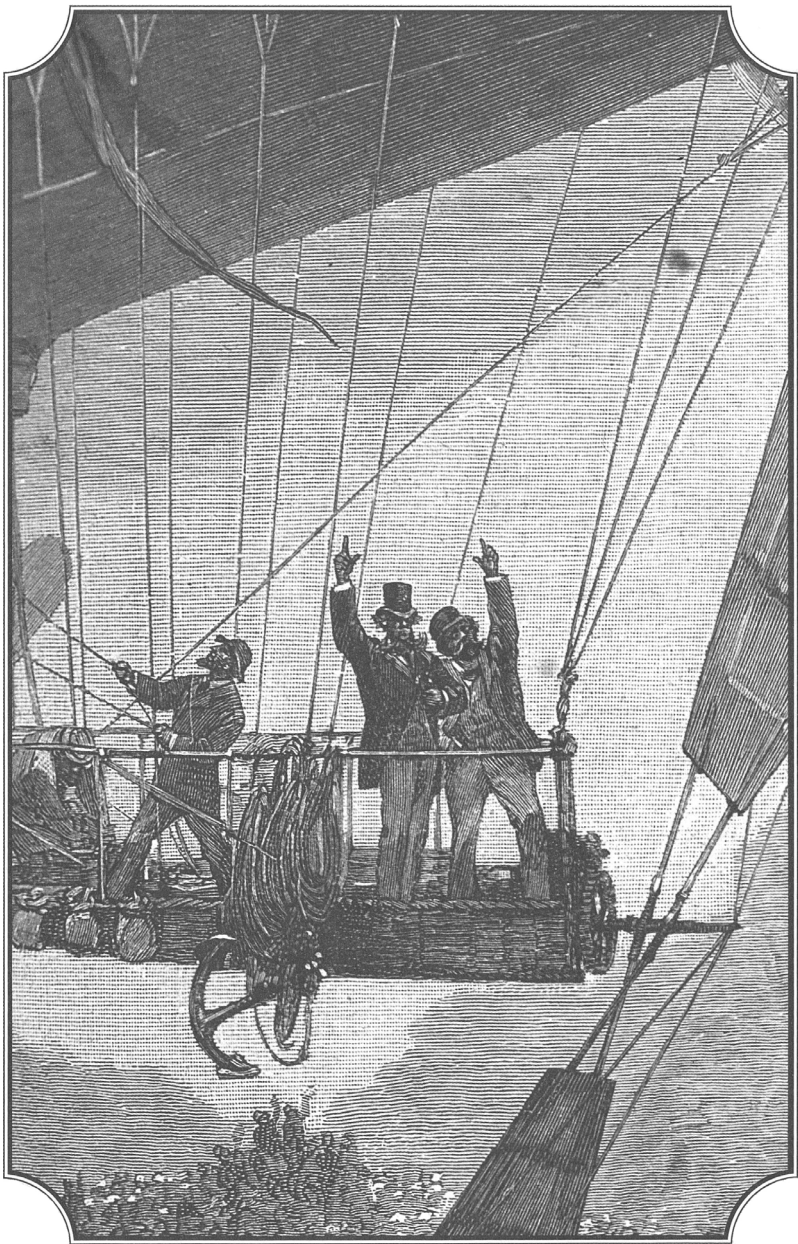
Jen proto se zpronevěřil technické realitě, aby mohl napsat tuto pyšnou apoteózu vítězství lidské myšlenky nad přírodou a barbarstvím. Verne dal na mnoha místech *PODIVUHODNÝCH CEST* najevo, že se vyzná v balistice a že studoval i stavbu děl. Věděl dobře, z čeho se děla vyrábějí a že šedá litina nebyla, není a nebude nikdy používána k výrobě dělových hlavních. Kdyby však použil „reálného“ způsobu výroby děla, nemohl by popsat „Niagaru roztaveného kovu“.

V našich úvahách jsme došli až na kluzký led: kdokoli by nás mohl osočit, že poukazem na *učencův žert* a básnický záměr můžeme vysvětlit a omluvit jakýkoli přehmat, jakoukoli chybu. Jako protiargument jsme si na závěr schovali příklad omylu podivného a nevysvětlitelného.

Jules Verne byl přesvědčen, že čistý kyslík působí na lidský organismus jako rozjařující droga. Zmiňuje se o tom na několika místech, například v druhé části románu *ZE ZEMĚ NA MĚSÍC*, a co víc, tento omyl si zvolil za námět humoristické novely *DOKTOR OX*. V tomto případě nejde o *učencův žert*: když totiž Verne použil této specifické tvůrčí metody, zdánlivě se opíral o fakta a pouze je posouval do nereálné roviny. Tak například čtenář věděl o existenci akumulátorů, věděl o projektu helikoptéry, věděl o vrtulích a elektromotorech. Verne tyto faktické prvky skloubil dohromady. Ale čistý kyslík nikoho nerozjaří (připomeňme si například, že na palubě amerických kosmických těles s lidskou posádkou je čistě kyslíková atmosféra), a tím méně může čistý kyslík „hořet“ v plynových lampách, jak se to děje v novele *DOKTOR OX*.

Tak jsme konečně vyštouřali v celém tom velikém díle jednu nespornou chybu (když nebudeme hnidopišsky pátrat po detailních omylech a nepřesnostech, které se v *PODIVUHODNÝCH CESTÁCH* tu a tam vyskytnou). Postavíme snad proto *DOKTORA OXE* na pranýř, vyřadíme tu knížku z knihovny?

Ani nápad! *DOKTOR OX* je svěží a zábavná novela, jakkoli je zápletka s kyslíkem sebevíc postavená na hlavu...

Šrafovaný svět

Sláva Julese Verna je spojována s jeho fantazií, je pokládán za zakladatele literárního žánru science fiction. Věnoval však tomuto žánru jen třetinu svých románů, zatímco dvě třetiny díla tvoří romány cestopisné, jak ostatně napovídá souhrnný název *PODIVU-HODNÉ CESTY*. Mezi romány cestopisnými a vědeckotechnickými není ostrý rozdíl, protože oba směry jsou prodchnuty stejným tvůrčím principem: kde byla technika prostředkem k rozvinutí dramatu v románu fantastickém, v románu cestopisném slouží k témuž účelu celý svět, se svými rozmanitými reáliemi geografickými, přírodopisnými i národopisnými, ten svět jemně čárkovaný, šrafovaný a tečkovaný, jak ho známe z xylografických reprodukcí kreseb pánů Rouxe, Rioua, Benetta, Férrata, Neuville a dalších.

Poselství Julese Verna se nám nepodaří rozluštit, dokud se důkladněji neseznámíme s jeho šrafovaným světem, kde vládnou, jak se zdá, poněkud jiné zákony a zásady, než jaké známe ve světě našem, i než jaké znali Vernovi současníci.

Už na první pohled shledáme, že šrafovaný svět je velmi nebezpečné místo. Na poutníka tu čekají dva úhlavní nepřátelé – pevnina a moře. Další nebezpečí je nutno čekat od větru, deště a sucha, dále pak od ptáků, savců, obojživelníků, plazů a ryb, od elektrických výbojů, kosmických těles, ledu, ohně, a hlavně a především od lidské zloby. Žádná pojišťovna by neměla pojistit vernovskou loď, leda pod podmínkou, že vklad se bude rovnat pojistné částce. Je totiž jen nepatrná naděje, že se loď vrátí do přístavu.

Ke své škodě se o tom přesvědčila pojišťovna Veritas, když pojistila Chancellor, „pěkný to trojstěžník o devíti stech tunách“.

Ať byl Chancellor sebezpečnější, šrafovaný svět s ním zatočil tak strašně, že hůř to snad ani nešlo. Anebo Macquarie, ubohý koráb z románu *DĚTI KAPITÁNA GRANTA*, na jehož palubu se poutníci uchýlili poté, kdy jim Ayrton ukradl Duncana! Nepřežil ani čtyřicet stran textu.

Šrafovaný svět je nebezpečný stejně u Hornova mysu jako na výletní trase u poklidného pobřeží severní Afriky. Tak například skupina turistů Thompsonovy cestovní kanceláře se vypravila na Azory na palubě parníku Seamew. Jen taktak se nešťastníci vyloďili na dunách Zeleného předhoří, a „jakmile pumpy přestaly pracovati, klesl Seamew rychle ke dnu,“ píše se v XXIII. kapitole románu *TRAMPOTY PÁNĚ THOMPSONOVY*. Ale to není všechno: dvě lodi za sebou přivede ke zničení kapitán Pik v tomto románu. Jednak Seamew, který zahyne sešlostí věkem a prostě se rozpadne, ale také Santa Mariu.

Také kapitán Hatteras pohřbil dvě lodi, brigu Forward a americkou loď Porpoise.

V *TAJUPLNÉM OSTROVĚ* kapitán Nemo torpéduje brigu Bystrý.

V románu *CHANCELLOR* se zmíněný trojstěžník potápí dlouho a důkladně a trosečníci jsou přivedeni téměř ke kanibalismu.

Dick Sand v *PATNÁCTILETÉM KAPITÁNOVI* obepluje Hornův mys a ztroskotá na pobřeží Angoly na palubě Poutníka.

V románu *PROTIVENSTVÍ ČÍŇANOVA V ČÍNĚ* (známé jako *O ŽIVOT*) se sice pohřební loď Samjepa nepotopí, ale z rakví vylezou piráti a Kinfo a jeho druzi se zachrání v nafukovacích přístrojích určených trosečníkům.

V románech *ARCHIPEL V PLAMENECH* a *MATYÁŠ SANDORF* pošle autor ke dnu několik méně významných lupičských plavidel, ale jádro loďstva zůstane nedotčeno.

Potopil trojstěžňovou geoletu Franklin a vypravil poté kapitánovu manželku paní Branicanovou do Austrálie hledat svého muže v románu *VPUSTINÁCHAUSTRALSKÝCH*. Zato obchodní koráb Doris se v románu *MALÝ DOBRÁČEK* zachrání, přestože má namále.

V románu *SEVER PROTI JIHU* potopí Virginie křižník federálního loďstva Kongres a vzápětí je rozstřílena obrněncem Monitor. Ale to nemůžeme přičítat na vrub Vernovi, neboť v tomto případě zaznamenal historickou událost.

Největší námořní katastrofa všech dob je zkáza Standard-Islandu v románu *PLUJÍCÍ OSTROV*. Pokud budeme toto plavidlo považovat za loď o rozměrech pětkrát sedm kilometrů, zůstane námořní neštěstí co do zničené tonáže dlouho nepřekonáno. Navíc, při srážce se Standard-Islandem se potopí britský parník Glen o 3 500 tunách.

V románu *VYNÁLEZ ZKÁZY* potopí Artigasovi piráti nejmenovaný trojstěžník a zničí také anglickou ponorku Sword. V závěru zahyne obrněná loď, ale také pirátská ponorka a pirátská jachta Ebba.

V románu *LEDOVÁ SFINGA* ztroskotá geoleta Halbrane na ledovci nedaleko jižní točny.

V románu *MAJÁK NA KONCI SVĚTA* ztroskotá na pobřeží ostrova Států geoleta Maule a trojstěžník Century.

Nu a jak vyplývá již z názvu, v románu *TROSEČNÍCI LODI JONATHAN* havaruje parník Jonathan a v *TROSEČNÍKOVI Z CYNTHIE* přijde na řadu Cynthie, ale také dvojstěžník Aljaška.

Jak patrně, na stránkách verneovek se potopí pěkná flotila lodí obchodních, výzkumných i válečných. A to v seznamu nejsou plavidla málo významná svou tonáží (jako Jeannetta z *BEZEJMENNÉ RODINY*) anebo ty koráby, které pluly v málo významných románech (například Alert z *CESTOVNÍCH STIPENDIÍ*).

Následující tabulka nás poučí o celkové tonáži:

Forward	170 t
Porpoise	(asi) 150 t
Macquarie	2 500 t
Bystrý	2 400 t
Repton	(asi) 500 t
Svatý Ennoch	550 t
Chancellor	900 t
Poutník	400 t
Franklin	900 t
Sword	7 t
Glen	3 500 t
křižník, patrně německý	2 500 t
pirátská ponorka	14 t
Ebba	100 t
Halbrane	(asi) 200 t
Maule	160 t
Century	500 t
Seamew	(asi) 300 t
Santa Maria	(asi) 200 t
Jonathan	3 500 t
Chrt	100 t
Cynthia	(asi) 300 t
<u>Aljaška</u>	<u>540 t</u>
celkem	20 391 t

Dvacet tisíc potopených tun, to je pěkný výkon. Za druhé světové války potopila průměrná německá ponorka asi osmnáct tisíc tun. Je sice pravda, že německé ponorky měly malou životnost,

kdežto Verne potápěl lodi více než čtyřicet let, ale v jeho době byly lodě menší a koneckonců nebyl s nikým ve válečném stavu.

Ve šrafovaném světě není bezpečno ani na zemi. Zdánlivě pevná půda může kdykoli vybuchnout, jako se to stalo s Lincolnovým ostrovem, Back Cupem nebo ostrovem Julia v románu *DOBRODRUŽNÁ ZÁVĚŤ*. Tato poslední katastrofa je pozoruhodná tím, že ji Verne převzal do šrafovaného světa ze světa skutečného: 28. června 1831 zmizel pod hladinou ostrov Julia, zvaný též Ferdinandea, Ilotham, Graham nebo Nerita. K smůle mistra Antifera uložili sem Kamylyk paša a kapitán Zoe poklad.

Dokonce i pevnina se může zachvět a pak „se celý masív řítí bez nárazů a otřesů, chvílemi se zase kymácel a kolébal podél propastí, do nichž padaly kusy hor, vytrhávající staleté stromy, jako paluba lodi zmítaná rozbouřeným mořem. A jako nějaká obrovská kosa srovnával ten letící masív všechny rohy východního svahu. Představme si jen sílu masy vážící několik miliard tun a řítící se stále rostoucí rychlostí v padesátistupňovém sklonu.“ Toto zemětřesení neboli „trembolore“ nastalo ve XIII. kapitole románu *DĚTI KAPITÁNA GRANTA*. Hrdinové tohoto románu jsou také ohroženi záplavou, podobně jako Dick Sand a paní Weldonová v *PATNÁCTILETÉM KAPITÁNOVI*. Zdánlivě pevná půda v románu *ZEMĚ KOŽEŠIN*, kde rostou staleté stromy, je ve skutečnosti pouhý ledovec. Zemětřesení ho oderve od pevniny a zažene i s trosečníky do vln Ledového oceánu, kde se postupně rozpouští trosečníkům pod nohama. Největší katastrofu Verne způsobil v povídce *VĚČNÝ ADAM*, která vybočuje z řady *PODIVUHODNÝCH CEST*: veškerá světová pevnina se propadla s celým lidstvem do moře a zachránila se jen posádka jedné jediné lodi. Její potomci zalidnili pevninu novou, která se vynořila na místě dnešního Atlantického oceánu.

Šrafovaný svět je bičován bouřemi nazývanými často exotickými jmény jako uragán, tajfun, samum, tornádo nebo chubasco. Bouře zastihne Michala Strogova na Uralu a zasype ho kusy ledu, velkými jako pěst. Cyklon zažene Roburův vrtulník Albatros bezmála až do jícnu sopky Erebus. Trosečníci lodí Jane a Halbrane v románu *LEDOVÁ SFINGA* podstoupí útrapy sněhové elektrické bouře a balón doktora Fergussona jen taktak unikne ohnivě bouři nad pralesy rovníkové Afriky. Uragán zanele balón inženýra Cyra Smithe a jeho druhů z obleženého Richmondu (Virginie, USA) na ostrov vzdálený jedenáct tisíc kilometrů.

V některých případech však živly zasáhnou blahodárně. Například škuner Chrt v románu *DVA ROKY PRÁZDNIN* bude v nejbližších vteřinách roztržštěn na útesech: „Najednou se tři sta metrů za lodí zvedla pěnivá hora. Byla to vlna náhlé zátopy nebo mořského přívalu, vysoká sedm metrů. Přiržtila se s prudkostí bouře, pokryla celou mělčinu u skalisek, zvedla Chrta a přenesla jej přes úskalí, takže se jich loď vůbec nedotkla.“

Lord Glernavan a jeho druzi v románu *DĚTI KAPITÁNA GRANTA* uvíznou na stromě uprostřed zaplavené pampy. Blesk zapálí strom a všude kolem plavou kajmani, „nejhroznější zvířata ze řádu plazů“. Ale Verne nenechá své hrdiny ani uhořet, ani sežrat: „V tom okamžiku se vrhla gigantická smršť na strom a ovinula ho svým vírem.“ Pro takovou smršť je maličkost sfouknout hořící strom a pro vernovské hrdiny není problém zabít ohromného kajmana, který se ve zlém úmyslu vyšplhal na kmen vyvráceného plovoucího kmene. Pouť šrafovaným světem pokračovala na plujícím kmenu stromu zvaného „ombu“.

Šrafovaný svět je obydlen litymi zvířaty, která často vedou útok v masovém měřítku.

Smečky vlků napadnou lorda Glernavana, kolonisty Lincolnova ostrova a vozík komedianta Césara Cascabela v románu *OCEÁNEM NA KŘE LEDOVÉ*. Kombinovaná smečka lvů, pardálů, tygrů a hyen přepadne Will-Tree, obydlí hrdinů románu *ŠKOLA ROBINZONŮ*, tygří komando ohrožuje parního slona v *ZEMI ŠELEM*. Masové útoky ledních medvědů prožili a přežili hrdinové příběhů *ZIMOVÁNÍ V LEDOVÉM MOŘI*, *DOBRODRUŽSTVÍ KAPITÁNA HATTERASA* a *ZEMĚ KOŽEŠIN*. Smečka dravců přepadne *PLUJÍCÍ OSTROV*. Nautilus je vážně ohrožen skupinou chobotnic a balón doktora Fergussona je bezmála rozklován supy. V této situaci se hrdinný Joe vrhne do vln Čadského jezera a potom na břehu, když nocuje na stromě, je přepaden chameleóny a hady. Krokodýlové napadnou v hojném počtu astronoma Pulkovské hvězdárny Mikuláše Palandera v románu *DOBRODRUŽSTVÍ TŘÍ RUSŮ A TŘÍ ANGLIČANŮ*. Obrovské stádo zdivočelých slonů chce rozdupat hrdiny románů *VES VE VZDUCHU* a *ZEMÍ ŠELEM*, stejný úmysl mají želvy v románě *NA VLNÁCH ORINOKA* a v románě *V PUSTINÁCH AUSTRALSKÝCH* jsou cestovatelé ohroženi „skutečnou smrští“ šílených ovcí.

Tento stručný a zdaleka nikoli úplný přehled útrap může v neinformovaném čtenáři vyvolat dojem, že šrafovaný svět je jakési panoptikum hrůzy, kde neteče jiná tekutina než krev a kde se neozývá nic jiného než střelba, mručení šelem a praskot požárů. To by byl dojem dokonale falešný. Pro šrafovaný svět nejsou typické jen katastrofy, ale ve stejné míře i strnulý, důstojný klid, prostoupený atmosférou učebnicové nudy.

Poměrně snadno jsme sestavili přehledné tabulky lodních katastrof a dalších dramatických situací. Jak ale vyjádřit úctyhodnou nudu, která vane snad z každé druhé stránky *PODIVUHODNÝCH CEST*?

Jasnější představu o poměru dramatických a klidných pasáží nám dají původní ilustrace. Jsou právem považovány za integrální součást *PODIVUHODNÝCH CEST*, přestože bylo mnoho pokusů (více či méně zdařilých) ilustrovat Vernovy romány jinak.

Tak například román *ZEMÍ ŠELEM* vyšel v prvním Vilímkově vydání doprovázen 66 ilustracemi L. Benetta. Je to román mimořádně dramatický a napínavý, z exotického prostředí Indie z doby po krvavém potlačení vzpoury sipáhíů. Pouhých 34 obrázků znázorňuje dramatickou situaci, jako například: *Vrah zvedl svou oběť do výše... (str. 14)*. V další skupině devíti obrázků nenajdeme žádnou dramatickou situaci, ale jsou tu znázorněny osoby hrdinům nepřátelské, jako například zrádný fakír na obrázku... *vábili plazy svým zaklínáním... (str. 156)*. Na zbylých 23 obrázcích je zachycena idyla ve stylu... *zapálili jsme si doutníky... (str. 75)*. Věřu, v románech Julese Verna je vždycky dost času zapálit si doutníček, pohodlně se opřít o opěradlo židle nebo lépe křesílka, přehodit nohu přes nohu a hledět z okna, kde... *opojený zrak vidí všechny jednotlivosti panorámatu... (str. 192)*. Jules Verne se nikdy nepachtil od jedné dramatické situace ke druhé. Nikdy se nebál své čtenáře nudit ať už vědeckými rozklady, nebo popisem krajinných či architektonických pozoruhodností. V každém románu pečlivě zachytil výsledky svého studia a na stránky *PODIVUHODNÝCH CEST* přestěhoval velkou část obsahu své kartotéky o dvaceti tisících heslech. Tyto klidné, a nebojme se říci přímo nudné pasáže, nejsou výsledkem selhání Vernovy fantazie, nejsou zaviněny nedostatkem nápadů. Autor jimi sledoval zcela vyhraněný záměr: vyvolat podmanivý pocit reálnosti.

Učebnice je nudná, ale příšerně reálná. Nad jejími stránkami nemáme pochybnosti, zda se snad obsah neodchyluje od skutečnosti. Zvykli jsme si na symbiotickou spojitost nudy a reálnosti

do té míry, že často přijímáme s nedůvěrou pokusy spojit výchovu a poučení se zábavou. To Verne dobře věděl a uložil do základů každého románu náležité množství nudy, aby sloužila jako pevný betonový podklad dramatické stavbě příběhu.

Z hlediska spisovatelského řemesla to byla tak trochu hra s ohněm. Špatný odhad míry může způsobit zkázu příběhu: tak například román *NA VLNÁCH ORINOKA* se takřka utopil v bažině nudy, zatímco v *TAJEMNÉM HRADU V KARPATECH* se nepodařilo vyvolat iluzi reality a román připomíná pouťový barvotisk.

Prvek nudy ve šrafovaném světě však neslouží jako šedivé pozadí, na němž pak vynikne barvitě drama: zásadním způsobem ovlivňuje prvky dramatické. Verne totiž dobře věděl, že nemůže kombinovat atmosféru učebnic s ovzduším bezuzdné fantazie. Inspiraci k dramatickým pasážím proto čerpal – také v učebnicích. Žádný zálud říše živé ani neživé si nevymyslel. Opíral se vždycky o svědectví důvěryhodných osob, přírodovědců a cestovatelů. V jeho kartotéce byly stovky, ba tisíce záznamů o konfliktech člověka s přírodou. Můžeme se podívat do Brehma a najdeme tam souboje lidí s ledními medvědy nebo lvími smečkami, anebo případ, kdy kondor vynesl do výše neznámého pasáčka...

Je nutno si uvědomit, že dobrodružný literární žánr oplývá neznámými krajinami a civilizacemi, podivuhodnými kmeny, záhadnými zvířaty. Zejména v hlubinách moře a v nitru džungle se skrývá bezpočet podobných záhad. S kolika potomky starých Mayů, Atlantídanů nebo dokonce Římanů jsme se setkali na stránkách dobrodružných románů, vždyť ani takový autor, jako byl Jack London, se nevyvaroval například pavouků velkých jako tele!

Vernův šrafovaný svět nic podobného nezná. Diluviální fauna a flóra v románu *DO STŘEDU ZEMĚ* a primitivní kmen lidoopů v románu *VES VE VZDUCHU* jsou výjimky ospravedlnitelné jako

učencův žert: Verne zde nepovolil uzdu své fantazii, naopak, opíral se o tehdy platné vědecké teorie z oboru paleontologie v prvním případě a lingvistiky v případě druhém.

Ve dvou případech se dostal až na samu hranici přírodovědné fantastiky, zcela záměrně, a podařilo se mu uniknout z nástrahy, kterou sám sobě položil.

V románě *ZÁHADNÉ DOBRODRUŽSTVÍ VELRYBÁŘSKÉ LODI*, což je moderní název románu původně nazvaného *PŘÍBĚHY JANA MARIE CABIDOULINA*, zvolil Verne za základní motiv námořnickou báji o mořském hadu, který ohrožuje a někdy i ničí námořní lodě. Za záhadných okolností zahyne velrybářská loď Repton a druhá loď, Svatý Ennoch, prožije neméně záhadnou příhodu, když uvázne na podivném skalisku, skrytém pod hladinou, které se vzápětí dá do pohybu: „Svatý Ennoch plul tak šílenou rychlostí, že kdyby mužstvo na palubě stálo, byl by je tlak vzduchu porazil.“ Ale Verne je ve svém učencově žertu důsledný. Nechá otevřenou otázku, zda to opravdu byl netvor, „napůl chobotnice, napůl mořský had“, anebo zda, šlo o „náhlé vzdutí vod, způsobené podmořským otřesem, nekonečně silnou tajfunovou vlnu“, nebo o cokoli jiného, vědecky ospravedlnitelného.

Zajímavý je i druhý případ, který musel tvůrčím způsobem rozřešit v románu *LEDOVÁ SFINGA*. Jak víme, byl tu původně nedokončený příběh Edgara Allana Poea *DOBRODRUŽSTVÍ ARTHURA GORDONA PYMA*, kterého se Verne chopil, aby ho dokončil. Americký autor zavedl svého hrdinu na fantastický ostrov Tsalal poblíž jižní točny, který přímo oplýval přírodními unikáty. Co si měl Verne počít, když zdědil zvíře dlouhé asi metr, vysoké deset centimetrů, se čtyřma krátkýma nožkama a drápy korálové barvy, které mělo tělo bílé a hedvábně lesklé, hlavu kočičí, čumák krysí, uši psí a zuby sytě červené? Na ostrově Tsalal byly nevídané stro-

my a byliny, skály neznámého složení a zázračné potoky, v nichž proudila neprůhledná tekutina, podobná roztoku arabské gumy, se zřetelnými žilami různých barev, podobnými měňavému hedvábí. Jejich soudržnost byla tak malá, že se nespojily, když byly protaty nožem. Byli tu též ptáci podobní káňatům, černí vepři s chvostnatými ohony a antilopíma nohama, černí beránci a albatrosové.

Verne si poradil rázně s tímto nadělením. Využil toho, že Poe psal o umělých zemětřeseních, vyvolaných domorodci. Nuže, před příchodem vernovských hrdinů to domorodci přehnali a vyvolali zemětřesení tak důkladné, že vyhladili vědecky nepřijatelnou flóru a faunu. Zbyly tu jen jakési byliny s podivnými bobulemi – což byla kytice, již Verne položil na hrob duchovního dítko amerického fantasy.

Ostatně Verne se zbavil ještě jednoho dědictví po zesnulém Američanovi. Poeův román končí zmínkou, že Gordon Pym vidí v dálce jakousi ledovou sfingu. Ve Vernově podání je to obyčejná skála, která svým vzhledem připomíná sfingu. Autor se důsledně zbavil fantaskního dědictví a navodil atmosféru důvěryhodnosti a pravděpodobnosti, takže potom snadno uvěříme, že antarktickou pevninou vede Janin průliv, jehož hladina je prosta ledu, a že Gordon Pym zahynul na jižním magnetickém pólu, kam byl přikován hřeby a noži přitaženými magnetickou silou.

Pohled na mapu *PODIVUHODNÝCH CEST* nám ukáže, jak daleko Verne došel ve svém odporu k okázalé romantice a exotice. Poměrně nejpočetněji jsou v tabulce zastoupeny romány, které se odehrávají na evropské půdě (je jich čtrnáct) a na půdě Severní Ameriky (devět). To je celá třetina jeho díla. Následuje Afrika s osmi romány, Asie a ledové kraje s pěti, Jižní Amerika se čtyřmi a Austrálie se

dvěma romány. Zbytek tvoří romány popisující cesty kolem světa a romány námořní, kosmické a „robinzonské“.

Při tvorbě šrafovaného světa se Verne vyhýbal krajům, kam „noha bílého muže“ ještě nevkočila, přestože v jeho době bylo takových končin na světě mnoho (ostatně, rozsáhlé oblasti africké, jihoamerické a oceánské jsou dodnes zmapovány pouze letecky!). Jeho nechuť ke krajům dosud nenavštíveným je tak důsledná, že dokonce ani hrdinové románu *DO STŘEDU ZEMĚ* nic sami neobjevují, ale jdou po stopách jistého Arna Saknussemma, již dlouhou dobu zesnulého. Román *DO STŘEDU ZEMĚ* patří k nejfantastičtějším dílům Vernovým. Americké nakladatelství WYN-ACE ho uvedlo v roce 1956 na trh v paperbackovém vydání v kolekci „nejfantastičtějších děl světové sci-fi“. Ve skutečnosti jde o román vědecký. Opírá se o podivnou geognostickou teorii Lesbiovu, citovanou například ve Flammarionově díle *O MNOHOSTI SVĚTŮ OBYDLENÝCH*. Podle této teorie je Země dutá a uvnitř jsou dvě minihvězdy, Pluton a Prosperina. Na 82° poledníku je prý vchod do podzemních prostor. Jistý kapitán Symnes dokonce nabídl Alexandru Humboldtovi a Humphrymu Davymu, že je do hlubin zavede. Ve Vernově době byla ovšem tato teorie považována za vědeckou kuriozitu. Pouze kapitáni Hatteras a Nemo dostali od Verna výsadu vstoupit na panskou půdu severní a jižní točny a samozřejmě do krajů dosud nenavštívených se dostali hrdinové románů kosmických.

S těmito drobnými výhradami je celá plocha šrafovaného světa známá, prozkoumaná z hledisek přírodovědných, etnografických i historických, jak ostatně vernovští hrdinové připomínají při každé vhodné příležitosti.

Proč si Verne svázal ruce a nohy okovy reálnosti a strážlivosti, proč se dobrovolně vzdal práva vkročit do exotických, neprozkou-

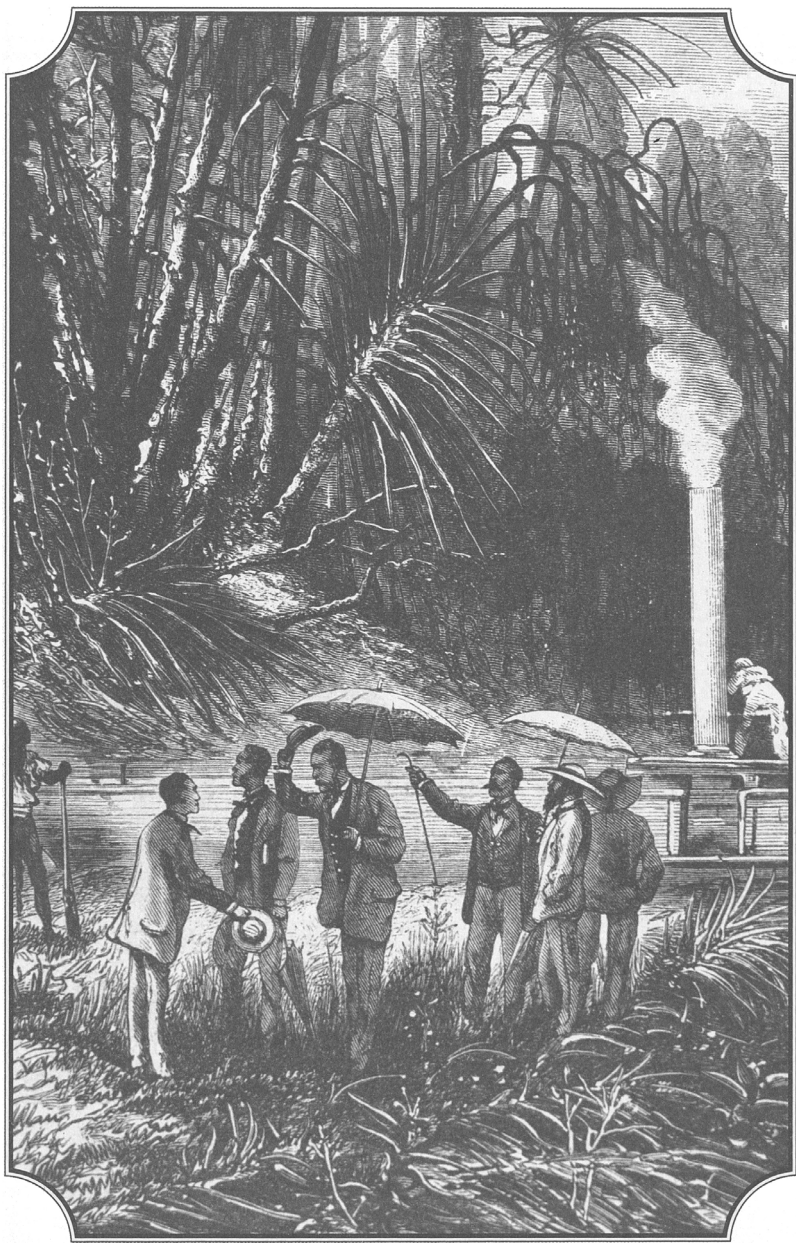
maných končin, proč se vyhýbal faktům vzrušujícím, ale vědecky sporným?

Jeho fantazie byla tak mohutná, že se obešla bez laciné fantastiky. Nepotřeboval neznámé civilizace, potvorná zvířata a démonicky mocné fakíry, jejichž služeb užíval i střídmy Conan Doyle. Stačily mu prostředky skromné, reálné, až suché, ale dovedl využít všech možností, které poskytovaly. V tomto ohledu je typické Vernovo mistrovské dílo *CHANCELLOR*, příběh zvolna hynoucí lodi a jejích cestujících. Chancellor se potápí pomalu, umírá jako na mučidlech a zároveň s jeho agónií se rozvíjí lidské drama, které vrcholí na voru opuštěném v oceánu, kde se v lidech otevírají netušené hlubiny podlosti i mravní síly, zatímco jsou trápeni hladem a smrtelnou žízň. Vernova studie hrůzy končí v okamžiku, kdy se nešťastníci odhodlají ke kanibalismu: za tuto hranici autor nejde mimo jiné i proto, že by mohl porušit tu precizní drobnokresbu situací a vztahů, kterou až do té chvíle vytvořil. *CHANCELLOR* je neprávem opomíjené dílo Julese Verna, jak ostatně zdůrazňoval i velký Vernův obdivovatel a znalec, básník František Hrubín.

Šrafovaný svět by zůstal zachován v plném rozsahu, i kdyby zásah zlé síly zničil celé Vernovo dílo a nechal jediný román, *CESTU KOLEM SVĚTA ZA OSMDESÁT DNÍ*. V okamžiku nadšení nás svádí představa, že kosmická hmota se shlukla před miliardami let a vytvořila Slunce a planetární systém jen proto, aby Phileas Fogg mohl objet Zemi za „dobu kratší tří měsíců“. Trasa tohoto nejskvělejšího cestovatelského výkonu všech dob vede končinami dokonale prozkoumanými: Londýn, Bombaj, Kalkata, Hongkong, Jokohama, San Francisco, New York, Londýn. Sotva si vymyslíme něco všednějšího a méně romantického, než je základní motiv tohoto románu: jízdní řád. A přestože Verne byl tisíckrát „odepsán“ a poslán do starého železa, přestože celé generace jeho napodo-

bitelů a pokračovatelů se ho snažily předstihnout ve všech disciplínách fantastiky, přestože epigoni nakládali na své palety barvy syté, sytější a nejsytější, aby jimi překryli ty chladné, nevzrušivé rytiny, přestože v posledních sto letech spisovatelé spustili své džbery až na dno studnice napětí, exotiky, rafinovanosti a surovosti, ještě nikomu se nepodařilo překonat sílu onoho odstavce o čtyřech řádcích, jež vhánějí slzy obdivu a dojetí do očí navyklých na přímé televizní přenosy z měsíčního povrchu:

V padesáté sedmé vteřině se dveře salónu otevřely a kyvadlo ještě neohlásilo šedesátou vteřinu, když se objevil Phileas Fogg, následován třeshťicím davem, který si vynutil vstup do klubu, a svým klidným hlasem řekl: „Zde jsem, pánové.“

Ctihodní lidé na cestách

Šrafovaný svět ztrácí své kouzlo, když zbavíme Philease Foggua, kapitána Nema, Cyra Smithe či Césara Cascabela jejich osobitého charakteru. Takové pokusy končívají krachem: už jsme uvedli příklad amerického filmového zpracování *TAJUPLNÉHO OSTROVA*, ve kterém firma Walt Disney udělala z kapitána Nema poťouchlíka satanského typu, a protože se jí zdál Vernův příběh málo dramatický, postavila Cyra Smithe, Harberta, Spilletta atd. do vzájemného konfliktu: všichni se mezi sebou neustále hádají a kapitán Nemo do toho přede pletichy. *TAJUPLNÝ OSTROV* režiséra Bardema, natočený v užší verzi pro kina a v širší pro televizi, zachoval charaktery trosečníků, ale zásadně změnil postavu kapitána Nema. I tento zásah nenávratně zhatil vernovské kouzlo. Naproti tomu Karel Zeman významně změnil ve filmovém zpracování děj románu *NA KOMETĚ*, a přesto zachoval atmosféru literární předlohy, protože neměnil charaktery postav. Dílo Julese Verna stojí a padá s jeho figurami – v doslovném smyslu.

Vernovské postavy nás okouzlují, ale před sto lety působily svému tvůrci potíže. Odborná kritika jím vytýkala neživotnost, plošnost, naivitu. Současná literární historie posuzuje Verna příznivěji než současníci, ale část odborné veřejnosti mu stále ještě vyčítá naivitu postav, omluvitelnou jen proto, že jde o autora literatury pro děti. Tak například R. M. Albéres ve své knize *HISTORIE MODERNÍHO ROMÁNU* upozorňuje, jak naivně Verne naložil s velkým objevem XIX. století, že totiž vesmír je neskonale bohatší a složitější, než se až dosud myslelo. Britský literární teoretik J. G. Weightman píše ještě kategoričtěji: „Dobrého spisovatele poznáme tak,

že ho nemůžeme prohlédnout.“ Z tohoto zorného úhlu posuzuje i Verna, a protože se mu snadno daří nahlédnout do hloubi duše vernovských postav, škrtá tohoto „střízlivého, pracovitého muže“ z análů dobré literatury. K modelaci postav měl vážné výhrady i Vernův ochránce a učitel, Pierre Jules Hetzel. Vzpomeňme, jak psal: „Jímá mě lítost, když vidím, co všechno byste mohl dostat ze svých postav, kdybyste rozvinul jejich osobnost.“

Verna však zajímal vynález ponorky a letadla těžšího vzduchu a zapomněl na vynález složité literární postavy, obdařené tolika charakterovými protiklady, kolik má strom větví. Nedbal na to, že literární kritik je tím šťastnější, čím je postava rozervanější.

Řekli jsme, že literární historici a teoretici jsou dnes k Vernovi vlídnější. Někteří mu chtějí pomoci, aby se dostal do „dobré literatury“ alespoň „in memoriam“. Ve Francii s tím začali jako první Marcel Moré a také spisovatel a esejista Michel Butor.

Moré napsal dvě tlusté knihy, ve kterých dešifruje vernovské postavy a zjišťuje, že románové vztahy otce a syna, otčima a syna, strýce a synovce, dvou bratří atd. odrážejí drama Vernova života a že *PODIVUHDNÉ CESTY* jsou v podstatě rozsáhlý kryptogram, do něhož jsou zaklety problémy Vernova soukromí.

Také Butor objevil, že Vernovo dílo je kryptogram, do něhož je zašifrovaný celý vesmír. Zeměpisné póly jsou svatá místa, protože to jsou nejpevnější body zemského povrchu. Kapitán Nemo a Matyáš Sandorf jsou předobrazem Boha: neboť Sandorf je „mrtvý, který se vrátil mezi živé a o kterém nikdo neví, kdo je, o kterém nikdo nemůže říci, odkud přichází, ani kam jde“. Oba teoretici (a nejen oni) dychtivě rozebírají postavu Ayrtona, vulgo Bena Joyce. Tento pirát zradil lorda Glernavana v románu *DĚTI KAPITÁNA GRANTA* a byl objeven na ostrově Tabor v románě *TAJUPLNÝ OSTROV*. Jaké blaho – tento muž je vnitřně rozerván! Má výčitky svědomí, vyhýbá

se kolonistům Lincolnova ostrova a pak za ně nasadí život atd. Butor v něm vidí „padlého Cyra Smithe, dokonalého Člověka“, a Moré jde ještě dále a hlouběji.

Podobné úvahy jsou vždycky důmyslné, často poetické, někdy vtipné, ale přesto naše sympatie zůstávají na straně kritiků, kteří dnes, stejně jako před sto lety, označují Vernovy figury za naivní. V naivitě totiž není žádná hanba a nikde není psáno, proč by naivita nesměla do literatury, když se jí tak dobře daří například v umění výtvarném.

S naivitou se u vernovských postav setkáme na každém kroku. Nahlédněme například do XVI. kapitoly druhého dílu *DOBRODRUŽSTVÍ KAPITÁNA HATTERASA*, kde doktor Clawbony říká:

„Kdybyste šel do krajin slavných za prvních dnů světa, na místa, kde stál Babylón, do oněch úrodných údolí našich otců, nevěřil byste, že tam někdy žili lidé. Od té doby, kdy odtud odešli, zkazilo se tam i ovzduší! Je to základní zákon přírody: krajiny, kde nežijeme, jsou pusté a nezdravé. Pamatujte si – jen člověk tvoří si svou vlast svou přítomností, svými zvyky, svou pílí, řekl bych dokonce svým dechem; mění pozvolna výpary půdy a atmosférické podmínky a zlepšuje je už tím, že dýchá!“

V této Clawbonyově úvaze je Verne obsažen se vším všudy.

Budiž, Vernovy postavy jsou jednoduché, jednoznačné, až ploché. Kdo to ale je vernovský hrdina? Francouzský vernolog René Escaich se pokusil o odpověď:

„Je to muž mezi třiceti a pětatřiceti lety, vyšší postavy, vznešeného držení těla, energického, pronikavého pohledu, nadaný vytrvalostí a neobyčejnou tělesnou silou. Jeho kvality mravní vyjádřil autor nejpřesněji v podobizně kapitána Nema: sebedůvěra... klid... energie... odvaha. Tento typ člověka je jakoby vyroben z jednoho kusu. Reaguje jako člověk dokonale vyrovnaný – a to

je nutné, protože nejenom musí překonávat obtíže mimořádně drsné přírody, ale i ty, které mu kladou do cesty jeho bližní.“

To je nesporně pravda. Charakteristika se hodí na desítky hrdinů Julese Verna, ať je to doktor Fergusson, kapitán Hatteras, Cyrus Smith nebo Michal Strogov. Ale v dobrodružné literatuře všech stupňů hodnoty najdeme jen málo hrdinů, kteří by se tomuto zákonu vymykali a byli slabí a zbabělí, mravně nestálí a nevyrovnaní. Třicátníků je v tomto žánru rozhodně víc než bezvousých mládenečků nebo šepлавých staříků.

Zdaleka ne všichni Vernovi hrdinové odpovídají Escaichově charakteristice.

Mezi nimi najdeme děti (*MALÝ DOBRÁČEK*, *DVA ROKY PRÁZDNIN*, *TROSEČNÍCI Z LODI JONATHAN*), jinochy a mladé dívky (*PATNÁCTILETÝ KAPITÁN* a *NA VLNÁCH ORINOKA*), statečné ženy (*V PUSTINÁCH AUSTRALSKÝCH*) i postarší tlusté podivíny (*PALIČATÝ KÉRABAN* a *CĚSAR CASCABEL*). Také u Verna jsou ovšem v převaze muži atletických kvalit, ale přesto právem pochybujeme, že svalová kapacita a energický pohled jsou nejdůležitější vlastnosti, jimiž se vernovské postavy liší od jiných protagonistů dobrodružného žánru.

V americké dobrodružné literatuře nové doby se objevil typ hrdiny, jemuž se dostalo jména podle ústřední postavy populárního obrázkového seriálu – „superman“. Je to člověk nadlidských vlastností, který proplová světem lidí a lidiček jako ledoborec ledovou tříští a převyšuje své bližní ne o hlavu, ale o deset hlav. O typ supermana se však dobrodružná literatura snažila – možno říci – vždycky. Supermanem byl opičí muž Tarzan, který nejenže uměl skákat po stromech, ale naučil se sám od sebe číst, když našel v opuštěné chatě v džungli slabikář, supermanem byl Old Shatterhand, alias Kara ben Nemsí, který skvěle střílel, ale také hrál vý-

borně na klavír (superman musí totiž umět naprosto všechno), supermanem byl Assollantův kapitán Korkoran, Dumasovi mušketýři D'Artagnan, Athos, Porthos a Aramis, a tak bychom mohli jít dále do hlubin žánru, až k rytířským románům z doby krále Artuše, bohatýrským bylinám a herojským bájím antických.

Takové lidi Verne nezná. S výjimkou geniálních konstruktérů a vynálezců, kteří tvoří v jeho díle kapitoly pro sebe, neoplývají Vernovi hrdinové nadlidskými vlastnostmi a nedovedou nic, co by se nemohl s trochou píle naučit kdokoli jiný. Kdybychom o to stáli, mohli bychom takřka okamžitě následovat příkladu libovolného vernovského hrdiny.

Podle běžného klišé dobrodružného románu vzniká mnoho dramatických situací tak, že postavy druhého řádu se pletou hrdinovi pod nohy a znesnadňují mu jeho světodějný úkol. Nic takového nenajdeme v románech Julese Verna. Jako příklad zvolme inženýra Cyra Smithe z románu *TAJUPLNÝ OSTROV*. Je to skvělý muž, ale loď dovede postavit jenom námořník Pencroff (který byl zaměstnán mnoho let v brooklynských loděnicích), nejlépe dovede střílet novinář Gedeon Spillett, v rostlinách se vyzná mladý Harbert a nepřekonatelně vaří černocho Nab. Ani jednou se nestalo, aby panu Smithovi zhatili práci. Je nutno dodat, že Cyrus Smith při tom všem vyniká nad ostatní víc než většina hrdinů v ostatních románech.

Verne se postavě supermana vědomě bránil. V románu *OCELOVÉ MĚSTO* se děj vyvíjí tak, že v závěru čekáme od Marcela Bruckmanna hrdinský kousek à la James Bond: připomeňme si, že tento muž pronikl jako špión do Stahlstadtu s padělanými dokumenty, aby odhalil zločinné záměry pána „ocelového města“, profesora Schultzeho. Bruckmann si počíná jako prvotřídní tajný agent a dostane se až do tajné laboratoře, kde důvtipným psychologickým

nátlakem vymámí ze Schultzeho tajemství obřího děla, namířeno na France-Ville, vzorné město, s nímž je Bruckmann úzce spjat. Hrdina je vzápětí odsouzen k smrti. Čtenář je přesvědčen, že autor teď bude čechrat nervy (Bruckmannovy i čtenářovy) a že tajný agent v poslední chvíli najde tajný vchod do Schultzovy pracovny, škůdce zlikviduje a dělo zneškodní „vteřinu před výstřelem“. Takové řešení by zvolil snad každý autor dobrodružného žánru..., ale Verne nechtěl mít žádného Bonda ve svém románu. Bruckmann, pravda, uteče ze Stahlstadtu – a do dalších událostí nemá příležitost zasáhnout. Ukáže se, že výstřel obřího děla byl moc silný a udělil střele kosmickou rychlost, takže „je nucena věčně obíhat kolem naší Země“. Schultze zahyne náhodou při explozi plynového granátu. Vernův nehrdinský hrdina do vývoje událostí nezasáhl a nic nezměnil na jejich chodu.

Nejde o výjimku, ale o typický vernovský princip. Také inženýr Šimon Hart v románě *VYNÁLEZ ZKÁZY* nezhatí zločinné plány Ker-Karajovy, inspektor Strock v románě *PÁN SVĚTA* je pouhým svědkem katastrofy, která zničí Robura a jeho létající stroj, a mořský vír „malström“ vyrve profesora Aronnaxe a jeho druhy z Nautila. Mezi romány Julese Verna najdeme skutečně jen málo příkladů, kdy se hrdinové osvědčí podle zásad dobrodružného žánru – uveďme alespoň Michala Strogova, ústřední figuru stejnojmenného románu, který na konci zabije v souboji na šavle arcizrádce Ivana Ogareva. Ale i tento Michal Strogov, skromný, zbitý, pokořený a nakonec zdánlivě oslepený, nikterak nepřipomíná skvělé supermany dobrodružných knih!

V románech Julese Verna vystupují stovky hlavních a tisíce vedlejších postav. Mezi nimi nápadně vynikají dva typy: zrádce a potrhlý učenec.

Vernovi hrdinové bojují se zlem, které má mnoho podob: země-třesení a vulkanická erupce je zlo země, bouře je zlo moře, uragány a polární mrazy jsou zlo vzduchu, ostré zuby a drápy šelem jsou zlo živé přírody a zrada je zlo člověka. Vernovský zrádce je člověk poměrně jednoduchý: zřídka splétá složité pletichy, klade pasti. Obyčejně se vetře do přízně, získá důvěru hrdiny (obyčejně několika hrdinů) a pak je přímočaře zradí – udá policii, nařkne ze zločinu, zavede pod nůž zločinecké bandě. Rozhodující roli tu hraje zklamaná důvěra. Takto postupoval Ivan Ogarev (*MICHAL STROGOV*), Negoro (*PATNÁCTILETÝ KAPITÁN*), Kalagani (*ZEMÍ ŠELEM*), Torrés (*JANGADA*), Ortik a Kiršev (*OCEÁNEM NA KŘE LEDOVÉ*), Burker (*V PUSTINÁCH AUSTRALSKÝCH*), Alfanie (*NA VLNÁCH ORINOKA*), Mod a Balt (*BRATŘI KIPOVÉ*), Scarpante a Jarhud (*PALIČATÝ KÉRABAN*), Mézaki (*ZATOPENÁ SAHARA*), Hunter a Malone (*ZLATÁ SOPKA*), Faruskiar (*CLAUDIUS BOMBARNAK*), Kongre a Carcante (*MAJÁK NA KONCI SVĚTA*) nebo Ivan Striga (*LODIVOD DUNAJSKÝ*). Jen jediný z nich se polepšil: Ayrton, zrádce lorda Glernavana, nastoupí správnou cestu v románě *TAJUPLNÝ OSTROV*. Pozoruhodnou lidskou vlastnost projeví bratři Texarové, zrádci z románu *SEVER PROTI JIHU*: byla to dvojčata, která si zachovala bratrskou lásku až do kruté smrti. Zvláštním druhem zrady je vlastizrada. Stala se hlavním motivem dvou románů, *BEZEJMENNÁ RODINA* a *ARCHIPEL V PLAMENECH*. Verne ji odsuzuje jako nejhorší projev lidského zla.

Zrada je pro Vernovo dílo prvek stejně typický jako jeho nechuť k dobrodružnému nadčlověku. Brzy nashromáždíme více faktů o obyvatelích šrafovaného světa a pak uvidíme, že to je nevyhnutelný důsledek Vernova pohledu na svět, že to je organická součást poselství čtenářům.

Čtenáři *PODIVUHODNÝCH CEST* se odedávna pozastavují nad despektem, s jakým popisuje Verne vědce. Je věru těžko říci, kdo

z nich je nejbláznivější a nejpotrhlější, zda Mikuláš Palander (*DOBRODRUŽSTVÍ TŘÍ RUSŮ A TŘÍ ANGLIČANŮ*), bratranec Benedikt (*PATNÁCTILETÝ KAPITÁN*), Palmyrin Rossette (*NA KOMETĚ*), Aristobulus Ursiclos (*ZELENÝ PAPERSEK*), Paganel (*DĚTI KAPITÁNA GRANTA*) nebo astronomové Forsyth a Huddelson (*HONBA ZA METEOREM*) a Black (*ZEMĚ KOŽEŠIN*). Zlatou medaili by patrně měl dostat Palander, protože tomu se podařilo ztratit výsledky celé vědecké expedice, získané za nepředstavitelných obtíží a vykoupené strážněmi a nebezpečím.

Prototypem Vernových vědců-pošetilců je doktor Clawbony, jeden z hrdinů románu *DOBRODRUŽSTVÍ KAPITÁNA HATTERASA*. Nese v sobě prvky všeuměla a praktika, jako byl později Cyrus Smith, ale také prvky potrhleho vědátora. Tento muž je významný spoluhráč kapitána Hatterasa, a když se výprava dostane do nebezpečí, cestovatelé jsou méně sklíčení tím, že je zasypala ledová hora, než zmizením doktora Clawbonyho.

Ještě dříve než Cyrus Smith, dovedl tento otylý doktor rozdělat oheň lupou zhotovenou z ledu a zastřelil šelmu zmrzlou rtutí. Mimochodem, kritici osočili Verna, že to je neproveditelné. Polární výpravy však Vernovo tvrzení ověřily: v arktických mrazech lze vyřezat ledovou lupu a střílet rtutí.

Ve Vernově díle nenajdeme skutečného, vážného vědce, který by se důstojně a systematicky věnoval svému poslání. Zvláštní byl Vernův vztah k vynálezům, technikům: Tomáš Roch zešílel (*VYNÁLEZ ZKÁZY*), stejně jako Marcel Camaret (*PODIVUHODNÉ DOBRODRUŽSTVÍ VÝPRAVY BARSAKOVY*) a Orfanik (*TAJEMNÝ HRAD V KARPATECH*). Na konci *PÁNA SVĚTA* zešílel i Robur, fanatismus kapitána Nema se šílenstvím úzce hraničí a vynálezce „neviditelnosti“ Vilém Storitz byl ovšem šílenec se vším všudy, stejně jako inženýr Serkő, pravá ruka Ker-Karajova (*VYNÁLEZ ZKÁZY*). Zcela

normální vynálezce je pouze inženýr Banks, konstruktér parního slona (*ZEMÍ ŠELEM*), který ale nic světoborného nevynalezl, pouze upravil parní stroj pro potěchu orientálního despoty. Také inženýři James Starr (*ČERNÉ INDIE*) a Cyprien Méré (*HVĚZDA JIHU*) nic nevynalezli, a snad proto zůstali při zdravém rozumu. Zato konstruktéři měsíčního děla Kolumbiada, Barbican a Nicholls a matematik J. T. Matson, jsou důkladně potrhli.

Jak tedy vypadá typický hrdina Vernova románu? Je to Cyrus Smith, paní Branicanová, nebo Malý Dobráček?

Protože jsme řádní Češi, ověříme si nejdříve základní fakt, podle něhož obvykle zkoumáme bližní: odkud ti lidé berou peníze, co dělají, zkrátka – co jsou zač.

Brzy zjistíme, že autor nedával přednost žádnému stavu nebo povolání. Najdeme tu lidi často mimořádných povolání, jako je učitel společenského chování (*ŠKOLA ROBINZONŮ*) nebo podpalovač důlního plynu, takzvaný kajícík (*ČERNÉ INDIE*). Brzy však zjistíme, že mimořádnou úlohu hrají námořníci, samozřejmě technici a kupodivu – vojáci.

Nejslavnější Vernovi kapitáni jsou samozřejmě Nemo, Grant a Hatteras. Zdůraznit musíme Roberta Kurtise, který nahradil neschopného Silase Huntyho na můstku Chancelloru. Výborný byl i kapitán Speedy z Henrietty, jemuž Phileas Fogg spálil pod kotlem všechny dřevěné součásti lodi, aby dorazil do Londýna dřív, než uplyne „poslední vteřina poslední minuty“ osmdesátého dne. Len Guy hledá svého bratra v ledové pustině (*LEDOVÁ SFINGA*), dále je třeba zaznamenat kapitány Manglese (*DĚTI KAPITÁNA GRANTA*) a Weldona (*PATNÁCTILETÝ KAPITÁN*). Dolly Branicanová proslavila svého muže, kapitána Branicana (*V PUSTINÁCH AUSTRALSKÝCH*). Petr Servan Malo Antifer byl kapitán námořní, Giledas Tregoman velel říční lodi (*DOBRODRUŽNÁ ZÁVĚŤ*). Kapitán Alta-

mont je protihráč kapitána Hatterasa a komodor Ethel Simcoë řídil Standard-Island, největší plavidlo všech dob (*PLUJÍCÍ OSTROV*).

Výčet kapitanů není zdaleka úplný, nižší důstojníky a mužstvo jsme opomněli – je třeba se ovšem zmínit o bednáři Jeanu Marie Cabidoulinovi (*ZÁHADNÉ DOBRODRUŽSTVÍ VELRYBÁŘSKÉ LODI*).

Z řad techniků se rekrutuje mnoho Vernových hrdinů. Už jsme v této kapitole jmenovali celou řadu z nich. Nejvýraznější je Cyrus Smith. Tento muž, jak je třeba zdůraznit, nevynalezl nic nového. Dovedl pouze aplikovat své znalosti na opuštěném ostrově. Důvtipem a obratností dokazuje citovaná slova doktora Clawbonyho, že člověk už svým dechem zušlechťuje zemi. Verne projevoval sympatii k neokázalým mužům praxe, jako byli Méré a Starr anebo von Schaller (*ZATOPENÁ SAHARA*) a Vidal (*TAJEMSTVÍ VILÉMA STORITZE*). Od původců fantastických vynálezů se distancoval a s výjimkou Zefyrina Xirdala nenechal žádného naživu. Možná i proto, že ho nevymyslel on, ale jeho syn Michel.

Jules Verne byl pacifista a válku nadevše nenáviděl. O to víc nás překvapí zjištění, kolik vojáků vystupuje v jeho románech. Pravda, pouze poručík loďstva Henri d'Abaret skutečně vykonává vojenské řemeslo (*ARCHIPEL V PLAMENECH*). Vojáci vystupují v *PODIVUHODNÝCH CESTÁCH* zpravidla v úlohách mírových. Je třeba zaznamenat jména nejvýznamnějších: seržant Martial (*NA VLNÁCH ORINOKA*), šikovatel MacNeil (*ZEMÍ ŠELEM*), poručík Jasper Hobson (*ZEMĚ KOŽEŠIN*) a Manoel Valdez (*TAJEMSTVÍ PRALESA*), kapitán Hardigan (*ZATOPENÁ SAHARA*), Hod (*ZEMÍ ŠELEM*), Hector Servadac (*NA KOMETĚ*), MacElein (*PLUJÍCÍ MĚSTO*), Michal Strogov ze stejnojmenného románu, dále pak major MacNabbs (*DĚTI KAPITÁNA GRANTA*) a konečně plukovníci Kermor (*NA VLNÁCH ORINOKA*), Munro (*ZEMÍ ŠELEM*) a Everest (*DOBRODRUŽSTVÍ TŘÍ RUSŮ A TŘÍ ANGLIČANŮ*).

Jak vidno, Verne dával přednost kapitánům, což je nejvyšší hodnost nižších důstojníků, jak nás učí vojenské řády.

Generálům se Verne vyhýbal. Uvedl je na scénu pouze v *MICHALU STROGOVOVI* v čele s carem, což je jediný případ, kdy ve Vernově románu vystupuje hlava státu.

Vernova sympatie k „nejvyšším z nižších důstojníků“ je tak zřejmá, že nemůže jít o náhodu. Stejný přístup projevila k postavám převzatým z „civilního života“, které můžeme označit za bohaté soukromníky neurčitého zaměstnání, dosti majetné, aby si mohli dovolit bezstarostné cestování, ale ne tak majetné, aby nám to vyráželo dech. Je to Dick Kennedy (*PĚT NEDEĚL V BALÓNĚ*), samozřejmě Phileas Fogg, o němž nevíme nic, než že je členem Reformního klubu, pan Joerling (*LEDOVÁ SFINGA*), strýc Prudent (*ROBUR DOBYVATEL*), Marcel Lornas a Jan Tacounat (*MILIONÁŘ NA CESTÁCH*), hrabě Vasil Tymašev (*NA KOMETĚ*) a mnoho dalších, méně významných. O dalších mužích víme, že se zabývají jakýmsi obchodem, jako třeba Van Mitten a Kéraban (*PALIČATÝ KÉRABAN*) nebo Phil Evans, ředitel Walton Watch Company. Jen dva muži v *PODIVUHODNÝCH CESTÁCH* jsou mimořádně bohatí (nepočítáme-li dav milionářů a miliardářů ze Standard-Islandu). Je to Vilém V. Kolderup z románu *DVA ROBINSONI* a William J. Hypperborne z románu *ZÁVĚŤ VÝSTŘEDNÍKOVA*. Verne chápe jejich bohatství jako přírodní danost, jako kulisu, na níž se bude rozvíjet jeho příběh. Nevelebí je, ani neodsuzuje, prostě je uvádí. Kdyby nebylo jejich milionů, neměl by zápletku a my bychom byli o dvě verneovky chudší.

Jistě není náhodné, že čtyřem z pěti svých policistů dal jednoslabičné jméno: Fix (*CESTA KOLEM SVĚTA ZA OSMDESÁT DNÍ*), Rip (*BEZEJMENNÁ RODINA*), Strock (*PÁN SVĚTA*) a Eck (*DRAMA V LIVONSKU*). Pouze v *LODIVODU DUNAJSKÉM* vystupuje dvojslabičný Karl Dragoch, i v původní verzi *PAŠERÁCI NA DUNAJI*. To

ovšem je nevinný žertík ironika Verna, nad nímž není třeba dlouho mudrovat.

Verne bývá osočován z nacionalismu, ba šovinismu. Vlastenec bezesporu byl. Nedával však přednost svým soukmenovcům. Jeho nejsilnější figura kapitán Nemo je Ind. Hrdina *TAJUPLNÉHO OSTROVA* Cyrus Smith je Američan, stejně jako inženýr Robur z románů *ROBUR DOBYVATEL* a *PÁN SVĚTA*. Francouze miloval, ovšem Angličany a Američany obdivoval, a zároveň trochu karikoval. Mezi jeho hrdiny najdeme Rusy i Číňany, Turky i Maďary. Jsou zde i dva Němci, doktor Johausen, šílený vědec z románu *VES VE VZDUCHU* známého též coby *PODIVUHODNÉ SETKANÍ V DŽUNGLI*, a samozřejmě i pán Stahlstadtu, Herr Schultze z románu *OCELOVÉ MĚSTO*. V protiněmeckých výpadech byl Verne opatrný – vždyť v Německu vycházela jeho díla souběžně s edicí francouzskou, s plným počtem ilustrací ve skvostných vazbách! Neodpustil si jen poznámky o křížníku národnosti, kterou „nikdo nemá rád“ ve *VYNÁLEZU ZKÁZY*, jakýpak asi to byl křížník?

Smutné jsou jeho sklony k antisemitismu. Postavy Samuela v *MARTINOVI PAZOVI* a obchodníčka v *TAJEMNÉM HRADU V KARPATECH* věru nejsou hrdinské. Zato postava Žida Habakuka z románu *NA KOMETĚ* je věru trapná karikatura, vhodná do nějakého antisemitského plátku. Však ji stvořil autor, který se postavil v Dreyfusově aféře na antisemitskou stranu. Ne nadarmo napsal Hetzelovi stížnost adresovanou 3. června 1877 pařížský rabín Ladoc Kahn. Vyslovil politování, že model lakomého vyděračského padoucha je vnucován právě mládeži. Na Vernovu obhajobu bychom ale mohli namítnout, že lichvář Habakuk není na scénu poslán samoúčelně – tento znalec peněz umožní zjistit základní fyzikální vlastnosti komety, na níž se hrdinové ocitli, takže v jistém smyslu připomíná Cyra Smitha na Lincolnově ostrově.

Zvláštní postoj zaujal Verne k „silné trojce“ *PODIVUHODNÝCH CEST*, k trojici Hatteras, Nemo a Robur.

Jsou to lidé mimořádní už fyzickým zjevem. Všichni mají nadlidskou sílu. Hatteras se klidně prochází v košili, zatímco ostatní se tetelí v hloubi svých huňatých kožichů a podobně. Všichni tři jsou až nepřičetně stateční a jdou za svým cílem neochvějně, přestože se čtenáři nepodaří přesně pochopit, jaký cíl má Nemo a Robur. Rádi vzdorují živlům, zejména bouři. Nautilus je přepaden bouří u Long Islandu, ale kapitán Nemo se neskryje v mořských hlubinách, chce z nepochopitelného rozmaru čelit bouři na hladině. Robur odmítne dát rozkaz k ponoření Epouvanty (a vypustil z úst slova, sotva slyšitelná v hukotu bouře a rachotu hromu: „Já jsem Robur... Robur... Pán světa!“).

Nejsou to lidé, ale bronzové sochy. Jejich činy jsou gesta, jejich slova jsou proklamace. Mají skvělé vlastnosti a dosáhli úžasných výsledků – Hatteras došel na severní točnu a Nemo i Robur sestavili báječné stroje. Nicméně i Verne, i čtenář stojí před touto trojicí v rozpacích.

Důvod je očividný: kvalit těchto mužů nemůžeme nikdy dosáhnout, nikdy nemůžeme následovat jejich příkladu – na rozdíl od většiny ostatních vernovských hrdinů, kteří jsou „lidé jako my všichni“. Autor staví tyto figury do světla tak zvláštního, že se nemůžeme s nimi ztotožnit, nemůžeme k nim ani zahořet obdivem a láskou, s jakou mladý čtenář plane k dobrodružnému hrdinovi. Spíš obdivujeme důvtipného doktora Clawbonyho, který ovšem není nikterak mimořádný.

Odkud plyne Vernova nechuť k supermanovi? Věděl, že mezi čtenáři *PODIVUHODNÝCH CEST* nesedí v krátkých kalhotách budoucí supermani, protože v životě supermani nejsou. Vymýtl proto tento typ ze stránek svých románů. Jeho fantazie by dovedla

vykouzlit tisíc podob lidského zla, ale protože byl realista, věděl dobře, že nejrozšířenější zlo je lež. Povýšil proto zradu, tuto zdramatizovanou lež, na hybný moment svých příběhů. Psát o životě a pro život, s touto zásadou usedal syn nantského advokáta k psacímu stolu, aby tvořil zajímavé příběhy pro synky dalších advokátů, obchodníků, úředníků... Věděl dobře, pro koho píše své knihy. Kupovali je lidé, jako byl jeho otec, a dávali je číst chlapcům, jako byl on a jeho bratr Paul, anebo správným děvčatům, jako byla Marie Tronsonová.

A co ženské postavy?

Žena s energickou tváří, velikýma černýma a trochu divokýma očima, pleť osmahlou jako rybářky z pobřeží, to je Andronika Starková, která vlastní rukou spálí dům, v němž se zrodil její zrádný syn v *ARCHIPELU V PLAMENECH*.

Motiv zrady najdeme i v *BEZEJMENNÉ RODINĚ*. Tam je to obzvlášť propletené. Matka hrdiny francouzského odboje Jana Bezejmenného není nikdo jiný, než Bridget Morgazová, žena zrádce Šimona Morgaze. Právě ona, i za cenu vlastního zneuctění, neváhá odhalit dalšího zrádce v řadách vlastenců.

Statečná byla i Mrs. Weldonová, které bylo „třicet let, měla pevné zdraví, byla zvyklá na dlouhé cesty, neboť prodělala se svým manželem několik únavných plaveb, a nebála se, že by plavba na palubě lodi malé nosnosti mohla být poněkud nejistá“. Statečnosti měla dosyta využít, když onu loď malé nosnosti později musel řídit „patnáctiletý kapitán“ Dick Sand. Právě tak byla „statečná a šlechtaná“ lady Helena Glernavanová, která neváhala podstoupit cestu kolem světa, aby našla ztraceného kapitána Granta. Statečnost se vyžadovala i od dvou hrdinek románu *HRA O DĚDICTVÍ*: Lissa Wagová měla „povahu srdnatou, úsudek jistý, pronikavý, bystrý rozum“ a byla „klidna a ovládajíc se úplně, měla dosti mravní síly,

aby neztratila odvahy“. Bylo jí jednadvacet, byla „prostřední postavy, vlasů světlých a modravých hlubokých očí“. Její společnicí byla Jovita Foleyová, dvaadvacetiletá, „ani hezká, ani ošklivá“, avšak s tváří „sršící čtveráctvím“. Podobný popis se hodí na mnoho dalších žen ve Vernových románech – s výjimkou jediné.

Je to Laurencie Munroová z románu *ZEMÍ ŠELEM*, manželka sira Edwarda Munroa, britského plukovníka, který brutálně potlačil povstání domorodých vojáků v Indii. Paní Laurencie o vlasek unikla smrti a zešílela a po devět let se potulovala krajem, známá coby Bludička. Bylo třeba mnoha otřesů včetně zkázy parního slona, jednoho z nejnáramnějších Vernových vynálezů, aby se Bludička vrátil zdravý rozum a ona mohla zvolat: „Edwarde, kdes byl tak dlouho?“ Kdepak by byl! Přivazoval Indy k ústím děl a nechával je roztřelovat v krvavých kusech do krajiny, jinými slovy, román končí vernovským happyendem.

Není pravda, že se Verne ženským postavám ve svých románech vyhýbal. S výjimkou paní Branicanové v románu *V PUSTINÁCH AUSTRALSKÝCH* však hrají spíše úlohu pomocnou a dekorativní. Možno dodat, že se nevyhýbal ženským postavám, jako spíš „ženským tématům“. V době rozkvětu společenského románu, který mapoval, analyzoval a posléze pitval citové vztahy mužů a žen, zůstával Verne stranou této literární vřavy. O tom není pochyb. Cestu do hlubin Země Verne podnikl, cestu do hlubin srdce nikoli. My, kteří máme jeho podivuhodné cesty rádi, nejspíš zvoláme – chválabohu!

Pokud lze najít ve Vernově okolí živoucí předlohy postav šrafovaného světa, pak to byl jeho otec, byl to strýc Prudent, strýc Allotte, malíř Châteaubourg, sestřenice a bratrance z La Guerche, pracovití a střídme zámožní muži a ženy, pro něž měl minulý věk pěkné označení „ryzí lidé“.

Verne si odvezl do Paříže vzpomínku na Nantes, na ostrůvek Feydeau a jeho obyvatele, pohled snad dětinský a určitě idealizovaný. Ze všech vlastností střední vrstvy neviděl nikdy nic jiného než skromnost a pracovitost, poctivost a stavovskou hrdost. Měl tyto vlastnosti rád a obdivoval se jim. Domníval se, že tvoří předposlední stupeň k morálce dokonalého člověka, člověka zítřka. Ve svých románech vykreslil, jak se budou tito „lidé zítřka“ chovat, jak obstojí ve zkouškách, kdy budou vystaveni tlaku přírody a lidské zloby.

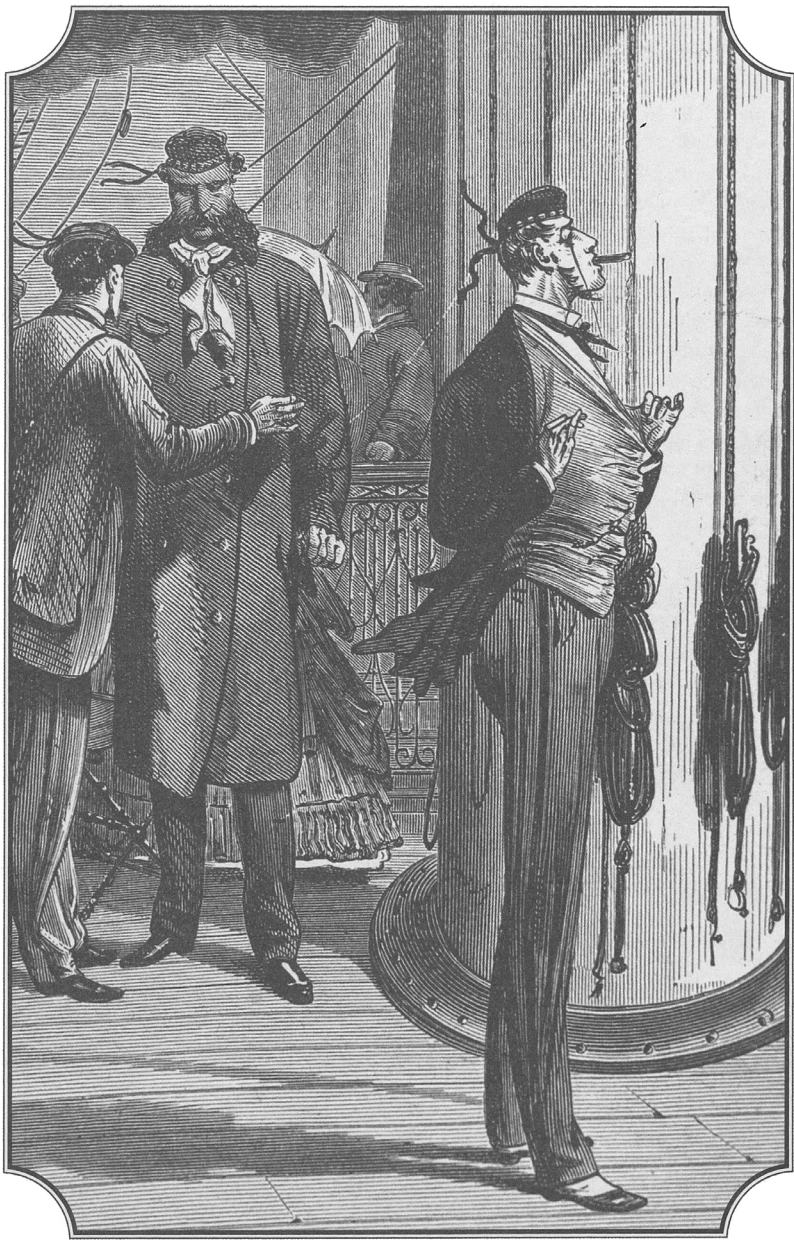
Vybavil své hrdiny všemi ctnostmi střední vrstvy, vybroušenými k dokonalosti, a vypustil je do světa. Proto se držel tak úzkostlivě reality, proto nenajdeme ve šrafovaném světě jiné nástrahy přírody, než o jakých čteme v Brehmovi. Proto ta úcta k „praktickým lidem“. Proto ta nedůvěra k exaltovanému vzdělání (typ potrhleho učence) a k rouhačské vynalézavosti (šílení vynálezci): Vernův čtenář měl ztratit ostych před učencem a vynálezcem, před směšným paňácou a politováníhodným fanatikem.

Ctihodní lidé putují šrafovaným světem a hlásají Vernovu pravdu: buďme čestní, pracovití, hrdí a stateční a změníme svět! Naše ctnosti může v sobě vypěstovat každý řádný člověk, každý čtenář *PODIVUHODNÝCH CEST*. Dobré jádro je v každém z nás, stačí udělat krůček, vymýt z hloubi osobnosti zbytky nepoctivosti, lenosti, zbabělosti, nedůslednosti, stačí podpořit vlastní vůli, stanovit si krásný a čestný cíl...

Tak dost. Copak jsou *PODIVUHODNÉ CESTY* pouhá moralita? Některé romány, jako například *MALÝ DOBRÁČEK*, jsou měšťáckou moralitou v čistém slova smyslu. Tento málo známý dvoudílný román začíná jako sociální drama v Dickensově a Hugově stylu a podává bez nadsázky otřesný obraz sociálních poměrů v Irsku. Ale to jen proto, aby autor dokázal, že poctivostí a hrdostí lze zlomit i nepřízeň

osudu. Na konci knihy patnáctiletý hrdina nabude jmění a je majitelem obchodního domu na Bedford Street v Dublinu s kapitálem 300 000 franků. Proto, chudé děti, nežebrejte, a když budete „hrdé a bystré“, dotáhnete to tak daleko jako on. Zatím je tato otázka týkající se morality položena předčasně. Nehovoříme o výsledku Vernovy práce, o rozsáhlém díle zvaném *PODIVUHODNÉ CESTY*, ale o motivech a úmyslech, s jakými tvořil své postavy. A sotva lze pochybovat, že považoval etické poselství za smysl a cíl svých snah.

Desetiletí za desetiletím psal Verne své *PODIVUHODNÉ CESTY*, budoval šrafovaný svět a vysílal své ctihodné postavy na dobrodružné stezky, aby tam ve styku s prubířským kamenem zla osvědčily ctnosti střední třídy. Postupem času ten rudovlasý bezvousý pořízek, který v roce 1862 stanul před rozestlaným ložem nakladatele Hetzela s románem *PĚT NEDĚL V BALÓNĚ* pod paží, zestárl, obrostl plnovousem, zatrpkl. S jakým nadšením plnil stranu za stranou koncem šedesátých let! Elánu ubylo po krvavé řeži v ulicích Paříže v jedenasedmdesátém roce a pohled do světa byl stále trpčí. Nejenom vzpomínkou na růžový ostrůvek Feydeau žil Jules Verne ve své amienské věži. Viděl odtud daleko a brzy pochopil, že doba jde jinam, než předpokládal v dobách, kdy věřil v nevyhnutelný pokrok a v automatické vítězství dobra nad zlem. Zklamala ho Paříž, moře, Amiens, přátelé, rodina. Velkou část svého zklamání vsugeroval sám sobě, ale to nijak neoslabuje hořkost, kterou cítil. Stojí uprostřed svého mohutného díla, shledal, že už nemůže svým hrdinům dát takovou míru víry, jakou sem vkládal na začátku cesty. Posedlost ho ale nutila psát dál a dál, i když byl nakonec ochrnutý, slepý a osamělý na schodišti své věže a seděl u psacího stolu nad krabicí od doutníků, kam ukládal jeden popsaný list papíru za druhým.

Svět dobrého pití a doutníku

Jules Verne napsal na sedmdesát románů, z nich 63 patří do klasické řady *PODIVUHODNÝCH CEST*. Původně vycházely v časopisu *Magazín pro zábavu a poučení* a také k těmto dvěma účelům byly určeny. Zábavné kupodivu nepřestaly být, třebaže ty nestarší jsou 140 let staré. Poučení poněkud vyčichla, vědecké pravdy překonány, svět pozměněn. Pouze jedno základní poučení, jež vštěpoval Jules Verne svým čtenářům, platí dodnes: alkohol je chutný a má blahodárné účinky ve prospěch zdraví.

Prvním románem cyklu *PODIVUHODNÝCH CEST* je *PĚT NEDĚL V BALÓNU*. Verne zprvu nedává čtenáři možnost, aby nahlédl do spižírny balónu Viktorie, jímž odvážlivci v čele s doktorem Fergussonem hodlali přeletět Afriku. Startovali 19. dubna 1862. Teprve 13. května, tedy zhruba po čtyřech nedělích, máme v kapitole XXXIII. zprávu o inventuře zásob. V balónovém koši zbylo na poslední týden patnáct kilogramů pemikanu, trochu zásob čaje a kávy, a šest a půl litru pálenky. Pokud doktor Samuel Fergusson a Dick Kennedy upíjeli s rozmyslem a proporcionálně (nepochybujeme, že je ani nenapadlo dát sluhovi Joeovi napít), uvedené množství je přiděl pro dva muže na jeden týden, což obnáší zhruba půl litru tvrdého alkoholu na den.

Následuje román *DO STŘEDU ZEMĚ*. Zde cestovatelé, profesor Otto Liddenbrock a jeho synovec Axel, se pojistili, aby se nedostali v hlubinách Země do úzkých. Na cestu vzali s sebou jako jedinou tekutinu jalovcovou kořalku, neboť vodu nebrali vůbec. Vinou přecenění ctností lihoviny by nejspíš zahynuli žízni (což jim vskutku při cestě v jednom okamžiku hrozilo). Naštěstí jejich islandský

průvodce Hans Bjelke přidal k zavazadlům tajně, aby profesor nevěděl, ještě měl s vodou. „Konečně zde byly také potraviny,“ čteme Axelovo vyprávění v kapitole XI. „Nevelký balík obsahoval zásobu koncentrovaného masa a sucharů na šest měsíců. Jalovcová kořalka byla jediným nápojem, neboť voda scházela úplně.“

Přes Indii se skupina odvážlivců vydala ve vlaku o dvou vozech šest metrů širokých a patnáct, respektive dvanáct metrů dlouhých, tažených parním slonem. Čteme o tom v románu *ZEMÍ ŠELEM*. V druhém vagónu byla spižírna, kde „byla také hojnost nápojů. Francouzská vína, různá piva, likéry, z nichž na prvním místě dostatečné množství araku. K tomu podotýkám, že naše cesta neměla nikde zažít daleko od obydlených krajů,“ říká vypravěč, snad jako omluvu za fakt, že bar silničního vlaku byl vybaven tak prostince.

Na suchu nebyli ani kolonisté *TAJUPLNÉHO OSTROVA*. „Kdo netoužil po víně, nemohl si na nic stěžovat. K oswegskému čaji a ke kvašenému nápoji z dračincových kořenů přidal Cyrus Smith opravdové pivo. Vyráběl je z mladých výhonků černých jedlí, které po vykvašení a svaření dávaly velmi příjemný a zdravý nápoj,“ čteme v kapitole VIII. Bez alkoholu nebyla ani spižírna lodi Chrt, na jejíž palubě se vydali žáci Chairmanovy školy na výlet, aniž tušili, že je čekají dva roky prázdnin. Loď ztroskotala a bylo nutno přestěhovat nejnnutnější potřeby z rozpadajících se trosk do úkrytu na břehu. V kapitole X. stojí:

„Starším chlapcům připadla tvrdá práce – nakládat těžké předměty: kamna, nádrže na vodu, kormidlo, kování, měděné pláty atd. Naložili také balíky potravin, soudky s vínem, s pivem a s pálenkou a nezapomněli ani na sůl.“ Bez placatky s kořalkou nevydají se chlapci na výzkumnou cestu. Ani když se v kapitole XVII. vydají na výpravu jolou, nechybí jim zásoby potravin a nápojů, rozumí se, že nikoli vody. A vyplatí se to! Když chlapci najdou v kapito-

le XXII. vysílenou ženu jménem Kate, Briantovi „se podaří jí vpravit do úst pár kapek posilujícího nápoje,“ čímž ji přivedou k životu.

Také Robur Dobyvatel měl v zásobárně Albatrosu „několik sudů“ brandy, whisky a ginu, dostatečné množství pro „několikaměsíční cestu“ šestičlenné posádky.

O blahodárnosti alkoholu se přesvědčil i mladý Nebešťan Kinfo v románu *O ŽIVOT*. V kapitole XVIII. skočí se svými bodyguardy Graigem a Fryem přes palubu hořící džunky přepadené piráty. Jistě by se utopili bez nafukovacího pryžového oděvu dle patentu kapitána Boytona. Ve vypjaté chvíli je nutno v následující kapitole mobilizovat poslední zbytky sil. „A Fry, nadmýchav vzduchu do výstroje, (...) vyňal láhev a sklenku, kterou naplnil posilující kořalkou, a podal ji svému svěřenci,“ zatímco se blížila džunka Samjep řízená bandou vrahů. Rozumí se, že takto posílení všichni tři šťastně unikli.

Nejdůkladněji se na cestu do nejpustší myslitelné pustiny vybavili tři muži, kteří se rozhodli přistát na povrchu Měsíce. Střela, která později byla vypálena z děla zvaného Kolumbiada, pojala zásoby na osm týdnů. Patřilo do nich padesát galonů kořalky, což je přibližně 225 litrů lihovin. Předpokládali tedy spotřebu přes litr lihoviny na osobu a den, čili dvojnásobek přidělu pro pětinedělní balónový let napříč Afrikou! Není však zaznamenán případ, že by cestovatelé kořalku skutečně pili, třebaže v seznamu potravin je uvedena v takto masivním množství. Pochutnávali si zato na vínu nuitském a charbentinském, ročníku 1863. Michal Ardan měl dokonce ve střele tajnou skrýš s vínem a vezl s sebou sazenice révy, aby mohl víno pěstovat i na Měsíci. Můžeme se obávat nejhoršího, když listujeme obsahem knihy a nalezneme kapitolu nazvanou *Opilá chvilka*. Leč chyba lávky! Tři kosmičtí cestovatelé nepřebírali pálenky, nýbrž kyslíku. Oxygenem přesycený vzduch je přiměl

k třetivosti, až upadli do bezvědomí. Až po jisté době procitli, „ač cítili ještě po nějaký čas následky kyslíkové opičky jako po silné pitce vína,“ čteme v kapitole VIII.

Verne se na několika místech svého rozsáhlého díla zmiňuje o opojnosti kyslíku. Této myšlence, jak víme, věnoval celou novelu nazvanou *DOKTOR OX*. V ní popisuje, jak se pobláznilo doposud ospalé vlámské městečko Quiquendon následkem vynálezceva experimentu. Nicméně ani tentokrát Verne neztratil ze zřetele tradiční zdroje veselosti. Občané městečka „počali vyhledávat výstřední jídla a nápoje,“ čteme v kapitole X. A o pár odstavců níže se suše konstatuje, že „na každém kroku bylo možno potkat opilce a mezi nimi byli i nejváženější občané.“

Verne nepropagoval bezuzdné opilství. Naopak, například na Standard-Islandu, plovoucím to městě ze stejnojmenného románu, jež možno považovat za vzorové sídliště zřízené podle nejvyšších měřítek své doby, nebylo dovoleno zřizovat bary. Ovšem správa Standard-Islandu nikterak nebránila importu piva a vína, těmto důležitým „složkám moderní zdravé výživy“, jak se zde praví výslovně. S tímto detailem nepříjemně kontrastuje popis vzorového města France Ville, který nalezneme v kapitole X. v románu *OCELOVÉ MĚSTO*. Občané zde jsou nuceni „zříkat se narkotických jedů“ a co znepokojivějšího, „pít jen čistou vodu“. Jak si vysvětlit tento rozpor ve Vernově náhledu na působení alkoholu?

Velmi prostě. Už jsme zde uvedli, že skutečným autorem Ocelového města byl Vernův současník Pascal Grousset, známý i českým čtenářům pod jménem André Laurie. Jako začátečník a navíc osoba politicky nepřijatelná a ve vyhnanství pobývající (v Londýně) potřeboval pokrývače, a tím se stal právě Verne, nikterak nezištně. Disident se bezděky pokrývači pomstil nasazením kukaččího vejce abstinence. Zmínka v kapitole X. ostatně není jediná protialkoho-

lická špička v tomto románu. Představitel zla, germánský zbrojař Schultze, pojídá jitrnice s kyselým zelím a zavdává si piva! Tak zaséval Laurie pod Vernovým jménem do mladých duší nedůvěru vůči nápoji, tak láskyplně hýčkanému Cyrem Smithem na Tajuplném ostrově.

Nelze tvrdit, že Verne považoval alkohol jen za lék – třebaže v případě zmírající Kate léčebný účinek pálenky je evidentní. Alkohol patří k líbezně atmosféře luxusu a pohody. Vernovi hrdinové si počínali jako gentlemani i v nejdivočejších podmínkách, jež je obklopovaly. Luxus si prostě vezli s sebou, ať už v ponorce, vyšperkované na rozkaz kapitána Nema, nebo v Roburově létající lodi Albatrosu. K atmosféře radostného uvolnění patří ovšem i tabák. Jeho nedostatek byl zdrojem nejhoršího utrpení na Lincolnově ostrově – a jaká radost, když Cyrus Smith objevil mezi vegetací „tajuplného ostrova“ exempláře divoce rostoucího tabáku, ne sice nejlepší kvality, avšak v daných podmínkách víc než uspokojivého! Ostatně, doutníky připravoval z mořských chaluh kapitán Nemo.

Tak tedy jako lék a prostředek k dosažení pohody v tomto světě slouží alkohol, třebaže nás někdy zaráží množství, jehož je k dosažení kýženého výsledku nutno. Skutečnému opilství se oddávají ve Vernových románech jen zločinecké typy. Na Sicílii jsou to bandité, mezi nimiž lze najmout spojence proti novému hraběti Monte Christo. Opíjeli se i piráti na brize Bystrý v románu *TAJUPLNÝ OSTROV*. V kapitole XII. románu *TROSEČNÍCI LODI JONATHAN* se popisuje situace, kdy se veřejná správa malé jihoamerické osady vymkne z rukou a podlehne náporu zlatokopů. „V nitru ostrova panoval úplný nepořádek,“ konstatuje Verne. „Pořádány orgie a zvířecí radovánky, jež se střídaly s hádkami a rvačkami, jež záhy nože a revolvery změnily v krvavé boje... Na celém ostrově hemžilo se to krčmami a zpěvními síněmi nejhoršího druhu, někdy byly

zřízeny jen z několika prken a ubohé ženy snažily se tam rozjařiti opilé zlatokopy svými chraplavými hlasy. Ovšem že tu tekl alkohol proudem.“ Nemohlo to dopadnout jinak, než že silný muž tohoto románu jménem Kaw-Djer zavelí „pal“ četám řádných občanů a ve třech vteřinách padne sedm tisíc ran.

Kromě bílých asociálů nezřízeně pijí ve verneovkách jen dosud necivilizovaní černoši. Tak například start už citované Viktorie k pětinedělnímu balónovému letu nad Afrikou předcházela těžká pitka rozzuřených domorodců, při níž požívali lihovinu „tembo“ vyrobenou z kokosového mléka a opojné pivo zvané „togwa“. Nejtěžší opilec vernovského světa byl ovšem kazondský král Moini Lungga a příslušníci jeho dvora v románu *PATNÁCTILETÝ KAPITÁN*. Veličenstvo bylo alkoholem po celoživotním požívání tak nasáklé, že při pokusu napít se hořícího punče alkohol v jeho krvi vzplál a král uhořel, přičemž marné byly všechny pokusy uhasit panovníka i jednoho ministra, taktéž mokrého bratra. „Král a ministr padli na zem a svíjeli se ve strašných bolestech,“ vypráví se v kapitole XI. „Když je živá tkáň celá prosycená alkoholem, hoří jen slabým plamenem, který se nedá uhasit vodou. I kdyby byl plamen na povrchu uhašen, bude tkáň hořet uvnitř. Když lihoviny pronikly všemi tkáněmi, nedá se plamen již žádným způsobem uhasit,“ vykládá Verne. Z krále a jeho ministra zůstalo „jen několik zuhelnatěných zbytků, jeden, dva kousky páteře, prsty rukou a nohou, protože ty při samovolném vzplanutí oheň nestráví.“ Nápoj, který krále a jeho ministra skosil, byl neurčitě charakterizován jako „punč“. O receptu se můžeme jen dohadovat. Král obvykle pil „pombe“ a medovinu, avšak osudného dne chtěl něco onačejšího. Do dvousetpintového měděného kotle nalito bylo několik sudů „koncentrovaného alkoholu“. Nešetřilo se ani skořicí, ani pepřem, ani jinými přísadami. Aby nápoj byl ostřejší, otrokář

Alvez, který jej připravoval, hodil do něho několik hrstí mořské soli. Pak nápoj zapálil, král se napil a neštěstí bylo hotovo.

A jak je to s narkotiky?

I ve Vernově době narkotika existovala. Setkáme se s nimi například v románu *CESTA KOLEM SVĚTA ZA OSMDESÁT DNÍ*. Pan Fogg s Passepartoutem, provázeni agentem Fixem, dorazí až do Hong Kongu. Zde Foggův sluha s policistou navštíví „krčmu lákavého zevnějšku“. Citujme podle Vilímkova prvního vydání, překlad Benjamina Kliky:

Asi třicet hostů sedělo ve velké místnosti té za stolečky z pleteného rákosu. Někteří pili z mázů anglické pivo nebo porter, jiní ze džbánků silné likéry, gin nebo brandy. Mimo to většina jich kouřila z dlouhých dýmek, s hlavičkou z červené hlíny, nacpaných malými kuličkami opia smíšenými s olejem růžovým. Pak sklouzl občas některý omámený kuřák pod stůl, načež číšníci uchopivše ho za nohy a za hlavu, odnesli ho na veliké polní lože a uložili ho tam k ostatním spáčům. (...) Fix a Passepartout poznali, že vešli do krčmy navštěvované oněmi ubožáky ztupělými, vyhublými, zblblými, jimž obchodnická Anglie prodává ročně za dvě stě šedesát milionů korun toho záhubného koření, jež se nazývá opium! Smutné to věru miliony, vyžískané z nejhroznější neřesti lidské povahy!

Scéna končí tak, že se Passepartout opije a policista Fix mu vsune do úst troubel opiové dýmky, načež Foggův sluha klesne, „maje hlavu zpitomělou účinkem omamujícího jedu.“

Velmi opovržlivě se Verne vyslovuje o opiu i v novele *PRORAZILI BLOKÁDU*, právě tak v románu *O ŽIVOT*, kde se zase zmiňuje o Angličanech prodávajícím do Číny drogy. Devět z deseti britských lodí v přístavu v Šanghaji je naloženo opiem, přičemž objem

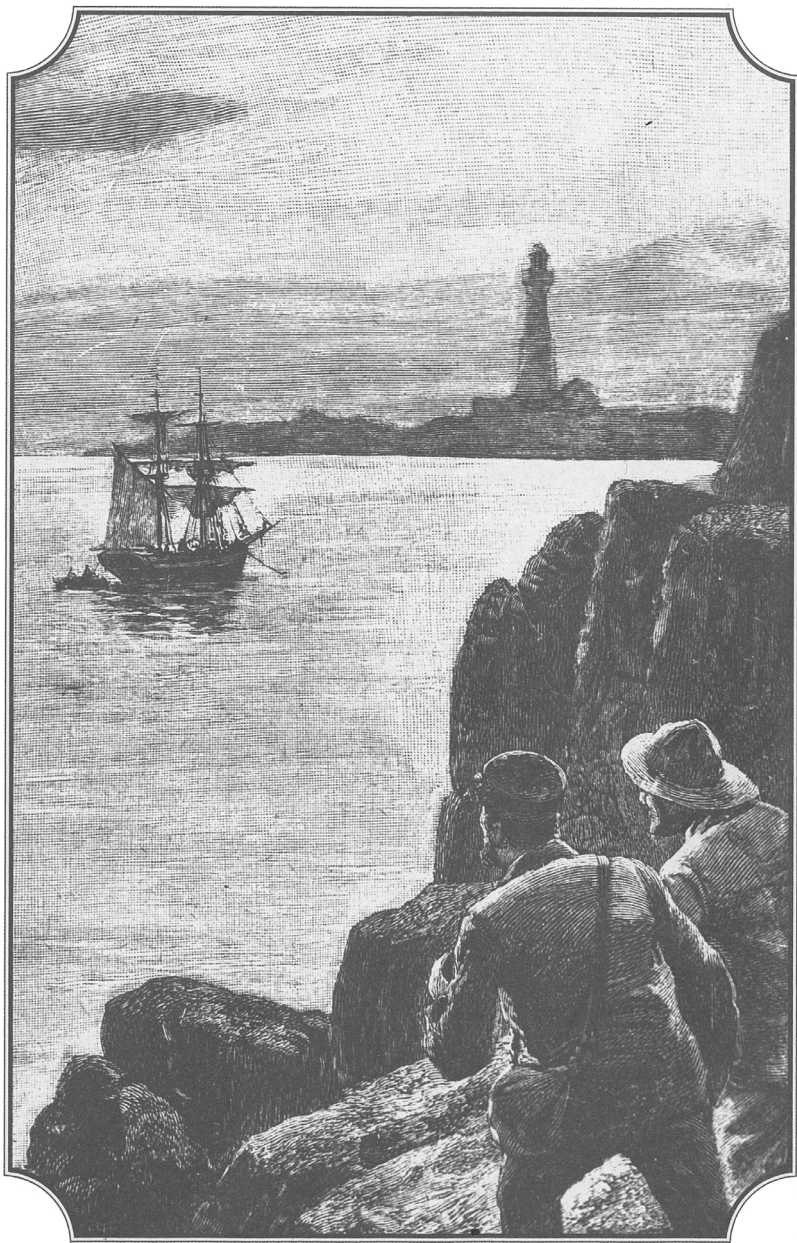
obchodu je dvě stě šedesát milionů franků a vynáší tři sta procent zisku. Verne popisuje pokusy čínské vlády zabránit tomuto zlu, avšak válka z roce 1841 a nankinská dohoda vymohly vstup britskému zboží. Verne ovšem podotýká, že hrdina jeho románu Kinfo a jeho přítel Wang „nebyli oddáni ohavnému návyku kouřiti opium, který ničí všechny vzpruhy tělesného ústrojí a přivozuje rychle smrt.“

To je vše hezké a chvályhodné, až na to, že Jules Verne sám měl za sebou jednu „drogovou zkušenost“. Když ho totiž jeho synovec střelil do nohy, lékaři mu tišili bolest morfiem. A velký odsuzovač opia napsal v roce 1886 *SONET NA MORFIUM*, v němž čteme:

*„Ach, vraž do mne stokrát svoji jehlu
a já ti stokrát budu žehnat, svatý Morphine!“*

Že by úlet? Ne tak docela. Korzický podnikatel Vin Mariani dal v roce 1863 na trh nápoj zvaný Coca wine, inzerovaný jako prostředek proti „únavě ducha a těla“, který léčí neurózu, nespavost a ochablost. Nápoj se rychle dostal do uměleckých kruhů a pili ho Anatole France, Henrik Ibsen, Émile Zola, Jules Verne, Alexander Dumas, Robert Louis Stephenson, Sir Arthur Conan Doyle. Dokonce i francouzský nejvyšší rabín Ladoc Kahn zvolal: „Mé obrácení je dokonáno. Budiž veleben Coca wine!“ Tím se rabín přiřadil k papežům Piovi X. a Leovi XIII. Dodejme ještě, že tento Coca wine posloužil jako inspirace Johnovi Pembertonovi, vynálezci Coca Coly. Od roku 1886 musel Pemberton odstranit ze své Coca Coly víno a v roce 1904 zmizela z nápoje i koka.

Takže si dovedeme živě představit Julese Verna v jeho amien-ské věži, kterak tam vesele bání marjánku, kterou by mu Wellsův „stroj času“ dopravil na stříbrném tácku.

Maják na konci cesty

„Pane profesore, zřídil jsem si dílnu na opuštěném ostrově v Tichém oceánu. Tam jsem s dělníky, svými přáteli a žáky postavil svůj Nautilus.“

Na jiném místě jsme už citovali tato slova kapitána Nema. Vrátili jsme se k nim, protože mají pro nás význam ještě z jiného důvodu. Jak víme z *TAJUPLNÉHO OSTROVA*, kapitán Nemo byl ve skutečnosti princ Dakkar, indický velmož, vůdce povstalců, vládce a pán svých lidí. A přece je označuje za „přátele a žáky“. Je to zmínka nepatrná, a možno říci, ztracená v rozsáhlém románu *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM*, nicméně vyjadřuje zcela jasně a jednoznačně důležitý stupeň myšlenkového vývoje Julese Verna.

DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM je šestý velký román *PODIVUHODNÝCH CEST*. V prvních svých románech řešil Verne vztah svých hrdinů a „pomocného personálu“ bez rozpaků: byl prostoupen vírou v univerzální sílu peněz a položil tyto vztahy na solidní základ finanční. Doktor Fergusson a Dick Kennedy v jeho prvotině *PĚT NEDEĚL V BALÓNĚ* jsou zámožní lidé a navíc disponují příspěvkem dvou a půl tisíce liber od Královské zeměpisné společnosti v Londýně, která se rozhodla podpořit jejich balónový let napříč Afrikou. Také kapitán Hatteras z druhého románu Vernova je bohatý člověk. Zápolí však se zbabělostí posádky lodi Forward, která se bojí cesty na severní pól. Vypíše proto odměnu tisíc liber za každý dosažený stupeň severní šířky za hranicí dvaasedmdesáté rovnoběžky. Tito námořníci nejsou „přatelé a žáci“: je to tlupa zbabělců, která nakonec kapitána zradí, vyhodí Forward do povětří a uteče. Zato v románu *DO STŘEDU ZEMĚ* fungují peníze

bezvadně: profesor Lidenbrock a jeho synovec Axel najmou na Islandu průvodce Hanse Bjelkeho za tři říšské tolary týdně. Dohodli se původně, že je bude provázet k úpatí sopky Sneffelsu, ale nakonec s nimi bez reptání šel až do středu zeměkoule, asi proto, že tři tolary týdně jsou docela pěkné peníze. Finanční starosti měli teprve hrdinové čtvrtého románu *ZE ZEMĚ NA MĚSÍC*. Brzy se vše v dobré obrátilo, veřejná subskripce vynesla 5 446 675 dolarů a cesta na Měsíc byla otevřena.

Jiná je situace v pátém románu, v *DĚTECH KAPITÁNA GRANTA*. Výpravu za kapitánem Grantem financoval lord Glernavan. Kapitán jeho osobní lodi John Mangles sestavil pro Duncana mužstvo ze zkušených námořníků, kteří „tvořili na palubě skutečný elán čestných lidí, v němž nechyběl ani tradiční dudák. Mužstvo milovalo svou práci, bylo věrné a statečné, stejně zručné v ovládání zbraní i lodi a ochotné následovat svého pána v nejnebezpečnějších výpravách. Když se posádka Duncana dověděla, kam má jet, nemohla utajit svou radost a v dumbartonských skalách se rozlehla ozvěna nadšeného hurá!“

Je jasné, že se tu cosi změnilo: zatímco posádka Forwarda reptala a hrozila vzpourou, námořníci Duncana jásají při zprávě, že pojedou kamsi do horoucích pekel. V románu z roku 1863 jsou námořníci nenávistní, líní a zbabělí, v roce 1866 jsou věrní a stateční a o posádce Nautila z roku 1870 se mluví jako o „přátelích a žácích“.

Když si osvěžíme vzpomínku na konec let šedesátých a rozpo-
meneme se, s kým se Verne tehdy stýkal, pochopíme, odkud vítr vane: styky s utopickými socialisty, Elyséem Reclusem, Louisou Michelovou, Nadarem a dalšími nesou ovoce. Verna okouzilo saintsimonské heslo: „Všechno na páru a elektřinu; nahradit využívání člověka člověkem využíváním světa člověkem.“ Verne byl praktik a líbilo se mu, že socialisté přešli od snů a učených teorií

k „praktické činnosti“. Chevalier a Enfantin se zabývali organizací francouzských železnic, Lesseps řídil stavbu Suezského průplavu. Stejně jako oni věřil i Verne, že technický pokrok přinese pokrok sociální a mravní. Bude ovšem nutno postavit vztahy mezi zaměstnanci a zaměstnavateli, mezi ovládanými a vládci na novou základnu – na bázi spolupráce.

Verne proto změnil etickou koncepci svého díla. Rozhodl se, že napříště se nebude zabývat jen vynikajícími jedinci, jak to dělal v prvních románech, kde silné individuality zcela převládají: Hatteras s Clawbonym, Ferguson s Kennedym, trojice objevitelů středu země a tři cestovatelé do kosmu. Nebude už zdůrazňovat jen úspěchy objevitelských cest a nové techniky. Zaměří se na nové vztahy mezi lidmi, založené na důvěře, věrnosti a oddanosti. Silné individuality se budou opírat o pomoc přátel a spolupracovníků. Nebudou to už osamocení jedinci, kteří čelí nástrahám přírody a zlých lidí. Budou to kolektivy, kde každý má své místo, je spokojen se svým údělem, uznává vedoucí postavení silné osobnosti a snaží se přispět ke společnému úspěchu.

Vernův šrafovaný svět náhle dostal novou dimenzi. Pouta důvěry a úcty svazují vernovské hrdiny a vytvářejí předobraz společnosti ideálního typu. Autor nepochyboval, že v *PODIVUHODNÝCH CESTÁCH* vyjadřuje objektivně existující proces. Nepochyboval, že ideální společnost se opravdu rodí a že její čas se blíží v rytmu bušení železničních kol a pístů parních strojů zámořských kolosů.

Opíraje se o tuto víru, pojal Verne velký plán: spojí své romány v mohutnou epopej a postaví mladé generaci etický cíl, lákavý svou reálností a dosažitelností.

Tak vzniklo dílo v *PODIVUHODNÝCH CESTÁCH* ojedinělé, trilogie *DĚTI KAPITÁNA GRANTA*, *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM* a *TAJUPLNÝ OSTROV*.

Záchranná výprava Glernavanova je v první části trilogie teprve zárodkem ideální společnosti. Na první pohled si nevšimneme, že tu jde o něco mimořádného: jsou to ctihodní lidé na cestách a navzájem se k sobě chovají slušně.

Složitější obraz se rozvíjí v druhé části. Verne posuzuje Nema a jeho posádku očima profesora Aronnaxe – a do velké míry se od nich distancuje. Bere na vědomí Nemův nepřátelský vztah „k jisté moci“, respektuje jeho svobodomyslnost, ale nepokusí se přestoupit na Nemovu víru a stát se jeho stoupencem. Od začátku až do konce jsou Aronnax a jeho druzi cizinci na palubě Nautila. Profesor Aronnax dobře vidí, že vztahy kapitána a jeho posádky jsou prostě ideální, a chápe, že se zde setkal s čímsi mimořádným. Verne ale nedovolí svému hrdinovi připojit se k této uzavřené společnosti. Aronnax se pouze v jediném případě zapojil do života lodi: při neúspěšném pokusu vyléčit nemocného. Rozhodně pak Aronnax, lépe řečeno Verne sám, neměl pochopení pro Nemovu fanatickou nenávist k „cizí moci“. V Aronnaxově postoji k Nemovi vyjádril přesvědčení, že fanatismus se nemůže stát základem eticky hodnotného díla. Nemův fanatismus pokládá Verne za vážný nedostatek jeho povahy. Vzpomíná na něj ještě na konci *TAJUPLNÉHO OSTROVA*. Umírající Nemo vypráví Smithovi a jeho druhům o svém útoku na anglickou fregatu (teď už odhalil její totožnost) a žádá je: „Sudte mě!“

Na přímou Nemovu otázku, zda byl – podle názoru návštěvníků – v právu, odpověděl Smith vyhýbavě: „Nemusíte se bát soudu dějin, kapitáne Nemo. Čestní lidé, kteří tu dnes s vámi jsou, budou vás věčně oplakávat.“

Nicméně Smith neskrývá své názory, a když se ho Nemo zeptá, odpoví bez obalu: „Kapitáne, mylil jste se v domněnce, že lze vzkřísit minulost, bojoval jste proti nezbytnému vývoji.“

Oním „nezbytným vývojem“ nemohl myslet nic jiného než koloniální panství Britů v Indii, neboť Dakkar byl „duší vzpoury sipáhů v roce 1857“.

Představu ideální společnosti založenou na učení utopistů vyjádřil Verne v plné šíři v *TAJUPLNÉM OSTROVĚ*. Na jiném místě jsme široce hovořili o Lincolnově ostrově jako o „ráji trosečníků“. Tento ráj je jakýsi „svět v kostce“. Má veškeré přírodní bohatství, ale skrývá v sobě mnohá nebezpečí. Nemo arcit pomáhá trosečníkům vydatně, ale nikdo nepochybuje, že si dovedou poradit i bez jeho pomoci. Ostatně, Nemo byl k pomoci stržen při pohledu na jejich píli a vynalézavost. Sledoval jejich počínání, brzy poznal jejich mravní sílu. Ba co víc, právě oni mu pomohli znovu najít víru v lidi a v závěrečném rozhovoru Nemo žádá kolonisty o pomoc: prosí je o mravní vykoupení. Zatímco sám stál v čele malé společnosti založené na fanatické nenávisti, Smith představoval společnost založenou na práci a důvěře. Verne dává jednoznačně přednost koncepci „smithovské“.

Osádka balónového koše je průřezem lidské společnosti – jak ji viděl Verne. Smith je technik, Spillett je intelektuál, Harbert zastupuje snaživé mládí a Pencroff s Nabem zastupují dělné vrstvy. Jsou to lidé na první pohled nesourodí. Seznámili se nedlouho před útěkem z richmondského zajetí. Jsou to však lidé důsledně ctihodní – v tom smyslu, jak jsme o tom hovořili v předešlé kapitole. Jejich společenství je tak silné, že dovede zahrnout do sebe i takové lidi, kteří by se nemohli dostat do společnosti mravně nevyrovnané. Vždyť kolonisté přijali mezi sebe Ayrtona, zločince, který na pustém ostrově Tabor zpustl na úroveň divokého zvířete.

Vernova víra v mravní kvality ctihodných lidí a šrafovaného světa dostupuje v *TAJUPLNÉM OSTROVĚ* vrcholu. Verne dokazuje, že nová společnost je nezničitelná: sopečná erupce vyhodí kolo-

nistům jejich zaslíbenou zemi do povětří, myšlenka ale přetrvá i tuto katastrofu. Ctihodní lidé založí v americkém státě Iowa novou kolonii, kde každý najde své místo. Gedeon Spillett tam založil „nejlépe vedený časopis na světě“ a jen Ayrton zvolil povolání podle našich měřítek zcela zvláštní, neboť – citujme doslova – zabýval se tím, že „byl připraven obětovat se při jakékoli příležitosti“.

V řadě dalších románů ze sedmdesátých let vystavil Verne početné společenství ctihodných lidí určitému nebezpečí. Nesnažil se najít univerzálně platný recept, jak nejlépe takové společenství organizovat. V každém díle najdeme odlišný přístup k věci, pouze obecný mravní základ zůstává stejný.

V románě *ZEMĚ KOŽEŠIN* najdeme například organizaci vojenskou. Zaměstnanci Společnosti Hudsonova zálivu se plaví na ledové kře Severním mořem. Velí jim poručík Jasper Hobson. Složitější situace je v románě *CHANCELLOR*. Verne se zde nepokusil podat návod hodný následování a vzdává se jakékoli předpojatosti. Na palubě hynoucí lodi Chancellor a později na voru opuštěném v oceánu odvíjí lidskou tragédii. Chladnými očima psychologa, a možno říci zoologa, zkoumá chování lidského tvora v extrémních podmínkách. Kapitán Robert Kurtis se sice pokouší uplatnit mezi hladovějícími trosečníky jakýsi řád, ale hladem šílení lidé nejsou schopni ani pochopit, co je to vůdcovská autorita. Každý z nich osvědčuje v této krajní zkoušce osobní mravní kvality. Verne zjišťuje, že v takových podmínkách lidé jednají nevypočitatelně a že morálka mnoha lidí je křehká a snadno degraduje na úroveň barbarství, ba zvířecosti. Snad právě proto, že se tento román vymyká mravním šablonám doby, měli k němu nakladatelé i veřejnost nedůvěru, takže u nás například vyšel poprvé a na dlouhou dobu naposled roku 1907 a v ilustrovaném vydání až v roce 1995.

Zato v románě *NA KOMETĚ* se Verne vrací k obecným sociálním otázkám. Francouzi, Rusové, Španělé a Angličané jsou vrženi do kosmického prostoru na povrchu komety Gallia. Verne organizuje jejich malou společnost konzervativně: generálním guvernérem je zvolen kapitán Servadac. Volba padla na Francouze především proto, že většina zemského povrchu uchváceného kometou patřila dříve Francii. Generální guvernér má veškerá práva včetně hrdelního a určuje i cenovou hladinu. Pouze Angličané odmítnou podřídit se jeho autoritě a hodlají si udržet vládu nad pevností Gibraltar, která byla také vržena do kosmu. V průběhu děje dokonce koupí od španělských plavců zbytek přístavu Ceuta a přiřadí ho k Britskému impériu. Guvernér tuto transakci plně respektuje. Vliv utopických myšlenek se však projevuje i zde: kolonisté uznávají guvernérovu pravomoc dobrovolně, neboť „se dokonale shodnou a vykonají vše pro společný zájem“.

Utopické představy realizoval Verne také v románě *ČERNÉ INDIE*, vydaném roku 1877. Děj se odehrává v dolech, kde byla zásluhou důlního inženýra Starra objevena nová ložiska. Havíři se do nového dolu zamilovali, a dokonce se do něho nastěhovali! V ohromné jeskyni v hloubi země založili město Koal-City. „Obyvatelstvo jeho mělo společné zájmy, a protože se všichni měli téměř stejně dobře, tvořili dohromady jednu velikou rodinu,“ píše Verne doslova. V Koal-City se splnily ideály utopického socialismu, „nebyly tu třídní rozdíly, všichni se vzájemně znali a respektovali a radostně pracovali na společném díle“. Nebyli tu ani zloději, ani paraziti, ani opilci – protože členové „rodiny“ se navzájem neokrádají.

Koal-City chybí jen krůček k France-Ville, velkému utopickému projektu z románu *OCELOVÉ MĚSTO*.

Snad každý čtenář Julese Verna zná France-Ville. Založil je doktor Sarassin, když zdědil 250 milionů liber šterlinků po indické

begumě. Verne je vybudoval, jak se zdá, podle zásad amerického architekta a urbanisty Richardsona, stavitele prvních mrakodrapů a zaníceného zastávce pravoúhlé, tzv. roštové koncepce města, a možná také s přihlédnutím k práci francouzského urbanisty Garniera a Howardovu „městu budoucnosti“, jak se domnívá Otakar Nový v knize *KONEC VELKOMĚSTA*.

France-Ville leží v zahradách, dvoupatrové domky jsou postaveny z dutých cihel, a co je zvlášť zajímavé, kouř odchází kouřovody do pecí, kde se zbavuje škodlivých látek. Zato „průmysl a obchod jsou volné“, podnikatelům jsou vnuceny, jak se zdá, pouze hygienické předpisy, jež zakazují prodávat zkažené maso apod. – a to je také jediné jejich omezení. Vernův projekt je tedy čistě urbanistický, nikoli sociální.

O společenské struktuře města víme málo, jen to, že „lenoši jsou vyhoštěni“ a město je řízeno radou, která předkládá k všeobecnému hlasování občanů všechny důležité otázky, například otázky spojené s obranou města. Jde tedy o tzv. přímou demokracii, realizovanou v moderní době ve švýcarských kantonech.

Otakar Nový v citované knize upozorňuje, že také Ocelové město – Stahlstadt je utopická obec. Píše:

„Kolem Ocelového města se usadilo 30 000 dělníků v osmnácti satelitních průmyslových vesnicích. Vyrostly během pěti let z malých šedých typových domků, prefabrikovaných (!) v Chicagu.“

Nikdo předtím nepochopil tak jasně nový průmyslový urbanismus, který začal pracovat v měřítku dřívějších velkoměst. Velkozávod – ocelové město – je logické centrum aglomerace.

Současného čtenáře není třeba upozorňovat na to, že průmyslová společnost realizovala dříve projekt Stahlstadtu, a potom teprve France-Ville.

Poslední společnost podle utopických zásad vytvořil Verne v románu *NOVÝ HRABĚ MONTE CHRISTO* na smyšleném středozemním ostrůvku Antekirtě. Víme o ní málo. Autor nás informuje jen o tom, že doktor Antekirt znamenitě zdokonalil elektrotechniku a vyřešil dálkový přenos elektrické energie. To je hodno závisti, neboť tento problém nebyl v našem světě uspokojivě vyřešen dodnes. Městečko Nový Artenak „nebylo stavěno podle vzoru šachovnicového jako třeba města americká. Domy se kupily bez přesného pořádku a byly obklopeny úhlednými zahradami... Byla to malebná směs, rozkošná na pohled, která přímo vyzývala k užití pokoje a klidu. Obyvatelé Antekirty byli opravdu šťastni.“

O sociálních poměrech na Antekirtě nevíme zhola nic, leda to, že „nový hrabě Monte Christo“, doktor Antekirt, zde hrál roli „prvního občana města“, nikoli „všemocného vládce“.

Sotva můžeme tyto obrazy chápat jako vážně míněný sociální projekt. Román vyšel roku 1885, kdy začínala životní krize Julese Verna. Nepochopen demiurgy oficiální literatury, na jejichž uznání spoléhal, zklamán vývojem světa, který se rychle vzdaloval utopickým představám, o nichž spisovatel snil v debatách s Reclusem, Michelovou, Nadarem i Groussetem, uzavřel se Verne do sebe a zatvrdil se vůči pařížskému „velkému světu“. V polovině osmdesátých let se definitivně stáhl do své amienské pevnosti a udělal všechno pro to, aby splynul s maloměstským prostředím Amiensu.

Badatelé obvykle označují dobu po roce 1885 za „pesimistickou část“ Vernovy tvorby.

K užití slova „pesimismus“ je mnoho dobrých důvodů, nicméně tento pojem nevystihuje dokonale změnu, která se s Vernem udála.

Vernovo dílo je tak pestré, že se nemůžeme odvážit označit ten nebo onen román, ten nebo onen rok za mezník, kdy spisovatel

ustoupil od utopických představ ze sedmdesátých let. Byl to pozvolný proces, Verne ustupoval pod tlakem doby za těžkých vnitřních bojů. Vrátil se ke své původní koncepci z šedesátých let, kdy ho zajímaly osudy silných individualit v nepřátelském prostředí. Ale také v tomto období najdeme „kolektivní romány“, zejména *DVA ROKY PRÁZDNIN* a *DRUHÁ VLAST*. Ztratil však víru, že technický a vědecký pokrok bude mít nezbytně za následek pokrok společenský a mravní. Otevřeně to vyjádřil v projevu Robura Dobyvatele, který na konci stejnojmenného románu prohlásil:

„Odletím a vezmu tajemství (letadla) s sebou. Pro lidstvo však ztraceno nebude. Případně mu toho dne, kdy bude dost moudré, aby ho využilo, a dost rozumné, aby ho nezneužilo.“

Pojem „zneužití techniky“ by Verna dříve nenapadl...

Pro pochopení druhé etapy jeho díla je nutno si uvědomit, že ústup od utopických představ nezměnil jeho etické zásady.

Vernovské postavy budou až do konce stát za ideály svobody politické i svobody myšlení, dál budou odmítat násilí a šovinismus, neztratí odvalu ani slušnost, cílevědomost ani důslednost, neztratí kvality ctihodných lidí. A nikdy Verna neopustí přesvědčení, že morální kvality ctihodných lidí překonají jak přírodní překážky, tak i lidské zlo.

V raném údobí jeho tvorby jsme pozorovali až naivně samozřejmou víru v sílu peněz, zřejmě nabytou za dlouhá léta pobytu na burze. V čisté podobě ji projevil v románě *CESTA KOLEM SVĚTA ZA OSMDESÁT DNÍ*, kde si Phileas Fogg prostrlí cestu balíky peněz, a tak překoná fanatické brahmíny, indiány, sněhové vichřice a bouře na širém oceánu. Po patnácti letech se Verne začal dívat na peníze jinýma očima. Napříště se bude lidem vysmívat pro jejich hamižnost. Udělá dlouhý nos na mistra Antifera, který se marně plahočil v románu *DOBRODRUŽNÁ ZÁVĚŤ*, vysměje se vylo-

sovaným účastníkům *HRY O DĚDICTVÍ* i zlatokopům v románech *ZLATÁ SOPKA* a *HONBA ZA METEOREM*. Napíše krutou frašku *ZMATEK NAD ZMATEK*, kde North Polar Practical Association je odhodlána utratit miliony lidských životů a zničit Nový York, Lisabon, Madrid, Paříž, Londýn a jiná města posunutím zemské osy, jen aby roztavila ledy na polárním území severně od osmdesátého stupně zeměpisné šířky, zakoupeném v dražbě za cenu dva dolary za čtvereční míli.

Verne šel dokonce tak daleko, že v románu *PLUJÍCÍ OSTROV* vytvořil jakousi antiutopickou společnost blízké budoucnosti. Už jsme hovořili o tomto projektu, realizovaném Společností milionářů a miliardářů, kteří si postavili ocelový ostrov a vybavili ho vším myslitelným i nemyslitelným přepychem. Také zde se Verne zabývá lidskými vztahy, ale tentokrát nemá žádné iluze. Město Milliard-City je pozemský ráj (na rozdíl od Lincolnova ostrova, kde si kolonisté musejí ráj vytvořit svou prací). Také France-Ville, a dokonce Nový Artenak byly obrazem ráje, kde žili lidé pod zušlechťujícím vlivem mravních ideálů. Obyvatelé Milliard-City mají všechny předpoklady, aby žili šťastně: jejich blahobyť však nevede k realizaci mravního ideálu. Naopak, tito blahobytem zkorumpovaní lidé se vzájemně servou a zničí velkolepý výsledek technického pokroku.

Devatenácté století se chýlilo ke konci. V zasedacích sálech mírových konferencí skřípěla pera a ve „stahlstadtech“ celého světa zatím vznikaly stroje, které by naplnily závistí nebožtíka Schultzeho. Informovaní lidé nechápali, proč světová válka dosud nevypukla. Konflikt doutnal na Balkáně, na Dálném východě, na německo-francouzské hranici, v Africe. Starý pán to všechno pozoroval ze své amienské věže a vedl dále úporný boj o koncepci svého „ctihodného člověka“. Byl to boj marný. „Ctihodných lidí“ v jeho okolí ubývalo. V roce 1899 zemřel poslední člověk, který ho opravdu pojil k minulosti, jeho

mladší bratr Paul Verne. „Nikdy bych nebyl věřil, že bratra přežiji,“ povzdechl si starý pán a zoufal si.

Je možné, že opravdu uvažoval o „posledním románu“, kde by shrnul všechny *PODIVUHODNÉ CESTY*, jak jsme o tom hovořili v poslední kapitole první části. Byla to lákavá myšlenka. Obsáhnout celý šrafovaný svět v jednom svazku! Zopakovat a zdůraznit všechno, co autor vyjádřil ještě nesměle v dobách počátků. Zanechat za sebou testament, vyznání víry.

Nic podobného, jak víme, Verne nenapsal. Jistě ne proto, že mu nezbyvala síla. Chyběla mu víra. Ctihodných lidí bylo méně a méně a šrafovaný svět mizel.

Na stránkách jeho pozdních románů se ctihodní lidé chovají pokud možno nenápadněji a skromněji než jejich předchůdci. Jinak by je ušlapal dav chamtivců, darebáků a hlupáků. V románě *TRAMPOTY PÁNĚ THOMPSONOVY* jsou oba hlavní hrdinové, Robert Morgand a Alice Lindsayová, dokonale obklopeni hlupstvím a nepoctivostí. V románu *ZATOPENÁ SAHARA* budují ctihodní lidé pod vedením inženýra Schallera a setníka Hardigana dílo srovnatelné rozsahem a významem se Suezským kanálem: vytvářejí v nížinách Sahary vnitrozemské moře. Divocí Tuaregové se snaží jejich dílo zmařit – a tehdy ctihodní lidé začnou pochybovat o svém mravním oprávnění brát těmto lidem jejich poušť. To tam je sebevědomí vernovských postav ze sedmdesátých let.

Jak víme, Verne zemřel v roce rusko-japonské války, jež uvedla do pohybu dějinné síly, které měly už brzy změnit epochu.

Ještě několik let po autorově smrti vycházely jeho romány jako pozdrav včerejška. Jsou to díla napsaná ve studených letech hořkosti a samoty. Bylo by asi marné hledat mezi nimi Vernův testament, tím spíš, že jsou to díla z větší části vytvořená Michelem Vernem. Někteří badatelé tak chápou povídku *VĚČNÝ ADAM*

ze sborníku *VČERA A ZÍTRA*, vydaného roku 1910. Je to utopická vize civilizace, která vznikne, až zahyne naše civilizace a svět upadne znovu do barbarství. Jiní autoři označují za testament *PODIVUHODNÉ DOBRODRUŽSTVÍ VÝPRAVY BARSAKOVY*. Vážněji je třeba brát *VĚČNÉHO ADAMA*. Třebaže ho napsal Michel Verne, pracoval pod otcovým vlivem a pravděpodobně i dohledem, text je třeba chápat jako produkt jedné tvůrčí dílny. Ačkoli novela popisuje absolutní katastrofu, tedy doslova zkázu světa, vyznívá optimisticky: už název novely vyjadřuje víru v lidskou schopnost obnovy, vzkříšení.

Další román z Vernovy dílny je dvousvazkové dílo *TROSEČNÍCI LODI JONATHAN*, vydané samozřejmě po smrti autorově, roku 1909. I když spoluautorem byl opět Michel Verne, dílo nese výrazné znaky rukopisu autora *PODIVUHODNÝCH CEST*.

Americký čtyřstěžník Jonathan o nosnosti 3 500 tun s tisícovkou vystěhovalců na palubě směřoval do zálivu de Lagoa, kde měla vzniknout nová osada. V noci z 15. na 16. března 1881 loď ztroskotala na pobřeží jednoho z ostrůvků u Ohňové země, v její jižní části Jižní Ameriky. Trosečníci se zachránili a rozhodli se založit novou kolonii právě tady. A tak Jules Verne naposled vybudoval obraz velkého společenství lidí. Nikdy dříve to neudělal tak široce a důkladně. Právem je tento román označován za sociologický.

Vůdčí úlohu zde hraje postava svobodomyšlného anarchisty, někdejšího státníka a patrně vysokého šlechtice, který se teď skrývá pod indiánským jménem Kaw-Djer. Pomáhá mu jen hrstka ctihodných lidí. V osadě je jinak jen samá líná verbež, poblázněná marxismem a komunistickými představami. Jsou to lidé bezradní a malomyslní. Jenom Kaw-Djer jim dovede vdechnout život, pouze jeho vůlí mohou děkovat za rozkvet své osady. V závěru románu dojde k dramatu, jaký šrafovaný svět nepoznal. Je však toto opravdu šrafovaný svět,

takový, jaký jsme znali? V posledních sedmi románech Julese Verna šrafovaný svět v doslovném smyslu nenajdeme. Počínaje románem ZLATÁ SOPKA jsou ilustrace reprodukovány fotochemickou cestou. Nejsou to už xylografické rytiny. ZATOPENÁ SAHARA je poslední Vernův román s rytinami a je to také poslední román, jehož vydání se autor dožil. Není vyloučeno, že mladý Hetzel čekal, až starý pán zavře oči, a pak ihned přešel na modernější a podstatně levnější reprodukční techniku. Ilustrátoři Roux a Benett odvedli práci stejně dobrou jako dříve, ale fotochemicky reprodukováné kresby přece jen ztratily polovinu kouzla, jímž oplývaly rytiny.

Vraťme se však k tématu. Na území nové kolonie jsou ložiska zlata a zástupy zlatokopů se chystají smést Kaw-Djerovo dílo. Vůdce vybuduje milici a záhy dojde ke střetnutí. Verne píše:

„Pal!“ – vzkřikl Kaw-Djer chraptivě.

Jakmile se dotkli spouště, zmocnila se jich závrať a nevypálili jen jednu ránu, nýbrž všech sedm. Hromadný výstřel se podobal burácení hromu. Ve třech vteřinách karabiny vychrlily sedm tisíc ran. Pak nastalo mrtvé ticho... Náměstí bylo prázdné.

Prázdné...? Ano, kromě haldy mrtvol, z nichž se řinuly potoky krve! Kolik jich bylo...? Tisíc...? Patnáct set...? Ještě více...? Nevěděli.

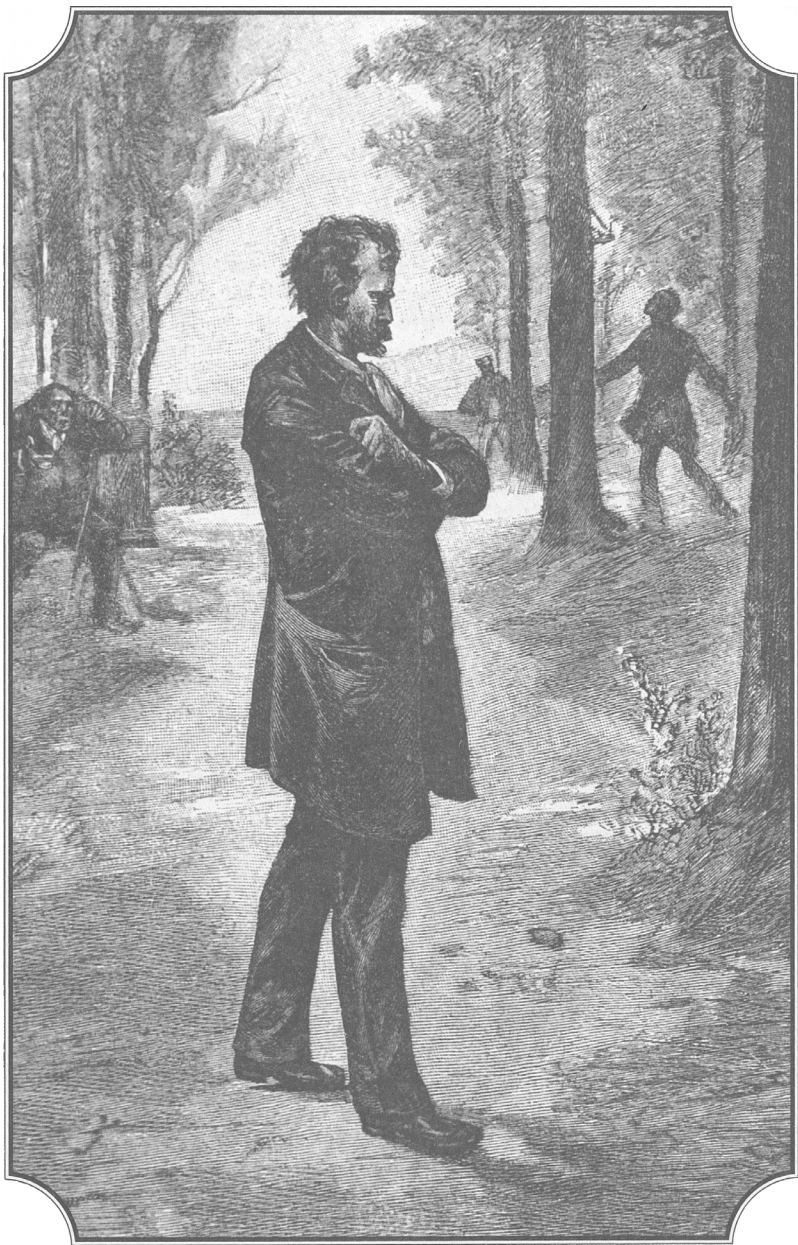
Tento hromadný výstřel znamenal konec šrafovaného světa. Poslední opravdu vernovský hrdina Kaw-Djer už nechce nadále žít tam, kde byl svědkem takové katastrofy. Co mu mohl poradit starý muž, nehybný a slepý, který očekával každým dnem, že se světem ozve salva tisíckrát, milionkrát větší a krutější, než jaká smetla zástupy zlatokopů... Svému poslednímu ctihodnému člověku Verne řekl:

„Udělej to, co jsem udělal i já...“

Tak se stalo, že Kaw-Djer se odebral do ústraní. Až do smrti se mu stane útulkem věž, maják na konci světa... Tady bude čekat na svou poslední hodinu a řev světa k němu nedolehne. „Nejstrašnější dramata se odehrávají v lidské duši. Pro člověka, který je prodělal, který vychází z boje znaven a zchvácen, zbývají jen dvě cesty: smrt nebo samota,“ píše Verne v závěrečných odstavcích románu.

Kaw-Djer odplul na maják, zničil lodičku, která ho přivezla, a pak, „zabrán v myšlenky, díval se do dálek, které se před ním prostíraly, a snil o tom, jak tu bude žít, vzdálen světa, ale všem prospěšný, svobodný a provždy sám!“

Tak se rozloučila se světem poslední velká Vernova postava. Kaw-Djer se uchýlil do světničky majáku na Hornově mysu, rozlohou sotva větší, než byla podesta schodiště amienské věže. A to bylo vše, co zbylo Julesi Vernovi z jeho šrafovaného světa.

Čechy a Jules Verne

Jak se jmenoval první Čech, který četl román Julese Verna? Skálopevnou jistotu v této veledůležité otázce nikdy nebudeme mít, dokud nebude vynalezen stroj času, který nám umožní odjet v říjnu 1862 do Paříže, abychom tam hlídkovali před Hetzelovým knihkupectvím a čekali na našeho člověka. A není vyloučeno, že budeme čekat, dokud nevstoupí do obchodu muž asi třicetiletý, bude se dlouho přehrabovat v regálech a spolu s jinými knihami koupí i *PĚT NEDEĚL V BALÓNĚ*. Z jeho přízvuku poznáme, že je to cizinec. Jeho tvář nám bude povědomá: no ovšem, je to přece Jan Neruda!

Devětadvacetiletý Neruda přivezl z Paříže Vernův román jako „literární kuriozitu“. Do ciziny, přesněji do Německa a Francie, vyslal Nerudu spolek Svatobor, aby odtud načerpal nové podněty pro český kulturní život. V šedesátých letech se česká kultura rychle vzpamatovala z let Bachova policejního režimu. Netrvalo dlouho a čelné figury národoveckého hnutí si všimly, že rozmanité organizace vydávaly levné svazečky takzvaných „odkazů“, knížky psané česky, ale obsahu silně pochybného. Na okraji českého literárního života vegetovali tiskaři a nakladatelé, kteří uváděli na trh literární brak.

Čeští vzdělanci, shromáždění kolem doktora medicíny Eduarda Grégra, založili roku 1867 levnou knižnici *Matice lidu*, aby těmto vlivům čelili. Roční předplatné na šest svazků činilo jeden zlatý a ediční program sliboval pestrý výběr zábavného čtení domácích i zahraničních autorů. V představenstvu *Matice lidu* působil i Jan Neruda. První svazky vyšly roku 1869. Nerudovu vlivu vděčíme za to, že už v roce následujícím vyšel ve IV. ročníku (fakticky ve

druhém) první český překlad Julese Verna, román *CESTA KOLEM MĚSÍCE*. Ano, je to pravda, český překlad vyšel bezprostředně po francouzském vydání.

Byl to znamenitý úspěch, ale téhož roku došlo k události, která zasadila českému „vernovskému“ snažení úder: velké německé nakladatelství Hartleben s filiálkami ve Vídni, Pešti a Lipsku vydalo první dva svazky spisů Julese Verna, romány *ZE ZEMĚ NA MĚSÍC* a *KOLEM MĚSÍCE*. Hartleben hodlal vydat vše, co Verne napsal a ještě napíše. Romány opatřil souborným názvem *BEKANNTTE UND UNBEKANNTTE WELTEN*. Byly to knihy pečlivě tištěné na dobrém papíru, vyzdobené plným počtem původních francouzských ilustrací, jimž se brzy dostalo skvostných vazeb z imitace kůže se čtyřbarevnou ražbou dokonalé kvality na deskách. Jednotlivé svazky byly velmi drahé. Cena se pohybovala od 4 zlatých (například *CESTA DO STŘEDU ZEMĚ*) do 8 zlatých (*TAJUPLNÝ OSTROV*). Brožované knihy byly o 40 % levnější. Sérii si bylo možno předplatit jako časopis, protože vycházela v sešitech po arších. Každý stál 15 krejcarů. Hartlebenův nakladatelský počín měl neobyčejný úspěch v celé německy mluvící oblasti – včetně českých zemí. Německé ilustrované verneovky pak dlouhá léta konkurovaly českému vydání a neblaze ovlivnily pozdější pokusy o české ilustrované vydání. Dodnes jsou předmětem zájmu sběratelů a jejich cena je podobná, jako cena francouzských originálů.

Knížky *Matice lidu* vypadaly vedle nich uboze. Byly bez obrázků, měly poloviční formát, byly tištěny na novinovém papíře. Představenstvo edice váhalo tři roky, než se znovu odhodlalo vydat Verna! Až v roce 1873 vyšla *CESTA KOLEM SVĚTA ZA OSMDESÁT DNÍ* a o rok později *PĚT NEDĚL V BALÓNĚ*, oba romány v překladu Nerudova přítele a kolegy z Národních listů, JUDr. Roberta Nápravníka, který se podepsal jako J. Drn. Roku 1875 vyšlo *DOBRODRUŽSTVÍ TŘÍ*

RUSŮ A TŘÍ ANGLIČANŮ v překladu Jana Vincence Diviše, skrytého pod jménem Jan Čeněk, v roce 1876 *ZEMĚ KOŽEŠIN* v překladu Ignáta Herrmanna a v roce 1877 *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM*.

Uplynulo sedm let od prvního českého vydání Verna, a tu se spustilo hromobití z míst, odkud bychom je nečekali: rozpoutal je – Jan Neruda.

Jan Neruda byl patronem Julese Verna na české půdě. Nejenže prosazoval překlady do útlého edičního programu *Malice lidu* – jistě k nelibosti domácích autorů a pod jeho vlivem otiskovaly *Národní listy* ukázky z dalších Vernových románů.

Roku 1873 dostal Neruda od svého vídeňského přítele V. K. Šembery deset verneovek k Vánocům. Pečlivě prostudoval i další svazky, které se mu v průběhu následujícího roku dostaly do rukou, a na podzim roku 1874 uveřejnil v *Národních listech* sérii článků o Vernově díle. Označil v nich Verna za „spisovatelskou kuriozitu“, za autora, který „úžasně rychle domohl se jména a peněz“. Z tohoto zorného úhlu ho pak hodnotil, věcně až stroze, jako zakladatele zeměpisného románu. Talent a vědecká průprava umožní autorovi napnout a upoutat čtenáře. Ten si nakonec řekne – „Proč by to konečně nemohlo být?“ Neruda ocenil Vernovu profesionalitu, ale vytkl mu odbyté závěry románů, neboť „Verne spisy své přec jen sype“.

V další části seriálu podal „stručný obraz všech spisů Vernových“. Pečlivě vyprávěl děj, často s ukázkami dialogů a s podrobným popisem důležitých dramatických situací. Seznámil čtenáře s romány *DOBRODRUŽSTVÍ KAPITÁNA HATTERASA*, *DO STŘEDU ZEMĚ* a *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM*. V pokračování seriálu v listopadu a prosinci 1874 vyprávěl *DOBRODRUŽSTVÍ TŘÍ RUSŮ A TŘÍ ANGLIČANŮ* a *DĚTI KAPITÁNA GRANTA*, v dubnu 1875 přišel na řadu *CHANCELLOR* a v listopadu *TAJUPLNÝ OSTROV*, obě

novinky Hetzelova nakladatelství pro tento rok. V referátu o *TAJUPLNÉM OSTROVĚ* se Neruda zmínil o pověsti, že Verne je polského původu a že jeho bratr Olszewicz žije dosud v rodném Plocku. Připustil, že by to bylo možné, ale zároveň rozumně připomněl, že „u nás také z francouzského maršálka Péliissiera učinili Čecha Pelíška“. A dále vypráví obsah románu a nezapomene přeložit nesmrtelný úvodní dialog těmito slovy:

„Vystupujem zas do výše?“ „Ne. Naopak, klesáme!“ „Ještě hůř, pane Cyre! Padáme!“

To zatím byla jen blýskání na obzoru. Skutečná bouře vypukla 7. prosince 1876, kdy Neruda ostře napadl Vernovu novinku *MICHAL STROGOV*.

Neruda zahájil svůj první „protivernovský fejeton“ hned řízně – už od titulku:

„*CARŮV KURÝR* (nejnovější román Julia Vernea) čili kam vede výdělkářství – mohlo by se připsati co druhý, ale hlavní titul.“ Nerudův postoj může dnešního čtenáře překvapit. *MICHAL STROGOV* je román dodnes čtený a oblíbený a patří k nejdramatičtějším a nejnapínavějším dílům Julese Verna. Dnešní veřejnost však nechová tu posvátnou úctu k historii, jakou cítili naši pradědové před sto lety. Dějepis považovali za základ vzdělání a běda tomu, kdo by se křivě zachoval k Múze Kleió, ochránkyni historie. Vernův zločin spočíval v tom, že si vymyslel masové tatarské povstání a útok Asiátů proti Rusům na Sibiři. Vzdělanci byli tehdy ochotni připustit, že je možné cestovat do středu Země a létat na Měsíc, ale historie byla nedotknutelná jako indická kráva.

Jan Neruda si román přečetl a rozhněval se. Poznamenal, že už v *TAJUPLNÉM OSTROVĚ* objevil „známky jarmarečnosti“, ale nový román je zcela špatný, neboť Jules Verne „takřka do nejposlednějších dnů naší historie vbásnil velký politický děj, jenž skutečnosti bije

zrovna pěstí v tvář, kontrolu každého čtenáře neodkladně vyzývá – a takřka na ničem se nezakládá... Verne dělá celou historii moderní proti historii prostě sám, a román ten nám nedává odpovědi, pročže Tataři asijsťi odhodlali se vypuditi Rusy z Asie a vzít správu zaurálských zemí ve své, tuzemské ruce.“

MICHAL STROGOV, jak už jsme naznačili, byl napaden už ve Francii. Vzbudil pohoršení především samého Pierra Julese Hetzela. Nakladatel ho opatřil poznámkami a nepožádal o lektorský posudek nikoho menšího než Turgeněva. Ten vyjádřil výhrady proti „politické věrohodnosti“ románu, ale správně dodal: „To vše nevádí, protože kniha je zábavná.“

Turgeněv nerozptýlil Hetzelovy obavy: co se stane, až román přečtou předplatitelé *Voyages extraordinaires* v Rusku? Prostřednictvím Turgeněva a italského vyslance Nigry poslal Hetzel balíček knih ruskému velvyslanci v Paříži, knížeti Orlovovi. Kníže Vernův román přečetl, pozval Hetzela dopisem na oběd a připsal: „Pokud je pan Verne v Paříži, předejte mu prosím také moje pozvání. Pokud jde o dílo, sdílím Vaše názory. Hora porodila myš. Každopádně by bylo lepší změnit název.“

Magasin d'éducation otiskl román ještě pod názvem *CARŮV KURÝR* a v této podobě ho četl Neruda. V knižním vydání Hetzel knížeti vyhověl a zvolil titul MICHAL STROGOV. Nicméně kníže si neodpustil jemnou diplomatickou výtku a zaslal Hetzelovi „dárek od svých dětí“, knihu *NÁRODY RUSKA*, snad aby mu připomněl Vernovy prohršky proti ruským reáliím. Dodejme ještě, že MICHAL STROGOV v ruském překladu za carského režimu nevyšel nikdy, třebaže oslavuje statečnost carova důstojníka, a byly s ním problémy i po revoluci. Zato překlad *OCELOVÉHO MĚSTA*, ostře šovinistického, protiněmeckého pamfletu, vyšel v císařském Německu ve stejném roce jako originál ve Francii.

Hněv Jana Nerudy byl zásadní a vydržel mu dlouho. Verne zmizel z edičního programu *Matice lidu*. V *Národních listech* Neruda dále sledoval Vernovy novinky a metal po nich blesky. V červenci 1877 odsoudil ČERNÉ INDIE pro chudou invenci. „Škoda, že ta kniha nese na čele svém jméno Jules Verne.“ Román NA KOMETĚ přijal příznivěji, ač se prý nevyrovná nejlepšímu Vernovému dílu, ale zde „je pracováno, vskutku pracováno“. O to prudčeji odsoudil PATNÁCTILETÉHO KAPITÁNA, zvláště proto, že v něm našel staré schéma „mladý nadaný hoch a učenec podivín“. Neruda píše:

„V TAJUPLNÉM OSTROVĚ je ten mladík už tak něčím jakoby v kůži šestnáctiletého hochy vázaným slovníkem naučným. A v PATNÁCTILETÉM KAPITÁNU je ten mladík už hlavním hrdinou a onen učenec hotovým blbem.“

No, něco na tom je...

V dalších fejetonech přijal lhostejně OCELOVÉ MĚSTO a ČÍŇANOVY TRAMPOTY V ČÍNĚ, stejně tak JANGADU. Román ZEMÍ ŠELEM mu unikl. Jako by Neruda udělal nad Vernem kříž. Ale kupodivu otočil kormidlo o 180 stupňů 28. června 1883. Dočetl první díl románu PALIČATÝ KÉRABAN, známého u nás také pod názvem TVRDOHLAVÝ TUREK. Podle našich současných měřítek je tento román slabší než všechna díla, která Neruda odsoudil, snad s výjimkou ČERNÝCH INDIÍ. A přece Neruda tentokrát Verna chválí, ba rozplývá se nad ním: jak je nové dílo zajímavé, malebné, poetické! Vypráví děj a těší se na pokračování. V závěru fejetonu upozorňuje, že kniha je určena mládeži:

„Tak vychovává se generace francouzská – v pravém uvědomění svého okolí a života. Tolik na adresu našich úzkostlivých, suchopárných spisův vychovatelských. Jest již čas, aby se přestala hledat v hlouposti ctnost, v nevědomosti dětí pedagogická nutnost, mravnost pojištěná.“

Zdá se, že teprve teď si Jan Neruda do důsledků uvědomil, že Jules Verne píše především pro mládež a že jeho dílo má pedagogickou hodnotu. Je snad možné, že nevěděl o *Magasin d'éducation*, kde je slovo „výchova“ obsaženo přímo v názvu? Všechny umělecké i výchovné prvky oslavované v *PALIČATÉM KÉRABANOVI* jsou v plné míře obsaženy i v dílech, která pět let odsuzoval. Ať byly jeho pohnutky jakékoliv, jisto je, že následkem tohoto „nedorozumění“ přestal Verne v *Matici lidu* vycházet. Trvalo to pět let, než se našel nový nakladatel.

V sedmdesátých letech se česká veřejnost seznámila i s dramatickými díly Julese Verna.

Jak víme, 8. listopadu 1874 se konala v Paříži premiéra *CESTY KOLEM SVĚTA ZA OSMDESÁT DNÍ*. V létě roku 1875 se tento kus hrál v Praze německy. Češi nechtěli zůstat pozadu. Uvedli v Novém českém divadle hru *KU MĚSÍCI nebo DIVY PŘÍRODY* a potom také *CESTU KOLEM SVĚTA*. Hra měla úspěch a diváci na toto představení dlouho vzpomínali. Proto po třinácti letech byla hra uvedena na jevišti znovu, tentokrát už na scéně Národního divadla. V červnu roku 1889 Pražané spatřili Jindřicha Mošnu v roli agenta Fixe a nováček souboru Eduard Vojan hrál náčelníka indiánů. Zájem veřejnosti byl veliký a noviny s hrdostí oznámily, že v tlačenici před kasou byl zle pošlapán jistý mladík.

Humoristický časopis *Švanda Dudák* měl tehdy rubriku divadelních kritik. Psal je Ignát Herrmann pod pseudonymem „Vavřinec Lebeda, principál loutkového divadla“. Kritiky jsou nápadné už svým absurdním pravopisem. Herrmann-Lebeda někdy užíval velmi levných žertů, ale často se mu podařilo trefit do černého. Tak tedy vyšel 15. června 1889 referát nadepsaný *Cesta kolem světa fosům desáti dnech*.

Lebeda nás seznámí s Vernem a Dennerem a vzápětí nám popíše Reformní klub, kde se scházejí výstředníci, „což znamená, že dělají fšeco gontrérně než ostatní lidé. Bily bi i f Čechách ekcentrické lidé, afšak není prostředků.“

Dále k Reformnímu klubu:

„S počátku jsem myslel, že sou to samé cákelneři toho glubu, gdežto se visvětlilo, že sou členové a egcentriste. Afšak bi to stejným způsobem mohl býti spolek fijágrů. Nep jen jediný muž vihovoval představení kérés si nápodobíme pod názvem Žentlemén ekcentrik, totiž pan Šimanofcký, keři je praski mněšťan a následouně ví, jak se má v honet společnosti chovat. Není každý engličan, gdo má na fysionómii přilepené krepové kotlety nep toho druhu odznak.“

Tak vystihl Herrmann-Lebeda hlavní nedostatek představení: bylo chudé, chudičké, herci ať dělali, co dělali, vypadali jako vrchní číšníci (cákelneři) nebo fiakristé... Kde v Paříži vystupoval slon, Praha se musela spokojit s klubkem umělých hadů, „které však byli poněkut polámané a nemohli se dobře ohíbat“. Kritik chválí herce, a zejména Eduarda Vojana, který se „velmi fpravil do divoké národnosti indiánského vladyky“.

V letech osmdesátých byl podniknut druhý pokus o velkorysé vydání díla Julese Verna.

Podnikl ho Alois Lauermann, vídeňský tiskař a nakladatel. Do Prahy ho přivedla česká knižní konjunktura roku 1881. Zakoupil tu podnik nakladatele a tiskaře V. B. Čecha. Hned příštího roku vydal první tituly. Navázal styk s Václavem Benešem Třebízským a Jakubem Arbesem a nechal pořídit překlady děl Daudetových a Kraszewského. V témže roce vydal první verneovku, román *SVĚTEM SLUNEČNÍM* (totéž co *NA KOMETĚ*) jako první svazek knižnice *DIVY SVĚTŮ ZNÁMÝCH A NEZNÁMÝCH*. V názvu edice vidíme vliv Hartlebenův, ale z vídeňského vzoru zbyl opravdu jen název, protože

Lauermannova edice se liší od *Matice lidu* jen lepší kvalitou papíru. Formát zůstal malý a knihy jsou bez obrázků. Nakladatelská činnost Lauermannova trvala pouze dva roky. Z Verna vydal jedenáct svazků, mimo jiné *CHANCELLOR* a *DRAMA V MEXIKU*. Pak se dostal do úzkých, pravděpodobně i proto, že byl nebezpečně velkorysý co do honorářů autorům. O jeho potížích dojemně vypovídá i tato kuriozita z dějin knižní propagace. Roku 1882 vyšel jeho inzerát:

„Právě vyšel 4. sešit románu *ŠTRAJCHPUDLÍCI*. Rychlejší vycházení sešitů dalších je podmíněno živějším účastenstvím při odbírání a nikdo zajisté nemůže se nakladateli diviti, nevydává-li z ohledů čistě obchodních to či ono dílo rychleji, vezme-li se v úvahu, že našel román tak výtečný a vzhledem k slušné zevní úpravě zajisté ne předražený, jakým bez odporu *ŠTRAJCHPUDLÍCI* jsou, v zemích koruny české celkem 87 ODBĚRATELŮ.“ Otrlé české publikum nedbalo ani této zoufalé výzvy a Lauermann se takříkajíc položil. V roce 1888 vyhlásil konkurs a zbytek jeho nákladu převzala firma Topič. Lauermann se vrátil do Vídně, aniž si zachoval vřelé vzpomínky na český kulturní život.

Pro milovníky děl Julese Verna je pak významný rok 1885: nakladatel Jan Otto vydal jeho první ilustrované dílo v české řeči, novelu *DOKTOR OX*, a o rok později povídku *ZIMNÍ POBYT V LEDOVÉM MOŘI*, pak vyšla s francouzskými rytinami až v roce 1995 ve svazku *DOKTOR OX & SPOL.* Otto se však ještě neodvážil vydat rozsáhlejší práce v ilustrované podobě. Hartlebenova konkurence byla příliš silná. *TAJUPLNÝ OSTROV* proto vydal jako číslo 26 *Laciné knihovny národní* – bez obrázků. Do boje s Hartlebenem se pustil teprve Josef Richard Vilímek.

Byl to syn spisovatele a nakladatele Josefa Richarda Vilímka. Otec prožil nejtrpčí doby bachovské reakce, byl šikanován, strávil nějaký čas ve vězení a jeho *Humoristické listy* byly ustavičným ter-

čem úředních útoků. Syn patřil k nové generaci české vlastenecké inteligence. Narodil se roku 1860 a bral za samozřejmost všechno to, co otec považoval za skvělé vítězství. Nebyl spokojen s kvalitou českého kulturního života. Vadil mu provincialismus českých poměrů. Roku 1878 navštívil Paříž. Světové velkoměsto ho oslnilo. Když se vrátil z Champs-Élysées do Spálené ulice, bylo mu smutno. Rozhodl se, že v mezích svých možností pomůže české kultuře ke světovosti. Brzy se účastnil otcova nakladatelského podnikání a počínal si tak čile, že „starý pán“ mu předal nakladatelství a tiskárnu a od roku 1886 se věnoval výhradně *Humoristickým listům*.

Mladý Jos. R. Vilímek zmodernizoval tiskárenský závod a po zralé úvaze se rozhodl napřít úsilí tam, kde v české knižní produkci zela díra: bude vydávat knihy pro mládež. Budou to svazky výpravné, vázané, bohatě ilustrované. Jak se bude edice jmenovat? „Pryč s falešnou skromností,“ řekl si mladý nakladatel a zvolil název *Vilímkova knihovna mládeže dospívající*. Chtěl v ní vydávat světově proslulé autory, Malota, Maëla, Girardina, Maye a samozřejmě Julese Verna. V průběhu roku 1890 získal od Julese Hetzela právo vydat romány *DVA ROKY PRÁZDNIN* a *OCEÁNEM NA KŘE LEDOVÉ* ve své Knihovně. Románem o malých trosečnících Knihovnu zahájí, jako druhý bude *SYN LOVCE MEDVĚDŮ* od dr. Karla Maye, jako třetí *DĚICTVÍ STRÝCE KOBA* od Girardina a jako čtvrtý bude příběh kočovného cirkusáka Césara Cascabela z pera Vernova.

Jednání s Hetzelem probíhalo tak příznivě, že ještě v průběhu roku 1890 začal Vilímek koketovat se záměrem vydat sebrané spisy Julese Verna. Jeho první koncept dopisu Hetzelovi je ještě opatrný: budou to knihy ilustrované, ale laciné, práva mají být postoupena za nejvýhodnějších podmínek, galvanotypické kopie původních dřevorytů žádá za ceny co nejnižší. Tento koncept je psán česky. Další korespondenci vedl Vilímek francouzsky. Jakmile přešel na

světový jazyk, spadlo z něho rázem české opatrnictví. Přestal mluvit o „latiném vydání“. Chce všechno, a okamžitě! Hetzel mu má poslat kompletní Vernovo dílo, prospekty a propagační letáky, galvanotypické kopie. Některé celostránkové obrázky chce Vilímek tisknout barevně, po vzoru hetzelovských „chromotypografií“. To byl pokus o barevný tisk: černobílá rytina byla na některých místech barevně tónována. Takzvané „vernovské rytiny“, které vycházejí i v současných edicích verneovek, jsou výsledkem dobové reprodukční techniky, takzvané xylografie. Benettovy či Riouovy kresby rytec překreslil na dřevěné špalíky (napříč letokruhů) a vyryl jemnými dlátky a rozmanitými nástroji (např. přípravkem na rytí rovnoběžných čar). Dřevěné rytiny se pak galvanoplasticky rozmnožovaly. Podle české vernovské legendy si Vilímek půjčoval od Hetzela dřevěné štočky. Ve skutečnosti kupoval v Paříži kovové galvanoplastické kopie, takzvaná „galvana“.

Hetzel odmítl prozradit Vilímkovi tajemství chromotypografií. Na okraji Hetzelova odmítavého dopisu Vilímek energicky načrtl návrh vlastního řešení. Všichni milovníci starých verneovek vědí, že nejstarší Vilímkovy svazky jsou opravdu vypraveny chromotypografiemi. Pražský tiskař odhalil francouzské tajemství, i když je nutno uznat, že nedosáhl dokonalosti Hetzelova tisku. Ještě v roce 1890 vyšly *DVA ROKY PRÁZDNIN* a souběžně s jednáním o souborném vydání pokračovala příprava románu *OCEÁNEM NA KŘE LEDOVÉ*.

Jednání bylo dramatické. Hetzel naléhal na Vilímka, aby vydával čtyři svazky ročně, Vilímek trval na dvou: shodli se na třech ročně a uzavřeli první smlouvu v červnu 1891. Drobné neshody pokračovaly i později, ale navzdory tomu přípravy k vydání sebraných spisů pokračovaly a zdálo se, že Hartleben najde ve Vilímkovi důstojného soupeře. Podnikavost mladého pražského nakladatele byla Hetzelo-

vi zřejmě sympatická a vzhled prvních dvou Vilímkových verneovek na něho udělal znamenitý dojem. Žel, nastal den, jehož datum by si měli čeští milovníci starých verneovek černě zarámovat.

V ranních hodinách dne 11. října 1892 Jos. R. Vilímek otevřel jako obvykle své *Národní listy* a k svému úžasu a zděšení přečetl na první straně rozsáhlý fejeton z pera samého Ignáta Herrmanna. Autor v něm útočí na literární brak, pranýřuje neseriózní nakladatelské praktiky a dále píše doslova:

„Proslýchá se, že bude pořízeno úplné české vydání spisů Julia Vernea, rozumí se, s obrázky. Toto úplné vydání spisů Julia Vernea musí být právem pokládáno za literární zbytečnost, za literární luxus.

Jules Verne byl na vrcholku své slávy před *dvacíti lety*, u nás přichází se s ním *po dvacíti letech*. Není snad všeobecně známo, jaké množství spisů jeho odbylo se v Čechách v německém překladu, ve vydání Hartlebenově?

Takovéto vydávání za každou cenu náleží k literárním zbytečnostem. Dějeť se to na úkor výroby domácích. Vydání sešitových děl s obrázky zajisté láká obecnost, které se dává unášeti reklamou... A dobrá kniha původní zůstane ležet, zastárne letopočtem, autor nedočká se vyprodání, nedočká se nového vydání – neboť trh je zaplaven sešitovým vydáním různých překladů s obrázky z ciziny, překladů pořízených za laciný honorář, překladů bičovaných do obecnosti nejkřiklavější reklamou – ale překladů, při nichž na úkor domácí produkce směje se do hrsti – nakladatel.“

Zoufalý Vilímek píše téhož dne Hetzelovi, přikládá překlad Herrmannova článku, běduje a uzavírá:

„V těchto podmínkách, jak vidíte, pánové, je nutno ustoupit, přinejmenším pro současnost. Přijměte výraz upřímného politování.“

Jules Hetzel byl dobrý obchodník, Ignát Herrmann ho nezajímal a mínění *Národních listů* mu bylo lhostejné. Zachoval klidnou hlavu a článek logicky rozebral:

Každý projekt bývá zpočátku kritizován a není proč se lekat první překážky. Ani argument týkající se Hartlebena neobstojí. „Nechápeme,“ píše Hetzel, „proč autor článku, který se staví na nacionalistické pozice, chce, aby vaši soukmenovci byli dále v područí německé kultury právě v tom literárním žánru, který mají zřejmě rádi?“ A co se týče námitky, že bude vytlačovat Verne české autory, Hetzel říká: „Copak je v současné české literatuře autor souměřitelný s Julesem Vernem co do zajímavosti, originality, dokonalého porozumění publiku, k němuž se obrací? Dovolujeme si o tom pochybovat.“ V závěru Hetzel připomíná, že sebrané spisy Vernovy se tisknou „v zemích menšího literárního významu, ve Španělsku, Portugalsku, Holandsku, Švédsku atd. Jistě víte, že vycházejí i maďarské překlady v Budapešti. Nechápeme, proč by čeští čtenáři měli být na tom hůře než v jiných zemích.“ Byly to argumenty logické a těžko vyvrátitelné, až na to, že svato jest, co píší *Národní listy*.

Od této chvíle Vilímek přestal o souborném vydání spisů Julese Verna mluvit a obchodnické srdce Julese Hetzela se zatvrdilo. Francouz až dosud vycházel Vilímkovi vstříc a těšil se na okamžik, kdy oznámí starému pánovi do Amiensu novou soubornou edici v jazyce, „který nikdo nezná“. Napříště nebude chtít o dalších ústupcích Vilímkovi ani slyšet.

Pražský nakladatel byl v těžké situaci. Musel stůj co stůj udržet cenu na úrovni Hartlebenově, to jest 15 krejcarů za arch a 4 zlaté za svazek útlý a 8 zlatých za svazek obsáhlý. Netřeba připomínat, že Hartleben měl širší a majetnější publikum a že český nakladatel musel napnout všechny síly, aby se v patnáctikrejcarové hranici udržel.

Rozhněvaný Hetzel nevyhověl Vilímkovi v jeho nejdůležitějším požadavku: nepostoupil mu výhradní právo. Tak se stalo, že Vilímkovy tiskařské lisy teprve tlačily první archy „vybraných“, nikoli „sebraných“ spisů Julese Verna, když se v *Národních listech* objevil inzerát nakladatele Aloise Hynka, oznamující, že 7. ledna 1893 vyšel 1. sešit Vernova románu *PĚT NEDEĚL V BALÓNĚ*, vyzdobený „efektními vyobrazeními akademického malíře V. Černého“, sešit za 15 krejcarů. Hynek předběhl Vilímka o čtrnáct dní a stačil na sebe strhnout významnou část publika. Navíc Hynek vydal román znamenitý, zatímco Vilímek vydal *TAJEMNÝ HRAD V KARPATECH*, poměrně slabou Vernovu novinku, která neměla úspěch ani ve Francii, ani v Čechách a potvrdila jen zprávy, že „Verne upadá“.

Vilímek poslal do Paříže dopis psaný v elegickém duchu, spílal v něm Hynkovi za „špinavou konkurenci“ a naříkal nad bídou kvalitou nového románu. Ve vydávání „vybraných spisů“ však pokračoval a pod souborným názvem *DOBRODRUŽNÉ CESTY* vydal do konce roku 1894 po *TAJEMNÉM HRADU V KARPATECH* ještě romány *HVĚZDA JIHU*, *CLAUDIUS BOMBARNAC*, *ČERNÉ INDIE*, *VZDUCHOLODÍ KOLEM SVĚTA* (tj. *ROBUR DOBYVATEL*), *SEVER PROTI JIHU*, *NOVÝ HRABĚ MONTE CHRISTO*, *DO MĚSÍCE* a *DOBRODRUŽNÁ ZÁVĚŤ*. Knihy nešly na odbyt tak dobře, jak by si byl přál. Brzy byl ve finanční tísní a požádal Hetzela o slevu za obrázky: chtěl platit 8 centimů místo 10 za čtvereční centimetr nové ilustrace a 6 centimů místo 8 za starou ilustraci. Pokud mu nebude vyhověno, bude odebírat obrázků méně. Hetzel nevyhověl.

Tak se stalo, že následkem malicherných sporů Vilímka s Hetzelem a jednoho ne zcela uváženího článku Ignáta Herrmanna nemají Vilímkovy verneovky – až na několik raných titulů – plný počet původních francouzských ilustrací. Přes to všechno je vklad Vilímkova nakladatelství nedocenitelný. Klasická vydání, zejména

ta z doby před první světovou válkou, snesou, co se výpravnosti a vkusu vazeb týká, srovnání s francouzskými originály i s edicemi v jiných jazycích. Čtenáři mají k těmto červeným (a někdy i modrým) svazkům dodnes vztah a není divu, že „vilímkovky“ jsou už tradičně předmětem zájmu sběratelů. Dodejme ještě, že právě sběratelům vyšel vstříc badatel Vadim Horák. V nakladatelství Thyrus vydal v roce 2005 knihu *JULES VERNE V NAKLADATELSTVÍ JOS. R. VILÍMEK*, v níž dokumentuje příběh vilímkovských vydání verneovek a předkládá jejich podrobnou dokumentaci včetně úplné bibliografie a sběratelsky atraktivních seznamů edic a nakladatelských vazeb. Ilustračně plnohodnotné verneovky vycházely česky až od roku 1952, kdy Vernovo dílo začalo znovu pravidelně vycházet ve Státním nakladatelství dětské knihy a později v Albatrosu. I to však byl vždycky jen výběr podle ne vždy pochopitelného klíče. Skutečně sebrané spisy v plně ilustrované podobě vydává až brněnské nakladatelství Návrat.

Nakladatel Alois Hynek, jak víme, předběhl Vilímka o čtrnáct dní. Verneovky vydané jeho nákladem mají své kouzlo, zejména starší svazky v bohatě ražených vazbách. Ilustrace Věnceslava Černého, reprodukováné fotochemicky, však nemají kouzlo původních francouzských rytin. Hynek vydával jen nejoblíbenější romány Julese Verna, na rozdíl od Vilímka však vydal *DOKTORA OXE* se souborem raných povídek a znamenitý román *CHANCELLOR*.

K soubornému vydání Vernových spisů se dlouho nemohl nikdo odhodlat. Teprve roku 1906 oznámil nakladatelský tandem Beaufort-Kočí, že připravuje úplné vydání. Oba nakladatelé vydávali levné knihy pro širokou veřejnost. Kočí vydal například sebrané spisy Jacka Londona a Breta Harta. Z edice Beaufortovy jsou dodnes známy například spisy Henryka Sienkiewicze.

K vydání Verna se oba konkurenti spojili. Společně nesli náklady na překlady a objednali barevné titulní obrázky od malíře Angela Zeyera. Tento malíř byl synovec básníka Julia Zeyera, syn nepříliš významného architekta a stavitele Jana Zeyera. Některé titulní obrázky jsou sice naivní, ale celá řada je pozoruhodná osobitým pojetím, nezatíženým ani francouzským dědictvím, ani soudobou výtvarnou manýrou.

V tomto vydání vyšlo téměř vše, co Verne napsal (samozřejmě kromě divadelních her) včetně povídek *FFFF... PLESK!*, *DESET HODIN NA LOVU* a podobně. Nakladatelé slibovali, že každých čtrnáct dní vyjde jeden svazek, eventuálně sešit. To znamená, že slibovaných 95 svazků mělo vyjít do roku 1910. Vydávání se však protáhlo až do válečných let pro malý zájem veřejnosti. V srpnu 1917 vyšel svazek 89 s románem *ZATOPENÁ POUŠŤ*. Na obálce je výrazný nápis, upozorňující čtenáře, že následkem „neslýchané drahoty papíru“ je nakladatel nucen zvednout cenu. Brzy nato došel nakladatelům dech, a tak nevyšel ani slibovaný svazek *VČERA A ZÍTRA*, obsahující důležité novely *VĚČNÝ ADAM* a *DEN AMERICKÉHO NOVINÁŘE*. Vydal ho až v roce 1993 plzeňský Mustang v překladu Jana Pavlíka.

Po válce Beaufort a Kočí vydávání už neobnovili a trvalo jim mnoho let, než vydané svazky rozprodali. Měnili obálky a vazby dávno natištěných svazků. To byl obvyklý nakladatelský trik, používaný často i Vilímkem: nakladatel předstíral, že jde o zbrusu nové vydání rozebrané knihy. Tak tedy tento nakladatelský počín přinesl oběma podnikatelům asi víc starostí než zisku. Beaufort tiskl Verna ve formátu „malá osmerka“ s ilustracemi V. Černého, V. Čutty, R. Adámka a dalších výtvarníků. Bylo to nejlevnější české vydání s obrázky. Brožovaný svazek stál 96 haléřů (rakouské měny), vázaný i s ochranným pouzdem 1,60 K. Každý díl tvořil

samostatný svazek, takže například *TAJEMNÝ OSTROV* obsahuje tři samostatné svazky.

Věnceslav Černý ilustroval několik desítek románů Julese Verna. Pro Vilímka ilustroval *CESTU DO STŘEDU ZEMĚ*. Nezachovaly se dokumenty, které by vysvětlily, proč právě v tomto případě Vilímek odmítl Hetzelova „galvana“. Srovnáme-li však Vilímkovo a Hetzelovo vydání, zjistíme s překvapením, že Černého ilustrace se nápadně podobají obrázkům francouzským, ale jsou mnohem lepší, rutinovaněji kreslené. Francouzský ilustrátor Riou své dílo nepochopitelně odbyl, a není proto vyloučeno, že Vilímkovi se prostě jeho ilustrace nelíbily, a pověřil proto Černého, aby obrázky překreslil.

Tlak okolností donutil Vilímkovo nakladatelství, aby v polovině třicátých let změnilo ilustrační koncepci Verna. Rytiny vyšly z módy a zájem obecnstva rychle upadal. Do popředí zájmu přišla literatura takového druhu, jako byl *TARZAN* nebo letecké romány o Bigglesovi. Nakladatelství muselo upustit od xylografií a svěřilo ilustrace Zdeňkovi Burianovi, který v průběhu let ilustroval celkem dvanáct románů Julese Verna. Jeho dílo se dodnes právem těší obrovské oblibě čtenářů. Nicméně někteří „skalní“ fanoušci J. Verna vyčítají Burianovi, že verneovky příliš „zmodernizoval“. Burian totiž svým osobitým způsobem zdůraznil romantiku dramatické situace, exotické krajiny a fantastických strojů. Všichni ostatní ilustrátoři Verna se naopak snažili vyzvednout kouzlo doby, kouzlo devatenáctého století. Osobitě se ujal svého úkolu Karel Vaca, který ilustroval v padesátých letech *HONBU ZA METEOREM* a *PLOVOUCÍ OSTROV* pro Mladou frontu. Velký půvab mají ilustrace *ROBURA DOBYVATELE* a *VYNÁLEZU ZKÁZY* od Kamila Lhotáka. Skvěle pojal *CESTU KOLEM SVĚTA ZA 80 DNŮ* Adolf Hoffmeister svými kolážemi. V nakladatelství Albatros navázal na tradici

dřevořezů Jaromír Vraštil, který vytvářel „škrábané“ obrázky (ryl do bílé sádrové vrstvy na černém podkladu). V Mladé frontě experimentovala autorská dvojice Olgy a Pavla Bromových, kteří ilustrovali *PATNÁCTILETÉHO KAPITÁNA* a *DVA ROKY PRÁZDNIN*. Ve spolupráci s grafikem Vladimírem Váchou dokázali, že lze jít novou cestou i ve vydávání těch děl, jejichž tvář se vryla v průběhu desetiletí do povědomí veřejnosti dávno ustálenými rysy.

Mladá fronta a Státní nakladatelství dětské knihy, později Albatros, ujaly se vydávání Vernových spisů po roce 1949, kdy bylo zlikvidováno Vilímkovo nakladatelství. V polovině padesátých let vycházela v Mladé frontě edice *SPISY JULESE VERNA* a souběžně s ní vycházela *KNIŽNICE VĚDECKOFANTASTICKÝCH PŘÍBĚHŮ* v SNDK. Už první svazky předčily dosud vydávané edice Verna svým nákladem, který se pohyboval nad hranicí 30 000 svazků, zatímco poslední svazky Vilímkovy z roku 1949 měly náklad 10 000 svazků. Bylo to samozřejmě způsobeno likvidací dobrodružného žánru – Jules Verne byl autor, který „směl“ být vydáván, kdežto kupříkladu Karel May „směl“ být vydáván jen napůl. V uměle vytvořeném hladu po romantice verneovky znamenaly pro státní nakladatelství zaručený zdroj příjmů. Vycházely tudíž ve vysokých nákladech a ty pak kryly ztrátová vydání politicky preferovaných knižních titulů.

Nejvýznamnějším editorem v této době byl samozřejmě nakladatelský dům SNDK, od konce šedesátých let dodnes Albatros. Nesporným kladem tehdejší ediční praxe byla jazyková úroveň jeho překladů. Zde je třeba zdůraznit význam překladatelského díla Václava Netušila, který překládal Verna déle než dvacet let. Ke kvalitě jeho překladů přispěly i jeho rozsáhlé vědomosti přírodovědné. Úctyhodné je i překladatelské dílo Zdeňka Hobzíka. Naproti tomu i nakladatelství Vilímek bylo v minulosti nuceno vydávat překlady staré často třicet, čtyřicet let. V tomto ohledu

došlo ke změně k lepšímu, ovšem s příchodem nové doby, jak ještě uvidíme, jsme svědky návratu ke starým praktikám.

V Albatrosu vycházely verneovky ve dvou sériích. Jedna byla vázaná, byla to řada *PODIVUHODNÉ CESTY*, a zde vycházely ve výběru dr. Arnoštky Kubelkové ty nejvýznamnější a nejslavnější romány. Ty méně významné vycházely v sešitové edici Karavana. Toto rozhodnutí rozdělit Vernovo dílo na „lepší“ a „horší“ lze vysvětlit jen pokroucenou logickou socialistického příkaznictví. Ctitelé Julese Verna tehdy litovali, že *CARŮV KURÝR* nebo *ZÁVĚŤ VÝSTŘEDNÍKOVA* vyšly v nechutném sešitovém vydání, v edici, která byla navíc na příkaz shůry graficky pojata tak málo atraktivně, jak jen bylo možno – prý aby „nepřipomínala Rodokaps“. Až v roce 1996 Albatros doplnil edici vydáním *PODIVUHODNÉHO SETKÁNÍ VDŽUNGLI*, známého též coby *VES VE VZDUCHU*. Román předtím vyšel jen v Karavaně na pokračování. V té době ale už měli vernovskou iniciativu v rukou jiní vydavatelé.

Po roce 1989 nastal neslýchaný boom nakladatelského podnikání. Odkazu Julese Verna se ujalo mnoho nadšenců. Je třeba se zmínit především o Klubu Julese Vernea, který je nejstarší sci-fi klub v Československu (komunita sci-fi zůstává tvrdě na federálním principu, takže sama sebe nazývá „československým fandomem“). Tento KJV věnuje Vernovi badatelskou a přednáškovou činnost.

Po listopadovém převratu v roce 1989 Verna nadále vydávali tradiční nakladatelé, jak jsme si všimli Albatros nevyjímaje, ale bez vervy. S tou se do vydávání pustila mladá podnikavá nakladatelství. První to byl už citovaný plzeňský Mustang. Ten vydal v letech 1993 až 1996 dvanáct verneovek v grafické úpravě, která připomínala vernovskou edici Albatrosu. Nakladatel chtěl vyjít vstříc sběratelům, a zatímco polostátní Albatros dřímал svým socialistickým spánkem, doplňoval soubor vázaných verneovek novými tituly.

S mimořádným nadšením fanoušků byl přijat jeho VĚČNÝ ADAM v překladu Jana Pavlíka, bylo to dílo, které nikdy předtím česky nevyšlo. V roce 1996 zapěl Mustang labutí píseň. Tehdy vyšly tři verneovky ve dvojím provedení vazby, jedna s tištěným polepem, druhá červená s ražbou. Obálky i ražby byly dílo malíře Martina Zhoufa. Pak Mustangu došel dech.

Od roku 1994 začaly vycházet verneovky v brněnském nakladatelství Návrat. Řada začala románem *TROSEČNÍCI LODI JONATHAN* a pokračuje dodnes. Doposud posledním svazkem je *CESTA POZPÁTKU DO ANGLIE A SKOTSKA*, opět dílo dosud nevydané. Ke konci roku 2004 byly vydány celkem 73 svazky, mezi nimi i čtyři svazky dějin zámořských objevů, taktéž dosud nikdy v češtině nevydané. Chystají se i další nevydané svazky, jež nepatří do série *PODIVUHODNÝCH CEST*, jako jsou *PŘÍBĚHY 1837*, *SAN CARLOS* a *ILUSTROVANÝ ZEMĚPIS FRANCIE*. Zároveň vycházejí reedice rozebraných svazků. Všechny knihy jsou vybaveny plným počtem ilustrací a mají bohatou zlatou ražbu – svým vzhledem připomínají klasickou sérii německého Hartlebena, jelikož vazba je hnědá nápodoba kůže. Až bude ediční záměr Návratu plně realizován, a není k tomu daleko, možná budeme moci konstatovat, že česká kultura vzdala Vernovi ojedinělou poctu tím, že má k dispozici překlady prakticky všech jeho próz. Zdaleka ne všechny významné kultury jsou k němu takto vstřícné! Nelze se ovšem zmínit ani o stinné stránce – z ekonomických důvodů si nemůže Návrat dovolit nové překlady a přebírá překlady staré, známé už z Kočího a Vilímkových edic. Zásadní závada to jistě není, i staré překlady Pavly Moudré mají svoje dobové kouzlo.

Souborné vydání Návratu už sotva kdo překoná. Vedle něho je však třeba zaznamenat aspoň tři počiny, z nichž jeden je mimořádně významný. V roce 1995 vyšla v nakladatelství Tichá Byzanc

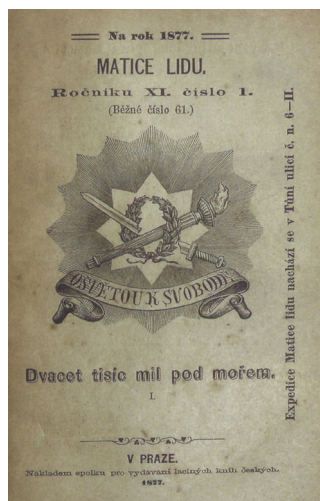
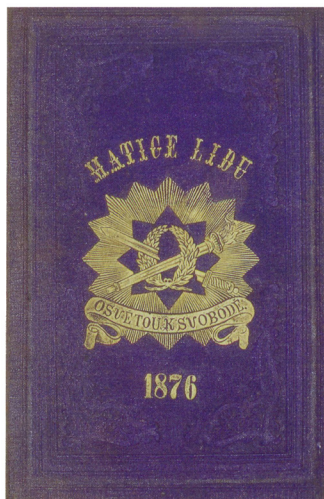
kniha, která v originále vyšla teprve rok před tím, totiž nově objevený román *PAŘÍŽ 20. STOLETÍ*, dílo zavržené Hetzelem, napsané těsně po románu *PĚT NEDEĚL V BALÓNĚ*, jak víme z předchozího vyprávění. O verneovky se v roce 1994 pokusil i obnovený Neubert. Vyšla jen jedna, *PĚT NEDEĚL V BALÓNĚ*, vázaná, s replikou klasické Vilímkovy ražby pro edici Dobrodružné cesty, jak vznikla po osudném požáru na přelomu 19. a 20. století, kdy Vilímek přišel o sklad s předem vyrobenými „lipskými vazbami“. Kdo byl původní autor ražby, nelze doložit. Já se domnívám, že to byl Věnceslav Černý. Hypotézu opírám o fakt, že Černý byl autor barvotiskové obálky prvních sešitových vydání verneovek v době, kdy ještě vycházely ve Vilímkově knihovně mládeže dospívající. A zcela závěrem zmíním vydání knihy *PAŠERÁCI NA DUNAJI*, vydal Klokán ve Frýdku-Místku v roce 2002. Je to původní verze *LODIVODA DUNAJSKÉHO*, díla, jež přepracoval Michel Verne po smrti svého otce v roce 1905. V roce 2004 vydal Klokán původní verzi *HONBY ZA METEOREM*.

V jednadvacátém století věku, sto let po své smrti, není Jules Verne ani zdaleka zapadlou veličinou. Žijeme v paradoxní době. Díky pokroku informačních technologií a na ně navazujících technologií polygrafických se dnes vydávají knihy tak snadno jako nikdy předtím. Zároveň ale klesá zájem o četbu, zvláště mezi dětmi a mladými lidmi. Těžko odhadnout, kdo dnes Verna čte. Je pravděpodobné, že ta nejznámější díla si své čtenáře najdou i v dlouhodobém výhledu, ale je nepravděpodobné, že by se našlo mnoho dětí schopných číst souborné dílo Julese Verna. Kdybych si chtěl troufnout na dlouhodobou prognózu do konce století, čtenářství sice nezanikne, ovšem bude omezeno na velmi úzký segment publika. V povědomí však zůstanou velké postavy z literárního odkazu minulosti – a zde si

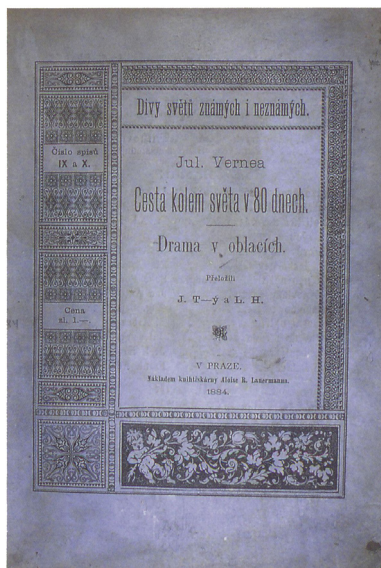
troufnu tipovat, že kdyby z plejády Vernových postav měla zůstat jen jedna jediná, bude to kapitán Nemo.

Snad se najde někdo na sklonku 21. století, kdo náhodou otevře tento svazek, a bude moci ověřit, zda jsem se mýlil, nebo jsem měl pravdu. Ať to dopadne tak či onak, prosím, necht' mi věnuje tichou vzpomínku, v té době už budu dávno sedět někde s Julesem Vernem na obláčku.

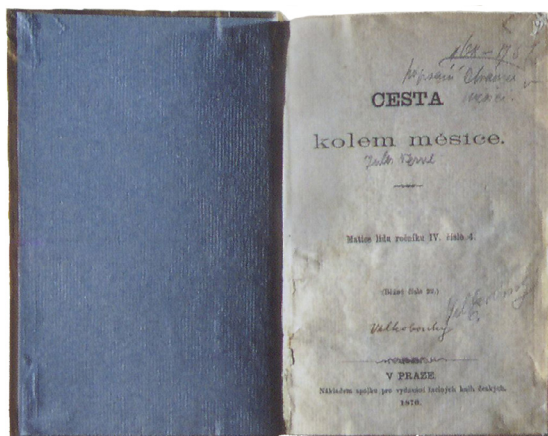
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

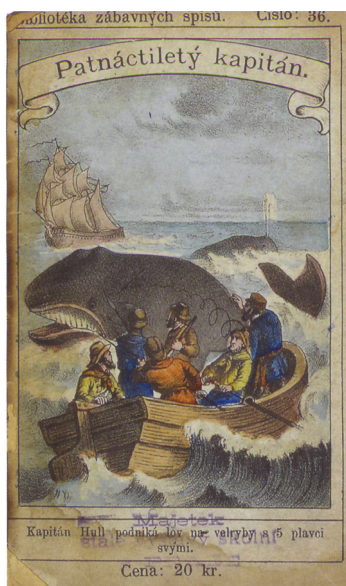
V Matici lidu vycházely první české překlady verneovek. Nahoře je vidět jednotná vazba pro celý ročník, jinak vycházely romány v brožované úpravě, zde například *Dvacet tisíc mil pod mořem* v půvabném puristickém překladu.

Vídeňák Lauermann převzal po Matici lidu péči o vydávání verneovek. Opět šlo o prosté neilustrované brožury.

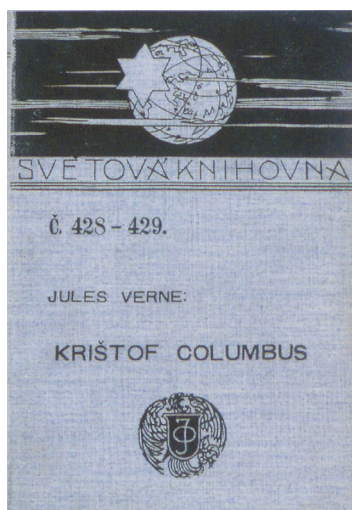
Nejstarší česká verneovka, *Cesta kolem Měsíce* z roku 1870.

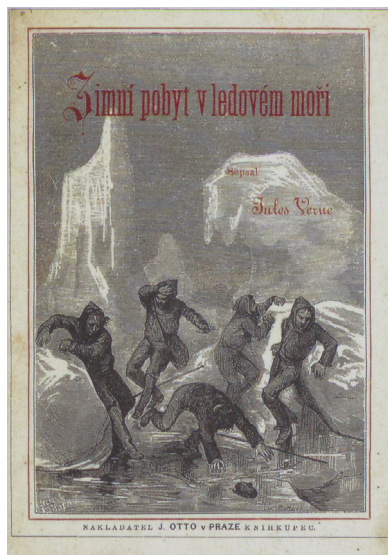
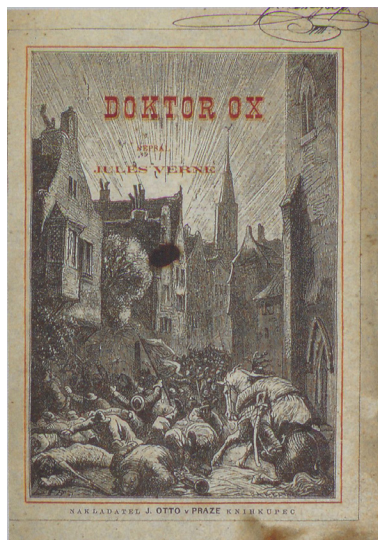
Sešitková zpracování Michala Strogova
(zde pod názvem Carův kurýr, pozn. red.) a Patnáctiletého kapitána.

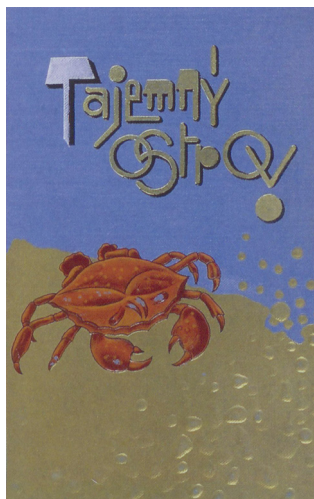
Román zpracovaný do podoby reklamního letáku továrny na mýdlo.

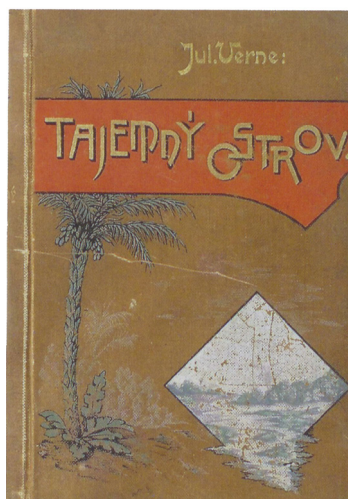
Raritní Ottovo vydání životopisu Kryštofa Kolumba.

První ilustrované verneovky vyšly u Otty, vydavatele proslulé encyklopedie.

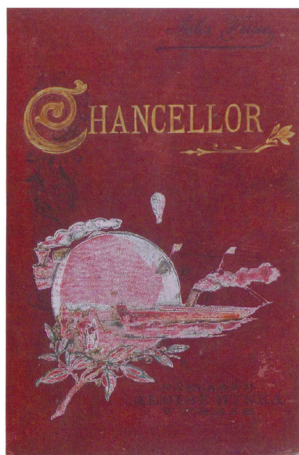
Překrásné Ottovo vydání s bohatě zdobenou vazbou od Viktora Olivy – krab a oblázky jsou plastické.

Jiné Ottovo vydání.

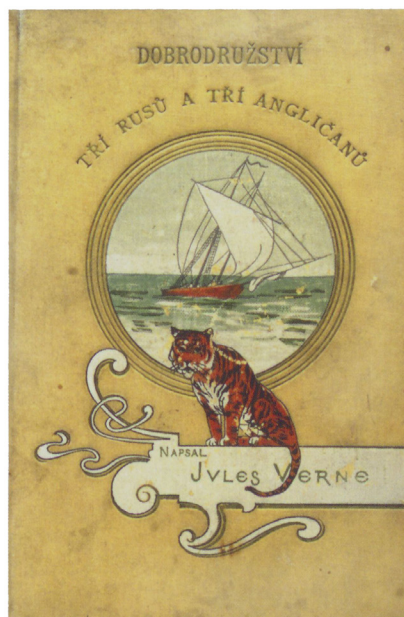
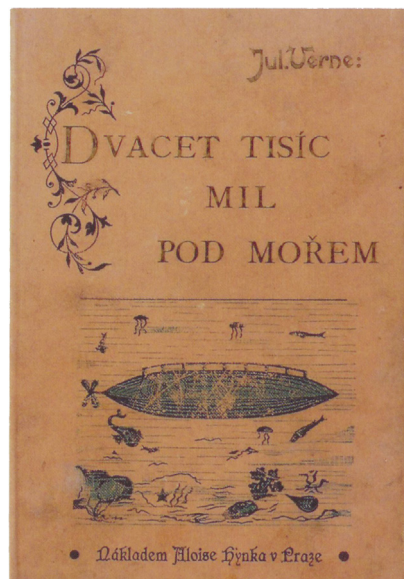

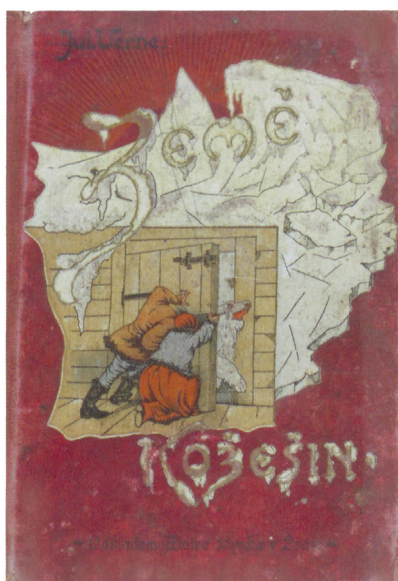
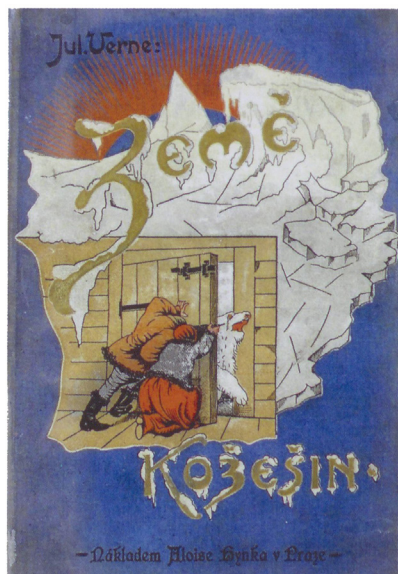
Nakladatel Hynek vydával verneovky s ilustracemi Věnceslava Černého v brožovaném vydání – vedle vázaných vydání.

Hynkovy verneovky byly dlouho stranou zájmu sběratelů. Byly skroměji vypravené a nemají originální francouzské rytiny. Hynek je vydával v sešitech, v brožurách i vázané. Vazby měly obvykle několik barevných variant. *Chancellor* je vázán do unifikované vazby, kdežto ostatní uvedené ukázky (následující strany) zachycují individuální vazby pro jednotlivé romány.

Tyto edice jsou skromné i pro svůj malý rozměr.

Julius Verne,

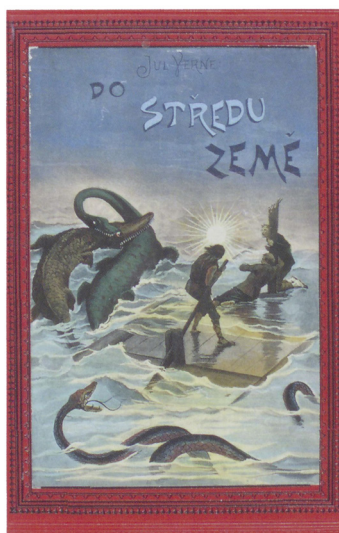
PĚT NEDĚL
V **B**ALONĚ.

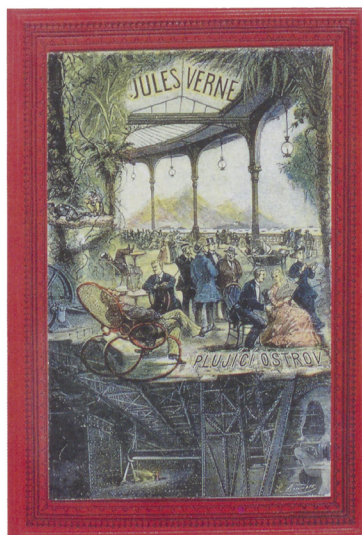
Nakladatel Alois Hynek v Praze.

Slavná éra Vilímkova vydávání začala v roce 1892.

Následovala edice *Podivuhodné cesty* v tzv. lipských vazbách, se zkosenými okraji a nalepeným individuálním obrázkem. *Do středu Země* je jediná z nich s vazbou a ilustracemi Věnceslava Černého.

Ukázka klasické verneovky v lipské vazbě s původními ilustracemi, *Plující ostrov*.

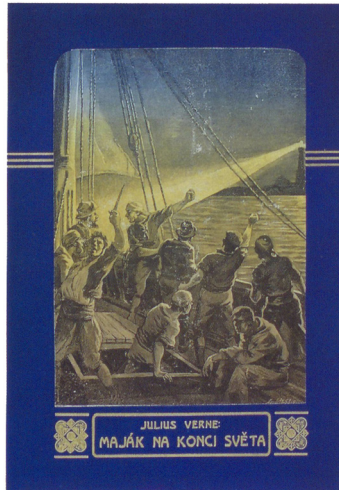
Vazebný typ zlatá stužka se objevil po požáru Vilímkova nakladatelství brzy po roce 1900. S modifikacemi se tento typ držel bezmála padesát let.

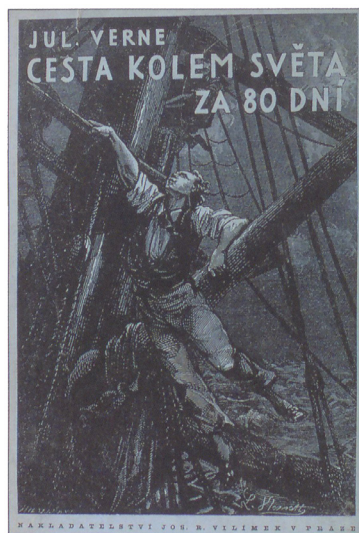
Vzácný typ vazby z doby těsně před první světovou válkou.

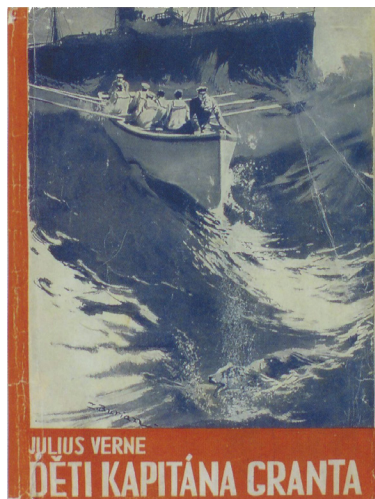
Vzácný typ „okřídlené pero“ z doby před první světovou válkou.

Modré verneovky s nalepeným obrázkem jsou z doby před první světovou válkou. Je jich celkem dvanáct a patří ke sběratelským lahůdkám.

Některé Vilímkovy přebaly byly ozdobeny ukázkou originální ilustrace.

Překrásný přebal z dílny Zdeňka Buriana.

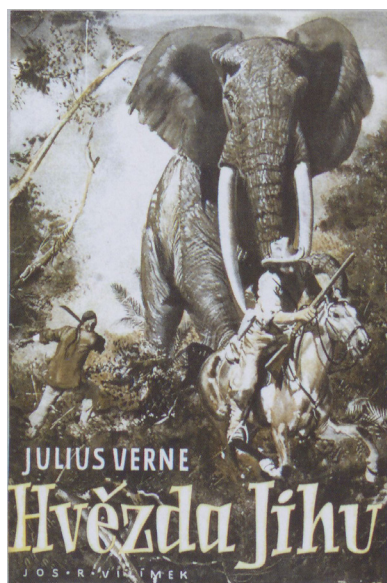

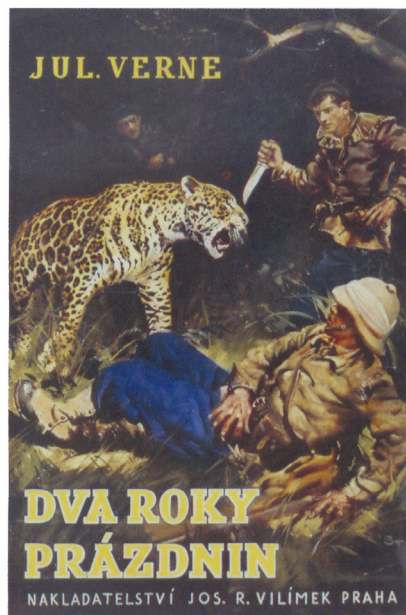
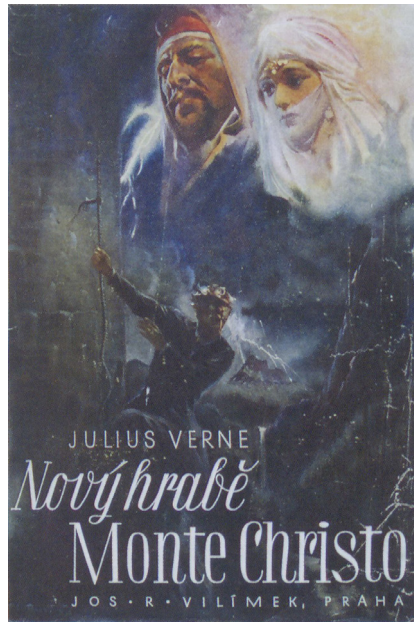
Červenozlaté verneovky měly specifické přebaly.

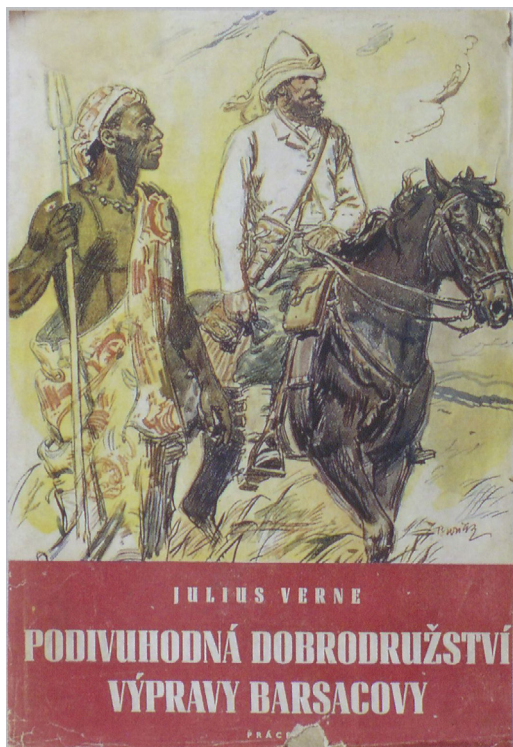
Další přebaly Vilímkových verneovek:

Zdeňkem Burianem vyzdobené verneovky z doby
jeho největšího tvůrčího rozmachu:

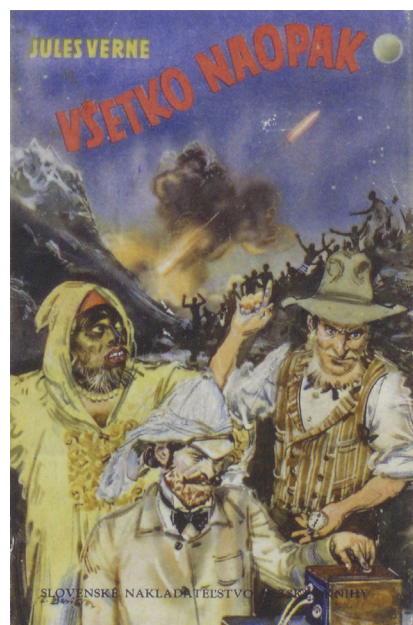

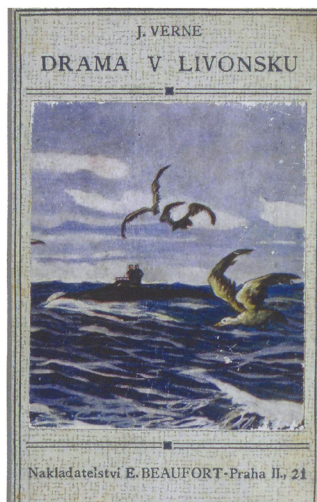

Spoluprací se Zdeňkem Burianem oživil Vilímek zájem o verneovky. Vydal jich celkem devět, na předchozích stranách jsou čtyři ukázky. Desátá, tedy *Podivuhodná dobrodružství výpravy Barsacovy*, vyšla už po únorovém puči v Prazi. Tři další směly už vyjít jen na Slovensku.

Kromě zde uvedených, *Ocelového města* a *Zmatku nad zmatek* (ve slovenském překladu *Všetko naopak*, pozn. red.), je to ještě *Země kožešin*.

Ta měla velký formát, kdežto *Město* a *Zmatek* jsou malé.

Raritní „beaufortovka“ – knihař použil omylem obrázku z *Dvaceti tisíc mil pod mořem*.

Varianta v plátěné vazbě.

DOBRODRUŽNÉ ROMÁNY JULIA VERNEA.

Svazek 89.

Vychází každých čtrnáct dní.

Za 6 hml.

srpen 1917.

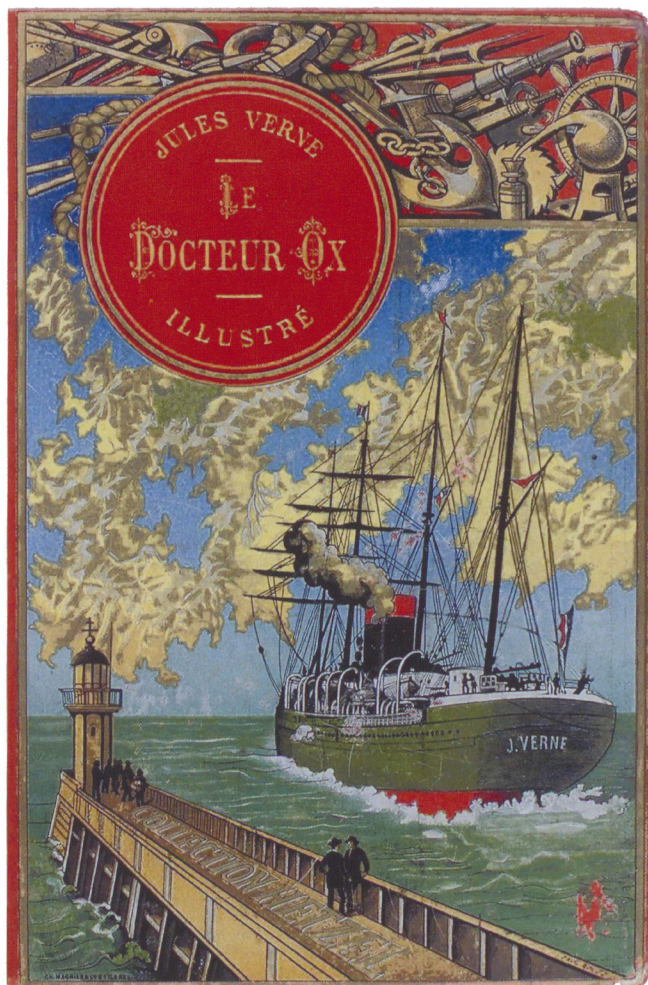
Zatopená poušť.

Krámská cena svazků vyšlých v době od srpna 1917 neb v této době dotiskovaných, následkem nesmírné drahoty papíru - - **60 h.**

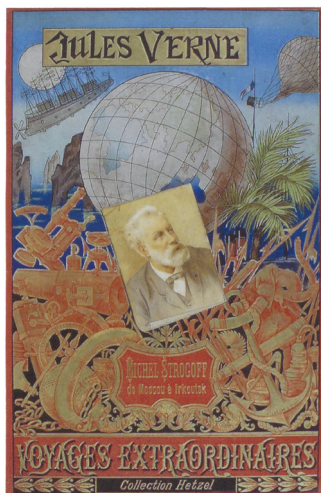

NAKLADATELSTVÍ E. BEAUFORT KNIHTISKÁRNA
V PRAZE.

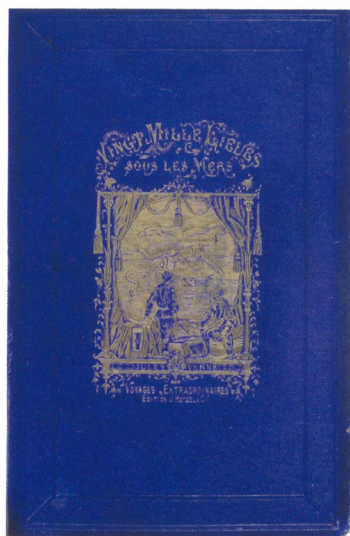
Poslední verneovka, kterou Kočí vydal
v předposledním roce světové války.

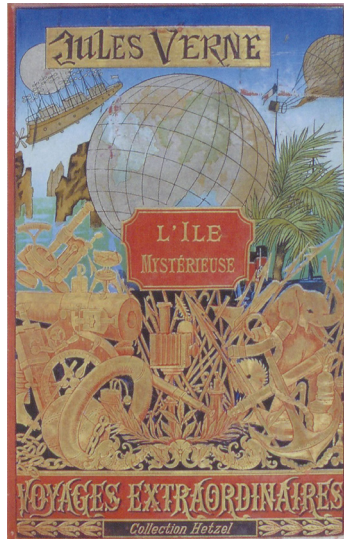
Podle mínění mnoha lidí je nejkrásnější Hetzelova vazba „s parníkem“. Jde o pozdní vazbu, používanou v letech 1892–1905. Existují dvě varianty, lišící se barvou kruhového terče. Kromě červeného (na naší ukázce) existuje i terč zlatý. Autorem je kreslíř Souzé, který se nechal inspirovat fotografií, jež byla později zveřejněna v Larousseově zeměpisném atlasu.

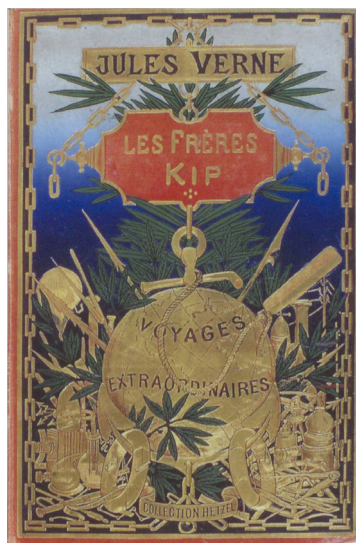
Ražba s portrétem je z let 1890–1895, návrh Souzé.

Romány z let 1866–1871 měly individuální ražbu – zde *Dvacet tisíc mil pod mořem*.

Typ „kotva na hřbetě“ – zde vyšly jen romány Děti kapitána Granta, Tajuplný ostrov (naše ukázka) a Matyáš Sandorf. 1894–1913, navrhl Souzé.

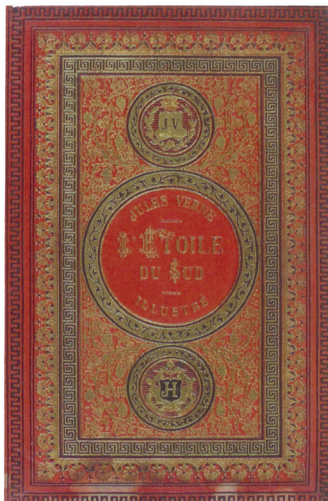
Typ „zlatý glóbus“ z let 1896–1905, navrhl Blancheland.

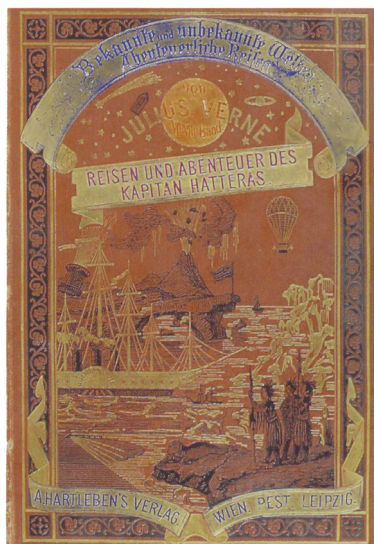
Ražba „dva sloni“ pochází z let 1876–1890, navrhl Souz  .

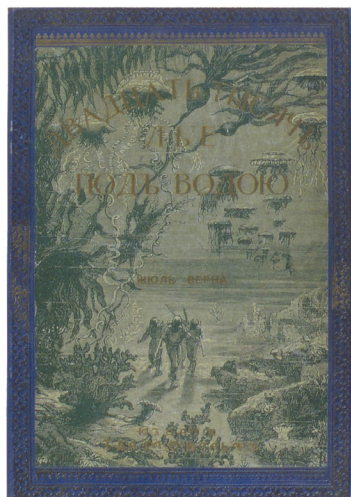
Secesn   ra  ba z let 1906–1914 (autor nezn  m  ).

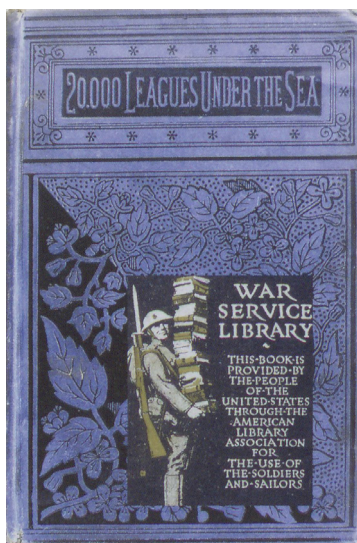
Ražba s iniciálami J. V. a J. H. z let 1875–1890.

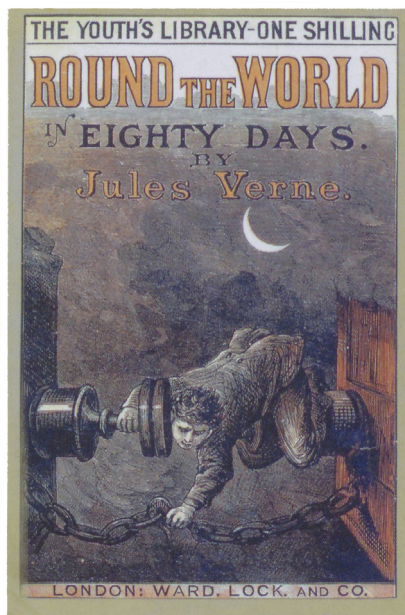
Klasická vazba Hartlebenovy verneovky – tento německý vydavatel byl Vilímkův největší konkurent v době, kdy každý vzdělaný Čech mluvil a četl stejně dobře česky jako německy.

Ruská verneovka z devatenáctého století.

Americké vydání, tento výtisk byl zařazen do dodávky knih americkým vojákům, sloužícím v první světové válce v Evropě.

Jedno z nejstarších anglických vydání.

ENCYKLOPEDIE

ALBATROS

Nejvýkonnější LÉTAJÍCÍ STROJ poháněný ELEKTRINOU. Měl tři hlavní části: palubu, soustavu nosných a hnacích vrtulí a strojovnu. Paluba byla 30 metrů dlouhá a 4 metry široká. Připomínala loď s přídí ve tvaru ostruhy. V žebrovaném trupu byly stroje, skladiště střeliva, přístroje a nástroje, sklady potravin a vody. Kolem paluby se vinulo zábradlí. Na palubě stály tři kabiny. Sloužily jako ložnice posádky a strojovny. Ve střední kabině pracovaly stroje pohánějící svislé vrtule. Přední kajuta skrývala stroj přední vrtule, zadní vrtule byla poháněna ze zadní kajuty. V první kajutě na přídi byla kuchyně, spižárna a místnost palubní hlídky. Na zádi v poslední kajutě bylo několik kabin, mezi nimi i kabina inženýra Robura, jídelna a zasklená kabina pro kormidelníka. Kajuty osvětlovala stropní tělesa z kaleného skla, které je desetkrát pevnější než sklo obyčejné.

Pod trupem byla soustava pružných per, zmírňujících otřesy při přistávání.

Svislých vrtulových os napočítáme celkem sedmatřicet, patnáct vpředu, patnáct po stranách a sedm vyšších uprostřed. Každá osa měla dvě protiběžné vrtule; dvojice vrtulí na každé ose se otáčely nezávisle na ostatních. Protisměrnost dvojic zajišťovala stabilitu lodi, která by se jinak otáčela kolem své osy. Vrtule byly trojlísté (třebaže je ilustrátor Benett zobrazuje jako dvojlísté). Vpředu a vzadu byly upevněné hnací vrtule, schopné úžasných otáček. Lopatky vrtulí byly připevněny ke kovovému nákrůžku (zřejmě ložisku, pozn. O. N.), který šetřil motorickou sílu.

K nevýhodám Albatrosu dlužno přičíst malou stabilitu – harpovanou velryba bezmála strhla LETADLO do moře – a citlivost elektrického zařízení na bouřku.

Všechny vrtule poháněla elektřina z ČLÁNKŮ, jejichž prvky a složení kyseliny zůstaly Roburovým tajemstvím, stejně jako konstrukce akumulátorů. Zdůrazněme zde, že z důvodů ne zcela zřejmých byly na palubě Albatrosu jak články, tak i akumulátory. Složení kladných i záporných pólů si inženýr nedal patentovat.

Elektrické články a akumulátory poskytovaly „téměř nekonečný počet elektrických koní“. Maximální rychlost Albatrosu byla 200 km/hod, zaznamenan největší dostup 6 000 m.

Celá loď byla vyrobena z neklíženého papíru napuštěného dextrinem a amidonem a poté hydraulicky lisovaného. Takový papír je pevný jako ocel a nejenže odolá „bowie-knifu“ Phila Evanse, ale lze z něho vyrábět hřídele, kolejnice a kola vagonů. Posádka lodi byla šestičlenná. Tvořil ji inženýr Robur, zástupce Tom Turner, mechanik se dvěma pomocníky-kormidelníky a kuchař. Výbava byla běžná, až na lehký nepotopitelný gumový člun. Padáky na palubě Albatrosu chyběly, neboť letadlo, dle Roburova úsudku, nemohlo spadnout. Albatros zničila sabotáž, ale inženýr Robur vybudoval na OSTROVĚ X další exemplář. Druhý Albatros skončil demontáží v dílnách v hoře GREAT EYRY při stavbě Postrachu.

→ *ROBUR DOBYVATEL*

→ *PÁN SVĚTA*

ALCHYMIE

Tajná věda zvaná alchymie, rozvíjená už za dob staroegyptské civilizace, přetrvala hluboce do novověku. Vynikajícím odborníkem v alchymii byl objevitel cesty do STŘEDU ZEMĚ Arne Saknussemm, islandský učenec ze šestnáctého století. Zachoval se po něm runami napsaný, latinsky formulovaný, a navíc zašifrovaný

text, který ukázal hamburskému mineralogovi profesorovi Liddenbrockovi cestu do podzemí.

→ *CESTA DO STŘEDU ZEMĚ*

Významným alchymistou byl i Otto Storitz. Působil v německém Zhořelci začátkem osmnáctého století, ale snad už koncem sedmáctého století. Podle pověsti každého 25. 5. bylo možno čekat, že se jeho hrob otevře. Jeho syn Vilém Storitz využil, ba zneužil vynálezu NEVIDITELNOSTI; není přesně známo, zda to byl jeho vlastní OBJEV, anebo dědictví po otci.

→ *TAJEMSTVÍ VILÉMA STORITZE*

ANTIDIATERMNÍ LÁTKA

Látka dokonale izolující tepelné vlny je vynález Marcela Camareta, tvůrce BLACKLANDU. Camaret v bohaté míře využíval energie akumulované ve stlačených plynech, pracoval najmě se stlačeným vzduchem a kyslíčným uhličitým. Tlakové bomby vyráběl právě z této látky, bohužel neznámého složení.

→ *PODIVUHODNÁ DOBRODRUŽSTVÍ VÝPRAVY BARSAKOVY*

ARABSKÝ TUNEL

Podmořský tunel pod Suezskou šíjí spojuje Středozevní a Rudé moře. Je tak veliký, že jím pohodlně a bez valného rizika propluje PONORKA velikosti NAUTILU. Objevil ho kapitán Nemo, nikoli však náhodou, ale prostou úvahou: Všiml si totiž, že v obou mořích

žijí stejní živočichové. Usoudil z toho, že obě moře někde musejí souviset.

Přesvědčil se o tom, když se mu podařilo označit několik ryb měděnými kroužky. Vypustil je poblíž Suezu a opět polapil u syrského pobřeží. Po soustavném pátrání pak Arabský tunel objevil a často používal. Podle svědectví profesora Aronnaxe jím Nautilus proplul 11. 2. 1868.

→ *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM*

ATLANTIDA

Potopenou říši zvanou Atlantida objevil kapitán Nemo na 16°17' západní délky a 33°22' severní šířky, tedy nedaleko marockých břehů. V této oblasti jsou malebné zříceniny, ale také podmořská sopka, ustavičně činná. Některé ruiny jsou zachovalé. Profesor Aronnax spatřil zbytky vodovodu, několik chrámů a také pozůstatky přístavního mola. Architektura připomínala obvyklý antický styl, avšak s pevnými rysy toskánské kultury. Sopka, jak se zdá, zavinila zkázu atlantské civilizace. Jejím vlivem zřejmě došlo i k mutaci mořských živočichů žijících v této oblasti. Výprava kapitána Nema zde totiž potkala četné MOŘSKÉ PŘÍŠERY.

→ *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM*

AUTOMATICKÁ KOUPELNA

V hotelu Excelsior na STANDARD-ISLANDU, Plovoucím OSTROVĚ, měl cestující k dispozici kohoutky se studenou a teplou vodou, přičemž teplotu mohl libovolně řídit, automaticky se vyprazdňující

umyvadlo, rozprašovače voňavek ovládané stisknutím knoflíku, elektrické kartáče, mechanické kartáče, jež kartáčovaly vlasy, šaty a boty, a navíc množství knoflíků, elektricky propojených na další služby hotelu.

→ *PLOVOUCÍ OSTROV*

AUTOMATICKÝ FLAŠINET

V létě roku 1875 se po irském venkově potuloval žebrák jménem Thornpipe. Jeho pes táhl za sebou vozík s flašinetem, ozdobeným „královskými loutkami“, jak tuto výzdobu nazýval Thornpipe. Předstíral, že loutky jsou automaticky pohyblivé, avšak ve skutečnosti byl uvnitř flašinetu uzavřen tříletý chlapeček jménem Malý Dobráček, který jimi hýbal.

→ *MALÝ DOBRÁČEK*

Obyčejný flašinet se stal poslední zábavou profesora Johansena, který zkoumal MLUVÍCÍ OPICE ve vesnici jménem NGALA.

→ *VES VE VZDUCHU*

BALÓNY S HROMOSVODY

Přelétají nad Paříží XX. století, aby chránily před blesky domy, jež nejsou hromosvody vybaveny.

→ *PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ*

BACK CUP

OSTROV, spíše ostrůvek podobný převrácenému šálku, v souostroví Bermudy se stal útočištěm pirátské bandy Ker Karraje, známého pod jménem hrabě d'Artigas. Ostrůvek měl zvenčí kruhovitý tvar, v obvodu měřil asi dvanáct set metrů. Uvnitř byla obrovská JESKYNĚ o ploše pěti hektarů. Většinu plochy zabíralo vnitřní jezero či laguna. Podzemní chodba dlouhá asi čtyřicet metrů byla dost rozměrná, aby dovnitř jeskyně mohla vplouvat PIRÁTSKÁ PONORKA. Osudného večera 23. 10. 1889 tudy proplul i SWORD. Tehdy se poručík Royal Navy Davon a dva námořníci pokusili zachránit inženýry Simona Harta a Thomase Rocha z Ker Karrajovy moci. V tunelu došlo ke střetnutí obou ponorek, při němž Sword podlehl. Back Cup byl dobře známý bermudským rybářům od nepaměti. Ker Karraje obratným trikem vyvolal dojem, že jde o sopku hrozící výbuchem: uvnitř jeskyně nechal zapálit množství vlhkých řas; otvorem na vrcholu stoupalo ven tolik dýmu, že se žádný rybář neodvážil k ostrovu více přiblížit. Obytná část jeskyně se jmenovala BEE-HIVE čili ÚL. Zde také stály laboratoře a dílny, kde vznikly první (a též poslední) exempláře ROCHOVA BLESKOMETU. K osvětlení se tu používala ELEKTRINA, pocházející z místní ELEKTRÁRNY.

→ VYNÁLEZ ZKÁZY

BAKTERIOLOGICKÉ GRANÁTY

Nebezpečná zbraň dvacátého století, ještě horší než PLYNOVÉ GRANÁTY a ELEKTRICKÉ JISKRY. Granáty plněné mikroby moru,

cholery a žluté horečky jsou schopny vyhubit celý národ během několika hodin.

→ *VĚČNÝ ADAM*

BEE-HIVE

Cizí termín, ne vždy užívaný, pro ÚL, sídlo piráta Ker Karraje a jeho mužů uvnitř JESKYNĚ v OSTROVĚ BACK CUP.

→ *VYNÁLEZ ZKÁZY*

BENNETŮV OSTROV

OSTROV v JANINĚ PRŮLIVU, objevený 29. 12. 1839 posádkou lodi Halbrane. Leží na 82°5' jižní šířky a 42°20' západní délky.

První zprávy o tomto ostrově jsou v knize Edgara A. Poea Dobrodružství Arthura Gordona Pyma. OBJEV ostrova byl pro objevitele povzbuzením ve víře v pravdivost Poeova vyprávění. Ostrůvek je skalnatý, žijí na něm jen sumýši. Objevitelé na něm však našli pozůstatky lodi Jana, na níž se Pym plavil a podle které byl Janin průliv pojmenován. Zamířili odtud na ostrov TSALAL.

→ *LEDOVÁ SFINGA*

BEZPEČNOSTNÍ PŘÍSTROJ

Reaguje na přítomnost neoprávněné osoby – okamžitě uzavírá prostor a vetřelce uzavře do klece.

→ *PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ*

BEZTÍŽNÝ STAV

Trojice cestujících v MĚSÍČNÍ STŘELE, vypálené k Měsíci z DĚLA KOLUMBIADY, Michel Ardan, Impey Barbicane a kapitán Nicholl, byli první pozemšťané, kteří pocítili účinky beztlížného stavu. Stalo se tak v okamžiku, kdy střela dospěla do jednoho z takzvaných libračních bodů, kde se přitažlivost Země i Měsíce sobě rovnají. Zmíněný bod se nachází ve vzdálenosti 135 000 km od Země. Již nějakou dobu před tím, než střela do tohoto bodu dospěla, cestující pozorovali, že přitažlivost slábne, až v osudnou chvíli vyklouzla kapitánu Nichollovi z ruky sklenička a zůstala viset ve vzduchu. Příhoda se skleničkou a láhvemi, zdá se, potvrzuje domněnky o sklonu osádky střely k OPILSTVÍ, tím spíše, že bezprostředně poté, kdy si tři přátelé vědecky objasnili příčiny jevu, vytáhl Ardan ze své tajné skrýše za polštářováním střely novou láhev a dal podnět k oslavě.

→ ZE ZEMĚ NA MĚSÍC

BLACKLAND

Ještě horší říší zla, než býval STAHLSTADT Herr Schultze, byl Blackland, vybudovaný v poušti na území afrického Senegalu. Toto MĚSTO leželo na 1°40' východní délky a 16°50' severní šířky, několik set kilometrů na severovýchod od města Gao na řece Nigeru. Duchovním otcem Blacklandu byl francouzský vynálezce Marcel Camaret, tyranským vládcem zde byl Harry Killer, lupič a vrah. Po stránce technické byl Blackland obdivuhodným dílem, avšak po stránce lidské zasluhoval zavržení. Obytná část města stála na rovině na pravém břehu říčky Baardy, kdysi po většinu roku

suché, dokud zde Camaret neuvedl do chodu svůj stroj na UMĚLÝ DĚŠŤ. Město zde mělo tvar půlkruhu. Měřilo přesně dvanáct set metrů od severovýchodu k jihozápadu, rovnoběžně s říčkou, od říčky k jihovýchodu šest set metrů. Rozděleno bylo do tří nestejně velkých sektorů. Na břehu říčky, přezvané na Red River, táhla se v délce dvou set padesáti metrů hranice první části. V ní bydlili Merry Fellows, příbí Killerovi spolupracovníci. Těch byl pět set šestašedesát, organizováni byli vojensky. Velel jim plukovník, pod ním pět kapitánů, deset poručíků a padesát poddůstojníků.

Čekatelé na členství v Merry Fellows byli sdružení v organizaci Civil Body. Žili v pásmu třetí části města, jež se táhla po vnějším obvodu Blacklandu v délce šestnácti set a šířce padesáti metrů. V sevření první a třetí části byla část druhá, obývaná šesti tisíci otroky.

Na druhé straně říčky ležely další dvě čtvrti, obehnané zdí. Dohromady byly o něco větší než část obytná (36 hektarů oproti 31 hektarům). Severovýchodní část tvořil park, v druhé části byl palác Harryho Killera a jeho devíti nejbližších rádců. U paláce stály dvě kasárenské budovy pro vládcovu osobní gardu a pro piloty LETADEL. Nedaleko vládcova paláce stála i továrna, v níž Marcel Camaret realizoval své vynálezy.

Rozkládala se na ploše devíti hektarů. V jejím středu čněla věž opatřená KYKLOSKOPEM. Kolem byly rozmístěny výrobní budovy, ale také ÚL, kde byly převychovávány a odkud byly i řízeny VOSY. Některé z budov byly postaveny jako kryty, jako by Camaret tušil, že Killer sem jednou bude vysílat svoje VZDUŠNÁ TORPÉDA. Zdi kolem továren chránil VODIVÝ KOV. Žel VRHAČŮ VLN zřejmě nebylo možno k obraně továrny použít, takže když se osazenstvo továrny ocitlo v jistou osudnou chvíli v tíživém postavení, museli k vlastní záchraně použít VRTAČE CHODEB.

Harry Killer zneužíval Camaretovy dětinské důvěřivosti. Jeho skvělé vynálezy sloužily k zločinům a k útisku. Merry Fellows vykořisťovali černé otroky až k smrti a velmi často museli podnikat letecké nájezdy na okolní krajinu, aby si opatřili nové. Sami byli civilizačně velmi dobře zajištěni. ELEKTŘINA a telefon byly ve městě samozřejmostí a vodovod fungoval dokonce i v domcích čtvrti otroků.

Příslušníci Merry Fellows a Civil Body byli uprchlí zločinci – včetně žen, které tu též žily. Zato dělníci v továrně netušili nic o zločinech Killera a jeho kumpánů.

Uzavřeli zdánlivě výhodnou smlouvu s nárokem na vysoký plat, případně i na zaopatření pro ženy a děti přímo v objektu továrny. Do Blacklandu se všichni dostali bez výjimky letecky z jednoho ostrova v Portugalské Guineji, který sloužil jako přestupní stanice. Ze služby se též dostávali letecky, avšak nikoli domů, nýbrž do pouště, kde byli zavražděni.

V bojích vyvolaných příslušníky Barsakovy výpravy zahynuli Killer i Camaret. Ani vojáci kapitána Marcenaye, kteří přispěchali spravedlivým na pomoc, nemohli zabránit zkáze města. Blackland skončil v troskách a zavalá ho poušť. Po Camaretových vynálezech zůstaly jen kusé zprávy očitých svědků, kteří hrozné události přežili.

→ *PODIVUHODNÁ DOBRODRUŽSTVÍ VÝPRAVY BARSAKOVY*

CAMARETOVA TEORIE

Geniální vynálezce Marcel Camaret, budovatel BLACKLANDU, vymyslel několik desítek, ba stovek strojů a přístrojů, ale také fyzikální teorii základního významu, v některých ohledech příbuz-

nou XIRDALOVĚ TEORII. Podlé této teorie všechny síly jsou jen různými záchvěvy jedné a téže základní síly. Svoji teorii dokázal i prakticky zužitkovat. Elektrickou sílu dovedl převést na sílu mechanickou bez jakéhokoliv stroje. Jeho teorie mu jistě pomohla i při konstrukci VRHAČE VLN.

→ *PODIVUHODNÁ DOBRODRUŽSTVÍ VÝPRAVY BARSAKOVY*

COLUMBIAD (COLUMBIADA)

Název DĚLA, z něhož byla 1. 12. 1867 ve 22 hodin 46 minut a 40 vteřin vystřelena MĚSÍČNÍ STŘELA, jak je uváděn ve francouzském originále; v závorce je podoba názvu v některých českých překladech. Podrobnosti viz heslo KOLUMBIADA.

→ *ZE ZEMĚ NA MĚSÍC*

CUKR Z HADRŮ

Glukózu lze vyrobit působením kyseliny sírové na tkaniny, což umožňuje výrobu cukru ze starých hadrů. Velkou továrnu na tento cukr vlastnil ve Philadelphii člen Weldonova klubu William T. Forbes, jeden z mužů, kteří se zasloužili o stavbu vzducholodi GO AHEAD, a též přítel strýce Prudenta a Phila Evanse, kteří cestovali na ALBATROSU. Cukr to musel být lahodný, neboť jím sladily tatínkův čaj i slečny Doll a Mat Forbesovy.

→ *ROBUR DOBYVATEL*

ČLÁNKY

Galvanické články jsou nejstarším zdrojem prakticky použitelné ELEKTRINY. Mezi různými kovy ponořenými do téhož roztoku vzniká napětí – například mezi zinkovou a měděnou deskou, ponořenou do zředěné kyseliny sírové. Ve zdokonalené formě se používají dodnes v podobě baterií. V době Julese Verna byly značně velké a málo výkonné. Technici a vynálezci šrafovaného světa je proto museli nejdříve zdokonalit, aby jich mohli používat – zejména v LÉTAJÍCÍCH STROJÍCH a PONORKÁCH. Nejdříve bylo zdokonaleného článku použito k napájení ELEKTRICKÉ LAMPY při cestě do STŘEDU ZEMĚ. Víme, že šlo o takzvaný Ruhmkorffův přístroj – tím naše znalosti končí. Doktor Clawbonny, účastník výpravy kapitána Hatterase na SEVERNÍ PÓL, dokázal oživit Bunsenův článek i v teplotách minus čtyřicet tak, že jím napájel silný reflektor. Žel, při cestě k Měsíci se na elektrinu nemyslelo, takže MĚSÍČNÍ STŘELU vybavili plynovým osvětlením. Velká éra článků však nastala v době, kdy kapitán Nemo začal stavět svůj NAUTILUS. Tato ponorka byla vybavena zcela novými články, schopnými vyrábět zvláštní, silnější druh ELEKTRINY. Galvanické články uměl vyrobit takříkajíc podomácku i Cyrus Smith, jeden z trosečníků na tajuplném LINCOLNOVĚ OSTROVĚ. Nejstarší ELEKTRÁRNA vznikla v KOAL-CITY: to je první případ, kdy se ve verneovce elektrina získávala z jiného zdroje než galvanického. Články pomohly realizovat i PROJEKT doktora Oxe – způsobit KYSLÍKOVÉ OPOJENÍ městečka Quiquendone. Nu a PARNÍ SLON byl první fantastický dopravní prostředek šrafovaného světa (nepočítaje balón VIKTORIA), poháněný jinak než elektricky. Éra článků tím ale neskončila. Nalezneme je v ELEKTRIKÁCH doktora Antekirta, nového hraběte Monte Christa, ve strojovně létajících strojů, ať už to byl ALBATROS, POSTRACH, nebo říditelná vzducholod' GO AHEAD

čili VPŘED. Všimneme si jich v Tajemném hradě v Karpatech, kde jimi inženýr Orfanik napájel přístroje na PROMÍTÁNÍ DO PROSTORU a PROMÍTÁNÍ NA MRAKY, ale i své ODPOSLOUCHÁVACÍ ZAŘÍZENÍ; v OSTROVĚ BACK CUP nalezneme celou elektrárnu z galvanických článků, až se s nimi nakonec rozloučíme v JESKYNI v GREAT EYRY, v níž inženýr Robur rozmontoval druhý exemplář LETADLA Albatros a postavil Postrach neboli EPOUVANTU.

S odstupem věků nám může víra Julese Verna v galvanické články připadat pošetilá. Je však třeba si uvědomit, že byl dítětem takzvaného věku páry; po celou dobu jeho života technici zlepšovali parní stroj a přivedli ho k takové dokonalosti, že kupříkladu rychlostní hranice 200 km za hodinu překonal právě parní automobil. Přesto Verne vsadil na jiný druh energie. Jeho nástin CAMARETOVY TEORIE a XIRDALOVY TEORIE a zmínka o DYNAMOSFÉŘE naznačují, že tušil přítomnost silných energetických zdrojů, dosud ukrytých za oponou neznáma. Ne nadarmo bylo v ODPUZOVACÍM PŘÍSTROJI i PŘITAHOVACÍM PŘÍSTROJI uloženo XIRDALIUM, hmota nesmírné síly!

Můžeme jen litovat, že Zefyrin Xirdal nikdy nedokončil svůj ENERGETICKÝ ČLÁNEK, který zřejmě měl svým výkonem předčít všechny ostatní články vynalezené a zlepšené vernovskými hrdiny.

DÁLKOVÝ PŘELET

Cyrus Smith, major armády federovaných ve válce Severu proti Jihu, a jeho přátelé, Gedeon Spillet, námořník Bonaventura Pencroff, Harbert Brown a černoš Nab, podnikli ve dnech 20. až 24. 3. 1865 balónový přelet z amerického města Richmondu na břeh LINCOLNOVA OSTROVA, dlouhý třináct tisíc kilometrů.

DEFLAGRÁTOR

Cizí termín, ne ve všech českých překladech užívaný, pro kapalinu, která přiváděla k výbuchu VYNÁLEZ ZKÁZY – ROCHŮV BLESKOMET.

→ VYNÁLEZ ZKÁZY

DĚLA

Děla obyčejná i neobyčejná – ve šrafovaném světě jsou jich stovky. Najdeme je na palubě LÉTAJÍCÍHO STROJE zvaného ALBATROS i v rukou siláka, který slouží jako ŽIVÁ LAFETA; používá se jich ke STŘELBĚ NA SMRŠT i jako popravčí nástroj v románu Zemí šelem. Mezi nimi jsou i děla fantastická, z nichž jen OBŘÍ DĚLO Herr Schultze, pána STAHLSTADTU, je ZBRAŇ. KOLUMBIADA vystřelila MĚSÍČNÍ STŘELU do kosmického prostoru i s lidskou posádkou, DĚLO POD KILIMANDŽÁREM mělo způsobit POSUNUTÍ ZEMSKÉ OSY a DŘEVĚNÉ DĚLO pomáhalo povstalcům v BLACKLANDU z nesnází. Mimochodem, Verne ještě dříve než Ciolkovskij pochopil smysl zpětného rázu děla a vybavil měsíční střelu baterií malých děl, jež měla fungovat jako přistávací RAKETY, avšak ve skutečnosti pomohla posádce střely k opravě dráhy v kosmickém prostoru. Klobouk dolů před takovou předvídavostí!

DĚLO POD KILIMANDŽÁREM

PROJEKT, který co do velkorysosti cíle nemá v dějinách techniky obdoby – měl dosáhnout POSUNUTÍ ZEMSKÉ OSY. Podle výpočtů

tajemníka amerického Gun-clubu T. J. Mastona, provedených ve dnech 3. až 11. 10. 189*, střela o váze 180 000 tun vypálená pomocí 2 000 tun MIŠMAŠITU (zvaného někdy MELI-MELONIT) z „děla milionkrát většího, než je obvyklá sedmadvacítká“ a umístěného na úpatí Kilimandžára, posune zemskou osu tak, že ztratí svůj sklon vůči rovině ekliptiky.

Ledovce na SEVERNÍM PÓLU potom roztají a bude možno těžít nerostné bohatství polární oblasti. Gun-club zahájil stavbu DĚLA na území sultána Bali-Baliho v oblasti Wamasai ve východní části střední Afriky. Černošský monarcha byl od prvopočátku projektu příznivě nakloněn, neboť s velkým zájmem sledoval už průběh pokusu s dělem KOLUMBIADOU a MĚSÍČNÍ STŘELOU. Sultán prodal Kilimandžáro Společnosti pro praktické využití severního pólu za částku tři set tisíc dolarů; v ceně byli i otroci, personál nutný k zhotovení děla. Předseda Gun-clubu Barbicane a jeho spolupracovník Nicholl spolu s deseti techniky dorazili do Bali-Baliho sídelního města Kisongy v prvním týdnu ledna roku následujícího po 189*. Dělo bylo budováno v podmínkách přísné konspirace, takže zanzibarský konzul Richard W. Trust se dozvěděl o stavbě až 13. 9., čili až za tři čtvrtě roku. Potvrdilo se tak, že místo pro stavbu bylo zvoleno správně: odlehlost území byla jedním z hlavních argumentů. Dalším důvodem byla ložiska uhlí a železné rudy nalezená pod Kilimandžárem. Tyto místní zdroje surovin zlevnily a usnadnily stavbu. V její první fázi bylo nutno vyvrtat tunel dlouhý 600 metrů a 27 metrů široký. Lopotily se tu tisíce černých otroků, jimž hrozil důmyslně promyšlený, ale blíže neurčený trest smrti. Vnitřek tunelu byl vyložen hladkými ocelovými deskami. Souběžně se stavbou tunelu probíhala výroba střely.

Skládala se z mohutných částí, které měly být postupně dopraveny k ústí děla, zde naplněny mišmašitem, sestaveny a konečně

i zaklíněny tak, že vznikl kompaktní náboj. K výrobě bylo třeba 400 000 tun železné rudy, 70 000 tun vápence a 400 000 tun kovářského uhlí, jež bylo třeba nejdříve přeměnit ve 280 000 tun koksu. Do provozu bylo uvedeno deset třicetimetровých vysokých pecí o kapacitě 180 tun denně. Ocel potřebnou k výrobě střely bylo tedy možno vyrobit za sto dní nepřetržitého provozu. Na poměry let kolem 189* šlo o vysoce výkonnou ocelárnu špičkové světové úrovně; výkon pecí byl přibližně třikrát větší než u zařízení použitého k odlití Kolumbiady. Ne nadarmo bylo postavení těchto pecí charakterizováno jako nejobtížnější část projektu, tedy obtížnější než vývrt samotného tunelu – děla. Na třetím odděleném pracovišti se vyráběl mišmašit. Zde byl stupeň utajení tak vysoký, že do poslední chvíle nikdo neznal přesné složení výbušniny. Práce skončily 29. 8. V tento den byly uloženy poslední desky a zkompletována byla i střela, která dosáhla i s mišmašitovou náloží délky 105 metrů. Následovaly blíže neurčené práce, ukončené 22. 9. O půlnoci z 22. na 23. září kapitán Nicholl odpálil stisknutím tlačítka mišmašitovou nálož. Náboj byl vymrštěn tlakem miliard a miliard litrů spálených plynů rychlostí 2 800 km/hod. Není vyloučeno, že předseda Barbicane provedl skutečný ODPOČET času – na rozdíl od situace před lety, kdy inženýr Murchinson odstřeloval měsíční střelu na základě připočítávání času (viz Ze Země na Měsíc). Odpalovací stanoviště bylo umístěno tři kilometry od jícnu děla. Výstřel děla posunul zemskou osu o tři tisíce milimetru a hladina moře se po výstřelu změnila o devět miliontin milimetru. K zásadnímu posunutí zemské osy by bylo třeba bilionu takových děl. Praxe a pozdější vyšetřování ukázaly, že T. J. Maston se při výpočtech osudně zmýlil; k chybě došlo tím, že na počátku výpočtů omylem napsal číslici 40 000 místo 40 000 000 jako údaj označující obvod Země v metrech.

→ ZMATEK NAD ZMATEK

DOTYKOVÝ PŘÍSTROJ

Spínač zapuštěný do země; sloužil k ELEKTRICKÉ OCHRANĚ. Byly to dva plíšky, které po sešlápnutí uzavřely elektrický obvod. Přístroj byl elektrickým vedením spojen s náloží PANKRASITU, kterou měl přivést k výbuchu. Není jisto, zda spínač, umístěný na ostrůvku Keukrofu nedaleko ostrova Antekirty v Syderské zátocce, sešlápl Sarkany, Toronthal či Carpena, jeden z nich to ale musel být, a tři zahynuli.

→ *MATYÁŠ SANDORF*

DOUTNÍKY

V posádce NAUTILU zřejmě sloužili i kuřáci, protože v PONORCE nechyběla ani kužárna. K dispozici tu byly doutníky tvarem připomínající typ doutníků havanských, vyráběných pro anglický trh.

Vyrobeny byly z dost vzácných mořských chaluh, bohatých na nikotin. ŽIVOTNÍ STYL posádky by bez nich byl chudší.

→ *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM*

DREAM

Parník Dream s výtlakem 600 tun, vybavený strojem o 200 koňských silách je ojedinělá konstrukce „výchovné lodi“, určené k zocelování charakteru mladistvých příslušníků velmi bohatých rodin. Posádku činilo 18 mužů. Dream dosahoval rychlosti 8 mil za hodinu. Jeho vnitřek obsahoval jistá zařízení shodná s těmi, jež ponorkám umožňují klesnout pod hladinu. Na kapitánův pokyn mohla čára ponoru libovolně stoupat až po samu palubu. Při takovém nena-

dálém ponoření byl potomek hozen do vody, aby doplul na pustý OSTROV a v boji s UMĚLÝMI ŠELMAMI nabyl žádoucích mravních vlastností. Tato operace, vlastně FALEŠNÉ ZTROSOTÁNÍ, probíhala v mlze, aby vychovávaný mladík nenabyl podezření.

→ ŠKOLA ROBINSONŮ

DŘEVĚNÉ DĚLO

Konstrukce Marcela Camareta, tvůrce města BLACKLANDU. Byl to vyvrtaný kmen stromu, bez kol a lafety. Náboj byl vystřelen stlačeným vzduchem. Nesl v sobě dvojité ocelové lanko. Camaret tak navázal spojení mezi svou továrnou a čtvrtí černošských otroků MĚSTA při vzpouře proti Harrymu Killerovi. Ačkoli to bylo DĚLO, nešlo o ZBRAŇ.

→ *PODIVUHODNÁ DOBRODRUŽSTVÍ VÝPRAVY BARSAKOVY*

DYNAMOELEKTRICKÝ STROJ

Vynález nejmenovaného bostonského chemika. Jeho hlavní součástí je nový elektrický ČLÁNEK, jehož složení zůstalo tajné. Weldonův klub, úctyhodná filadelfská společnost, zakoupil tento vynález za sto tisíc dolarů, částku jistě odpovídající dnešním deseti milionům. Ač pro to není přímý důkaz, poháněl stroj zřejmě říditelnou vzducholodí GO AHEAD.

→ ROBURA DOBYVATEL

DYNAMOSFÉRA

Energetické prostředí, v němž se pohybují hmotná tělesa. Je to významný pojem XIRDALOVY TEORIE.

→ HONBA ZA METEOREM

ELEKTRÁRNA

Většinu fantastických dopravních prostředků, zejména LÉTAJÍCÍCH STROJŮ a PONOREK, poháněla ELEKTŘINA z galvanických ČLÁNKŮ. Ale už v druhé polovině sedmdesátých let devatenáctého století vznikla v podzemním městě KOAL-CITY první elektrárna. Nevíme o ní mnoho. Vyráběla nepřetržité proudy svými magnetoelektrickými stroji, pravděpodobně generátory. Zdá se, že byla tepelná. To je velká technická zvláštnost, protože JESKYNĚ zvaná NOVÁ ABERFOYLIE, v níž Koal-City stálo, byla ustavičně ohrožována výbušným uhelným plynem, a obyvatelé města proto dbali, aby nikde nehořel žádný oheň. Moderní elektrárna stála i v NOVÉM ARTENAKU, ve MĚSTĚ, jež vybudoval doktor Antekirt – Matyáš Sandorf. Byla tepelná, spalovalo se v ní anglické uhlí a její dynamo byla nejnovější soustavy, zdokonalené doktorem. Vyráběla proud, který byl jímán do zvláštních akumulátorů a teprve odtud rozváděn po ostrově vedením taktéž doktorovy konstrukce. Dynamo bylo celkem dvacet, důvod vřazení akumulátorů do okruhu zůstal neznámý. Na plovoucím OSTROVĚ STANDARD-ISLANDU byly dokonce dvě elektrárny, každá o výkonu pěti milionů koňských sil. Zato elektrárna v BACK CUPU, ostrovní základně PIRÁTSKÉ PONORKY Ker Karrajovy, měla malý výkon – fakticky to byla jen velká baterie galvanických článků. Nejvíce elektrifikovaným měs-

tem byl zřejmě BLACKLAND. Původně zde stála parní elektrárna vytápěná dřívím. Jakmile se inženýru Camaretovi podařilo pomocí UMĚLÉHO DEŠTĚ změnit klima této pouštní oblasti a řeka se naplnila vodou, vznikla ve vzdálenosti deseti kilometrů od města vodní elektrárna. Pouze pro případ nouze připravil inženýr Camaret elektrárnu, jejíž generátory poháněl stlačený vzduch.

ELEKTRICKÁ LAMPA

Za skutečný technický zázrak je nutno označit lampu použitou při výpravě ke STŘEDU ZEMĚ profesorem Ottou Liddenbrockem a jeho dvěma druhy v červenci a srpnu 1863. Energetickým zdrojem lampy byl Ruhmkorffův přístroj blíže neurčené konstrukce, v podstatě ČLÁNEK. Šlo nepochybně o vynález německého elektrotechnika Heinricha Daniela Ruhmkorffa (1803–1877), který od roku 1825 působil v Paříži a proslavil se zejména vynálezem induktoru. Zlepšováním přístroje přišel na mizinu a zemřel v bídě. Jeho induktory se napájely z Bunsenových článků.

Ruhmkorffův přístroj použitý Liddenbrockem musel pracovat na jiném principu. Šlo zřejmě o jakési elektrické články, protože výprava s sebou brala „nezbytné látky“ pro tyto přístroje. Lampa sama je popsána jen neurčitě – je velmi spolehlivá, celkem skladná a přenosná. Zdrojem světla byla jakási spirála. Zato její výkon je nepřekonatelný ještě dnes, po 130 letech. Vydržela svítit od vstupu výpravy do podzemí 29. 6. 1863, kdy poprvé „tmou chodby proniklo jasné světlo“, až do 9. 8., kdy se cestovatelé dostali na pobřeží Liddenbrockova moře. Nutno ovšem dodat, že existovaly dva exempláře lampy; jeden se rozbil o tři dny později při pádu na zem. Téměř šestitýdenní provoz však lampu nevyčerpал; profesor

Liddenbrock ji znovu úspěšně rozsvítil 26. 8. při dalším vstupu do podzemí. Zde se ukázalo, že nejenom svítí, ale dokáže i zažehnout doutnák – provedl to profesorův synovec Axel. Při výbuchu však byla tato skvělá lampa zničena. To je ovšem velká škoda – kdyby se ji podařilo zachránit, předvést představitelům průmyslu a uvést na trh, H. D. Ruhmkorff nemusel zemřít v bídě.

→ *CESTA DO STŘEDU ZEMĚ*

ELEKTRICKÁ LODICE

Součástí výbavy STANDARD-ISLANDU, Plovoucího OSTROVA, byly elektrické bárky. Technické podrobnosti neznáme. Používalo se jich k rybolovu, ale i k zábavním výletům. Elektrické čluny dopravily delegaci Standard-Islandu na Tahiti.

→ *PLOVOUCÍ OSTROV*

ELEKTRICKÁ OCHRANA

Dotyk elektricky nabitého vodiče působí člověku i zvířatům bolest, pokud je napětí příliš silné, v krajním případě i smrt. Tohoto jevu využil kapitán Nemo k ochraně vstupu do PONORKY NAUTILUS: mohl kdykoli pustit proud do zábradlí vstupních schodů. Ke své škodě se o tom přesvědčili Papuánci, kteří chtěli proniknout dovnitř, ale také harpunář Ned Land, když se neopatrně zábradlí dotkl. Kapitán Nemo poznamenal, že napětí lze zvyšovat libovolně, tedy až do té míry, kdy ochrana bude smrtelná. Šlo tedy o ZBRAŇ na základě ELEKTŘINY.

→ *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM*

Elektrickou ochranou opatřil vstupní bránu tajemného hradu v Karpatech i fyzik Orfanik. Postižen byl všetečný lesník Nik Dek. Křeč mu zkroutila prsty tak, že se nemohl elektricky nabitého kování pustit. Bylo to krajně nepříjemné, tím spíš, že jeho přítel doktor Patak, ač byl nablízku, mu nemohl přispět na pomoc: byl totiž v té chvíli připoután k zemi dalším druhem ochrany, totiž MAGNETICKOU DESKOU.

→ *TAJEMNÝ HRAD V KARPATECH*

K dokonalosti byla elektrická ochrana přivedena v BLACKLANDU, nejhorším MĚSTĚ zla. Zdejší továrna byla obehnaná zdí zakončenou hřebenem krytým VODIVÝM KOVEM. Kdo vylezl nahoru a hřebene se dotkl, začal se podivně kroutit, jako by se rukama přilepil, a pak odpadl a srazil k zemi ty, kteří stoupali za ním. Po stisknutí páčky odpadly od zdi všechny přistavené žebříky. Byla to praktická aplikace CAMARETOVY TEORIE, neboť elektřina se změnila v práci.

→ *PODIVUHODNÁ DOBRODRUŽSTVÍ VÝPRAVY BARSÁKOVY*

ELEKTRICKÁ ŠIBENICE

I poprava je v Paříži XX. století elektrická – bedna se sklopkou je na pohon elektrické baterie.

→ *PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ*

ELEKTRICKÉ JISKRY

ZBRAŇ 29. století. Jde o výboje ELEKTŘINY dlouhé pětatřicet kilometrů, schopné pobít jednou ranou armádní sbor. Jiná takticko-technická data nejsou známa.

→ *VE XXIX. STOLETÍ* (ve sborníku *VĚČNÝ ADAM*)

ELEKTRICKÉ MUČENÍ

Vynalezl je a poprvé použil inženýr Marcel Camaret, tvůrce BLACKLANDU. Při povstání proti Harrymu Killerovi, vládci tohoto MĚSTA zla, padl povstalcům do rukou člen Killerovy Rady Angličan Fergus David, původním jménem Daniel Frasne. Protože odmítl odpovídat na otázky, Camaret mu připevnil k palcům a chodidlům kovové destičky a pak zapojil proud. Při první několikavteřinové dávce ELEKTŘINY mučený vydržel, ale jakmile Camaret proud zesílil, přestal vzdorovat a vypověděl vše, co věděl o Killerových zločinech.

→ *PODIVUHODNÁ DOBRODRUŽSTVÍ VÝPRAVY BARSAKOVY*

ELEKTRICKÉ PLUHY

Úrodnou půdu v okolí BLACKLANDU obdělávaly elektrické pluhy a četná další zemědělská zařízení poháněná ELEKTŘINOU dodávanou VRHAČEM VLN. To vše byly vynálezy Marcela Camareta, duchovního otce MĚSTA.

→ *PODIVUHODNÁ DOBRODRUŽSTVÍ VÝPRAVY BARSAKOVY*

ELEKTRICKÉ SVĚTLO

Veřejné elektrické osvětlení v Paříži XX. století je zřízeno dle Wayova systému, spočívajícím na elektrizaci praménku rtuti. V Paříži svítí sto tisíc luceren. Vzhledem k tomu, že město má v té době rozlohu departementu Seine a ten má 236 km čtverečních, jedna lucerna osvětluje prostor cca 50 × 50 m.

→ *PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ*

ELEKTRICKÝ KONCERT

Dvě stě klavírů je elektricky propojeno dle maďarského projektu. Ovládá je jediný umělec.

→ *PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ*

ELEKTRICKÝ OŽIVOVAČ

Je to stroj schopný vrátit život utopenci, v němž je aspoň jiskérka existence. Mají ho v pařížské márnici XX. století.

→ *PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ*

ELEKTRICKÝ TELEGRAF

Viz FOTOGRAFICKÝ TELEGRAF.

→ *PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ*

ELEKTRIKA

Typ elektrického torpédového člunu, postavený podle požadavků doktora Antekirta – Matyáše Sandorfa. Ocelová loď byla dlouhá 41 metrů, na obou stranách zašpičatělá. Nosnost činila 70 tun. Poháněna byla ELEKTRINOU, přičemž motory napájely ČLÁNKY Antekirtovy konstrukce. Paluba byla hladká, vodotěsně uzavíratelná. Jen nepatrná vyvýšenina se zasklenými otvory umožňovala výhled kormidelníkovi. Lodi byly očíslovány od jedné do tří. Antekirt používal nejčastěji Elektriku 2.

→ *MATYÁŠ SANDORF*

ELEKTRIZACE ROSTLIN

Působením ELEKTRINY rostly na STANDARD-ISLANDU pětatřicetimetrové ředkve a tříkilové mrkve. K obdobným výsledkům jindy a jinde došel i doktor Ox, vynálezce KYSLÍKOVÉHO OPOJENÍ.

→ *PLOVOUCÍ OSTROV*

→ *DOKTOR OX*

ELEKTRINA

Všude tam, kde je ve verneovkách třeba nasadit mocný a nevyčerpatelný zdroj síly, používá se elektřiny; v českém překladu Dvaceti tisíc mil pod mořem z roku 1877 nalezneme pro elektřinu výraz „mlno“. Elektřina především pohání motory LÉTAJÍCÍCH STROJŮ – všech s výjimkou LETADEL zkonstruovaných inženýrem Camare-

tem, technickým tvůrcem BLACKLANDU. Zato PONORKY pohání všechny, stejně jako ELEKTRICKÉ LODICE a torpédovky typu ELEKTRIKA. Žel, zachovalo se jen málo technických podrobností, jež by nám blíže objasnilo podstatu elektrického pohonu. Víme například, že ponorku NAUTILUS poháněly elektromagnety a že vrtulemi vzducholodě GO AHEAD otáčel DYNAMOELEKTRICKÝ STROJ – tím ale naše znalosti končí. Elektřiny se kupodivu málo používalo k povrchové dopravě. Po STANDARD-ISLANDU jezdila elektrická TRAMVAJ a také POHYBLIVÉ CHODNÍKY hlavního města tohoto Plovoucího OSTROVA poháněla elektřina. O to hojněji se jí využívalo k osvětlení. Za mimořádnou pozornost stojí přenosná osvětlovací tělesa, jako byla ELEKTRICKÁ LAMPA používaná výpravou profesora Liddenbrocka ve STŘEDU ZEMĚ a podobně konstruovaná PODMOŘSKÁ SVÍTILNA, již měli ve výbavě potápěči Nautilu. V plavbě temnými mořskými spoustami pomáhala Nautilu UHLÍKOVÁ LAMPA zcela originální konstrukce, později zřejmě zopakované v podzemním městě KOAL-CITY. Někdy se elektřiny používalo způsobem, který je dnes už zcela běžný – v SIGNALIZAČNÍM STROJKU nebo v PODMOŘSKÝCH LANECH, která zajišťovala spojení Plovoucího ostrova s pevninou. Dnes nás nepřekvapí elektrický SPORÁK na Nautilu, těžební stroje v Koal-City či VRTAČ CHODEB v Blacklandu. V tomto městě zla pracovaly i rozmanité zemědělské stroje poháněné elektřinou, za všechny jmenujme alespoň ELEKTRICKÉ PLUHY. Některé vynálezy nás však překvapí i po mnoha letech. Na Standard-Islandu znali například ELEKTRIZACI ROSTLIN – její účinky byly blahodárné. POČÍTAČ vybavený klávesnicí také nemohl bez elektřiny pracovat – jsme v pokušení tvrdit, že to je snad nejvýraznější důkaz Vernovy technické prozíravosti, neboť v tomto případě se předpověď přesně splnila, přičemž v době, kdy Verne o počítači psal, nemohl o něm

mít ani to nejmenší tušení. Bohužel se splnila i jeho předpověď MUČENÍ ELEKTRINOU. I další vynálezy měly škodit lidem, ať už to byly ELEKTRICKÉ JISKRY, ELEKTRICKÁ OCHRANA, MAGNETICKÉ DESKY, PODMOŘSKÉ PUŠKY, anebo prosté ODPOSLOUCHÁVACÍ ZAŘÍZENÍ. Někdy dala elektřina impuls ke zkáze – stačilo, aby se neopatrná noha dotkla DOTYKOVÉHO PŘÍSTROJE, a celý ostrov vyletěl do povětří.

Nejstarší elektrická zařízení čerpala energii z rozmanitých ČLÁNKŮ, v nichž elektřina vzniká důsledkem chemických procesů. Náročnější technické projekty však vyžadovaly výkonnější energetický zdroj, ve MĚSTECH proto nalezneme ELEKTRÁRNY. Postupně ale zjistíme, že naše současné znalosti o elektřině nestačí k plnému objasnění rozmanitých jevů. Mnohé záhady vysvětlí CAMARETOVA TEORIE, a hlavně XIRDALOVA TEORIE, opřená o pojem DYNAMOSFÉRA. Po jejich prostudování začneme lépe tušit, co mínil kapitán Nemo svým výkladem o „zvláštním druhu elektřiny“, jak pracuje ODPUZOVACÍ PŘÍSTROJ a PŘITAHOVACÍ PŘÍSTROJ a k čemu je VODIVÝ KOV a VRHAČ VLN. Jelikož všechny druhy energie mají stejnou podstatu, při troše důmyslu lze jeden převádět v druhý – v krajním případě i bez pomoci technických zařízení!

ELEKTROMAGNETICKÁ SÍLA

Je to základní princip, používaný k pohonu MĚSTSKÉ ŽELEZNICE provozované SPOLEČNOSTÍ PAŘÍŽSKÝCH KATAKOMB.

→ PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ

ENERGETICKÝ ČLÁNEK

Vynález Zefyrina Xirdala, tvůrce XIRDALOVY TEORIE, objevitele XIRDALIA, PŘITAHOVACÍHO PŘÍSTROJE a ODPUZOVACÍHO PŘÍSTROJE. Měl to být elektrický ČLÁNEK, schopný obnovovat náboj postupnými reakcemi využívajícími rozpadu hmoty na energii, přičemž na konci procesu by zbytky hmoty byly definitivně převedeny na energii. Xirdal objednal výrobu přístroje u truhláře. Mělo to být kolo na železné ose, se sedmadvaceti žlábků na obvodu. Do nich měly být vsazeny baňky, zakoupené u obchodníka s chemikáliemi, který bydlel o pět set metrů dál. Truhlář zakázku splnil, kolo vyrobil, ale baňky se rozbily. Xirdal zakoupil u téhož obchodníka baňky nové a jistě by svůj vynález byl dokončil, kdyby svou pozornost nebyl upřel na další pokusy s PŘITAHOVACÍM PŘÍSTROJEM. Energetický článek, pokud je známo, nebyl nikdy dohotoven a jeho funkce nám zůstává ne zcela pochopitelná. Lze ho tudíž zahrnout mezi NEREALIZOVANÉ PROJEKTY.

→ *HONBA ZA METEOREM*

EPOUVANTA

V některých českých překladech používaný název LÉTAJÍCÍHO (ale i jezdícího a plujícího) STROJE postaveného inženýrem ROBUREM po rozmontování ALBATROSU. Podrobnosti viz heslo POSTRACH.

→ *PÁN SVĚTA*

FALEŠNÉ ZTROSKOTÁNÍ

Šestisettunový parník DREAM, registrovaný pravděpodobně v San Francisku, byl k falešnému ztroskotání technicky uzpůsoben. Nenadálé klesání lodi a zděšené volání (do věci zasvěcených) námořníků včetně kapitána mělo výchovně působit na milionářského synka. Dějiny pedagogiky, vědy o výchově, neznají originálnější a také nákladnější výchovný projekt, než bylo falešné ztroskotání.

→ ŠKOLA ROBINSONŮ

Falešné ztroskotání zosnoval za jiných okolností pirát Ker Karraje, zvaný též hrabě d'Artigas. Při jedné ze zkoušek PONORKY postavené firmou Cramps ve Philadelphii podle návrhů inženýra Serkōho se stroj už nevynořil. Tím byl vyvolán dojem, že se potopil navždy a že posádka zahynula. Ve skutečnosti podmořská lodice unikla a stala se z ní PIRÁTSKÁ PONORKA.

→ VYNÁLEZ ZKÁZY

FONOGRAF

Vynález slavného Edisona dokázal uchovat zvuk s touž přesností a se stejnými jemnostmi, jako fotografie uchová obraz nebo sochu; byl to tedy unikátní typ fonografu třídy hi-fi. Užíván byl na STANDARD-ISLANDU.

→ PLOVOUCÍ OSTROV

S fonografem, samotným Edisonem dokonce zdokonaleným, se také setkáváme v Číně: místo obvyklého válečku slouží k záznamu zvuku šikmo drážkovaný papír; stačí mluvit dostatečně nahlas do přístroje,

aby papír věrně zachytil hlas. Není přesně známo, jakou měl tento záznamový prostředek kapacitu – zdá se, že něco přes jednu minutu. Papírové fonogramy bylo možno složit jako obyčejný arch dopisního papíru a poslat v obálce poštou. Fonograf byl ovšem poháněn hodinovým strojem. Je těžké určit, kdy se přístroje používalo.

V románu je zmínka o smrti císařovny-vdovy Cch'-si. Tato žena ve skutečnosti zemřela roku 1908, přežila tedy Verna o tři roky. Román vyšel roku 1879, odehrává se tedy „někdy koncem století“.

→ ČÍŇANOVY TRAMPOTY V ČÍNĚ

FONOGRAFICKÁ KNIHA

Zvukový záznam přečteného textu. Ve veřejné knihovně v Milliard City na STANDARD-ISLANDU, zvaném též Plovoucí OSTROV, měli „jistý počet“ takových fonografických knih, například „Racinovu Faidru v podání pana Legouvě“. Kromě knihovny byla dalším stánkem umění galerie; nejmodernější malíř zde vystavený byl Turner. Obrazy netrpěly povětrím, protože je kryly skleněné vitríny, z nichž byl vysát vzduch. „Impresionisté, futuristé a malíři úzkosti dosud nezaplavili toto muzeum“, ale bylo lze se nadíti, že ani Standard-Island neunikne „vpádu tohoto dekadentního moru“.

→ PLOVOUCÍ OSTROV

FONOGRAFICKÉ HODINKY

Výrobek švýcarské firmy Sivan spojoval výhody chronometru a FONOGRAFU: na stisknutí tlačítka hodiny zřetelně „promluvily“ a sdělily majiteli, kolik je hodin. Předvedeny prakticky, ohlásily

čas „čtyři hodiny, třináct minut“. Udávaly tedy čas s přesností na jednu minutu, přičemž nerozlišovaly číselně čas dopolední a odpolední. Běžně se jich užívalo na STANDARD-ISLANDU, zvaném též Plovoucí ostrov.

→ *PLOVOUCÍ OSTROV*

FONOTELEFOT

Kombinace telefonu a TELEFOTU, přičemž pod druhým názvem je třeba si představit cosi jako televizi. Za obrazovku slouží telefotické zrcadlo. S přístrojem se zachází tak, že účastník jej uvede v činnost a vzápětí se na telefotickém zrcadle objeví obraz volaného, aniž zřejmě volaný též musel svůj přístroj nějak uvést v činnost. Konkrétně to znamená, že pokud voláme někoho, kdo právě spí, spatříme ho spícího v posteli. Záleží pak na nás, zda volaného probudíme či nikoli.

→ *VE XXIX. STOLETÍ* (ve sborníku *VĚČNÝ ADAM*)

FOTOGRAFICKÝ TELEGRAF

Je to vylepšený ELEKTRICKÝ TELEGRAF, který umožňuje přímý kontakt odesílatele a příjemce, má v sobě zabezpečení listovního tajemství. Jeho vylepšená verze umožňuje zasílat faksimile rukopisu, autografu nebo kresby, takže lze na dálku podepisovat směnky. Dosah je pět tisíc mil. Pokusně ale bylo dosaženo i delších spojení, v roce 1903 se dva pokusníci spojili poté, co telegram oběhl celý svět.

→ *PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ*

FOTOGRAFIE NA SÍTNICI

Neobyčejná fotografie poskytla důkaz v hrdelním procesu proti vrahům kapitána Harryho Gibsona, ubodaného 2. 12. 1885 na OSTROVĚ Keravara. Fotograf Hawkins, který těsně po nalezení mrtvoly pořídil dva snímky obličeje oběti, později zpracoval negativ pomocí nejmodernějších přístrojů a nejlepších přípravků. Při prozkoumání zvětšeniny lupou si syn zavražděného Nat Gibson všiml, že na fotografii je zřetelně vidět sítnice mrtvého a na ní jsou zachyceni vrahové, Flig Balt a Vin Mod. Obraz byl zachován díky zvláštní látce, zvané sítnicový purpur. Fotografie na sítnici vedla k osvobození nespravedlivě obviněných bratří Kipů.

→ BRATŘI KIPOVÉ

FULGURÁTOR

Cizí termín, užívaný v některých překladech pro VÝBUŠNINU, kterou byl plněn VYNÁLEZ ZKÁZY – ROCHŮV BLESKOMET.

→ VYNÁLEZ ZKÁZY

FRANCE VILLE

France Ville, známé z některých překladů též jako Francouzské Město, bylo založeno doktorem Sarrasinem v severoamerickém Oregonu na 43°11'3" severní šířky a 124°41'17" západní délky. Práce na stavbě MĚSTA začaly v lednu 1972.

Zúčastnilo se jich 20 000 dělníků pod vedením 500 mistrů. Město bylo budováno podle jednotně stanovených zásad: složeno

bylo výhradně z rodinných domků, ne vyšších než dvoupatrových. Průčelím byly domy vzdáleny deset metrů od ulice.

Stavebním materiálem byly speciální duté cihly, střechy byly ploché, kryté asfaltem a chráněné zábradlím. Architektonickou i konstrukční zvláštností byly přízemní partie domů: byly klenuté, ze všech stran otevřené. K hlavním pilířům bylo volně připojeno vodovodní a kanalizační potrubí. Kuchyně a spižírny byly v posledním patře propojené se střechou. Koberce a tapety byly ve městě z hygienických důvodů zakázány. Ani malování stěn nebylo dovoleno: interiéry byly pokryty pestrými leštěnými cihlami jako stěny domů v Pompejích. Také užívání peřin, prošívaných pokrývek a polštářů bylo zakázáno. Povoleny byly záclony, ale jen z některých materiálů, které se snadno perou. V každém pokoji byla kamna, kouřovody však vedly pod zem, do speciálních filtrů, jež zbavovaly kouř sazí a vypouštěly ho do výše 35 metrů jako bezbarvý plyn. Podle amerického způsobu bylo užito roštového uspořádání města s pravoúhlými očíslovanými ulicemi a třídami. Četná další nařízení a zákazy naznačují, že v čele města stáli lidé posedlí myšlenkou hygieny. Úmrtnost dosáhla uspokojivého čísla jednoho a čtvrt procenta, avšak zpráva, že nedošlo k epidemiím s výjimkou epidemie bahenní zimnice, nepůsobí právě povzbudivě. Prosperita města dráždila Herr Schultze, vládce konkurenčního STAHLSTADTU, který si usmyslel je zničit výstřelem OBŘÍHO DĚLA. Poté, kdy Schultze zahynul při výbuchu PLYNOVÉHO GRANÁTU, doktor Sarrasin převzal do správy i Stahlstadt a učinil z něho průmyslový převažek svého města.

→ OCELOVÉ MĚSTO

GALIJSKÁ KYSELINA

Vynález Lemfelderův – touto kyselinou se ošetřují cenné listiny jako ochrana proti chemickým praktikám padělatelů.

→ *PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ*

GALLIA

1. ledna 18** ve 2 hodiny ráno, 47 minut a 35 vteřin se Země srazila s kometou; rychlost Země činila 107 280 km/hod., komety 256 500 km/hod., úhel dopadu byl značně šikmý. Kometu objevil v zimě předcházejícího roku 18** francouzský astronom Palmyrin Rosette na improvizované astronomické observatoři na Baleárách. Je zajímavé, že většina evropských astronomů existenci tohoto kosmického tělesa popírala, protože žádný jiný astronom Gallii nespatriil. Koncem prosince roku 18** totiž vrstvy mlhy znemožňovaly astronomická pozorování, a jak se zdá, stejně nepříznivé pozorovací podmínky vládly i o dva roky později, kdy se dráha Gallie podruhé přiblížila oběžné dráze zemské. Letopočet 18** lze poněkud zpřesnit. Rosette hovoří o Winneckeově kometě, objevené roku 1873, nezmiňuje se však o návratu Halleyovy komety k Zemi roku 1910, letopočet 18** je tudíž třeba vymezit těmito časovými hranicemi. Pozdější generální guvernér Gallie, francouzský kapitán Hector Servadac, narozený 19. 7. 18**, sloužil ke dni srážky Gallie se Zemí v armádě již 14 let, 3 měsíce a 5 dní, z toho 4 roky ve vojenských školách. Jeho osobní spis se však nezmiňuje o Servadakově účasti na válce prusko-francouzské v roce 1870. Buď tedy v té době v armádě ještě nebyl, anebo studoval na vojenské škole. Lze tedy letopočet 18** zpřesnit na 188*, nebo dokonce 189*.

Opravňuje nás k tomu ještě jedna zmínka ze služebních záznamů kapitána Servadaka: dotyčný se zúčastnil soudánského a japonského tažení, tedy válek, o nichž v sedmdesátých (ale i pozdějších) letech neměl nikdo ponětí. Obvod Gallie po srážce se Zemí, při níž kometa uchvátila část pozemského území v oblasti gibraltarského průlivu, činil 2 320 km, jak zjistila výzkumná plavba goelety Dobryna. Hmotu vypočítal Rosette; stanovil ji na 209 346 miliard tun. K výpočtu použil pérové váhy a čtyřiceti stříbrných pětifrankových mincí, které vážily na Zemi rovný jeden kilogram. Vzhledem k tomu, že majitel váhy Hakhabut přístroj zfalšoval, je nutné údaj o čtvrtinu snížit – činí tedy asi 150 bilionů tun.

Při katastrofě zůstalo na území odervaném od Země celkem šestatřicet lidí národnosti francouzské, anglické, španělské a ruské. Tito lidé si zprvu neuvědomovali, co se stalo. Nejdříve postřehli úbytek na váze: kapitánův pobočník Ben Zuf k svému úžasu vyskočil do výše dvanácti metrů. Zuf se Servadakem si také brzy všimli, že se zkrátil cyklus den–noc na 6 hodin, že je zaměněn východ a západ a že voda vře při 66°C, z čehož správně usoudili, že zřídla atmosféra a klesl tlak. Už na začátku pobytu na Gallii pozorovali Zemi a Měsíc, avšak domnívali se, že jde o jakousi neznámou planetu. Další důležité údaje získali až při výzkumné plavbě na Dobryně, kdy našli pohoří přehražující moře, jež stále ještě považovali za moře Středozemní. Gallie v první fázi letu minula v nebezpečné vzdálenosti Venuši, ale potom se začala od Slunce vzdalovat. Při průletu pásmem asteroidů k sobě přitáhla planetku Nerinu – došlo k tomu 10. 3. 18(8?)*. Nerina provázela Gallii při její pouti Sluneční soustavou déle než rok – opustila ji až 10. 11. následujícího roku při opětném průletu pásmem asteroidů. Horniny na Gallii lze řadit do dvou skupin. K první patří ty, jež kometa odervala od zemského tělesa, k druhé náleží původní horniny komety. Jsou to

skalnaté útvary, výrazné šestiboké krystaly o značné hustotě, jak s radostí změřil Rosette. Trosečníci neměli naději na dlouhodobou kolonizaci nového světa, neboť jim zde chyběla orná půda. Živili se především zvířectvem, které na odervané pevnině zbylo. Další nebezpečí jim hrozilo, jakmile se Gallie začala vzdalovat od Slunce a klesala teplota. Zachránila je GEOTERMÁLNÍ ENERGIE.

Moře na Gallii zamrzlo v souvislosti s neobvyklou teorií o ZAMRZÁNÍ PŘI BEZVĚTRÍ. Led byl zcela hladký a umožňoval zimní sporty, zejména bruslení a jízdu na plachetních saních. Navzdory katastrofální situaci, v níž se trosečníci ocitli, pokračovaly i na Gallii mocenské spory obvyklé na Zemi. Francouzští i angličtí důstojníci se považovali za plnomocné představitele svých vlád. Předmětem jejich zájmu byl španělský ostrov Ceuta, o němž usoudili, že se ocitl na seznamu volných území. Kapitán Servadac se tudíž pokusil Ceuty zmocnit, avšak odešel, jak přišel, – ukázalo se totiž, že ostrov už zabral ve prospěch vlády anglický major Oliphant, a zřídil zde dokonce i optický telegraf, jímž udržoval spojení se základnou na Gibraltaru, zvláště pak proto, aby se svým nadřízeným, plukovníkem Murphym, mohl hrát šachy. Kometa Gallia se Slunci vzdálila nejvíce po déle než roční pouti vesmírem, 15. 1. 18(8?)*. Od toho okamžiku se začala vracet k Zemi. Rychlost jejího letu byla ve vzdálených oblastech nízká (dráhu Jupitera protнула Gallia až počátkem června), postupně však vzrůstala. Začátkem listopadu ukázaly upřesněné Rosettovy výpočty, že dojde k novému střetu – přesně dva roky po tom prvním, opět prvního ledna. Ruský poručík Prokop navrhl KOSMICKOU CESTU v balónu. Návrh byl schválen a trosečníci zhotovili montgolfiéru z plachet lodi Dobryna. 15. 12. došlo k zemětřesení; Gallia se částečně rozpadla a ztratila úlomek, na němž pravděpodobně zahynuli Angličané z Ceuty a z Gibraltaru. Ke kontaktu atmosfér Gallie a Země došlo

1. 1. ve 2 hodiny, 47 minut ráno. Balón přistál dva kilometry od Mostaganemu v Alžírsku. S výjimkou Angličanů nikdo nedošel úhony, leda finanční (Hakhabut) nebo profesionální (Rosette). Rosettovi kolegové hvězdáři totiž neuvěřili jeho zprávě o kometě. Není však známo, jak vysvětlovali zmizení Gibraltaru, Ceuty a dalších částí zemského povrchu ze středomořské oblasti, jež Gallia navždy odnesla s sebou.

→ NA KOMETĚ

GEOTERMÁLNÍ ENERGIE

Někdejší jenský profesor Schultze vymyslel četné vynálezy, zejména ZBRANĚ, jako bylo OBŘÍ DĚLO, PLYNOVÝ GRANÁT a SYMETRICKÉ NÁBOJE, avšak jeden z jeho vynálezů sloužil účelům naveskrze humánním, třebaže bezprostřední užitek z něho měl jenom on sám: teplem zemských hlubin, přiváděným ocelovými trubkami na povrch, zřídil uprostřed Ocelového města botanicou zahradu plnou tropické vegetace. Je to první známý případ praktického využití geotermální energie.

→ OCELOVÉ MĚSTO

Významněji využili geotermální energie trosečníci, kteří uvázli na povrchu komety GALLIA. Uchýlili se totiž do JESKYNĚ vyhřívané lávou sopky (o níž není zcela jasno, zda na kometě už původně byla, anebo na ni byla přenesena ze Země; v druhém případě by však bylo záhadou, odkud – rozhodně to nebyl ani Vesuv, ani Etna – a jiné činné sopky ve středomořské oblasti nejsou). Horké lávy se naučili využívat, a jejího tepla dokonce používali k vytápění SPORÁKU.

→ NA KOMETĚ

GO AHEAD

Vzducholod' Go Ahead, zvaná v některých překladech VPŘED, vznikla na objednávku filadelfského Weldonova klubu, jemuž předsedal strýc Prudent. Tento LÉTAJÍCÍ STROJ měl protáhlý tvar, v gondole byly elektrické stroje, zřejmě včetně DYNAMOELEKTRICKÉHO STROJE, pohánějící vrtuli na přídí a zádi. Bylo zde i místo pro tři muže posádky, Harryho Tindera, strýce Prudenta a Phila Evanse. Objem vzducholodi byl čtyřicet tisíc metrů krychlových. Dostup činil 5 000 metrů. Po dosažení další tisícovky obal nevydržel tlak rozpínajícího se vodíku a praskl. Posádka byla zachráněna inženýrem Roburem a přestoupila na jeho LETADLO ALBATROS.

→ *ROBUR DOBYVATEL*

GREAT EYRY

Hora v řetězu Blue Ridge v Apalačském pohoří, v západní části amerického státu Severní Karolína. Je dobře viditelná z osady Morgantonu a též z vesnice Pleasant Gardenu. Vypadá jako velký horský kotel. Někdy po roce 1902 z kotlovitého vrcholu Great Eyry stoupaly páry, unášející popel a saze. Za noci odtud zářilo sinavé světlo a ozýval se hukot. To byly známky činnosti inženýra Robura, který zde v JESKYNI likvidoval své LETADLO ALBATROS a stavěl nový stroj POSTRACH, zvaný též EPOUVANTA.

→ *PÁN SVĚTA*

HARS-ITEN-SCHU

Hars-Iten-Schu neboli Říše čtyř moří je omývána na severu mořem Tubélonským, na jihu Ehonským, na východě Sponským a na západě Méronským. Je to jediný kontinent v budoucnosti planety Země.

Rozkládá se mezi 4° východní délky a 72° západní délky a 54° severní šířky a 55° jižní šířky. Tato pevnina vyvstala z vod světového oceánu poté, kdy se v noci z 24. na 25. 5. 2*** potopily do moře všechny dosud známé kontinenty i s veškerým obyvatelstvem. Katastrofu přežila jen posádka a cestující lodi Virginia. Tito nešťastníci se po vylodění na nové pevnině marně pokoušeli udržet alespoň vzpomínku na civilizaci: upadli do barbarství a nastala éra Maharat-Iten-Schu, Země čtyř moří. Osm tisíc let jejího trvání je možné rozdělit na čtyři období, z nichž teprve druhé lze charakterizovat jako historické. Třetí období trvalo šest set let; po dvou stech letech čtvrtého období byly nalezeny památky na dobu před osudnou nocí v květnu roku 2***.

→ VĚČNÝ ADAM (ve sborníku VĚČNÝ ADAM)

HATTERASOVA HORA

Sopka, jejíž doposud činný kráter leží přesně na SEVERNÍM PÓLU. Najdeme ji na KRÁLOVNINĚ OSTROVĚ, ve skutečnosti ostrůvku sopečného původu. Královnin OSTROV i Hatterasovu horu objevila nevelká výprava vedená anglickým kapitánem Hatterasem 11. 7. 1861. Vzhledem k tomu, že geometrický průsečík poledníků leží v jícnu sopky, Hatteras do kráteru skočil, aby stanul přesně na pólu. Tento neuvážený čin přežil, avšak strašný zážitek ho zbavil rozu-

mu. Po návratu do Anglie ho umístili do ústavu pro duševně choré, v němž konal procházky pokud možno severním směrem.

→ *DOBRODRUŽSTVÍ KAPITÁNA HATTERASE*

HERKULŮV CHRÁM

Podle tvrzení starořímského spisovatele Plinia Staršího (23–79 n. l.) leží na dně moře v oblasti Gibraltarské úžiny zbytky velkolepého chrámu, zasvěceného Héraklovi. Profesor Aronnax spatřil tento chrám z okna NAUTILU při plavbě do Atlantského oceánu.

→ *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM*

HIBERNACE

Doktor Nathaniel Faithburn se nechá 25. 7. 2789 zmrazit na minus 172 stupňů. Potomkům zanechá přesné pokyny, jak ho přimět opět k životu. Oživovací operace bude přenášena FONOTELEFOTEM do celého světa. Po otevření rakve lékaři vyjmou tělo podobné mumii. Všechny oživovací pokusy včetně vstříknutí Brown-Séquardova elixíru však selžou. Benett z nepodařeného pokusu usoudí, že vynález bude nutno ještě „poněkud vylepšit“.

→ *VE XXIX. STOLETÍ* (ve sborníku *VĚČNÝ ADAM*)

HLINÍKOVÉ STAVBY

Z hliníku, tohoto „kovu budoucnosti“, nebyla vyrobena jen MĚSÍČNÍ STŘELA; stavěly se z něho i domy Milliard-City na STANDARD-

-ISLANDU, zvaném též Plovoucí OSTROV. Některé dosahovaly až do výše dvaceti sedmi pater. Za výhodu tohoto stavebního materiálu inženýři nepovažovali jen jeho nízkou váhu, ale i odolnost proti korozi. Stavby nejčastěji vznikaly spojením hliníkové kostry se SKLENĚNÝMI CIHLAMI ve prospěch lepšího ŽIVOTNÍHO STYLU.
→ PLOVOUCÍ OSTROV

HVĚZDÁRNA LONG'S PEAK

Byla vybudována na účet amerického Gun-clubu v souvislosti se stavbou DĚLA KOLUMBIADY a MĚSÍČNÍ STŘELY nákladem čtyř set tisíc dolarů, sumy v roce 1866 vskutku astronomické. Potřebnými výpočty a konstrukcí byla pověřena cambridgeská hvězdárna 20. 10. 1866. Srdcem nové hvězdárny byl zrcadlový teleskop čili reflektor; tubus měl 80 stop (cca 26 metrů) dlouhý a průměr zrcadla byl 16 stop (cca 4,8 metru); zkonstruován byl podle principů stanovených Herschelem. Hvězdárna byla postavena na vrcholu Long's Peaku, jednoho z nejvyšších bodů Skalistých hor v missourské oblasti. Práce trvaly rok a byly charakterizovány jako „velmi obtížné“.

Fantastičnost lépe posoudíme srovnáním se skutečnými přístroji té doby. Do roku 1908, kdy byl zhotoven reflektor o průměru zrcadla 152 cm, byl za největší považován reflektor Yerkesovy observatoře o průměru zrcadla 61 cm. Další rekord padl roku 1917 dokončením zrcadlového dalekohledu na Mount Wilson – zrcadlo mělo průměr 254 cm. Až vynález zvláštního skla, pyresu, umožnil v roce 1934 odlít pětimetrové zrcadlo – teprve tehdy se technika přiblížila parametrům observatoře na Long's Peaku! Vernem po-

psaný přístroj umožnil hvězdářům rozložit Krabí mlhovinu, jeden z nejzajímavějších objektů známého vesmíru.

→ *ZE ZEMĚ NA MĚSÍC*

JANIN PRŮLIV

Široký pruh volného moře, který protíná pevninu v oblasti JIŽNÍHO PÓLU od Weddellova moře až do těch míst, kde na běžně dostupných mapách Antarktidy leží Sabriina země.

V tomto průlivu leží ostrov TSALAL, dále BENNETŮV OSTROV a LEDOVÁ SFINGA. Název dal průlivu kapitán lodi Halbrane, Len Guy, 17. 2. 1840 na paměť goelety Jana, na níž se plavil Arthur Gordon Pym a která 18. 11. 1828 objevila OSTROV Tsalal. V březnu 1868 proplouvala Janiným průlivem (správněji průlivem Jany, ale tento název se nepoužívá) PONORKA NAUTILUS. Dne 21. 3. její kapitán Nemo jako první člověk vystoupil na JIŽNÍ PÓL a na skalisku zde se nalézajícím rozvinul černý prapor s vyšitým písmenem N. Jeho prvenství je nepopíratelné, třeba trosečníci z Halbrane propluli na ledové kře polární oblasti za husté mlhy dne 31. 1. 1840.

→ *LEDOVÁ SFINGA*

JEDLÉ NOVINY

Vycházely v Milliard-City na STANDARD-ISLANDU, zvaném též Plovoucí OSTROV. Patřily k časopisům tzv. digestového typu, neboť přetiskovaly články z listů zahraničních. Tištěny byly čokoládovým inkoustem na těstovém papíře. Některé měly projímací

účinek, jiné působily na zažívací ústrojí opačně. Patřily k ŽIVOTNÍMU STYLU ostrova.

→ PLOVOUCÍ OSTROV

JESKYNĚ

Jeskyně lákají člověka svou romantikou podobně jako OSTROVY. Ve vernovském šrafovaném světě se vyskytují často – i tam, kde hrdinové prožívají příběhy nefantastické, jako například v románech Dva roky prázdnin nebo Zelený paprsek. Všimněme si však jeskyní, jež se vyskytují v příbězích fantastických. Na první místo si zařadíme jeskyně Komín a Žulový dům na LINCOLNOVĚ OSTROVĚ. Kolonisté v nich žili pohodlně, netušíce, že v obrovské jeskyni pod jejich nohama našla poslední útulek ponorka NAUTILUS. Tato PONORKA mívala základny v jeskyních rozmanitých ostrovů ve světovém oceánu. Profesor Aronnax a jeho druzi navštívili jednu z nich – tu, ve které byly PODMOŘSKÉ DOLY. Ponorkovou základnou byla i jeskyně v ostrově BACK CUP. Skrývala se tu PIRÁTSKÁ PONORKA a v sídlišti zvaném ÚL žili Ker Karrajovi piráti, ale i ubohý vynálezce Thomas Roch, konstruktér VYNÁLEZU ZKÁZY, ROCHOVA BLESKOMETU.

V jeskyni na temenu hory GREAT EYRY postavil inženýr Robur svůj POSTRACH neboli EPOUVANTU. Zato v jeskyni NOVÁ ABERFOYLIE nic fantastického nevzniklo, jen MĚSTO KOAL-CITY. Jeskyně na kometě GALLIA zachránila trosečníkům život, hlavně díky GEOTERMÁLNÍ ENERGII. Do jeskyně se vděčně uchýlili i druzi kapitána Hatterase, když se na KRÁLOVNINĚ OSTROVĚ dostali do blízkosti SEVERNÍHO PÓLU. Největší jeskyni ovšem objevil profesor Liddenbrock a jeho dva průvodci při cestě do

STŘEDU ZEMĚ. Sahá od Islandu až po Itálii – a pravděpodobně ještě mnohem dále.

JIŽNÍ PÓL

Dobytí jižního pólu bylo vyvrcholením plavby kapitána Nema v ponorce NAUTILUS, jíž se účastnil i profesor Aronnax.

19. 3. 1868 PONORKA podplula ledové bariéry a ocitla se v pásu volného moře. Podnebí je v této oblasti mírné, ovšem příroda neoplývá bohatstvím forem. Nějaké lišejníky, měkkýši na pobřeží, zato vzduch plný ptactva. Žijí tu albatrosi i rackové.

21. března 1868 kapitán Nemo výpravu završil tím, že po přesném zaměření pólu rozvinul svoji hedvábnou vlajku, černou se zlatě vyšitým písmenem N. Podle tohoto líčení je tudíž na točně skalnatý OSTROV, omývaný poměrně teplým mořem.

→ *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM*

Po více než šestnácti letech (prokazatelně po roce 1884), dne 26. 7., přeletěl jižní pól na palubě ALBATROSU i inženýr Robur. Točnu však nezahlédl, jelikož ji zakrývala bílá čapka neprozrazující nic z toho, co skrývala. Stalo se tak za vichřice, jejíž síla byla srovnatelná snad jen se smrští z 22. 3. 1882 v Connecticutu.

→ *ROBUR DOBYVATEL*

Závěrem nutno dodat, že do těsné blízkosti jižního pólu se dostali i trosečníci z lodi Halbrane, když pluli JANINÝM PRŮLIVEM k LEDOVÉ SFINZE. Přímo na točnu se však dostat nemohli, neboť, jak víme, na pólu je ostrov.

→ *LEDOVÁ SFINGA*

KESON

Tímto termínem se rozumí hlubinné ponorné zařízení, zdokonalené inženýrem Murchinsonem. Ne zcela přesný popis ponechává jen málo prostoru k víře, že šlo o skutečné kesony či potápěčské zvony, tedy zařízení s volným dnem. Zmínka o nádržkách, jež je třeba před ponořením naplnit vodou, podobně jako nádrže ponorky NAUTILUS, naznačují dokonce, že šlo o předchůdce batyskafu. J. T. Maston v takovém přístroji pátral po MĚSÍČNÍ STŘELE, když spadla do moře. Přístroj je charakterizován jako „pokojíček“ s okénky, zavěšený na lanech rumpálů lodi Susquehanny. K přístroji byly připojeny mechanické kleště zkonstruované též inženýrem Murchinsonem, tak velké, aby mohly střelu uchopit a pevně držet. Tento ponorný přístroj podobný PONORCE byl též vybaven mohutnými elektrickými reflektory. Pozoruhodná byla schopnost kesonu sestoupit do hloubky přes šest tisíc metrů. Auguste Piccard sestoupil v batyskafu do hloubky 3 150 m až v roce 1953!

→ *ZE ZEMĚ NA MĚSÍC*

KNIHKUPECTVÍ

V Paříži XX. století má na skladě jen praktickou technickou a vědeckou literaturu, krásná literatura, filosofie, próza i poezie jsou zapomenuty. Knihkupectví je velmi rozsáhlé, knihy jsou transportovány parními jeřáby.

→ *PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ*

KOAL-CITY

Ideální hornické MĚSTO, které vzniklo díky úsilí inženýra Šimona Forda v JESKYNI NOVÁ ABER-FOYLIE nedaleko Calanderu ve skotském hrabství Stirlingu. Město leželo 450 metrů pod zemským povrchem. Se světem je spojoval tunel dlouhý téměř 11 km, tedy dílo v sedmdesátých letech devatenáctého století neobyčejné, dosahující téměř délky tehdy stavěného gotthardského tunelu (14 984 m). Portál tunelu zdobila monumentální brána s věžičkami, cimbuřím a arkýři. Dopravu zajišťovala VODNÍ ŽELEZNICE. Srdcem Koal-City byla ELEKTRÁRNA. Prostor města osvětlovaly silné reflektory, sestavené zřejmě na podobném principu jako UHLÍKOVÉ LAMPY kapitána Nema: zdroj světla byl taktéž umístěn ve vzduchoprázdnu, zde z důvodů bezpečnostních, neboť hrozil výbuch důlního plynu. ELEKTRINY se zde užívalo též k těžbě uhlí a pro potřeby domácností. Město stálo na březích podzemního Malkomského jezera. Žili v něm především zaměstnanci dolu i s rodinami. Obyvatelům se tu tak líbilo, že jen zřídka vycházeli na povrch. Dařilo se jim zde dobře a zábavy si též užili dost, zejména při dudácké muzice. Věřící zde navštěvovali kapli sv. Egidia, vystavenou na přirozené terase nad jezerem. Po třech letech existence bylo Koal-City ohroženo záplavou, ale neštěstí se podařilo odvrátit a od té doby se podobná nehoda neopakovala.

→ ČERNÉ INDIE

KOLUMBIADA

Kolumbiada (správný překlad z francouzštiny by měl být Kolumbiad) je název DĚLA, jehož bylo využito k vypálení MĚSÍČNÍ STŘELY. Vychází ze skutečného typu děla zkonstruovaného a vyzkoušeného

Američanem Rodmanem. Základní parametry Kolumbiady byly stanoveny na zasedání baltimorského Gun-clubu, řízeném předsedou klubu Impey Barbicanem, dne 6. 10. 186*. Dělo mělo délku devíti set stop (cca 270 m) a ráži devět stop (cca 2,7 m); sílu stěn šest stop (cca 1,8 m). Bylo zakopáno kolmo do země. Jeho duchovní otcové ho považovali za kombinaci děla, houfnice a moždíře. Jako nálož měla sloužit střelná bavlna. Vzhledem k tomu, že výstřel měl být veden kolmo a měl zasáhnout Měsíc, bylo rozhodnuto dělo umístit na Floridu, nedaleko místa zvaného Stone's Hill. O sto let později první měsíční raketa startovala z Cape Canaveralu, vzdáleného jen 250 km od tohoto místa. Práce na stavbě Kolumbiady byly zahájeny 4. 11. 1866. Padesát kopáčů se dalo do práce. Muži kopali studnu širokou po vyzdění jednadvacet stop, tedy bezmála šest a půl metru. Vyzdívka stále klesala, jak postupovaly zemní práce. Obdobného principu bylo později využito u VRTAČE CHODEB Marcela Camareta. Práce probíhaly ve dne v noci, jedinou mechanizaci zprvu představovaly parní jeřáby, jež pomáhaly odstraňovat zeminu. Za měsíc bylo vyhloubeno přes 30 metrů. V únoru 1867 došlo k průniku vody a závalu. Dílo bylo ohroženo, avšak inženýru Murchinsonovi, vedoucímu stavby, se podařilo nasazením blíže neurčených strojů následky nehody (jež stála i lidské životy) odstranit, a štola pro odlití děla byla vykopána a vyzděna dvacet dní před plánovanou lhůtou, 10. 6. 1867.

Zatímco se hloubila štola, v půlkilometrovém okruhu bylo postaveno 1 200 tavicích pecí, typově stejných, se čtverhranným komínem. V těchto pecích měla být připravena litina, nutná k odlití děla, o celkové váze 60 000 tun. Litina byla na Floridu dopravena flotilou 68 lodí, jež vypluly 3. 5. z New Yorku a 10. 5. přistály v Tampě. 11. 6. pak na Barbicanův příkaz začaly práce na jádru děla: byl to válec o výšce 900 stop a šíři 9 stop, připravený ze směsi jílu a písku promíchané se senem a slámou. Ve svislé poloze ho udržo-

valy železné traverzy, jež měly být zality do masy kovu. Kolumbiada byla odlita 9. 6. přesně v poledne. Na signál – výstřel z děla – začalo najednou tisíc dvě stě odpichů.

Teprve 22. 8. odlité dělo vychladlo natolik, že bylo možno vstoupit na hladinu litiny. 3. 9. skončila demontáž jádra, uspíšená nasazením PARNÍCH VOZÍKŮ. Výbrus hlavně byl skončen 22. 9. a následujícího dne bylo staveniště otevřeno veřejnosti. Zájem byl obrovský. Přístavní MĚSTO Tampa bylo na tu dobu přejmenováno na MOON-CITY, Měsíční město. Při ústí Kolumbiady byl zřízen parní výtah, který dopravoval návštěvníky za pět dolarů na dno děla. První, kdo použil výtahu, byla desítka čelných představitelů Gun-clubu za Barbicano-va předsednictví: slavnost se konala 25. 9. Už při této příležitosti se projeví sklony k OPILSTVÍ některých osobností. V říjnu a listopadu se vyráběla MĚSÍČNÍ STŘELA, byl podniknut experiment s POKUS-NOU STŘELOU, a pokud jde o Kolumbiadu samu, konaly se přípravy k nabití čtyřmi sty tisíci librami pyroxylu čili střelné bavlny. S pětisetliberními balíky manipulovali dělníci naboso a spouštěli je do děla pomocí ručních jeřábů – to vše, aby nedošlo k otřesu a výbuchu. Práce probíhaly především v noci za osvětlení speciálními (velmi pravděpodobně) UHLÍKOVÝMI LAMPAMI podobné konstrukce, jaké byly na PONORCE NAUTILUS. K bezpečnosti operace přispívalo i omezení zásob pyroxylu ve stavební ohradě na pět tisíc liber a zákaz používání otevřeného ohně v okruhu dvou mil (cca 3,2 km). 28. 11. bylo všech osm náloží pyroxylu dopraveno na místo. Měsíční střela, naplněná zásobami, byla do děla uložena pomocí jeřábu.

K výstřelu došlo 1. 12. 1867 ve 22 hodin, 46 minut a 40 vteřin; vzhledem k tomu, že Kolumbiada byla pevně zapuštěna do Země, a tudíž ji nebylo možno zaměřovat, na další „kosmické okno“ by se muselo čekat osmnáct let. Několik milionů diváků přijelo na Floridu, aby bylo svědky prvního letu na Měsíc. Ve 22 hodin cestova-

telé nastoupili do střely. Zbývajícího času bylo užito k demontáži jeřábů a jejich odstranění od ústí děla. V určenou dobu inženýr Murchinson stiskl elektrický spínač. Mezi miliony diváků se našlo jen několik osob, snad dvě nebo tři, jež stačily střelu zahlédnout. Plamen výstřelu byl pozorovatelný do vzdálenosti 160 km. Všichni přihlížející byli povaleni, došlo k četným zraněním, častým jevem bylo zejména přechodné ohluchnutí. Seizmická vlna vyvolala četné námořní nehody a byla zaznamenána až na afrických březích. O dalším osudu Kolumbiady se nedochovaly zprávy. Nevíme tudíž, zda s ní počítala ve svých plánech Národní společnost pro mezhvězdné styky, založená po návratu měsíční střely, anebo aspoň Michel Ardan, původce projektu MĚSÍČNÍHO VLAKU. Jisto je, že technologie dělostřelby z děla zavrtaného do země byla po roce 189* zopakována některými čelnými členy Gun-clubu při pokusu PROJEKTU o POSUNUTÍ ZEMSKÉ OSY.

→ *ZE ZEMĚ NA MĚSÍC*

KOPÍRKA

Stroj je instalován v bance Casmodage, má kapacitu tří tisíc dopisů denně a pohání ho PLYNOVÝ MOTOR soustavy Lenoirovy o výkonu patnácti koní.

→ *PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ*

KOSMICKÁ CESTA

Popud k první vědecky podložené kosmické cestě podal předseda baltimorského Gun-clubu Impey Barbicane na klubové schůzi

5. 10. 1866 v 8 hodin večer. Na této historické schůzi navrhl vystřelit na Měsíc náboj bez posádky; úspěšný zásah se stane právním podkladem k tomu, aby mohl být Měsíc připojen k dosavadním 36 státům americké Unie jako stát sedmatřicátý – tento výrok ostatně umožnil stanovit letopočet: experiment se střelou se děl po skončení války Severu proti Jihu, tudíž po roce 1865, avšak před rokem 1867, kdy se 37. státem USA stala Nebraska. Původně mělo jít o vystřelení náboje bez posádky. Teprve po odlití děla KOLUMBIADA podal francouzský občan Michel Ardan návrh na stavbu MĚSÍČNÍ STŘELY, umožňující kosmickou cestu s posádkou. Konstrukci DĚLA i střely věnoval Gun-club velkou péčí; zato průběh letu lze označit za chaotický. Jako příklad za všechny uvedme návratový program, založený na předpokladu, že tak vynalézaví lidé dokáží všechno a ze všeho se dostanou.

→ ZE ZEMĚ NA MĚSÍC

Za další kosmickou cestu lze označit bezděčné vystřelení UMĚLÉ OBĚŽNICE z OBŘÍHO DĚLA Herr Schultze, majitele STAHLSTADTU. Oběžnicí se stal SYMETRICKÝ NÁBOJ, který původně měl zničit MĚSTO FRANCE-VILLE.

→ OCELOVÉ MĚSTO

Velkolepou a zřejmě neopakovatelnou kosmickou cestu podnikli lidé, kteří přežili letný dotyk komety Gallia se Zemí. Po dvouletém putování Sluneční soustavou se vrátili do pozemské atmosféry v koši balónu, přesně tak, jak to původce PROJEKTU ruský poručík Prokop naplánoval.

→ NA KOMETĚ

KRAKEN

Kraken neboli krakatice (*Architheuthis dux*) hlavonožec z podtřídy, dvoužábřích, dosahuje délky až dvaceti metrů. Exempláře, které napadly PONORKU NAUTILUS, byly svými osmi metry spíše podměrečné. Divokost však značně převyšovala normál, a musíme je tudíž považovat za fantastická zvířata.

→ *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM*

KRÁLOVNIN OSTROV

Královnin OSTROV objevil 11. 7. 1861 na 89°59'15" severní šířky kapitán John Hatteras, velitel brigy Forward. Ostrovu vévodí HATTERASOVA HORA, činná sopka. Ostrov nemá žádné pobřeží, na něž by bylo možno vstoupit – úbočí sopky spadá prudce do moře. Na pět set kroků od skal moře vřelo působením podzemního ohně. Plavci našli jediný fjord, do něhož mohli vplout se šalupou. Na nehostinném úbočí sopky objevili průrvu krytou balvany a utábořili se v ní jako v JESKYNI. Ostrov byl tak pokryt balvany, některými i značně vratkými, že obhlídka, natož výstup na vrchol byly krajně obtížné.

→ *DOBRODRUŽSTVÍ KAPITÁNA HATTERASE*

KYKLOSKOP

Optický přístroj, zřejmě bez elektrických prvků, sloužící k dálkovému pozorování; ve městě zla BLACKLANDU fungovaly nejméně dva. Jeden větší, avšak s menší rozlišovací schopností, sloužil Ha-

rrymu Killerovi, vládci MĚSTA. Druhý exemplář měl k dispozici Marcel Camaret, jeho vynálezce, a zároveň i technický tvůrce celého Blackladnu. Kykloskopy byly umístěny na věžích; na vrcholu věže byla báh se soustavou zvětšovacích čoček.

→ *PODIVUHODNÁ DOBRODRUŽSTVÍ VÝPRAVY BARSAKOVY*

KYSELINA UHLIČITÁ

Je rozvedena do domácností jako hybná síla místo páry. Slouží i k pohonu námořních lodí, ty je možno spatřit v PŘÍSTAVU PAŘÍŽ.

→ *PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ*

KYSLÍKOVÉ OPOJENÍ

Někdy v druhé polovině devatenáctého století učený doktor Ox za pomoci asistenta Gedeona Ygenea realizoval zřetelně nezákonný PROJEKT na území vlámského městečka Quiquendone, „nezaznamenaného na žádných mapách“. Pod záminkou, že ve MĚSTĚ zřídí kyslíkovodíkové osvětlení, se doktor Ox rozhodl nasytit ovzduší v městečku kyslíkem. Kyslík a vodík získával elektrolýzou lehce okyselené vody, přičemž jako zdroje ELEKTŘINY užíval ČLÁNKŮ, jím sestavených z nových prvků. Doktor Ox rozvedl po celém městečku potrubí, ale otálel s osazením hořáků. První pokusy s psychickými i fyziologickými důsledky zvýšení podílu kyslíku v ovzduší provedl nejdříve ve veřejných budovách, pak sytil kyslíkem i venkovní ovzduší. Vegetace se začala prudce rozvíjet, ale i lidé jednali prudčeji a energičtěji než dříve. Klidné městečko se v kyslíkovém opojení změnilo v hnízdo sršňů bažících po

krvi bližních. Doktor Ox prudce odmítl návrh asistenta Ygenea přerušit pokus. Vše mohlo skončit krveprolitím, kdyby výbuch Oxovy plynárny nepřerušil válečnou výpravu quiquendonských proti sousednímu městečku. Ox i Ygene v nastalém zmatku zmizeli. Pokus už nikde – pokud je známo – neopakovali. Dodejme, že popisovaný případ je zcela ojedinělý, nikdy jindy už nebyl zaznamenán případ kyslíkového opojení. Proto, navzdory zkušenostem doktora Oxe, se kyslíku běžně používá v medicíně, v letectví i v kosmonautice.

→ DOKTOR OX

Na úsvitu kosmonautiky však potíže s kyslíkovým opojením přetrvávaly. Pocítili ho i všichni cestovatelé v MĚSÍČNÍ STŘELE, vypálené 1. 12. 1867 DĚLEM KOLUMBIADA do kosmu.

→ ZE ZEMĚ NA MĚSÍC

LEDNIČKA

K výbavě silničního vlaku taženého PARNÍM SLONEM patřila i velká lednice. Konstruktor vlaku inženýr Banks ji umístil do druhého, tedy služebního vozu. Jak bylo v polovině šedesátých let devatenáctého století zcela obvyklé, chladu se zde docilovalo stykem s ledem. Jelikož byl vlak určen k cestě po Indii, vybavil inženýr Banks služební vagon strojem na výrobu umělého ledu v té době nevídané konstrukce: šlo o přístroj, v kterém se teplota rychle snižuje vypařováním tekutého čpavku. Nikde není zmínka o nějakém pohonu onoho přístroje. Čpavkovou, samozřejmě kompresorovou lednici ve skutečnosti vynalezl teprve roku 1874 Carl von Linde.

→ ZEMÍ ŠELEM

LEDOVÁ ČOČKA

Výprava kapitána Hatterase na SEVERNÍ PÓL by patrně skončila tragicky bez důvtipných zásahů doktora Clawbonyho. Tento muž se například zasloužil o to, aby kapitán Hatteras zvítězil v ZÁPASE S MEDVĚDEM, neboť dokázal vyrobit náboj ze zmrzlé rtuti. Při jiné příležitosti zapálil oheň pomocí čočky vyrobené z tvrdého ledu. Dodejme pro úplnost, že doktor Clawbony dokázal udržovat Bunsenovy ČLÁNKY v provozuschopném stavu i v podmínkách kruté arktické zimy, takže mohl na NOVÉ AMERICE zřídit maják. A při masovém útoku medvědů je zničil výbuchem střelného prachu, odpáleného elektricky.

→ DOBRODRUŽSTVÍ KAPITÁNA HATTERASE

LEDOVÁ SFINGA

Skalní masiv vysoký asi sto metrů a čtyři až šest set metrů široký na břehu JANINA PRŮLIVU nedaleko JIŽNÍHO PÓLU. Měl tak zvláštní tvar, že se mu dostalo názvu Ledová sfinga. Masiv objevila posádka záchranného člunu Paracuta 13. 3. 1850; byli to muži, kteří přežili ztroskotání lodi Halbrane. Skalní masiv byl vytvořen z horniny silně bohaté na železo. Přitahoval k sobě veškeré železné předměty neodolatelnou magnetickou silou, nebyl to však magnetický pól Země. Zdá se, že příčinou jevu je elektrická energie nahromaděná v mracích přitahovaných do těchto končin. Trvalé elektrické proudy se nestačí vybit a mění v magnet každý kus železa, přičemž přitažlivost odpovídá síle proudu, počtu jeho výbojů a čtverci průměru železného zmagnetovaného masivu. Hmotu sfingy lze odhadnout na tisíce kubických metrů. Někde

pod zemí se mnohonásobně vinul přirozený vodič spojený se základnou sfingy. Zřejmě měl spojení s magnetickou osou, takže vytvářel obrovský kondenzátor, z něhož se vybíjely nashromážděné proudy jako z nevyčerpatelného akumulátoru. Magnetická síla sfingy zachytila i člun Paracuta. Byl sice sestaven bez použití jediného kusu železa – na OSTROVĚ TSALALU, kde byl člun postaven, domorodci železo neznali – avšak trosečníci do něj naložili i některé železné předměty. Magnetická síla je zachytila a přitahovala celou loď plnou deset hodin. Když přitáhla člun na vzdálenost čtyř set padesáti metrů, železný hák uvázaný na přídě se vymrštil, vyletěl kupředu a napnul lano, jímž byl zajištěn, k prasknutí.

Lodníci zachránili Paracutu tím, že lano přerázli, avšak magnet přitáhl i všechny ostatní železné předměty, včetně kamen. Posádka Paracuty našla i zbytky člunu z Halbrane, z něhož sfinga magneticky vytáhla všechny hřeby, svorníky, výztuže a kormidelní závěsy. Na skalní stěně pak našli mrtvolu Arthura Pyma, přichycenou v dvoumetrové výši magnetickou silou za pušku, již měl nešťastník pověšenu na zádech.

→ *LEDOVÁ SFINGA*

LETADLO

Pod tímto nepřiliš nápaditým názvem se skrývá tajemství podivuhodného LÉTAJÍCÍHO STROJE, o to pozoruhodnější, že byl vyroben v sérii čtyřiceti kusů. Je to dílo Marcela Camareta, tvůrce BLACKLANDU, geniálního vynálezce několika desítek technických vymožeností.

Letadlo mělo sloupovitou konstrukci – podobalo se volavce stojící na jedné noze. Přistávalo a startovalo na dvojici širokých lyží.

Na nich byla připevněna plošina pro náklad, eventuálně pro deset cestujících. Na plošině se zvedal mřížový sloup vysoký čtyři až pět metrů. Ve středu sloupu byla vrtule, připevněná na výkyvné ose, takže mohla sloužit buď jako vrtule nosná, nebo tažná. Zvláštní soustava drobnějších vynálezů umožňovala letadlu automaticky reagovat na vnější vliv povětří, takže pilot se mohl starat jenom o navigaci. Žel, podstata těchto drobnějších vynálezů zůstala neznámá – šlo bezpochyby o nějaký originální systém zpětné vazby, neznámý i dnešním leteckým konstruktérům. Do tohoto systému určitě patřila křídla o délce šesti metrů, která se libovolně zvedala nebo klesala. Změna polohy křídel byla výhodná zejména při startu stroje. Letadlo nebylo poháněno ELEKTŘINOU, jako byly ALBATROS a POSTRACH i vzducholod' GO AHEAD, nýbrž motorem na kapalný vzduch. To je důvod, proč lidé na zemi slyšeli z oblak hluk podobný supotu parního stroje anebo bzukotu nějakého hmyzu. Motory udělovaly letadlu rychlost 400 až 500 km/hod, bez přistání mohl stroj uletět vzdálenost 5 000 km. V době povstání proti tyranovi Blacklandu Harrymu Killerovi byl jeden letoun ve stavbě v Camaretově továrně. Letadlo bylo zničeno sabotáží; při této příležitosti se dozvídáme, že stavba dalšího nového letounu by trvala dva měsíce.

→ *PODIVUHODNÁ DOBRODRUŽSTVÍ VÝPRAVY BARSAKOVY*

LÉTAJÍCÍ STROJE

Jules Verne žil v době, kdy lidé procítali ze snu o říditelnosti balónů. Jeho VIKTORIA dokázala to, co žádný jiný balón světa, létala tam, kam její posádka chtěla. GO AHEAD neboli VPŘED, díky DYNAMO-ELEKTRICKÉMU STROJI poháněnému ELEKTŘINOU, splňoval

představy o dokonalé vzducholodi. Ale co naplat, budoucnost patřila letadlům těžším vzduchu. Králem mezi nimi navěky zůstane ALBATROS, dílo inženýra Robura, který později vytvořil i POSTRACH neboli EPOUVANTU. Létající stroje inženýra Camareta, budovatele BLACKLANDU, neměly žádné jméno – říkalo se jim prostě LETADLA. Camaret vytvořil i VOSY, bezpilotní letouny sloužící hlavně jako ZBRANĚ. Verne se domníval, že skutečná LETECKÁ DOPRAVA je věcí daleké budoucnosti – 29. století, podobně jako MĚSÍČNÍ VLAK, který měl zajišťovat kyvadlové spojení mezi Zemí a Měsícem. K Měsíci ale vyslal létající stroj už ve svém vlastním devatenáctém století: z DĚLA KOLUMBIADA vypálil MĚSÍČNÍ STŘELU. Také OBŘÍ DĚLO Herr Schultze nakonec posloužilo kosmickým výzkumům, jelikož vystřelilo první UMĚLOU OBĚŽNÍCI.

LETECKÁ DOPRAVA

Ve 29. století budou LÉTAJÍCÍ STROJE značně zdokonaleny a velká část dopravy bude vedena ve vzduchu. Hromadné dopravě budou určeny aero-omnibusy, kdežto osobní dopravě aero-vozy a aero-drožky. Někteří cestující, zejména na trati Evropa – Amerika, však dají přednost cestě PODMOŘSKÝM METREM.

→ *VE XXIX. STOLETÍ* (ve sborníku *VĚČNÝ ADAM*)

LINCOLNŮV OSTROV

Jeden z nejpodivuhodnějších OSTROVŮ, o nichž se zachovaly důvěryhodné záznamy. Ležel na 34°57' jižní šířky a 150°30' západní délky, dva tisíce kilometrů od Polynésie, nejbližšího obydleného

místa. Geologicky byl ostrov nestabilní, vévodila mu sopka, která nakonec vybuchla v noci z 8. na 9. 3. 1868, a při explozi se téměř celý propadl do moře. Krom vyvřelých hornin se na ostrově nacházely i žulové masivy, kupodivu prostoupené JESKYNĚMI s krasovými jevy. Květena ostrova připomínala botanickou zahradu: byly tu zastoupeny dřeviny i byliny z nejrůznějších částí světa. Podobně tomu bylo i se zvířenou – ostrov byl fakticky zoologickou zahradou, která by jako skutečný ekosystém zřejmě nemohla dlouho fungovat.

→ *TAJUPLNÝ OSTROV*

LOĎ S ODDĚLITELNOU OSTRUHOU

Vynález Marcela Brukmanna, původem Alsasana, který podnikl odvážnou špionážní a diverzní akci ve STAHLSTADTU, Ocelovém MĚSTĚ Herr Schultze. Pod jménem Schwartz pronikl do Ústředního sektoru a odtud do bezprostřední blízkosti Schultzovy. Loď s oddělitelnou ostruhou vynalezl, aby zvýšil Schultzovu důvěru. Není známo, zda byl vynález někdy realizován: šlo o loď, jejíž oddělitelná ostruha nechá v boku napadené lodi vřetenovité TORPÉDO, jež ve třech minutách vybuchne.

→ *OCELOVÉ MĚSTO*

MAELSTRÖM

Mezi norskými OSTROVY Moskeno a Moskenoes je nebezpečné místo, ve kterém proud zvaný Mlýnský vytváří četné víry, osudné zejména malým rybářským lodicím. Maelström ovšem není zvěť-

šenina víru, který vznikne ve vaně po vypuštění vody – tak jej ale popisoval americký spisovatel Edgar Allan Poe (1809–1848), jeden ze zakladatelů moderní literární fantastiky. Verne, nadšený Poeův obdivovatel, se nechal inspirovat povídkou Pád do Maelströmu a zavedl do tohoto mořského víru Nemovu ponorku NAUTILUS. Profesor Aronnax a jeho přátelé využili nesnází PONORKY k útěku.

→ *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM*

MAGNETICKÉ DESKY

Tohoto zvláštního vynálezu fyzika Orfanika bylo použito jen při jedné příležitosti: když se lesník Nik Dek, domovsky příslušný do vsi Verstu, pokusil za asistence doktora Pataka prozkoumat tajemný hrad v Karpatech. Zatímco Nik prožíval neblahé zkušenosti s ELEKTRICKOU OCHRANOU, doktor Patak byl magnetickou deskou přichycen za cvočky v botách a nemohl se hnout. Orfanik instaloval zařízení na příkaz barona Rudolfa Gorce, pána hradu.

→ *TAJEMNÝ HRAD V KARPATECH*

MAGNETOMETR

Přístroj k měření vitální síly, užívaný obyvateli Milliard-City na STANDARD-ISLANDU, zvaném též Plovoucí ostrov. Zavedení tohoto přístroje přispělo k tomu, že se každý občan ostrova měl dožít přinejmenším sta let. V praxi dlouhodobě ověřen nebyl, protože OSTROV zanikl po šesti letech existence, takže nevíme, zda ovlivnil ŽIVOTNÍ STYL.

→ *PLOVOUCÍ OSTROV*

MARS

Planeta, s níž Země udržuje čilé styky. Její politické poměry jsou rozhárané. Svědčí o tom situace v Centrální říši, kde probíhá revoluce liberálních reakcionářů proti konzervativním republikánům.

→ *VE XXIX. STOLETÍ* (ve sborníku *VĚČNÝ ADAM*)

MECHANICKÁ VÝUKA

Nová metoda vyučování, dílo Všeobecné úvěrové vzdělávací společnosti, založené roku 1937 s kapitálem 100 milionů franků. Díky mechanické výuce bylo snadné se naučit technickým oborům a živým jazykům, kdežto literatura a klasická vzdělanost byly vepsí. Sídlo tohoto ústavu bylo v oblasti Martových polí v Paříži, byl to městský komplex pro sto osmdesát tisíc lidí. V centru bylo Nádraží vzdělanosti, kolem něhož byla skladiště vědy.

→ *PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ*

MECHANICKÝ OBLÉKAČ

Univerzální vynález pro mechanizaci ranní toalety. Vchází se do něj rovnou z postele. Přístroj člověka umyje, učeše a pak obleče i obuje, a dokonce dopraví na práh pracovny, kterou, jak se zdá, majitel takového stroje má doma.

→ *VE XXIX. STOLETÍ* (ve sborníku *VĚČNÝ ADAM*)

MELI-MELONIT

Meli-melonit je název užívaný v některých překladech pro MIŠ-MAŠIT, VÝBUŠNINU určenou pro DĚLO POD KILIMANDŽÁREM.
→ ZMATEK NAD ZMATEK

MĚSÍČNÍ STŘELA

První vědecky promyšlený a průmyslově vyrobený LÉTAJÍCÍ STROJ pro použití v kosmu. Popud k vypálení střely z DĚLA na Měsíc podal na schůzi baltimorského Gun-clubu jeho předseda Impey Barbicane 5. 10. 1866 v 8 hodin večer.

Předběžné výpočty poskytla hvězdárna britské univerzity v Cambridge v dopise ze 7. 10. 1866. Na schůzi následujícího dne představenstvo Gun-clubu rozhodlo, že střela bude hliníková a bude mít tvar koule. V té době se o posádce ještě neuvažovalo. Po celý zbytek roku a větší díl roku následujícího pokračovaly přípravné práce, zejména pak budování děla KOLUMBIADA, z něhož měla být střela vypálena. Až 30. 9. 1867 francouzský občan Michel Ardan navrhl nahradit kouli bez posádky válcovitým projektilem a nabídl se, že v něm poletí k Měsíci. 20. 10. téhož roku Ardan připlul do USA, nazítří veřejně obhájil svůj PROJEKT a 22. 10. se spolu s Nichollem a Barbicanem rozhodl, že k Měsíci poletí posádka tříčlenná.

2. 11. firma Breadwill & spol. v Albany dohotovila novou měsíční střelu a odeslala ji po železnici, takže 10. 11. byla na místě určení ve Stone's Hillu. Projektil měl vnější průměr devět stop (cca 2,7 m) a vysoký byl dvanáct stop (cca 3,6 m). V horní části byla úzká dvířka, vzduchotěsně uzavřená hliníkovou deskou, připevněnou šrouby.

V plášti byla dvě kulatá okna, třetí bylo ve špici a čtvrté ve dně střely. Okna byla při startu chráněna deskami, připevněnými matkami. Mimořádná opatření byla podniknuta pro ochranu posádky při startu a přistání. Horní část střely byla vyplněna koženými polštáři a pružinami z hodinářské oceli. O něco tenčím polštářováním byly opatřeny i stěny. Nejlépe tlumeno bylo dno střely. Jako tlumicí prostředek sloužila vrstva vody o hloubce tří stop (0,9 m). Na ní plul dřevěný kotouč, pevně přiléhající ke stěnám. Vodní vrstva pak byla přerušena několika přepážkami – při výstřelu se počítalo s jejich postupným hroucením. Přitom měla voda unikat ze střely ven; ostatně, s ohledem na nestlačitelnost vody by tlumič jinak sotva fungoval.

Uvnitř střely byly schránky na potraviny a vodu na dva měsíce. Zásoby alkoholických nápojů naznačují sklony posádky k OPILSTVÍ. Otop i osvětlení bylo kupodivu plynové, kupodivu proto, že většina dopravních prostředků Vernova světa byla nejen osvětlena, ale i poháněna pomocí ELEKTŘINY. O obnovu vzduchu se staralo zařízení Reiset-Regnaultovo, v němž se z chlorečnanu draselného získává kyslík a hydroxidu draselného je použito k likvidaci vydechovaného oxidu uhličitého. 12. 11. došlo k praktickému ověření Reiset-Regnaultovy metody, když tajemník Gun-clubu J. T. Maston zahájil týdenní experimentální pobyt ve vzduchotěsně uzavřené střele. Při letu se později ukázalo, že zařízení funguje až příliš dobře, neboť cestující pocítili důsledky KYSLÍKOVÉHO OPOJENÍ. Důležitým zařízením ve střele byly přistávací RAKETY, navržené Ardanem na schůzi 21. 10. 1867. Raket bylo dvacet, odpalované byly doutnákem. Pomocí těchto raket Ardan vymanil při letu střelu ze zajetí měsíční přitažlivosti a navedl ji na přistávací dráhu. Je třeba ještě dodat, že posláni výpravy nebylo jen výzkumné, nýbrž i civilizační; počítalo se s dlouhodobým pobytem na Luně. Střela

vzlétla po výstřelu z Kolumbiady 1. 12. 1867 ve 22 hodin, 46 minut a 40 vteřin a přistála 12. 12. v 1 hodinu 17 minut na 27°7' severní šířky a 41°37' západní délky. Pátrání po ní však trvalo až do 29. 12. do 9 hodin ráno, kdy ji objevila posádka americké korvety Susquehanna. Námořníci spustili člun a tajemník J. T. Maston přistihl posádku při hře v domino. Časový i navigační plán nebyl tudíž dodržen. Podle původních předpokladů střela měla přistát na Měsíci po 97 hodinách, 13 minutách a 20 sekundách. Z tohoto hlediska posouzen, byl let střely příkladem NAVIGAČNÍHO OMYLU, jaký od té doby neměl v kosmických výzkumech obdoby. Je ovšem pravda, že skutečný let americké kosmické lodi Apollo 11 trval téměř 103 hodiny, o 5 a půl hodiny déle, než měl trvat předpokládaný let střely. Výpočet byl tedy z 95 % reálný.

K pochopení funkce střely v plném rozsahu je třeba ještě prostudovat technické údaje o dělu Kolumbiadě, které ji vypálilo. Sami cestovatelé i členové technického týmu nepovažovali let střely za neúspěch, ačkoli nedoletěla k Měsíci. Založili Národní společnost pro mezihvězdné styky s kapitálem jednoho sta miliard dolarů. Tato společnost, jak se zdálo, by mohla v budoucnu realizovat Ardanův projekt MĚSÍČNÍHO VLAKU. O její další činnosti se však nedochovaly žádné zprávy. S pokusem o POSUNUTÍ ZEMSKÉ OSY neměla nic společného, třebaže její čelní představitelé se ho zúčastnili.

Jako zajímavost ještě dodejme, že při slavném letu Apolla 11 k Měsíci byla velitelská loď, která kroužila po oběžné dráze kolem Měsíce, nazvána Columbia. Bylo to na počest J. Verna, jenž ve svém románu v mnoha místech naprosto správně předpověděl technické postupy projektu Apollo.

→ ZE ZEMĚ NA MĚSÍC

MĚSÍČNÍ VLAK

Nápad Michela Ardana zřídit mezi Zemí a Měsícem vlakové spojení patří k NEREALIZOVANÝM PROJEKTŮM.

Technicky byl charakterizován jen mlhavě, jako „střelný vlak“, a není tedy jisto, zda autor PROJEKTU měl o něm nějaké konkrétní představy. Zachovala se jen De Moutatova kresba vyrytá Pannemakerem, kombinující představu parního vlaku a dělové střely.

→ ZE ZEMĚ NA MĚSÍC

MĚSTA

Jules Verne předvídal rozmanité vynálezy, hrdinové šrafovaného světa učinili mnohé OBJEVY doposud neznámých končin, snili o smělých PROJEKTECH. Obdivuhodná jsou i města, která vybu-
dovali. Některá mohou dodnes sloužit jako vzorný příklad. Je to především FRANCE VILLE, někdy zvané Francouzské město. Dobře by se nám žilo i v NOVÉM ARTENAKU – a pokud bychom na to měli peníze, i v Milliard-City, hlavním a jediném městě na STANDARD-ISLANDU, Plovoucím OSTROVĚ. Do podzemního KOAL-CITY by se nám asi nechtělo, třebaže tam bylo vše, co lidé potřebují k pohodlí. MOON CITY, to bylo město bláznivé, třešticí v očekávání výstřelu z KOLUMBIADY. Šílenec ovládal i město – spíš vesnici – jménem NGALA, kde bydlely MLUVÍČÍ OPICE neboli WAG-DDIJOVÉ. Verne ale vytvořil i odstrašující příklady. Především to byl STAHLSTADT, hrozný protivník France Ville, město zaměřené na výrobu ZBRANÍ. Město zločinu, tak bychom mohli označit BLACK-LAND, třebaže oplýval tolika vynálezy, jež by mohly působit lidem dobro! A co přichystal Verne pro budoucnost? S žádným městem

nás zde blíže neseznámil, jen jednou se zmínil o STĚHOVÁNÍ MĚSTA se vším všudy, i s ulicemi a domy. A jak to vypadalo ve městech na HARS-ITEN-SCHU, na pevnině, která se vynořila ze světového oceánu poté, kdy se nám známé světadíly potopily, to se můžeme jenom dohadovat.

MĚSTSKÁ ŽELEZNICE

Paříž XX. století má systém čtyř železničních drah. Jsou to čtyři soustředné kružnice propojené křižovatkami. Nejužší okruh kopíroval hranice historického města, kdežto vnější spojoval pevnosti kolem Paříže. Samo město zaujímal plochu celého departementu Seine. Systém byl budován od roku 1913 podle návrhu inženýra Joanna. Dráhy byly dvoukolejné, visuté. Vedly v ose bulvárů pět metrů od nejbližších budov na elegantních sloupech z galvanizovaného bronzu, který byl pospojován kovovým krajkovým členěním. Sloupy se opíraly příčnými oblouky o domy. Některé domy podél dráhy byly přeměněny v zastávky, spojeny byly širokými můstky. Vlaky jezdily v desetiminutových intervalech. Poháněl je kotouč z měkkého kovu uzavřený do vektorové trubice vsazené mezi koleje. Kotouč se pohyboval ve dvacet centimetrů silné trubici, poháněn stlačeným vzduchem. Táhl vlak pomocí ELEKTROMAGNETICKÉ SÍLY. Vlak se dal zastavit tím, že zřízenec ve stanici otočil kohoutem a vzduch vypustil. Jakmile ho otevřel, vlak se rozjel.

→ *PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ*

MIŠMAŠIT

Mišmašit, zvaný též MELI-MELONIT, je strašná VÝBUŠNINA, kterou bylo nabito DĚLO POD KILIMANDŽÁREM při pokusu o POSUNUTÍ ZEMSKÉ OSY.

→ ZMATEK NAD ZMATEK

MLUVÍCÍ OPICE

Americký badatel Garner podnikl v polovině devadesátých let devatenáctého století výzkumy opičího zvukového projevu. Natáčel opičí skřeky na fonografické válečky a v letech 1892 až 1894 zkoumal opice přímo v Africe, aniž dospěl k významnějším výsledkům. Na jeho výzkumy navázal německý profesor Johansen. Domníval se, že v opičích skřecích rozeznává slova: „whouw“ pro potravu, „šeny“ pro nápoj, „jek“ pro pozor. 13. 2. 1896 se vypravil po konžské řece Ubarri. Teprve po dvou dalších letech s ním navázali kontakt dva Američané, Max Huber a John Cort, kteří později přinesli do civilizovaného světa zprávu o průběhu jeho experimentu. Potvrdili, že profesor Johansen našel tvory zvláštního živočišného druhu, kteří zřejmě tvoří onen „chybějící článek“ mezi opicí a člověkem. Muži tohoto živočišného druhu wagddijů byli vysoké postavy, souměrných údů, s poněkud dlouhýma rukama a prohnutýma nohama.

Našlapovali na plná chodidla a k chůzi nikdy nepoužívali předních končetin. Pleť měli světlou, spodní čelist pěkně tvarovanou. Jejich ženy ještě více připomínaly svým fyzickým vzezřením druh homo sapiens. WAGDDIJOVÉ se oblékali do oděvů z látky podobné látce vlněné. Ženy měly rády šperky a zdobily si vlasy květinami. Tito primitivní lidé žili ve vesnici jménem NGALA. Měli i jakési

uspořádání společnosti. Působila tu kasta strážců-bojovníků, ale i služebníků. Náčelník byl Mselo-Tala-Tala, což v konžském nářečí znamená Otec-zrcadlo, čili Muž s brýlemi. Nebyl jím nikdo jiný než učený profesor Johansen, objevitel Wagddijů, který po nedlouhém pobytu mezi nimi zešílel a stal se fakticky sám primitivem, jemuž jako poslední zábava zůstala hra na flašinet.

→ *VES VE VZDUCHU*

MOON-CITY

Tak bylo pojmenováno přístavní MĚSTO Tampa na Floridě v době předcházející střelbě z KOLUMBIADY a cestě MĚSÍČNÍ STŘELY do kosmu.

→ *ZE ZEMĚ NA MĚSÍC*

MOŘSKÉ PŘÍŠERY

Žijí poblíž zbytků ATLANTIDY v podmořských průrvách a JESKYNÍCH. Mají dlouhatánská tykadla a hrozivě vyhlížející klepeta. Jejich oči světélkují. Tvarem těla připomínají kraby a chobotnice. Profesor Aronnax, proslulý přírodovědec, při své cestě NAUTILEM však nedokázal určit, k jakým řádům tyto živočichové patří. Kapitán Nemo už je znal a nevěnoval jim pozornost. Věděl totiž, že jsou neškodné.

→ *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM*

MOŘSKÝ HAD

S údajným mořským hadem se střetla velrybářská loď Sv. Enoch 21. 8. 189* nedaleko Kurilských OSTROVŮ. Šlo však ve skutečnosti jen o dlouhý pruh mořských chaluh, připomínající hlavu a tělo mořského hada. Přesně o dva měsíce později pozorovala posádka Sv. Enocha v Ochotském moři podivné dmutí vody, jež považovala za tajfunovou vlnu. Vzápětí se ozvalo dunění a za záhadných okolností byla zničena konkurenční velrybářská loď Repton.

V následujících dnech Sv. Enoch dlel v zajetí záhadné, na mapách nevyznačené mělčiny. Jeho potíže vyvrcholily v okamžiku, kdy se ho zmocnila neznámá síla a vlekla ho do volných vod Pacifiku takovou rychlostí, že posádka musela ulehnout na palubu, jinak by ji tlak vzduchu smetl do vody. V noci 23. 10. byla loď vyvržena na ledové pole. Trosečníky zachránila 20. 11. loď World. Hodnověrné vysvětlení záhadné příhody chybí. Bednář ze Sv. Enocha Jean-Marie Cabidoulin byl však přesvědčen, že se lodi zmocnil obrovský mořský had. Jeho druzi s ním nesouhlasili, ale nedovedli podat rozumnější vysvětlení, jaká síla si s velrybářskou lodí zahrála. Jistě to byla nějaká PŘÍRODNÍ ZVLÁŠTNOST.

→ ZÁHADNÉ DOBRODRUŽSTVÍ VELRYBÁŘSKÉ LODI

MOŘSKÝ PAVOUK

Vědě neznámý druh kraba, skutečná PŘÍRODNÍ ZVLÁŠTNOST; je metr vysoký, avšak zřejmě neškodný, protože nechal kapitána Nema a jeho druhy při podmořské procházce na pokoji.

→ DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM

MOUROVÝ CHLÉB

Potravina vyráběná z uhelného mouru za kruté zimy z let 1961 až 1962. Vynalezl ji doktor Frankland a libra takového chleba stála dva centimy.

→ *PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ*

NAUTILUS

PONORKA dlouhá sedmdesát metrů a v nejsilnějším místě široká osm metrů. Její základní váha činila tisíc pět set tun. Ta se ovšem měnila při naplňování a vyprazdňování nádrží, které umožňovalo ponorce libovolně pod vodou stoupat nebo klesat, a to až do hloubky přes deset tisíc metrů. Loď měla dvojitý trup z ocelových plátů. Jeden je pěticentimetrový. Druhý obal a kýl vážil dvaasedesát tun. Při povrchové plavbě vyčnívala horní část Nautilu osmdesát centimetrů nad hladinu. V tomto režimu plavby byly nádrže prázdné. Jakmile se naplnily sto padesáti tunami a dvaasedmdesáti centy vody, loď se ponořila. Po naplnění náhradních nádrží dalšími sto tunami vody byla ponorka schopna dostoupit maximálních hloubek. Ovládána byla směrovým i hloubkovým kormidlem. Kormidelník řídil směr Nautilu kormidelním kolem, jež bylo spojeno s kormidly kladkostrojem. Směrové kormidlo bylo umístěno na zádi ponorky, právě tak jako čtyřlístý šroub; hloubkové kormidlo bylo uprostřed trupu. Kormidelník řídil loď z kabiny, která částečně vyčnívala nad palubu. Viděl ven dvěma čočkovitými okny, zasklenými křišťálovým sklem. Za kabinou byl umístěn velmi silný reflektor.

Pohon lodi i četná další zařízení byly na principu ELEKTRINY, která však byla výkonnější, než obecně známé druhy elektřiny. Byla získávána ze sodíkových ČLÁNKŮ. Sodík byl doplňován na tajné základně na OSTROVĚ, kde byl též dobýván z mořské vody v blíže nepopsaném zařízení poháněném tepelnou energií, získávanou z uhlí z PODMOŘSKÉHO DOLU (bližší údaje o základně viz tamtéž). Šroub byl poháněn obrovskými elektromagnety, jejichž síla působila na soustavu pák a ozubených kol. Šroub měl v průměru šest metrů, délku závitu sedm a půl metru a otáčel se až stodvacetkrát za vteřinu. Uděloval lodi rychlost až devadesáti kilometrů za hodinu. Nautilus plně ovládal jeho kapitán, vystupující pod jménem Nemo. Někdy svěřil loď kormidelníkovi. Kormidelní kabina byla spojena se strojovnou dálkovým elektrickým ovládáním, takže odtud bylo možné řídit Nautilus stisknutím kovového tlačítka. Palivové články vydávaly nepříjemný zápach, loď tudíž bylo nutno pravidelně větrat, třebaže měla zařízení na výrobu kyslíku elektrolýzou vody. Neměla však filtry ani žádné jiné zařízení, jež by atmosféru zbavovalo oxidu uhličitého. Delší pobyt pod hladinou mohl tedy být osudný, po pěti dnech nastávala kritická situace.

Poslání lodi bylo nejen vědeckovýzkumné, ale i bojové. Kapitán Nemo zásadně útočil na protivníka přídí ponorky. 13. 4. 1867 ve čtyři hodiny, sedmnáct minut odpoledne narazil do lodi Scotia, náležející Gunardově společnosti. V boku lodi, čtyři centimetry silném, vznikl otvor ve tvaru rovnoramenného trojúhelníku s okraji tak hladkými, že žádný průbojník by díru nevyrazil čistěji. 2. 6. 1868 (viz dále) Nautilus zaútočil na nejmenovanou válečnou loď a během několika minut ji potopil.

V románu *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM* nejsou údaje o další výzbroji Nautilu, s výjimkou *PODMOŘSKÝCH PUŠEK*. Další údaj ale najdeme v románu *TAJUPLNÝ OSTROV*, kde je loď Bystrý vyho-

zena do povětří neznámou ZBRANÍ, nejspíš TORPÉDEM. V tomto druhém románu je zmínka o kohoutech, umístěných na čáře ponoru; jimi lze loď potopit zvenčí. Kapitán Nemo doplnil ponorku těmito kohouty zřejmě v době, která uplynula od návštěvy profesora Aronnaxe a jeho dvou druhů (viz dále). Počet reflektorů, to jest jeden, zůstal však zřejmě týž, reflektor byl na Nautilu jen jeden. Další proudy světla pronikaly z boků Nautilu. Tento údaj zřejmě zmýlil ilustrátora *TAJUPLNÉHO OSTROVA* J. Férata, který na svých obrázcích vybavil Nautilus dvěma reflektory umístěnými nahoře na palubě.

Historie Nautilu je z románu *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM* nesnadno dešifrovatelná. Dovídáme se sice, že kýl byl vykován u Creusota ve Francii, osa šroubu u firmy Pen & spol. v Londýně, ocelové pláty u Leonarda v Liverpoolu, šroub u Scotta v Glasgowě, nádrže u firmy Cail & spol. v Paříži, stroje u Kruppa v Prusku, os-truha v motalských dílnách ve Švédsku a přesné přístroje u bratří Hartů v New Yorku, avšak bližší údaje o původu lodě chybějí. Národnost lodi i jejího pána zůstává v románu *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM* neznámá, víme jen, že Nemo je mstitel, který nenávidí jakousi cizí mocnost. Přesnější údaje obsahuje román *TAJUPLNÝ OSTROV*. Nemo je bojové jméno indického knížete Dakkara, který byl duší povstání sipáhijů v roce 1857. Po rozdrčení povstání s dvaceti nejvěrnějšími vybudoval Nautilus. Muži postupně umírali. Osamělý Nemo se uchýlil do jednoho z přístavů, jež tajně vybudoval, a šest let v něm pobýval, dokud se nesetkal s Cyrilem Smithem a jeho přáteli. Nakonec umírá a v troskách explodujícího ostrova je zničen i Nautilus. Badatel však při zkoumání obou románů naráží na obtíže. Dakkar-Nemo odchází do vyhnanství po porážce povstání v roce 1859 a umírá údajně po třiceti letech. Verne však přesně určuje děj *TAJUPLNÉHO OSTROVA* do poloviny

let šedesátých, neboť C. Smith a jeho přátelé uprchli z Richmondu 23. 3. 1865! V tu dobu, jak víme z románu *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM*, Aronnaxův trojlístek neměl ještě o Nautilu ani ponětí. Rozpory jsou však i v románu *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM*. Dovídáme se zde, že Scotia narazila na „kytovce“ 13. 4. 1867, profesor Aronnax vydal v New York Heraldu článek o kytovci 30. 4. 1867, Američané vystrojili fregatu Abraham Lincoln a ta vyplula s Aronnaxem a jeho přáteli na palubě 24 hodin poté, kdy „kytovce“ spatřil parník Tampico 2. 7. 1867. Proto není možné, aby Abraham Lincoln potkal velrybářskou loď Monroe u Falklandských ostrovů 30. 6. – Verne se zmýlil, muselo to být v červenci, v každém případě pak v roce 1867.

K osudnému setkání Abrahama Lincolna s Nautilem došlo 6. 11. něco po půlnoci. V další části vyprávění objevíme letopočet až na samém závěru, jde o 1. 6. 1868, kdy Nemo potopí jemu nepřátelskou válečnou loď. O tři týdny později Aronnax, Conseil a Ned Land z Nautilu uprchnou, bylo to tedy 22. 6. 1868. Přesto Verne v románu *TAJUPLNÝ OSTROV* tvrdí, že trojice pobývala v Nautilu mezi 6. 11. 1866 a 22. 6. 1867. Podotkněme, že chyby jsou obsaženy už ve francouzském originálu a pietně přecházejí z jednoho českého překladu do druhého už od roku 1877, kdy román *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM* vyšel u nás poprvé, jen někde je datum opraveno.

→ *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM*

→ *TAJUPLNÝ OSTROV*

NAVIGAČNÍ OMYL

Bloudění nezbytně patří k cestování, ale někdy přesahuje všechny meze. Patnáctiletý kapitán Dick Sand se zmýlil (ne vlastní vinou)

tak důkladně, že se dostal k pobřeží Afriky, domnívaje se, že jde o Jižní Ameriku. Omylná byla i první KOSMICKÁ CESTA – meteorit vychýlil MĚSÍČNÍ STŘELU, takže se nemohla na Měsíc dostat, a posádka se vrátila zpět na Zemi jen díky důmyslnému použití RAKET. Důkladně zabloudili i profesor Liddenbrock a jeho druzi při putování podzemní JESKYNÍ cestou ke STŘEDU ZEMĚ.

NEJVYŠŠÍ STAVBA SVĚTA

Je to 500 stop vysoký maják v PŘÍSTAVU PAŘÍŽ – jeho světlo je vidět až v Rouenu.

→ *PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ*

NEJVĚTŠÍ LOĎ SVĚTA

Je jí Leviathan IV, kotvící v PŘÍSTAVU PAŘÍŽ. Má dvě stě stop šířky a délku čtvrt míle, třicet stěžňů a patnáct komínů. Stroj má výkon třicet tisíc koní, dvacet připadlo na pohonná kola, deset na šroub. Na palubě jezdí železnice a jsou zde i náměstíčka s vysokými stromy.

→ *PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ*

NEREALIZOVANÉ PROJEKTY

Na papíře zůstal vlastně jen jeden důmyslný projekt či vynález – je to ZBRAŇ určená pro válku na moři, LOĎ S ODDĚLITELNOU OSTRUHOU, jakési zdokonalené TORPÉDO. Vymyslel ji Marcel Bruckmann, který pronikl do MĚSTA STAHLSTADTU, aby vypá-

tral plány Herr Schulze. Zefyrin Xirdal měl svůj ENERGETICKÝ ČLÁNEK téměř hotov, ale od dokončení ho odradila honba za ZLATÝM METEOREM, ve které sehrály významnou roli PŘITAHOVACÍ PŘÍSTROJ a ODPUZOVACÍ PŘÍSTROJ.

Spravedlivě posouzeno, musíme mezi nerealizované projekty zařadit i několik velkolepých podniků, které zpočátku vypadaly velmi slibně. Selhal pokus o POSUNUTÍ ZEMSKÉ OSY, profesoru Schultzovi se nepodařilo výstřelem OBŘÍHO DĚLA zničit město FRANCE-VILLE (místo toho obdařil Zemi UMĚLOU OBĚŽNICÍ), posádka MĚSÍČNÍ STŘELY se nedostala na Měsíc, takže její KOSMICKOU CESTU musíme považovat – ač neradi – za NAVIGAČNÍ OMYL, lidé chtějí zlata se nezmocnili bohatství ZLATÉ SOPKY ani ZLATÉHO METEORU a profesor Liddenbrock se nedostal do STŘEDU ZEMĚ, nýbrž do obrovité JESKYNĚ, odkud bylo do středu Země ještě několik tisíc kilometrů daleko. Krachem skončil i plovoucí ostrov STANDARD-ISLAND, pokus doktora Oxe o KYSLÍKOVÉ OPOJENÍ a v jistém směru byl neúspěšný i pokus německého profesora Johansena, který chtěl naučit opice mluvit. Zešílel však a stal se náčelníkem MLUVÍCÍCH OPIC ve „vzdušné vsi“ NGALE. Zato není třeba litovat neúspěchu piráta Ker Karraje alias hraběte d'Artigase, který chtěl zneužít ROCHŮV BLESKOMET čili VYNÁLEZ ZKÁZY.

NEVIDITELNOST

Vynález Viléma Storitze, syna zhořeleckého mistra ALCHYMIE Otty Storitze, je datován neurčitě do doby vlády rakouské císařovny Marie Terezie (1717–1780). Neviditelnost vyvolá požití řídké tekutiny žluté barvy. Je to látka silně prchavá, neboť se brzy vypařuje. Její páry působí na čichové ústrojí jen slabě, mají ovšem charakteristic-

ký a nezaměnitelný zvláštní zápach. Vilém Storitz přechovával tekutinu v modře zbarvené láhvi zvláštního tvaru. Není však známo, zda tvar láhve a její barva byly voleny záměrně. Technologie výroby oné látky nemohla být složitá, soudě podle prohlídky Storitzovy laboratoře. Vše potřebné se tu vešlo do jediného kouta: všelijaké nástroje, aparatury, stroje, skleněné koule, přenosná kamínka, několik křivulí a překapáadel a kousky rozmanitých kovů, z nichž některé neznal ani svědek, který pracoval jako inženýr. Dle názoru tohoto svědka látka, vstřebaná živým organismem, měnila povahu světla. Záření viditelných vlnových délek převáděla na délky neviditelné, jež procházejí lidským organismem. Při cestě z organismu se délka opět mění do původního stavu. Pokud svědek – inženýr Jindřich Vidal – měl pravdu, ona chemická látka musela světlo měnit na záření rentgenové, případně záření gama – způsobem vědě dodnes neznámým. Látka měla trvalé následky a její působení mohla zrušit jen látka č. 2. Další souprava lahví ležela v tajné skrýši. Jen díky tomu se navrátil do světa viditelných Storitzův sluha Heřman. Sám Storitz zůstal neviditelným – dokud nebyl proboden šavlí; po výronu krve zviditelněl. Ke zviditelnění však nebylo potřeba smrtelné ztráty krve. Mary Roderichová, již Storitz násilím přiměl, aby požila látku č. 1 a stala se neviditelnou, a která se musela jako neviditelná i vdávat, nabyla své původní podoby při porodu.

→ *TAJEMSTVÍ VILÉMA STORITZE*

NGALA

Vesnice obývaná MLUVÍCÍMI OPICEMI, či spíše bytostmi, které byly vývojově napůl opice a napůl člověk a samy si říkaly WAGDDIJOVÉ. Ngala leží na blíže neurčeném místě v pralese u konžské řeky Ubarri.

Rostou zde africké sykomory, jejichž kmeny a větve jsou vzájemně propleteny. Ve výši třiceti metrů vybudovali wagddijové plošinu a na ní postavili svoji vesnici. Obvod Ngaly činil pět kilometrů, možná i více. Chýše byly stavěny úlovitě, jistě z větví a listoví; wagddijové pravděpodobně listy obměňovali, neboť chýše byly zelené a svěží. Některé chýše ale měly stěny z jakési lepenice. Wagddijové byli zdatní hrnčíři, používali hliněného nádobí, nepochybně vypalovaného, neboť v něm přenášeli i vodu. V chýši náčelníka byl i krb, není však známo, kde wagddijové vypalovali své nádobí. Ngalu spojoval se zemí třicetimetrový žebřík. Lze ji považovat za fantastické MĚSTO.

→ *VES VE VZDUCHU*

NOVÁ ABERFOYLIE

Obrovská JESKYŇ, objevená Jamesem Starrem a Šimonem Fordem v oblasti uhelných dolů skotského hrabství Stirling. Jelikož objevitelé použili dynamitu, lze soudit, že k OBJEVU došlo v 70. letech devatenáctého století. V jeskyni vzniklo MĚSTO KOAL-CITY.

→ *ČERNÉ INDIE*

NOVÁ AMERIKA

Pevnina v oblasti SEVERNÍHO PÓLU, objevená v lednu 1861 kapitánem americké lodi Porpoise Altamontem. Na této pevnině kapitán Altamont spolu se zbytkem polární výpravy anglického kapitána Hatterase přezimoval před konečnou poutí na severní pól, při níž byla objevena HATTERASOVA HORA. V Nové Americe se nachází Viktoriino jezero, Washingtonův mys a Bellova hora. Altamontova

lod' Porpoise ztroskotala u břehů Nové Ameriky na 83°35' severní šířky a 120°15' západní délky. Na 118°35' západní délky leží Altamontův záliv, odkud Altamont, Hatteras a tři další Angličané vyrazili na cestu k pólu po volném moři – na šalupě zhotovené z trosk Porpoise.

→ *DOBRODRUŽSTVÍ KAPITÁNA HATTERASE*

NOVINY BUDOUNOSTI

29. století nebude zřejmě ve znamení techniky audiovizuální, nýbrž auditivní čili zvukové. Noviny Earth Herald nelze chápat jako skutečné noviny: jde o stálou telefonickou službu, která dodává dnem i nocí zpravodajství předplatitelům asi tak, jako kdyby teletext byl mluvený. V redakci listu pracuje patnáct set reportérů, vybavených telefonem. Pouze na zákaznickovo přání uvádějí v činnost telefot, součást FONOTELEFOTU, aby abonent viděl obrázky události, pořízené metodou „intenzivní fotografie“, technického procesu blíže nepopsaného. V redakčním týmu pracuje i deset astronomických reportérů, kteří jsou ve fototelegrafním spojení s planetami naší Sluneční soustavy, například s MARSEM. Vědecká redakce se zabývá složitými výpočty a je zodpovědná za zlepšování technické výbavy listu. Toto oddělení se na popud majitele listu Francise Benetta zabývá problémem POSUNUTÍ MĚSÍCE.

→ *VE XXIX. STOLETÍ* (ve sborníku *VĚČNÝ ADAM*)

NOVÝ ARTENAK

Vedle FRANCE VILLE je Nový Artenak příkladem dokonale řešeného MĚSTA, nepočítáme-li Milliard-City na STANDARD-ISLANDU.

Je to hlavní město Antekirty, ostrůvku v Syderské zátocě, který patří doktoru Antekirtovi – Matyáši Sandorfovi. Nový Artenak sestával z několika set domů, malebně rozmístěných bez předem připraveného řádu. Každému domu, ať byl jeho sloh evropský, nebo arabský, náležela zahrada. Nejvýstavnější byl dům Antekirtův, zvaný radnice. Byl vystaven v maurském slohu z mramoru a onyxu. Veřejné budovy a nemocnice stály na kraji města, ale nemocnice zela prázdnotou, neboť nemocných bylo poskrovnu. K technickému zázemí patřila ELEKTRÁRNA. Opevnění města, valy a náspy, bylo stále vylepšováno a výzbroj doplňována. Šanci na úspěšnou obranu posílil vynález VÝBUŠNINY zvané PANKRASIT. Slabinou obrany byl nedaleký ostrůvek Keukrof. Doktor Antekirt na něm nechal uložit pankrasitové nálože a na jeho povrch dal umístit DOTEKOVÉ PŘÍSTROJE, schopné přivést nálože k výbuchu.

→ *MATYÁŠ SANDORF (NOVÝ HRABĚ MONTE CHRISTO)*

OBJEVY

Hlavní zálibou šrafovaného světa bylo cestování. Zcela neznámé končiny prozkoumal kapitán Nemo, pán PONORKY NAUTILUS. Objevil ARABSKÝ TUNEL, ATLANTIDU a nedaleko ní ponořený HERKULŮV CHRÁM a další zázraky podmořského království. Neznámé končiny se rozkládaly kolem SEVERNÍHO PÓLU i JIŽNÍHO PÓLU. Jsou zde OSTROVY jako KRÁLOVNIN OSTROV s HATTERASOVOU HOROU a NOVÁ AMERIKA na severu či BENNETŮV OSTROV na opačné straně zeměkoule v JANINĚ PRŮLIVU. Na tradičních pěti světadílech už toho k objevování moc nezbylo, snad jen ZLATÁ SOPKA anebo doposud nepřístupné končiny, kde vyrostlo MĚSTO zla BLACKLAND, nebo kde ve vzdušné vesnici NGALA žili

WAGDDIJOVÉ neboli MLUVÍCÍ OPICE. Kdo by chtěl objevit něco opravdu nového, musel by se vypravit ke STŘEDU ZEMĚ nebo do kosmického prostoru. Mohl by opět vstoupit na povrch komety GALLIA, pozorovat ZLATÝ METEOR anebo SOPKU NA MĚSÍCI. Ale kdo ví, co nám chystá budoucnost! V jednadvacátém století se mají všechny kontinenty potopit a z oceánů vyroste nová pevnina HARS-ITEN-SCHU. Ale to už bude pravidelně létat MĚSÍČNÍ VLAK a budeme mít spojení i s planetou MARS.

OBŘÍ DĚLO

Vrcholné dílo dělových sléváren STAHLSTADTU, Ocelového města Herr Schultze, vážilo tři sta tisíc kilogramů. DĚLO se nabíjelo odzadu. Průměr ústí byl půl druhého metru. Leželo na ocelové lafetě a pohybovalo se v drážkách. Pružina na konci lafety mírnila zpětný ráz, zbytku rázu bylo využito k automatické výměně náboje.

ZBRAŇ dokázala vystřelit SYMETRICKÝ NÁBOJ na vzdálenost 45 kilometrů. Jako VÝBUŠNINY Herr Schultze používal střelné bavlňy smíšené s osmi desetinami dusičnanu draselného, čímž se síla střelné bavlňy zpateronásobila.

→ OCELOVÉ MĚSTO

ODPOČET

Odpočet je dnes běžná procedura, známá především z kosmonautiky: okamžik startu je považován za „čas nula“ a všechny přípravné práce, jež startu předcházejí, jsou označeny znaménkem minus, takže kupříkladu údaj „čas minus dvě hodiny“ znamená, že do

startu zbývají dvě hodiny. Tvrdí se, že odpočtu (anglicky „count-down“) bylo poprvé použito v roce 1929 ve filmu Fritze Langa a They von Harbou Žena na Měsíci. Je však pravděpodobné, že předseda Gun-clubu Barbicane odpočítával čas určený k výstřelu z DĚLA POD KILIMANDŽÁREM při pokusu o POSUNUTÍ ZEMSKÉ OSY.

→ ZMATEK NAD ZMATEK

ODPOSLOUCHÁVACÍ ZAŘÍZENÍ

Zřejmě první odposlouchávací zařízení na světě zřídil fyzik Orfanik na příkaz barona Rudolfa Gorce. Díky zařízení mohl Gorc odposlouchávat rozhovory návštěvníků hostince U krále Matyáše v karpatské vesnici Verstu, aniž opustil pracovnu svého hradu na Orgalské planině ve Vulcanském průsmyku. Týmž zařízením mohl návštěvníky hostince také oslovovat. Zrazoval je od zkoumání tajemného hradu, jindy zase hraběti Telekovi na dálku přehrál zvukový záznam hlasu zpěvačky Stelly. Zařízení bylo zničeno Orfanikem ještě před vyhozením tajemného hradu v Karpatech do povětří. Technická podstata zařízení je neznámá, víme jen, že vedení tvořil jediný drát.

→ TAJEMNÝ HRAD V KARPATECH

ODPUZOVACÍ PŘÍSTROJ

Vynález pařížského učenice Zefyrina Xirdala, tvůrce XIRDALOVY TEORIE a objevitele DYNAMOSFÉRY a XIRDALIA, jakož i konstruktéra PŘITAHOVACÍHO PŘÍSTROJE a nedokončeného ENERGETICKÉHO ČLÁNKU. Práci na odpuzovacím přístroji Xirdal zahájil krátce poté, kdy se mu podařilo přitáhnout na povrch Země ZLATÝ METEOR

a kdy hrozil válečný konflikt zájemců o toto bohatství. 9. 9. blíže neurčeného roku byl přístroj hotov. V původním přístroji vynálezce přepojil dráty křížící se ve složitých spojích a zvenčí vložil do středu dvou nových reflektorů baňky podivného tvaru. Vznikl prostý transformátor, přejímající elektřinu a vydávající ji v nové, Xirdalem objevené formě. Původní reflektor vyzařoval neutrálně šroubovitě proudy, které vytvářely v prostoru absolutní nic. Podivné baňky ve dvou nových reflektorech vysílaly neutrální přímočaré proudy, vlnění nejjednodušších hmotných částic. Při pokusu se zlatým meteorem tyto proudy bombardovaly jeho povrch počtem sedmi set padesáti milionů hmotných atomů za vteřinu. Jeden reflektor působil na meteor, druhý rozrušil sráz, zadržující ho nad mořem. Meteor spadl do vody, vybuchl, ale zničil i přístroj, který už nikdy nebyl rekonstruován.

→ HONBA ZA METEOREM

OPILSTVÍ

Za beznadějného opilce je nutno považovat kazondského krále Moani Luggu a příslušníky jeho dvora. Stupeň alkoholu v jejich krvi byl takový, že vedl až k SAMOVZNÍCENÍ ČLOVĚKA.

→ PATNÁCTILETÝ KAPITÁN

Z alkoholismu však máme právo podezírat i posádku MĚSÍČNÍ STŘELY, která se nechala vystřelit z DĚLA KOLUMBIADY k Měsíci. Vezla s sebou zásoby na dva měsíce, mezi nimiž nechybělo padesát galonů kořalky (přibližně 225 litrů lihovin).

Předpokládali tedy spotřebu přes litr lihoviny na osobu a den! Není však zaznamenán případ, že by cestovatelé kořalku pili, třebaže je uvedena v seznamu potravin. Pochutnávali si zato na

vínu nuitském a charbentinském, ročníku 1863. Michel Ardan měl dokonce ve střele tajnou skrýš s vínem a vezl s sebou sazenice révy, aby mohl víno pěstovat i na Měsíci.

→ *ZE ZEMĚ NA MĚSÍC*

Také profesor Otto Liddenbrock a jeho synovec Axel si na cestu do STŘEDU ZEMĚ vzali s sebou jako jedinou tekutinu jalovcovou kořalku, neboť vodu nebrali vůbec! Jistě by zahynuli žízní, naštěstí jejich islandský průvodce Hans Bjelke přidal k zavazadlům ještě měch s vodou.

→ *CESTA DO STŘEDU ZEMĚ*

Nebudeme se tedy divit, že francouzskými víny, pivem a likéry, zejména arakem, se vybavili cestovatelé, kteří chtěli projet Indii v silničním vlaku taženém PARNÍM SLONEM.

→ *ZEMÍ ŠELEM*

Opilství však bylo omezováno na STANDARD-ISLANDU, Plovoucím OSTROVĚ. Městská správa zakázala zřizování barů, avšak nebránila zásobování vínem a pivem, těmito složkami – dle jejího názoru – moderní výživy.

→ *PLOVOUCÍ MĚSTO*

OSTROV X

Součástí souostroví Marquesy. Obývaný padesáti lidmi, vesměs spolupracovníky inženýra Robura, konstruktéra letadel ALBATROS a POSTRACH čili EPOUVANTA. Technická základna na OSTROVĚ byla tak dokonalá, že po zničení Albatrosu zde Robur se svými lidmi

postavil Albatros nový. Postrach však nevznikl zde, nýbrž v USA, v kotlině hory GREAT EYRY.

→ *ROBUR DOBYVATEL*

OSTROVY

Z nesčíslného množství ostrovů navštívených hrdiny Vernova světa jich několik nenajdeme ani na sebepodrobnější mapě světa. Je to především LINCOLNŮV OSTROV, skutečný ráj trosečníků. Poskytl útočiště Cyru Smithovi a jeho přátelům, kteří spadli do moře ne daleko jeho břehů po rekordním DÁLKOVÉM PŘELETU. Již dlouho předtím sloužil jako jedna z četných ostrovních základen pro PONORKU NAUTILUS. Toto neobyčejné plavidlo bylo sestaveno na pustém OSTRŮVKU V OCEÁNU. Jako základna, tentokrát pro PIRÁTSKOU PONORKU, sloužil i ostrůvek BACK CUP. Oba skončily podobně, roztrhány mohutnou explozí – v prvním případě výbuchem sopky, v druhém činností VYNÁLEZU ZKÁZY – ROCHOVA BLESKOMETU. Také ALBATROS, LÉTAJÍCÍ STROJ inženýra Robura, vznikl na malé části pevniny obklopené mořem – na OSTROVĚ X. Zbývající tři fantastické ostrovy leží v polárních oblastech. Přímo na SEVERNÍM PÓLU našli kapitán Hatteras a jeho druzi KRÁLOVNIN OSTROV, jemuž vévodila sopka; dali jí jméno HATTERASOVA HORA. V jižní polární oblasti leží ostrov TSALAL; první o něm podal zprávu americký spisovatel Edgar Allan Poe, po létech se k němu vrátili plavci, kteří nakonec dospěli ke skalisku, jemuž dali název LEDOVÁ SFINGA. Cestou objevili ještě BENNETŮV OSTROV. Představa ostrova zřejmě vzrušovala Verna, jeho hrdiny, a samozřejmě i čtenáře. Sám pojem objevitelství je neodmyslitelně spojen s objevováním ostrovů. Bílí objevitelé na ostrovech nacházeli (a ničili) neznámé kultury. Potkávali tu (a zabíjeli) i doposud

neznámé živočichy. Každý ostrov byl tak trochu záhadný. Verne jistě jen s těžkým srdcem nechal inženýra Robura postavit POSTRACH čili EPOUVANTU jinde než na ostrově, totiž v hoře GREAT EYRY. Na pustém ostrově v Tichém oceánu by se jistě vyjímal lépe!

OSTRŮVEK V OCEÁNU

Kapitán Nemo se jen jednou zmínil o ostrůvku v oceánu, na němž postavil NAUTILUS.

→ *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM*

Podruhé o ostrůvku hovořil těsně před svou smrtí.

→ *TAJUPLNÝ OSTROV*

PANKRASIT

Zvaný též Všedrtič, je dvousložková VÝBUŠNINA, která je tolikrát silnější než dynamit, kolikrát je dynamit účinnější než střelný prach. Obě složky jsou tekuté, v nesmíšeném stavu neškodné. Pankrasit vybuchuje následkem úderu. K explozi ho lze přivést i elektricky, pomocí dálkového vedení nebo DOTYKOVÝM PŘÍSTROJEM.

→ *MATYÁŠ SANDORF*

PAPÍR

Jeho spotřeba ve XX. století enormně stoupla, Francie spotřebuje 300 milionů kilogramů papíru ročně. Vyrábí se z levných rostlin,

jako je halfa, aloe, topinambura, vlčí bob, samozřejmě i ze dřeva. Výrobní cyklus trvá dvanáct hodin.

→ *PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ*

PARNÍ SLON

Silniční lokomotivu originální konstrukce vynalezl a postavil anglický inženýr Banks za své dovolené v roce 1866, když dokončil práci na stavbě trati Scind Punjab and Delhi. Stroj si od něj objednal rádža Buthanský, indický nabob nadaný nevšedním technickým talentem. Lokomotiva měla tvar slona o výšce šesti a délce devíti metrů. Kovový slon měl do výše zahnutý chobot sloužící za komín. Komín bylo možno podle potřeby sklápět. Hlavu zdobily pozlacené kly. Na zádech se nacházela vížka s kulatou ozdobnou střechou; její okénka připomínala okna lodní. Uvnitř slona se skrýval parní stroj blíže neurčené konstrukce. Jeho kola působila prostřednictvím excentrů na nohy, jež se pohybovaly stejně jako nohy zvířecí. Provozní tlak parního stroje činil 5 atmosfér, stroj dosáhl tohoto tlaku po hodině vytápění suchým dřevem. Kotel byl jištěn záklopkami, nastavenými na 20 atmosfér – jakmile byly zatíženy, vybuchl. Lokomotiva měla sílu osmdesáti koňských sil. Slon za sebou vlekl dva bohatě zdobené vozy po dvou nápravách, s náboji, věnci a loukotěmi zdobenými vyřezáváním. Větší část kol zakrývala kapotáž – věru neobvyklé řešení vozu určeného pro pohyb těžkým terénem. Přední vůz byl dlouhý patnáct metrů včetně verandy pro deset osob vpředu a další vzadu. Uvnitř se nacházela jídelna, salón, knihovna a čtyři obytné kajuty. Tento vůz patřil panstvu. V druhém voze, zařízeném s menším přepychem, bydlely osoby podřízené. V obou vozech se celkem vezlo deset osob. Prů-

měrná cestovní rychlost činila 1,7 km/hod. Souprava mohla zdolat deseti až dvanáctiprocentní stoupání. Za praktického použití na bídných indických cestách se nestalo, že by souprava uvázla. Ukázalo se dokonce, že je to dopravní prostředek obojživelný, neboť parní slon i oba vozy dobře plavaly. Slon přitom vesloval nohama. Jeho síla se prokázala v soutěži se třemi slony knížete Guru Singha, které bez nesnází odvedl.

→ *ZEMÍ ŠELEM*

PARNÍ VOZÍK

Vynález inženýra Murchinsona, použitý k odstraňování jádra DĚLA KOLUMBIADA, jímž byla později vypálena MĚSÍČNÍ STŘELA. Technické podrobnosti vozíku se nezachovaly.

→ *ZE ZEMĚ NA MĚSÍC*

PIRÁTSKÁ PONORKA

PONORKA byla výrobek firmy Cramps ve Philadelphii (Pa., USA), dle návrhů inženýra Serkőho, bídáckého pomahače piráta Ker Karraje. O rozměrech lze soudit jen z údaje, podle něhož byla mnohem větší než SWORD, jenž, jak známo, měl výtlak 12 tun. Na vrchní části ponorky – dlouhého vřetenovitého tvaru – stála plošina s poklopem, kterým se vstupovalo dovnitř. Z kovové skříňky v přední části plošiny vystupoval periskop s vybroušenými čočkami a reflektorem. Měla za úkol především vléci goeletu Ebbu za bezvětrí. Ve vhodné chvíli napadala obchodní lodi, potápěla je a piráti pak

z vraku loupili zboží. Utkala se i s britskou ponorkou SWORD a bez nesnází ji zničila jediným úderem špičaté přídě.

→ *VYNÁLEZ ZKÁZY*

Stejný způsobem druhdy likvidoval protivníky i Nemův NAUTILUS.

→ *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM*

PLYNOVÉ BOMBY

Obranná ZBRAŇ VOSY, bezpilotního letounu Marcela Camareta, tvůrce BLACKLANDU. Byla plněna stlačeným kyslíčnickem uhlíčitým. Po přerušení proudu dodávaného VRHAČEM VLN letoun spadl a ventil bomby se automaticky otevřel. Kdokoli se letounu přiblížil, přišel v plynu o život.

→ *PODIVUHODNÁ DOBRODRUŽSTVÍ VÝPRAVY BARSAKOVY*

PLYNOVÉ VOZY

Viz VOZY BEZ KONÍ.

→ *PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ*

PLYNOVÝ GRANÁT

Vynález Herr Schultze, budovatele a majitele STAHLSTADTU, vynálezce OBŘÍHO DĚLA a SYMETRICKÝCH NÁBOJŮ. Byla to dělová střela dva metry dlouhá s olovněným obalem, který umožňoval snadný pohyb vývrtem dělové hlavně. Na konci měla ocelovou des-

ku a na špici nárazový zápalník. Uvnitř byl skleněný válec obložený dubovým dřevem, naplněný pod tlakem 72 atmosfér kapalným kyslíčnickem uhličitým. Při dopadu kapalný kysličník přejde do plynného stavu, přičemž teplota klesne na sto stupňů Celsia pod nulou – pokles teploty je jev dobře známý každému, kdo někdy plnil sifonovou láhev na výrobu sodovky. Vše živé v okruhu třiceti metrů od místa dopadu zmrzne a zadusí se, je ale i možné, že smrtící účinek může být větší. Vzhledem k tomu, že kysličník uhličitý je těžší než vzduch, trvá zamoření plynem ještě několik hodin po výbuchu granátu. Herr Schultze předpokládal masové nasazení dělostřelctva proti obléhanému MĚSTU, kdy na jeden hektar je třeba jednoho děla. Na město o rozloze tisíc hektarů je třeba jednoho sta baterií po deseti DĚLECH. Jedinou salvou bude město vyhubeno.

Nevýhodou tohoto plynového granátu byla jeho malá váha, a tím i dostřel pouhých deset kilometrů. Důkazem technické nevyzrálosti bylo i neštěstí, jehož obětí byl sám Herr Schultze. Vnitřní obal, vyrobený z kaleného skla desetkrát až dvanáctkrát pevnějšího než sklo obyčejné, vykazoval tajemnou molekulární činnost, jejímž působením obaly praskaly i bez vnější příčiny. Plynový granát umístěný v pracovně Herr Schultze vybuchl a způsobil okamžitou smrt svého tvůrce.

→ *OCELOVÉ MĚSTO*

Technicky dokonalejší byly PLYNOVÉ BOMBY sestrojené Marcelem Camaretem, tvůrcem BLACKLANDU, které také fungovaly na principu uvolňování kapalného kysličníku uhličitého, ale byly mnohem menší, a tudíž přenosné bezpilotními letouny typu VOSA.

→ *PODIVUHODNÁ DOBRODRUŽSTVÍ VÝPRAVY BARSAKOVY*

Ve 29. století myšlenka plynových granátů nezanikne, naopak, bude zdokonalena. Střely bude možno posílat na vzdálenost až sto kilome-

trů. Přibudou i další ZBRANĚ: ELEKTRICKÉ JISKRY a BAKTERIOLOGICKÉ GRANÁTY.

→ *VE XXIX. STOLETÍ* (ve sborníku *VĚČNÝ ADAM*)

PLYNOVÝ MOTOR

Pohání především VOZY BEZ KONÍ v Paříži XX. století. Jde o Le-noirův motor, vynalezený roku 1859, leč zdokonalený. SVÍTIPLYN smíšený se vzduchem se přivádí pod píst a je zapálen elektrickou jiskrou. Zlepšení umožnila odstranit nutnost vodního chlazení tohoto motoru. Využívá se ale i k pohonu KOPÍRKY v bance.

→ *PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ*

PNEUMATICKÁ VRTAČKA

Speciální pneumatickou vrtačku zkonstruoval předseda amerického Gun-clubu Impey Barbicane, spolutvůrce slavného DĚLA KOLUM-DIADY. Stroj poháněl vzduch z vodopádů na Kilimandžáru – zřejmě tedy kompresory poháněné zmíněnými vodopády. Vyrobeno bylo velké množství těchto vrtaček (přesný počet neudán, hovoří se o „celé armádě“). Používaly se k vrtání DĚLA POD KILIMANDŽÁREM.

→ *ZMATEK NAD ZMATEK*

POČÍTAČ

První zmínka o počítačích: účetnictví Francise Benetta, majitele NOVIN BUDOUCNOSTI, je tak složité, že si vyžaduje nákladů

800 000 dolarů denně. Náklady klesly na minimum poté, kdy si Benett opatřil elektrický piano-počítač. Přístroj není blíže popsán, víme jen, že se na něm počítalo pomocí dotyků klávesnice.

→ *VE XXIX. STOLETÍ* (ve sborníku *VĚČNÝ ADAM*)

Zdokonalený stroj soustavy Pascalovy, vylepšili ho architekt Perrault, hrabě Stanhope, Thomas de Colmar, Mauret a Jayet. Podobá se klavíru, má klávesy a po zmáčknutí klapky se projevují součty, zůstatky a výpočty. Používá se v bankách a v kancelářích Paříže XX. století.

→ *PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ*

PODMOŘSKÁ LANA

Takto byly označeny podmořské kabely spojující STANDARD-ISLAND, Plovoucí ostrov, s různými místy na americkém pobřeží. Měděné kabely chránila vrstva gutaperči proti vlivu mořské vody. Napojovaly se na centrálu v zálivu svaté Magdalény, odkud vedly další kabely k několika stům bójí v různých místech oceánu; jakmile Standard-Island k některé z nich doplul, propojil s ní svoji vlastní komunikační síť a spojil se tak s pevninou. Jedna z bójí plula v přístavu OSTROVA Pomotu. Dovídáme se při té příležitosti, že kabely neumožňovaly jen telegrafické, ale i telefonické spojení.

→ *PLOVOUCÍ OSTROV*

PODMOŘSKÁ SVÍTILNA

Je napájena Bunsenovým článkem na bázi sodíku. Používají ji námořníci NAUTILU. Světelným zdrojem je skleněná spirála obsahu-

jící silně zředěný uhelný plyn. Vlivem elektrického proudu plyn září a vydává světlo, které se i pod vodou šíří na desítky metrů.

→ *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM*

Podobné konstrukce byla i ELEKTRICKÁ LAMPA, použitá profesorem Liddenbrockem při cestě do STŘEDU ZEMĚ.

→ *CESTA DO STŘEDU ZEMĚ*

PODMOŘSKÉ DOLY

Kapitán Nemo měl několik základen pro svůj NAUTILUS. Zvláště důležitá byla ta, kde bylo možno těžít pod vodou uhlí. Potřeboval ho jako palivo k přístrojům, jimiž získával sodík do elektrických článků Nautilu. Její přesná poloha zůstala utajena, lze ji však přibližně odhadnout. PONORKA se vydala na cestu na základnu za úsvitu 20. 2. 1868, hned poté, kdy se Nemo a jeho společníci vrátili z výpravy od zbytků ATLANTIDY. Ponorka plula rychlostí 36 km/hod do čtyř odpoledne. Lze soudit, že urazila asi čtyři sta kilometrů směrem na jih od Atlantidy.

Základna byla v dómu, podobném tomu, jaký na LINCOLNOVĚ OSTROVĚ nalezl Cyrus Smith a další kolonisté. Profesor Aronnax ani jeho přátelé nikde nespatriili výrobu sodíku, který byl nezbytný k doplňování galvanických ČLÁNKŮ. Kapitán Nemo je informoval, že potápěči zde dobývají uhlí, oděni ve SKAFANDRECH, pomocí špičáků. Tato základna Nautilu byla podle všeho sopečného původu.

→ *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM*

PODMOŘSKÉ METRO

Spojí Ameriku s Evropou ve 29. století. Mnozí cestující mu dávají přednost, protože cesta pod Atlantikem trvá jen čtyři a půl hodiny, kdežto LETECKÁ DOPRAVA je pomalejší: aero-vlaky létají jen rychlostí 1 000 km/hod.

→ *VE XXIX. STOLETÍ* (ve sborníku *VĚČNÝ ADAM*)

PODMOŘSKÉ PUŠKY

Vynález kapitána Nema. ZBRAŇ připomínající obyčejnou pušku, avšak s nápadně velkou pažbou. V ní je zásobník na stlačený vzduch a také zásobník na skleněné střely opatřené kovovým pláštěm – jsou silně elektricky nabitě. Pérový podavač vsouvá střelu do nábojové komory, po stisknutí spouště záklopka uvolní část stlačeného vzduchu a střela směřuje k cíli, ať už pod vodou, nebo na souši, jak víme z románu *TAJUPLNÝ OSTROV*.

Elektrický náboj je tak silný, že zabíjí kořist i při nepatrném dotyku. Nemovi muži mistrovsky ovládali tuto zbraň, dovedli ve *SKAFANDRU* zasáhnout zpod vody ptáka letícího nad hladinou. Ani Nemo nebyl špatný střelec – na Tajuplném čili *LINCOLNOVĚ OSTROVĚ* postřílel piráty, aniž plýtl střelami: jednoho zasáhl do čela, druhého do hrudi, třetího do zad a čtvrtého trefil do ramene.

→ *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM*

→ *TAJUPLNÝ OSTROV*

POHYBLIVÉ CHODNÍKY

Hlavní tepny Milliard-City, jediného MĚSTA STANDARD-ISLANDU, zvaného též Plovoucí OSTROV, byly vybaveny pohyblivými chodníky. Třebaže se technické podrobnosti nezachovaly, nelze pochybovat, že je poháněla ELEKTRÍNA.

→ *PLOVOUCÍ OSTROV*

POKUSNÁ STŘELA

Dříve než technici pověření Gun-clubem a vedení J. T. Mastonem, Barbicanem a Nichollem připravili k odpálení MĚSÍČNÍ STŘELU, vystřelili z houfnice pětasedmdesátky střelu pokusnou, speciálně vyrobenou k tomuto účelu. Uvnitř byla dutá, silně vypolštářovaná a opatřená pružinami z nejlepší oceli. Dovnitř uložili velkého kocoura a také veverku, již choval J. T. Maston. Zvířata byla v pokusné střele zašroubována a vystřelena náloží 160 liber prachu do výše asi tisíc stop (cca 300 m).

Pokus trvající 5 minut ověřil, že organismus výstřel přežije, což neznamena, že přežila obě pokusná zvířata – v oněch pěti minutách kocour totiž stačil veverku sežrat. K jinému pokusu ale sloužila i sama měsíční střela. J. T. Maston v ní strávil týden, aby ověřil spolehlivost systému obnovujícího dýchatelnou atmosféru.

→ *ZE ZEMĚ NA MĚSÍC*

PONORKY

Nejslavnější ponorka všech dob je NAUTILUS. Vedle ní vypadají SWORD i PIRÁTSKÁ PONORKA jako bezmocní trpaslíčkové. Za-

jímavý je POSTRACH čili EPOUVANTA – dovede nejen plout pod vodou a na hladině, ale jezdí i po silnici a létá. Zajímavým podmořským přístrojem byl KESON, jímž se zachránci snažili vylovit z moře MĚSÍČNÍ STŘELU. A loď jménem DREAM? To také byla ponorka, aspoň do jisté míry, třebaže to o ní ví jen pozorný čtenář románu.

POSTRACH

Postrach, v některých překladech uváděný jako EPOUVANTA, dílo inženýra Robura, byl nejuniverzálnější dopravní prostředek, jaký kdy vznikl. Dokázal jezdit na silnicích jako auto, plout na hladině i pod ní a létat, přičemž přechod z jednoho dopravního režimu do druhého byl plynulý a nevyžadoval žádné dílenské úpravy. Tak například se zúčastnil automobilových závodů wisconsinského autoklubu, kde hladce porazil všechny motocykly a auta jedoucí rychlostí 120 km/hod, včetně údajného vozu značky Laurin a Klement, a po průjezdu městem Milwaukee rychlostí přes 240 km/hod se vznesl za zatáčkou do vzduchu. Jako loď plul po hladině jezera Erie a pronásledovatelům unikl v Niagarských vodopádech, kde se vznesl do vzduchu jako LÉTAJÍCÍ STROJ. Pří-
mý přechod z ponorkového do letového režimu nebyl svědecky zaznamenán. Pokud jde o technický popis, opíráme se o svědectví policejního detektiva Johna Strocka. Stroj měl vřetenovitý tvar, vpředu špičatější než vzadu, hliníkový trup a křídla z hmoty, jejíž podstatu Strock nedovedl určit. Spočíval na čtyřech kolech o průměru asi šedesáti centimetrů, opatřených rámy s velmi silnými pneumatikami, které zajišťovaly měkkou jízdu i při plné rychlosti. Paprsky kol se lopatkovitě rozšiřovaly, čímž zvyšovaly rychlost

Postrachu při plavbě na hladině i pod vodou. K plavbě sloužily i dvě Parsonovy turbíny umístěné na bocích, jež se zavrtávaly do vody, ale podle Strockovy domněnky mohly fungovat i jako vrtule při letu vzduchem. Křídla byla v klidu složena podél boků v podobě šikmých nástavců. Hnací silou byla ELEKTRINA, bližší podrobnosti Strock nevypátral.

Stroj byl vybudován v kotlině hory GREAT EYRY a při stavbě bylo použito i zbytků druhého exempláře ALBATROSU. Posádku zřejmě tvořil inženýr Robur, jeho zástupce Tom Turner a ještě jeden, nikdy nejmenovaný muž. Inspektor Strock se však na některých místech vyjadřuje nejasně a naznačuje, že v bouři Robur učinil gesto, „kterému Turner a jeho společníci ihned porozuměli“. Na Rouxově vyobrazení Postrachu zasaženého bleskem však vidíme Robura, Turnera a strojníka na palubě trosky a inspektora Strocka padajícího nazad do vody. K největším záhadám ale nepatří jen technické řešení stroje: Nikdy nebylo vysvětleno, čeho chtěl Robur s Postrachem vlastně dosáhnout a proč jeho vcelku neškodné počínání vzbudilo takovou nelibost úřadů Spojených států, že proti němu vyslaly vojenské lodice i zvláštního agenta, inspektora Strocka.

→ PÁN SVĚTA

POSUNUTÍ MĚSÍCE

Navzdory všem pokrokům vědy a techniky nebudou lidé ve 29. století vědět o podobě Měsíce na jeho odvrácené straně víc než lidé století 19. A ti, jak známo, o ní věděli jen pramálo: cestovatelé v MĚSÍČNÍ STŘELE sice Měsíc obletěli, ale protože jeho odvrácená strana byla ve stínu, nespatriili nic, nebo téměř nic: jednu SOPKU NA MĚSÍCI a pak cosi, co mohli považovat za přelud, skutečná moře

a oblaka par. DĚLA KOLUMBIADY ani jiného prostředku k dobytí kosmických prostor nebylo užito.

→ *ZE ZEMĚ NA MĚSÍC*

Teprve ve 29. století nastane čas k realizaci PROJEKTU posunutí Měsíce kolem jeho osy tak, aby byla jeho doposud neviditelná strana vystavena objektivům pozemských hvězdářů.

→ *VE XXIX. STOLETÍ* (ve sborníku *VĚČNÝ ADAM*)

POSUNUTÍ ZEMSKÉ OSY

Duchovním otcem PROJEKTU na posun zemské osy a zásadní změnu klimatu Země byl doživotní tajemník amerického Gun-clubu J. T. Maston, spoluvůdce měsíčního DĚLA KOLUMBIADY. Myšlenku vyslovil na veřejné schůzi Gun-clubu za účasti tří set tisíc lidí na blíže neurčené pláni za Baltimorem, kde velebil výhody klimatických poměrů Jupitera, planety s osou jen málo vychýlenou. V té době byl Gun-club plně zaujat přípravami projektu Kolumbiady. K myšlence J. T. Mastona se vrátil až po mnoha letech, v roce 189*, kdy mladá, půvabná a velmi bohatá vdova Evangelina Scorbittová poskytla panu J. T. Mastonovi inspiraci a peníze. Patřičné výpočty zahájil pan J. T. Maston 3. 10. 189* a dokončil je 11. 10. téhož roku. Bezprostředně poté předseda Gun-clubu zahájil první kroky k tomu, aby bylo možno posunutí zemské osy realizovat výstřelem z DĚLA POD KILIMANDŽÁREM.

→ *ZMATEK NAD ZMATEK*

POVSTÁNÍ TATARŮ

Povstání Tatarů proti nejmenovanému ruskému carovi v románu Carův kurýr je třeba považovat za politickou fantazii, podobně jako SANDORFOVO SPIKNUTÍ. Událo se v období mezi 15. 7. až 7. 10. roku 18**. Letopočet lze upřesnit. Víme, že toho roku vedla železnice z Moskvy do Nižného Novgorodu. Trať Moskva-Caricyn (dnešní Volgograd), budovaná v letech 1856–1880, byla tedy v počátku výstavby. Na rusko-tureckou, takzvanou Krymskou válku (1853–1865) v románu už nikdo nevzpomíná. Po skončení povstání Tatarů novináři odjíždějí do Japonska, kde nastávají třenice s Anglií. K těm skutečně došlo roku 1862, kdy družina regenta Satsumského přepadla mezi městy Edo a Jokohama skupinu Angličanů a zabila jistého pana Richardsona. Následkem toho anglické loďstvo ostřelovalo město Kagošimu. K údajnému povstání Tatarů tedy zřejmě došlo v roce 1862, za vlády cara Alexandra II.

→ CARŮV KURÝR

PREFABRIKOVANÉ DOMKY

Vynález nenápadný, ale užitečný: STAHLSTADT, Ocelové město Herr Schultze, bylo obklopeno dělnickými osadami, postavenými z domků sem dopravených z Chicaga. Musely tedy být velmi lehké, když se doprava z Chicaga až do Oregonu vyplatila. Domky příznivě ovlivnily ŽIVOTNÍ STYL MĚSTA.

→ OCELOVÉ MĚSTO

PROJEKTY

Ve Vernově šrafovaném světě poznáváme vynálezy, které jsou obvykle dílem jednotlivců. Na velkolepých projektech ale musely pracovat celé týmy odborníků. Do této velké skupiny patří především MĚSTA, ať už jsou to vzorná města FRANCE VILLE, NOVÝ ARTENAK, Milliard-City na STANDARD-ISLANDU a KOAL-CITY, nebo města zla STAHLSTADT a BLACKLAND. Dílem jedince nebylo ani odlití DĚLA jménem KOLUMBIADA a vypálení MĚSÍČNÍ STŘELY, natož sestrojení DĚLA POD KILIMANDŽÁREM, jež mělo realizovat mimořádně smělý projekt, totiž POSUNUTÍ ZEMSKÉ OSY. Pro dalekou budoucnost se chystají ještě smělejší projekty – STĚHOVÁNÍ MĚSTA, a dokonce i POSUNUTÍ MĚSÍCE. To už KOSMICKÉ CESTY budou běžné, třeba v MĚSÍČNÍM VLAKU. Vytvoření SAHARSKÉHO MOŘE nebo REGULACE PORODNOSTI v Číně jsou projekty, které nám připadají až všední. Proto zpět k fantazii – třeba k „výchovnému projektu“, k němuž je nezbytně třeba FALEŠNÉHO ZTROSOTÁNÍ!

Experiment doktora Oxe s KYSLÍKOVÝM OPOJENÍM celého města, to byl také pěkně bláznivý projekt! Někdy se ale i střízlivý projekt, jako například útěk z vojenského zajetí, vymkne lidem z ruky – například když se strhne vichřice a plavci v balónovém koši podniknou proti své vůli DÁLKOVÝ PŘELET, který dodnes nebyl zopakován, natož překonán.

PROMÍTÁNÍ DO PROSTORU

Na příkaz barona Rudolfa Gorce vyrobil fyzik Orfanik zařízení, jímž bylo možno do prostoru promítnout (zřejmě) diapozitivní obraz

zpěvačky Stelly tak, že působil trojrozměrným dojmem. V pokojové verzi přístroj promítal obraz na skleněnou desku. Promítání bývalo provázeno přehrávkou fonografického záznamu zpěvaččina hlasu.

→ *TAJEMNÝ HRAD V KARPATECH*

PROMÍTÁNÍ NA MRAKY

Fyzik Orfanik promítal obrazy příšer na oblaka, aby dle příkazů svého pána, barona Rudolfa Gorce, strašil obyvatele vesnice Verstu a odrazoval je od návštěvy tajemného hradu v Karpatech.

→ *TAJEMNÝ HRAD V KARPATECH*

Myšlenka nezapadne ani v 29. století, kdy jí bude využito k reklamním účelům. Oblaka se stanou projekční plochou každému dobře viditelnou, jež nevyžaduje žádnou údržbu. Objevitel staronového vynálezu prodá patent za tři dolary, načež zemře hladem.

→ *VE XXIX. STOLETÍ (ve sborníku VĚČNÝ ADAM)*

PŘEHRADA NA SEINĚ

Padesátimetrová přehrada je na Seině, elektrárna v ní vybudovaná dává i v době nejnižšího průtoku sílu čtyř tisíc koní. Jsou v ní Fourneyronovy a Koechlinovy turbíny.

→ *PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ*

PŘÍSTAV PAŘÍŽ

V roce 1928 se začal budovat kanál, který měl učinit z Paříže mořský přístav. Stavba přístavu v Grenelle trvala patnáct let. Kanál byl 140 km dlouhý, 70 m široký a 20 m hluboký. Seine ho stačila zásobovat vodou. Podél kanálu byly koleje a silné lokomotivy táhly vlečné čluny a dopravní lodě. V přístavu bylo osmnáct bazénů, jen dva patřily vládě. V jednom byly zakotveny vyřazené válečné lodě, jež byly nyní předmětem zkoumání archeologů. V přístavu fungovaly samočinné stroje, které se staraly o vykládku, vážení a dopravu zboží. U přístavu stála pět set stop vysoká strážní věž, elektrický maják, jehož světlo bylo vidět i z věže rouenské katedrály.

→ *PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ*

PŘITAHOVACÍ PŘÍSTROJ

Vynález pařížského učence Zefyrina Xirdala, tvůrce XIRDALOVY TEORIE a objevitele DYNAMOSFÉRY a XIRDALIA. Ve snadno přenosné dřevěné skříňce tvaru krychle, tmavě nalakované, byly cívy vsunuty do série skleněných baněk, jejichž špičaté konce byly po dvou spojeny měděnými, stále tenčími dráty. Nad skříňkou stál volně kovový reflektor a v jeho ohnisku byla na čepu upevněna poslední baňka ve tvaru dvojitého kužele, kterou však s celkem nespojoval žádný vodivý materiál. Trubička s xirdaliem se vkládala do spodní části skříňky, ale i pak bylo třeba napojení na vnější zdroj stejnosměrného proudu. Reflektor vysílal neutrální šroubovité proudy. Vynálezce vykonal s přístrojem několik pokusů, ale později ho napadlo, že by jím mohl přitáhnout na zemský povrch ZLATÝ METEOR. Přístroj byl snadno přenosný, tudíž vynálezce

mohl před dopadem meteoru provést patřičné korekce. Po prvních zkušenostech s přístrojem vynálezce objevil, že ho lze přestavět, tak aby působil jako ODPUZOVACÍ PŘÍSTROJ. Přestavěný přístroj byl zničen při výbuchu meteoru a Zefyrin Xirdal už nikdy nový exemplář nesestavil, ač ho k tomu jeho kmotr a poručík Lecoeur nabádal.

→ *HONBA ZA METEOREM*

RAKETA

Raketa, jiný výraz pro VZDUŠNÉ TORPÉDO Marcela Camareta, tvůrce BLACKLANDU, cíle výpravy Barsakovy. Rakety bylo též použito při korekci dráhy MĚSÍČNÍ STŘELY. Jako raketa mělo fakticky sloužit i DĚLO POD KILIMANDŽÁREM, jež mělo způsobit POSUNUTÍ ZEMSKÉ OSY. Na principu rakety pracoval i ROCHŮV BLESKOMET.

REGULACE PORODNOSTI

V devěťadvacátém století bude hrozit v Asii, zejména v Číně, předlidnění. Evropané se budou obávat, že Číňané zahájí dobovačnou válku, aby získali nová území pro rostoucí obyvatelstvo. Majitel Earth Heraldů, NOVIN BUDOUCNOSTI s velkým politickým vlivem, navrhne drastický PROJEKT regulace porodnosti: je třeba stanovit horní hranici počtu dětí, již nelze pod trestem smrti překročit. „Jedno dítě navíc? O jednoho otce méně!“ prohlásí doslova.

→ *VE XXIX. STOLETÍ* (ve sborníku *VĚČNÝ ADAM*)

ROCHŮV BLESKOMET

Vynález francouzského inženýra Thomase Rocha. Vynálezce jej nabízel své vlasti, ale kladl si přemrštěné finanční podmínky. Když se dočkal odmítnutí, zešléle. Jeho mysl však neumdlela natolik, aby v sobě nepodržela tajemství vynálezu. Inženýra se zmocnil pirát Ker Karraje a přiměl ho, aby vynález realizoval v dílnách uvnitř JESKYNĚ v ostrůvku BACK CUP na Bermudách. Tyto události jsou datovány letopočtem ****, avšak ten lze snadno určit: hovoří se o Severní Karolíně jako o jednom ze 44 států americké Unie. Spojené státy měly na vlajce 44 hvězd mezi lety 1890, kdy se čtyřiačtyřicátým státem stal Wyoming, a 1896, kdy připojením Utahu k USA získala vlajka další hvězdu navíc. Nesudme však nepředloženě, že se děj nutně odehrává mezi těmito daty. Když Verne román psal, nemohl vědět, že Utah bude připojen! Zmiňuje se o tom, že se příběh odehrává koncem devatenáctého století nedlouho po blíže neurčené válce, v níž Německo vyzkoušelo dalekonosná děla. Těmito údaji Verne naznačoval čtenářům, že děj se odehrává v blízké budoucnosti, tedy nikoli mezi roky 1890 a 1896, nýbrž mezi roky 1896, kdy román vyšel, a 1900. Přesný popis válečného stroje, pravého VYNÁLEZU ZKÁZY, neznáme; lze jen přibližně sestavit hrubý nástin vzhledu ZBRANĚ podle dílčích údajů.

Nejdůležitější součást stroje tvořila VÝBUŠNINA, zvaná někdy FULGURÁTOR. Její podstata zůstala neznámá. Výkonem předčila i výbušninu, o níž se v té době hodně mluvilo: získanou z nitro-metanu tím, že jeden ze tří atomů vodíku nahradil atom sodíku. Vzhledem tato výbušnina připomínala prášek. Inženýr Roch bez valného vzdorování prozradil složení prášku inženýru Serkõmu a nenamítal nic proti jeho výrobě. Prášek totiž nemohl vybuchnout bez pomoci rozněcovače, zvaného též někdy DEFLAGRÁTOR,

modravé olejnaté tekutiny, jejíž složení Roch neprozradil nikdy. Výbušnost této sloučeniny prověřil pokusný výbuch, jímž piráti prorazili stěnu jeskyně v ostrůvku Back Cup. Stačilo několik gramů prášku, ani se nemusel otvor deset milimetrů široký a padesát milimetrů hluboký utěšňovat, a čtvereční metr (zřejmě jde o omyl – pravděpodobně kubický metr) skály se po výbuchu změnil v prach. Víme ještě, že do otvoru těchto rozměrů se vešlo pět až deset gramů výbušniny (tamtéž). Skála byla silná pětadvacet metrů, ale díky výbušnině trvalo proražení tunelu týden. Je to doba vzhledem k výkonnosti výbušniny podivuhodně dlouhá, leč nemáme právo k pochybám o hodnověrnosti výpovědi zkušeného odborníka inženýra Simona Harta. Týž svědek vypověděl, že několik tun Rochovy výbušniny má dost síly ke zničení celé zeměkoule. Toto prohlášení je však nutno brát spíš za básnický obraz než za technický údaj.

Hmotu Země v tunách tvoří přibližně číslo 6 následované 21 nulami. Víme-li, že kubický metr skály (dejme tomu 6 tun, neznáme totiž přesné složení skály) zničí 5 gramů Rochovy výbušniny (uvažujme minimální množství, tudíž maximální účinnost), vyjde nám číslo 5 a 15 nul jako váha výbušniny nutná ke zničení Země v tunách; jiným slovy: oněch „několik tun“ je ve skutečnosti pět trilionů tun.

Výbušnina je uzavřena v pouzdře s malým otvorem v zádi – tím se dovnitř vlévala ona modravá kapalina. Pouzdro ani žádné další zařízení není přesně popsáno, leccos však lze odhadnout podle zachovaných technicko-taktických dat.

Ono pouzdro musíme především považovat za jakýsi náboj, neboť výbušnina je až do poslední chvíle uzavřena uvnitř – bleskomet ji rozhodně nechrlí ven jako „řecký oheň“ nebo napalm. Podle výroku inženýra Serkōho je pouzdro opatřeno křídly a letí

prostorem, přičemž víme, že letí poháněno vlastní silou. Není tudíž vystřeleno z nějaké hlavně, jako jiný ďábelský vynález, SY-METRICKÝ NÁBOJ Herr Schultze. Serkō sice při stejné příležitosti tvrdil, že okřídlený náboj nepotřebuje žádné odpalovací zařízení, ale tím zřejmě měl na mysli samostatnost pohybu – jak ještě uvidíme, střela potřebovala vypouštěcí zařízení. Jí samé se týká ještě několik údajů: inženýr Serkō si stěžuje na nesnadnost zaměřování na cíl. Při prvním praktickém pokusu, jehož obětí byl křižník, zřejmě německý, však tři současně vypuštěné střely projevily obdivuhodnou schopnost manévrování, neboť křižník přeletěly a pak se k němu ve spořádané formaci zezadu vrátily a zničily ho. Podle těchto údajů šlo zřejmě o RAKETU, která nepotřebuje ani DĚLO, ani moždíř, ani odpalovací trubici. Něco však přece potřebuje: jsou to vrhače, vyrobené v celkovém počtu šesti kusů a rozestavěné na pobřeží na obranu Back Cupu proti spojenecké flotile. Vrhače jsou zřejmě schopné několikanásobného užití, neboť piráti si připravili celkem padesát raket s Rochovou výbušninou. Přesný popis se nezachoval. Z Hartova záznamu lze odvodit, že šlo o lafety či rampy s drážkami pro samohybné náboje (tj. rakety), jež zapáleny rozněcovačem vylétnou obloukem do palebného pásma. Každý vrhač má drážky pro tři náboje. Kreslíř Bennett zachytil na jediném obrázku část přístroje. Mnohé další kreslíře uvedl v omyl tím, že na jeho kresbě jsou zřetelně vidět tři nohy podstavce a kloub nohy čtvrté, při samém okraji kresby. Thomas Roch, na kresbě zobrazený, je zachycen při zaměřování stroje. Nezdá se však, že Bennett byl o rozměrech a hlavně o váze zbraně dobře informován. Pirátům totiž trvalo celou noc, než šest vrhačů na pobřeží rozestavěli. Rozhodně to tedy nemohly být malé, lehké přístroje. Nejasný zůstal i dostřel bleskometu. Z poznámky inženýra Serkōho vyplývá, že vynález je schopen ničivého zásahu

v okruhu dvou kilometrů, avšak není jasno, zda je míněn okruh kolem centra výbuchu, nebo kolem lafety. Z průběhu útoku válečné flotily na Back Cup dne 17. 11. 1889 víme, že lodě byly ve vzdálenosti 11 km ještě v bezpečí; německý (?) křižník, který útok vedl, byl zasažen ve vzdálenosti sedmi až devíti kilometrů od ostrůvku. Toto je ale údaj poskytnutý námořníky z křižníku Tonnat, do věci nezasvěcenými, – nelze je tudíž brát za zcela spolehlivé. Jisté je, že inženýr Roch odpálil zbylé (32?) rakety, obsahující „několik kilogramů výbušniny“, a vyhodil celý Back Cup do povětří. Tím zničil piráty, ale i sebe a svůj vynález.

→ VYNÁLEZ ZKÁZY

SAHARSKÉ MOŘE

Vedle plovoucího OSTROVA STANDARD-ISLANDU patří i PROJEKT Saharského moře plně do dvacátého století: podle výkladu jeho vůdčí osobnosti inženýra Schallera by Saharské moře mělo vzniknout sto let poté, co byl na alžírské pevnosti vztyčen francouzský prapor, tedy v roce 1930, neboť Alžír se vzdal generálu Bourmontovi v roce 1830. Projekt předpokládal vykopání kanálu dlouhého 145 km, který by zavedl vody Středoziemního moře do těch oblastí Sahary, jež leží pod úrovní jeho hladiny. Vzniklo by „moře“ o ploše 8 000 km², které by plnilo funkce dopravní, zavlažovací, ale i vojenské – ve prospěch francouzské koloniální síly.

Společnost Saharského moře nasadila na výkop soustavy průplavů značné prostředky, včetně nově vynalezených strojů, avšak narazila na tuhý odpor domorodců. Moře však v románu přece

jen vzniklo – přirozenou cestou, když následkem zemětřesení poklesla půda v délce 200 km.

→ *ZATOPENÁ SAHARA*

SAMOČINNÁ VRATA

Jsou poháněna skrytou pružinou, uváděna v chod elektrickým tlačítkem. Taková vrata má ve svém paláci ředitel SPOLEČNOSTI PAŘÍŽSKÝCH KATAKOMB.

→ *PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ*

SAMOVZNÍCENÍ ČLOVĚKA

Navzdory tomu, že lékařská věda možnost samovznícení člověka popírá, uhořel následkem silného obsahu alkoholu v krvi kazondský král Moani Lungga a jeden z jeho ministrů, oba notoričtí vyznavači OPILSTVÍ. K tragédii došlo poté, kdy se král pokusil napít hořícího punče. Jeho ministra potkal stejně strašlivý osud, když chtěl svému vládci pomoci a oheň na něj přeskočil. Celý králův dvůr se z místa neštěstí vzdálil, dobře věda, že mu hrozí stejný osud. Abstinentské služebníci se pokusili nebožtíky uhasit, avšak lehký modravý plamen byl udušen jen na povrchu těl. Uvnitř hořela těla dál, dokud z nich nezbylo jen několik zuhelnatělých kousků.

→ *PATNÁCTILETÝ KAPITÁN*

SANDORFOVO SPIKNUTÍ

Chystané protirakouské spiknutí Maďara Matyáše Sandorfa patří do oblasti politické fantazie. V roce 1867 totiž došlo k takzvanému vyrovnání Němců s Maďary v rámci rakouské monarchie a vzniklo Rakousko-Uhersko. Toto politické uspořádání na příštích padesát let skvěle vyhovovalo maďarským velmožům, jakým byl i Matyáš Sandorf, protože jim umožňovalo nerušeně vykořisťovat uherské občany nemaďarské národnosti, zvláště Slováky a příslušníky některých národů pozdější Jugoslávie, Polska a Rumunska. Protirakouský osten románu, poprvé vydaného v roce 1885, se zalíbil českým vlastencům, a proto ho v roce 1888 vydali v českém překladu na pokračování v deníku Národní listy, třebaže tehdy – údajně – Vernova sláva jako spisovatele už definitivně pohasla. Podobně fantastické bylo i POVSTÁNÍ TATARŮ.

→ *MATYÁŠ SANDORF*

SELENITÉ

Obyvatelé Měsíce. Jejich existenci předpokládá TEORIE O MĚSÍČ-
ŇANECH, vytvořená předsedou Gun-clubu Impey Barbicanem při cestě MĚSÍČNÍ STŘELOU.

→ *ZE ZEMĚ NA MĚSÍC*

SEVERNÍ PÓL

Je na KRÁLOVNINĚ OSTROVĚ, objeveném 11. 7. 1861 kapitánem Johnem Hatterasem, velitelem brigy Forward. Jeho společníky byli

doktor Clawbonny, kormidelník Johnson, tesař Bell a americký kapitán Altamont, objevitel NOVÉ AMERIKY. Zemská osa prochází jícnem sopky zvané HATTERASOVA HORA. Výšku hory cestovatelé nezměřili, je však známo, že k vrcholu stoupali tři hodiny po krajně neschůdném terénu. Podle jejich laických odhadů Královnin ostrov vznikl tím, že z jícnu sopky vylétaly kameny. Poblíž jícnu je umístěn prostý pomník s nápisem JOHN HATTERAS – 1861. Pod ním je kovové pouzdro obsahující zprávu o dobytí pólu.

→ *DOBRODRUŽSTVÍ KAPITÁNA HATTERASE*

SIGNALIZAČNÍ STROJEK

Elektrické zařízení blíže nepopsané konstrukce, jímž bylo možno z paluby jachty Ebba dálkově řídit PIRÁTSKOU PONORKU hraběte d'Artigase, pravým jménem Ker Karraje.

→ *VYNÁLEZ ZKÁZY*

SILNIČNÍ LOKOMOTIVA

V Paříži dvacátého století brázdí silniční lokomotivy asfalt bulvárů.

→ *PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ*

SIRÉNY NA STLAČENÝ VZDUCH

Jakými sirénami děsil fyzik Orfanik obyvatele karpatské vesnice Verstu. Činil tak na příkaz barona Rudolfa Gorce, který si nepřál,

aby ho vesničané rušili návštěvami jeho tajemného hradu v Karpatech.

→ *TAJEMNÝ HRAD V KARPATECH*

SKAFANDR

Umožňuje pohyb a práci pod vodou bez vnější podpory kompresoru. Vynález kapitána Nema. Přílehlavý oděv je zhotoven z neznámé látky. Límec je tvořen měděným kruhem se závitem. K němu je přišroubována kovová přilba se třemi okénky kruhového tvaru. Kolem pasu je připevněn opasek. Látka zřejmě nemá tepelně izolační vlastnosti, protože při pohroužení do vody potápěč pocituje chlad. Na zádech nosí potápěč dýchací přístroj systému Rouquayrol-Denayrouze, zdokonalený Nemem. Skládá se z ocelové nádrže na vzduch, která snese vnitřní tlak padesáti atmosfér. V horní části je měchový mechanismus, který reguluje tlak vzduchu na dýchatelnou úroveň. Nádrž pojme dost vzduchu na devíti až desetihodinový pobyt pod vodou.

→ *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM*

Ke skafandru je možno přirovnat i záchranný přístroj, vynalezený koncem devatenáctého století kapitánem Boytonem. Byl to dvouvrstvý oblek z gumy, který kryl celý povrch těla s výjimkou obličeje. Do prostoru mezi vrstvami bylo možno gumovou trubicí nafoukat vzduch, který trosečníka držel nad hladinou a tepelně izoloval. V podrážce na pravé noze byl otvor vhodný k zasazení krátkého stěžně s plachtou. K příslušenství patřilo též veslo.

→ *ČÍŇANOVY TRAMPOTY V ČÍNĚ*

SKLÁDACÍ NÁBYTEK

Výhodný pro stísněné prostory, na stisknutí knoflíku se z klavíru vynoří stolek se třemi židlemi, přitom zvukový výkon křídla je nedotčen.

→ *PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ*

SKLENĚNÉ CIHLY

Základní stavební materiál na STANDARD-ISLANDU. Ještě praktičtější a hygieničtější než typizované duté cihly, z nichž se stavělo FRANCE-VILLE.

→ *PLOVOUCÍ OSTROV*

SNÍLCI

Francis Benett, majitel NOVIN BUDOUCNOSTI, vlastník vývojové kanceláře, která pracuje na takových PROJEKTECH, jako je POSUNUTÍ MĚSÍCE, je obtěžován rozmanitými snílky. Jeden navrhuje obnovu malířského umění, které naprosto upadlo, když koncem dvacátého století Japonec Aruziswa-Riochi-Nichome-Sanjukamboz-Kio-Baski-Ku vynalezl barevnou fotografii; druhý vymyslel biogenní bacil, který činí organismus nesmrtelným; třetí objevil nový prvek nihilium, gram za tři miliony dolarů; doposud se však žádnému nepodařilo objevit lék proti rýmě!

→ *VE XXIX. STOLETÍ* (ve sborníku VĚČNÝ ADAM)

SOPKA NA MĚSÍCI

Cestující v MĚSÍČNÍ STŘELE, vypálené DĚLEM KOLUMBIADA, obletěli Měsíc v době, kdy Luna byla v úplňku, takže odvrácenou stranu kryl neprůhledný stín. Při obletu však spatřili v temnotách pod sebou jasné světlo, bezpochyby sopečného původu. Cestující velmi vzrušil tento objev a podnítil v nich domněnky o existenci kyslíku na Měsíci, ba dokonce vytvořili celou TEORII O MĚSÍČNANECH.

→ *ZE ZEMĚ NA MĚSÍC*

SPOLEČNOST PAŘÍŽSKÝCH KATAKOMB

Dodavatel STLAČENÉHO VZDUCHU pro pohon MĚSTSKÉ ŽELEZNICE i VOZŮ BEZ KONÍ. Schraňuje vzduch do podzemních prostor pod tlakem padesáti až šedesáti atmosfér. Komprimuje je 18 053 větrných mlýnů na pláni v Montrouge.

→ *PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ*

SPORÁKY

Sporáky na NAUTILU byly elektrické. Dráty pod sporákem vedly do platinových hub, z nichž se odevzdané teplo rozvádělo a regulovalo. Není přesně známo, co Verne myslel pod pojmem platinová houba – český výraz je přesný překlad francouzského originálu, někdy přeloženo jako „síťka“.

→ *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM*

Nevšední způsob využití GEOTERMÁLNÍ ENERGIE: trosečníci na kometě GALLIA objevili tzv. Teplou zemi, podzemní prostory vyhřívané sopkou. V JESKYNI našli proud lávy. Vymontovali kuchyňské zařízení z ruské goelety Dobryna a upravili sporák tak, že do něho zavedli slabý proud lávy. Kuchař z Dobryny si na nový druh sporáku brzy zvykl.

→ NA KOMETĚ

STAHLSTADT

MĚSTO vybudované někdejším jenským profesorem Schultzem v jižní části Oregonu v USA. Herr Schultze financoval stavbu města z obrovského dědictví po Begumě Gokoolové, své vzdálené příbuzné, o něž se musel dělit s doktorem Sarrasinem, tvůrcem města zvaného FRANCE VILLE. Stahlstadt byl založen v roce 1871 a roku 1876 byly už všechny jeho četné průmyslové podniky v plném provozu. Město se rozkládalo na planině o rozloze sto dvacet čtverečních kilometrů. Obklopovalo je osmnáct dělnických osad, zbudovaných z PREFABRIKOVANÝCH DOMKŮ vyráběných v Chicagu a sem dovezených. V těchto osadách bydlelo třicet tisíc dělníků. Stahlstadt měl oválný tvar, byl obehnán příkopem a hradbou. Další hradby ho dělily paprskovitě na sektory. Osou každého sektoru byla ulice vedoucí od vnější brány. Po jejích stranách stály budovy postavené podle jednotného PROJEKTU. V každém sektoru byly průmyslové provozy se zvláštním posláním. Tak například v sektoru K byly haly s pudlovacími pecemi; pracovníci tohoto sektoru pod parními kladivy zpracovávali houbovitě kusy litiny, rozžhavené do těstovitého stavu. Slévárny stály v sektoru O; zde se používalo pecí kelímkových. Písmeno označující bránu ozna-

čovalo i sektor. Brána A vedla do Ústředního sektoru, zvaného též Sektor A. Zde sídlila administrativa Stahlstadtu, zde se vedla jednání se zákazníky a zde byly i konstrukční kanceláře. Vstup byl mnohonásobně jištěn. Byla tu i závodní škola pro výchovu technických kádrů. Příchozího vedly sektorem ozbrojené stráže, jež mu zavázaly oči rouškou. Uprostřed Stahlstadtu stál Ústřední blok o průměru tří set metrů, taktéž obehnaný zdí, podle nepotvrzených údajů železnou. V jeho centru stála Býčí věž, pracoviště i bydlíště Herr Schultze. Tuto stavbu obklopovala botanická zahrada, oplývající tropickými rostlinami. K udržování tropické teploty Herr Schultze využíval GEOTERMÁLNÍ ENERGIE přiváděné z nedalekých dolů kovovým potrubím. Býčí věž byla spojena s jinými, blíže neurčenými částmi Stahlstadtu podzemní dráhou. V Býčí věži byly umístěny strašlivé ZBRANĚ Herr Schultze, zejména pak OBŘÍ DĚLO, PLYNOVÉ GRANÁTY a SYMETRICKÉ NÁBOJE. Výbuch plynového granátu se stal Herr Schultzovi osudným. V jediném okamžiku ho usmrtil strašlivý mráz, takže ani nestačil dokončit podpis pod rozkaz k útoku na France Ville. Obří dělo ovšem stačil odpálit, avšak bez jím očekávaných následků – místo aby zničil France Ville, obdařil Zemi UMĚLOU OBĚŽNICÍ. Po jeho smrti došlo k vážné hospodářské krizi; zejména dělníci byli postiženi nezaměstnaností a Stahlstadtu i okolním osadám hrozil naprostý rozklad. Jakmile byla prokázána smrt Herr Schultze a provedeny úřední formality, doktor Sarrasin, jediný právoplatný dědic Herr Schultze, převzal Stahlstadt, předal jej do správy Marcelovi Bruckmannovi a zasadil se o to, aby se stalo průmyslovým střediskem vyrábějícím užitečné výrobky. Řečeno naším současným politickým slovníkem, šlo o první případ konverze válečného průmyslu na mírový.

→ OCELOVÉ MĚSTO

STANDARD-ISLAND

Největším uměle vytvořeným plovoucím tělesem byl bezpochyby Standard-Island, zvaný též Plovoucí ostrov. Vznikl někdy začátkem dvacátého století, soudě podle poznámky, že se na PROJEKTU začalo pracovat již koncem devatenáctého století. Děj románu je datován odkazem na vládu Alberta Edvarda I. v Anglii, kterýžto panovník, jak známo, v devatenáctém (avšak ani ve dvacátém) století v Británii nevládl. Dodejme ještě, že v době existence OSTROVA byla už v anglosaských zemích zavedena desetinná soustava. Ostrov vybudovala Standard-Island Company Limited s kapitálem 500 milionů dolarů, rozdělených na pět set podílů. Stavba trvala čtyři roky. Standard-Island sestával ze dvou set sedmdesáti tisíc kesonů o rozměrech šestnáct metrů sedmdesát (výška) krát deset na deset metrů. Svařené a snýtované kesony tvořily dohromady elipsu 7×5 kilometrů, o obvodu přibližně osmnáct kilometrů a ploše dvacet sedm čtverečních kilometrů. Ponor ostrova je desetimetrový, z čehož plyne, že objem činil čtyři sta třicet dva miliony krychlových metrů. Ponořená část nerezavěla, neboť ji chránil zvláštní nátěr, jehož vynálezce se stal milionářem. Ostrov vznikal postupně, v zátoce svaté Magdaleny u kalifornského pobřeží, pod dozorem inženýra Williama Tersena, který však několik měsíců po dokončení díla zemřel. Pětinu povrchu zaujalo hlavní – a jediné – MĚSTO ostrova Milliard-City, elipsovitého tvaru, dělené hlavní třídou na dvě části. Na jednom konci tříkilometrové tepny se zvedala k nebi věž observatoře, na straně opačné je radnice. Počet ulic ve městě nepřesahoval stovku; třetí ulice měla výsadní postavení obchodní třídy na úrovni newyorské Broadwaye či londýnské Regent Street. Netřeba podotýkat, že ulice spolu svíraly pravý úhel po vzoru moderních amerických měst. Domy však zpravidla

netvořily jednolitou frontu, spíš připomínaly paláce obklopené zahradami. Z Devatenácté ulice správa města vykázala obchody; byla to příčná tepna města a vedla tudy rychlodráha. Elektrické tramvaje však jezdily i po ostatních ulicích, ba i po venkovských částech ostrova. Správa města nedovolila zřízení barů, kabaretů, kaváren, krátce ničeho, co vede k OPILSTVÍ, což je v podivném rozporu s údajem, podle něhož je město zásobováno vínem, pivem a jinými nápoji, jež tvoří součást moderní výživy. Ostrov měl na kratších osách své elipsy dva přístavy, Pravý a Levý.

Zásoby pitné vody doplňovala destilační továrna pracující elektrolyticky. Potrubí rozvádělo vodu do obytných domů, ale také do zařízení na výrobu UMĚLÉHO DEŠTĚ.

Pohyb Standard-Islandu obstarávaly dvě továrny, jejichž dynamo vyráběla proud o napětí 2 000 V. ELEKTRINA uváděla do pohybu systém mohutných lodních šroubů, umístěných na bocích ostrova nedaleko přístavů. V továrnách se topilo naftovými briketami. Každé z obou souostroví dávalo výkon pěti milionů koňských sil. Rychlost ostrova dosahovala osmi uzlů. Vlny neměly na ostrov žádný vliv, jednak díky jeho váze a rozloze, jednak díky šedesátimetrovým kýlům vpředu i vzadu, jež rozrážely vlny.

Elektrina vyráběná v elektrárnách ostrova sloužila však i k mnoha jiným účelům, zejména pro umělé měsíce, čili velkokapacitní lampy o síle pěti tisíc svíček, jež osvětlovaly plochu pěti set čtverečních metrů. Nezávislost obou pohonných soustav měla osudné následky, když po roztržce ve správě města zneprátelené strany dodaly šroubům opačný směr, čímž vzniklo napětí, které ostrov roztrhalo na kusy.

→ PLOVOUCÍ OSTROV

STĚHOVÁNÍ MĚSTA

PROJEKT, kterým se zabývá Francis Benett, majitel NOVIN BUDOUCNOSTI: jde o město SAAF, které leží dvacet kilometrů od moře. Bylo by možno ho v jediném bloku naložit na koleje a dopravit na mořský břeh a zde z něho udělat přímořské letoviště. Benetta zaujala zejména představa, že v přestěhovaném MĚSTĚ prudce vzrostou ceny pozemků.

→ *VE XXIX. STOLETÍ* (ve sborníku *VĚČNÝ ADAM*)

STLAČENÝ VZDUCH

Univerzální hnací síla, používá se k pohonu VOZŮ BEZ KONÍ jakož i MĚSTSKÉ ŽELEZNICE. SPOLEČNOST PAŘÍŽSKÝCH KATAKOMB ho používá i k pohonu otočných mostů v PŘÍSTAVU PAŘÍŽ.

→ *PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ*

STOLOVÁNÍ BUDOUCNOSTI

FONOTELEFOT umožňuje i nové formy stolování, a tím i zlepšení ŽIVOTNÍHO STYLU. Jídelní stůl je opatřen potrubím s ventily, ale také okrouhlým telefotickým zrcadlem. Pomocí telefotu lze pozvat ke stolu kohokoli kdekoli na světě: spolustolovník bude sedět také u svého stolu s potrubím a ventily, u svého telefotického zrcadla. O potravu se stará Společnost pro zásobování domácnosti. Její služby jsou drahé, ale kvalitní. Na jídelníčku je tisíc druhů jídel, která jsou rozesílána zákazníkům pneumatickými trubicemi.

→ *VE XXIX. STOLETÍ* (ve sborníku *VĚČNÝ ADAM*)

Někdy je při obědě na závalu stísněný prostor – proto se vyplatí mít doma SKLÁDACÍ NÁBYTEK.

→ *PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ*

STŘED ZEMĚ

Přesně vzato, středem Země rozumíme místo v hloubce 6 378 140 m (s přesností ± 5 m) kolmo pod povrchem Země na rovníku. V létě roku 1863 se ke středu Země vydala výprava tří odvážlivců. Vedl ji Otto Liddenbrock, profesor mineralogie na jednom hamburském gymnáziu, bytem v Hamburku, Královská třída č. 19.

Pomáhal mu jeho synovec Axel a islandský průvodce Hans Bjelke, doporučený reykjavíckým profesorem přírodních věd Fridkinssonem. Objevitelem cesty vedoucí do hlubin Země byl islandský alchymista ze 16. století Arne Saknussemm, který o svém nálezu zanechal zašifrovaný text psaný runovým písmem. Po rozluštění zápis odkazoval na vstupní místo v sopečném kráteru na islandském poloostrově Sneffelsu, přesněji řečeno v tom kráteru, na nějž dopadne posledního červnového dne stín horského štítu Cartarisu. Profesor Liddenbrock sestavil výpravu a vydal se na Island. Kromě běžné výbavy si opatřil dvě ELEKTRICKÉ LAMPY napájené Ruhmkorffovými přístroji, které se neobyčejně osvědčily v podzemních temnotách. Do podzemí výprava vstoupila 29. 6. 1863. Sestupovala svážnou chodbou vrstvami břidlice, pískovce a vápence, ve kterém našla množství fosilních otisků. Kritický byl den 8. 7., kdy se výprava ocitla bez vody, avšak průvodce Hans našel podzemní řeku. Do 15. 7. výprava urazila celkem 75 km a ocitla se 12 km pod povrchem, přičemž ustavičně udržovala směr jihovýchodní. V neděli 20. 7. byla asi 130 km od vstupu do

podzemí v hloubce asi 24 km. Dne 9. 8. učinila výprava zásadní objev, neboť se dostala na břeh podzemního moře, jež nazvala LIDDENBROCKOVÝM MOŘEM. Profesor Liddenbrock odhadoval vzdálenost hladiny tohoto moře od povrchu Země asi na 55 km; nad hladinou byl ovšem ohromný prostor. Zemská kůra měla v těchto místech sílu asi 13 km. Profesor odhadoval (neznámo podle čeho) šířku moře na 45 až 60 km, přičemž se později ukázalo, že skutečná šíře je patnáctkrát větší. Prostor této obrovité JESKY-
NĚ osvětlovala elektrická záře, přičemž tato záře, všudepřítomná, takže nevrhá stíny, je uvolňována z molekul vzduchu působením elektrického pole (v orig. la nappe électrique). Tento přírodní jev není přesněji popsán, je pouze přirovnáván k polární záři. Na březích Liddenbrockova moře výprava našla mnoho dávno vymizelých druhů rostlinných i živočišných. V okolí tzv. Grétina přístavu našla především les obrovitých hub, ale také znamenité ukázky druhohorní flóry. Profesor Liddenbrock tento jev vysvětloval tím, že v jisté době Země měla pružnou kůru, takže došlo k poklesu půdy, zmíněné rostliny se dostaly na břeh podzemního moře a zde se uchovaly. K tomuto poklesu muselo zřejmě dojít přinejmenším dvakrát, jelikož na druhé straně moře výprava našla flóru i faunu třetihorní. Cestovatelé postavili vor a 13. 8. 1863 se vydali na plavbu přes Liddenbrockovo moře. 18. 8. pozorovali dramatický zápas ichtyosaura s plesiosaurem, 20. 8. objevili ostrov, který pojmenovali podle Axela.

Toho dne odhadovali vzdálenost od Grétina přístavu na více než 400 km. O pět dní později odhadovali, že už propluli pod Anglií a Francií. Nazítří přistáli; na druhém břehu našli, jak již řečeno, třetihorní vegetaci, ale také pozůstatky pravěkého člověka. O něco později pozorovali skupinu mastodontů, pravěkých slonů; pásł je pračlověk, obr vysoký 12 stop (asi 3,6 m), ozbrojený velikou

větví – civilizačně byl tedy na neobyčejně vysoké úrovni. Na Sak-nussemmově mysu výprava našla alchymistovo tajné znamení a odhodlala se k další cestě do středu Země. Výbuchem střelného prachu však cestovatelé museli odstranit zával. Strhl je proud vody; nejdříve klesali do nezjištěné hloubky, ale pak se ocitli v systému sopky Stromboli a sloupec lávy je vyvrhl 28. 8. 1863 na povrch Země. Nelze odhadnout, jak blízko se ke skutečnému středu Země dostali, ale nejspíš jim muselo chybět několik tisíc kilometrů.

→ *CESTA DO STŘEDU ZEMĚ*

STŘELBA NA SMRŠŤ

Větrné víry a smrště ohrožovaly klidný let ALBATROSU. LETADLO se však aktivně bránilo střelbou slepými náboji. Dělostřelcem býval Tom Turner, pravá ruka inženýra Robura, konstruktéra Albatrosu a později i POSTRACHU čili EPOUVANTY.

→ *ROBUR DOBYVATEL*

SVĚTÉLKUJÍCÍ KROUPY

Jev pozorovaný posádkou silničního vlaku taženého PARNÍM SLO-NEM za cesty pralesem podél indické řeky Gangy.

Nesmírným napětím atmosférické ELEKTŘINY zářily padající kroupy, ale později i sami lidé. Ti si ale nestěžovali na žádné fyzické bolesti. Šlo tedy zřejmě o jev jiné podstaty, než s jakým se setkal Matyáš Sendorf při svém osudném ŠPLHU PO HROMOSVODU.

→ *ZEMÍ ŠELEM*

SVÍTIPLYN

Svítiplyn je v Paříži XX. století velmi levný, deset centimů stojí kubík. Používá se ho i k pohonu VOZŮ BEZ KONÍ v jejich PLYNOVÉM MOTORU.

→ *PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ*

SWORD

PONORKA zhotovená na objednávku anglického válečného námořnictva. Měla výtlak 12 tun, poháněl ji šroub spojený se dvěma dynamy, jež napájely akumulátory. Operovala ze základny ve Svatém Jiří v Bermudách. Její akční rádius není znám, avšak vzdálenost mezi Svatým Jiřím a BACK CUPEM urazila za šest hodin, aniž se její akumulátory vybily. Měla tři kabiny. V první, která jde od schůdků až po zád', byly akumulátory a stroje, ve střední seděl řidič u periskopu, jehož zvláštní konstrukce umožňovala vrhat čočkovitými skly světlo elektrického reflektoru. Ve třetím oddělení, v přídi, seděla posádka. Lodi velel poručík Davon z Royal Navy; kromě řidiče obsluhoval ponorku ještě mechanik. 23. 10. 1889 vplula tato ponorka tunelem do JESKYNĚ v OSTROVĚ BACK CUP a za pomoci inženýra Simona Harta se její posádka zmocnila Thomase Rocha, vynálezce ROCHOVA BLESKOMETU. Únos se nepovedl. Při zpáteční cestě byl SWORD přepaden PIRÁTSKOU PONORKOU a zničen.

→ *VYNÁLEZ ZKÁZY*

SYMETRICKÝ NÁBOJ

Đábelská ZBRAŇ Herr Schultze, zakladatele a majitele STAHL-STADTU, Ocelového města. Byl vyroben z litiny, jeho ráže odpovídala parametrům OBŘÍHO DĚLA, umístěného v Býčí věži a namířené na FRANCE VILLE. Každý náboj obsahoval sto symetrických nábojů, zasunutých do sebe jako trubice dalekohledu. Po výstřelu se každý z nich stává DĚLEM, které vystřeluje další náboj s výbušnou náplní. Je to tedy jakási baterie, která přenese neuhasitelný oheň na celé MĚSTO. Dostřel, vzhledem k vysoké váze, je pětáctýřicet kilometrů. Herr Schultze zamýšlel touto zbraní zničit konkurenční město vybudované jeho francouzským příbuzným doktorem Sarrasinem. Výstřel však udělil střele tak vysokou rychlost, že překonala přitažlivost zemskou a stala se UMĚLOU OBĚŽNICÍ.

→ OCELOVÉ MĚSTO

ŠPLH PO HROMOSVODU

Matyáš Sandorf a Štěpán Bathory prchali v noci z 26. na 27. 6. 1867 z věže Pazinského hradu, kde měli být druhého dne popraveni. Za bouře šplhali po hromosvodu. Blesk sice neudeřil, ale došlo k jevu jinde nevídanému: Napětí stouplo natolik, že drát ze sebe začal vydávat bílé světlo, jako by byl rozžhaven. První se pustil Bathory, Matyáš Sandorf brzy po něm a oba spadli do potoka Foiba.

→ MATYÁŠ SANDORF

TELEAUTOGRAF

Zařízení k přenosu psaného písma, obdoba telefaxu z osmdesátých let dvacátého století. Je bezpečnější než telegram, neboť vylučuje zneužití. Pomocí elektrického spojení je tudíž možno podepisovat smlouvy obchodní i svatební. Na STANDARD-ISLANDU byl používán i k vyřizování rozvodů.

→ *PLOVOUCÍ OSTROV*

TELEFOT

Telefot, později zdokonalený na FONOTELEFOT, je zařízení k dálkovému přenosu obrazu. Používán na STANDARD-ISLANDU.

→ *PLOVOUCÍ OSTROV*

TEORIE O MĚSÍČNANECH

Cesta k MĚSÍČNÍ STŘELE, vypálené z DĚLA KOLUMBIADY, inspirovala Impey Barbicana k rozvinutí teorie o Měsíčníanech. Soudil, že Měsíčníané čili Selenité v minulosti dosáhli vysokého stupně civilizace a vynalezli vše, co lidé vymysleli a ještě vymyslí. Domníval se dokonce, že kdysi navštívili i Zemi, před tisíci lety, dřív, než se člověk vůbec na Zemi objevil. Jejich střela, případně střely, spočívají dnes na mořském dně nebo zapadly do některé rozsedliny v době, kdy zemská kůra nebyla ještě dotvořena. Svou teorii stavěl na předpokladu, že Měsíc je starší než Země, a civilizace zde tudíž musela vzniknout dříve.

→ *ZE ZEMĚ NA MĚSÍC*

THEATROFON

Sít PODMOŘSKÝCH LAN spojovala STANDARD-ISLAND s divadly a koncertními síněmi v Americe i Evropě. Nezapomnělo se ani na druhou linku, která přenášela potlesk posluchačů na OSTROVĚ do koncertních síní. Teatrofonům byla na STANDARD-ISLANDU věnována velká pozornost, neboť se soudilo, že hudba má blahodárný zdravotní vliv. Byly na ně proto napojeny vysílače hudební energie, které dodávaly zvukové vlny až do domů telefonicky.

→ *PLOVOUCÍ OSTROV*

TKANINA Z KOVU

Tkanina ze železných drátů byla vynalezena roku 1934. Byla sice hebká jako kašmír, ale nehřála. Též rezivěla a musela se brousit. V šatech z takové tkaniny chodil ředitel SPOLEČNOSTI PAŘÍŽSKÝCH KATAKOMB.

→ *PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ*

TKANINA Z LASTUR

Některé mořské lastury, objevené kapitánem Nemem, dávají vlákno podobné hedvábnému. Všichni plavci NAUTILU, včetně nedobrovolných návštěvníků, profesora Aronnaxe, Conseila a Neda Landa, byli vybaveni oděvy z této látky. Tkanina příznivě ovlivnila ŽIVOTNÍ STYL posádky této PONORKY.

→ *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM*

TORPÉDO

ZBRAŇ speciální konstrukce, jíž zničil kapitán Nemo u LINCOLNOVA OSTROVA pirátskou loď Bystrý. K akci došlo 18. 10. 1867. Torpédo zasáhlo loď do boku. Došlo k takovému výbuchu, že loď zmizela v několika vteřinách pod vodou. Černoch Nab našel 30. 11. téhož roku zbytek torpéda: na Fératově obrázku je vidět rozervaný válec asi 160 cm vysoký. Ve skutečnosti musel být menší, protože Nab přinesl nález Cyru Smithovi bez námahy a Pencroff o něm mluví jako o válečku. Zřejmě šlo o Nemův vynález, neboť v roce 1867 byla autonomně poháněná torpéda dosud ve stádiu prototypů. Jeho konstrukce zůstala tajemstvím dodnes: torpédo totiž nepotřebovalo žádný torpédomet, Nemo ho zřejmě musel vypálit proti Bystrému takříkajíc „z ruky“, neboť PONORKA NAUTILUS byla v té době už uvězněna v JESKYNI.

→ *TAJUPLNÝ OSTROV*

TRAMVAJ

Na STANDARD-ISLANDU se používalo k povrchové dopravě vozidel kolejových i nekolejových, výhradně na elektrický pohon. Kromě POHYBLIVÝCH CHODNÍKŮ se nejčastěji používalo tramvaj. Středem MĚSTA Milliard-City vedly dvě linky (jedna po Devatenácté ulici, odkud městská správa vyloučila obchody), další dvě vedly podél pobřeží. Celkovou délku tramvajové sítě Standard-Islandu lze tudíž odhadovat asi na třicet kilometrů. Vlak elektrické dráhy měl šest vozů, v nichž seděla řada cestujících: z tohoto údaje lze soudit, že v ose vagónu byla lavice se společným opěradlem, takže cestující seděli zády k sobě. Vlak táhla akumulátorová elektrická

lokomotiva o kapacitě dvou set „Ohmových ampérů“ rychlostí 15 až 20 km. Není ovšem přesně známo, co rozuměli technici Standard-Islandu pod pojmem „Ohmův ampér“.

→ *PLOVOUCÍ OSTROV*

TSALAL

OSTROV Tsalal byl poprvé podrobně popsán v knize Edgara A. Poea Dobrodružství Arthura Gordona Pyma. Posádka lodi Jana ho objevila v roce 1828. V 18.45 dne 24. 12. 1839 ho znovu spatřila hlídka goelety Halbrane. Nachází se na 83°20' jižní šířky a 43°5' západní délky, v JANINĚ PRŮLIVU v oblasti JIŽNÍHO PÓLU. Podle Poeova líčení žili na Tsalalu černoši projevující chorobnou bázeň před bílou barvou. Obývali vesnici jménem Klock-Klock. Z podivných skal vyrůstaly neznámé stromy a v potocích tekla neprůhledná hmota se zřetelnými žílami, které, protáty čepelí, se ihned nemísily. Plavcům z Halbrane poskytl Tsalal jiný obraz. Byl to skalnatý útvar o obvodu 8 až 20 km. Půda byla černá, jako by spálená. Z původních obyvatel tu zbyla jen hromada kostí.

→ *LEDOVÁ SFINGA*

UHLÍKOVÁ LAMPA

PONORKA NAUTILUS byla vybavena uhlíkovým reflektorem zcela originální konstrukce. Uhlíky zářily ve vzduchoprázdné baňce, takže téměř neubývaly. Kromě kapitána Nema se nikomu nepodařilo takovou uhlíkovou lampu sestavit – ubývání uhlíků

nezmírnily ani ty nejdůmyslnější konstrukce, natož aby mu zamezily.

→ *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM*

ÚL

Název obytné části BACK CUPU, ostrůvku v Bermudském souostroví, v jehož tajné JESKYNI našla útočiště pirátská banda Ker Karraje, vystupujícího pod jménem hrabě d'Artigas. Zde byla i ELEKTRÁRNA a dílny, ve kterých vynálezce Thomas Roch za pomoci bídáckého inženýra Serkôho vyrobil ROCHŮV BLESKOMET.

→ *VYNÁLEZ ZKÁZY*

Úl byl také název pro hangár bezpilotního LETADLA typu VOSA. Byl umístěn v továrně Marcela Camareta v BLACKLANDU.

→ *PODIVUHODNÁ DOBRODRUŽSTVÍ VÝPRAVY BARSAKOVY*

UMĚLÁ OBĚŽNICE

12. 9. 1877, ve 23 hodin, 45 minut a 4 vteřiny, vypálil Herr Schultze z OBŘÍHO DĚLA umístěného v Býčí věži ve STAHLSTADTU granát na FRANCE VILLE, aby ho zničil. Vzhledem k tomu, že rychlost granátu dvacetkrát převýšila rychlost tehdy obvyklou, granát unikl přitažlivosti zemské a stal se umělou oběžnicí Země. Šlo o granát obsahující SYMETRICKÉ NÁBOJE, jeden z ďábelských vynálezů tvůrce Stahlstadtu. Svou podstatou tato zbraň připomíná RAKETY s multihlavicemi, vyráběné v moderní době.

→ *OCELOVÉ MĚSTO*

UMĚLÉ ŠELMY

Automatické přístroje v podobě medvěda a tygra objednal u neznámé (pravděpodobně sanfranciské) firmy americký milionář William W. Kolderup. Po FALEŠNÉM ZTROSOTÁNÍ parníku DREAM předpokládal, že jeho synovec Godfrey doplave na OSTROV Spencer a naučí se tam samostatnému životu. Domnělé ohrožení šelmami mělo tento proces urychlit. O konstrukci zvířat se nedochovaly přesnější zprávy; víme jen, že je oživoval hodinový stroj, přičemž černošský sluha Jup Brass noc co noc pružinu natahoval. Jedno natažení vydrželo na několik hodin pohybu medvěda či tygra. Je třeba dodat, že k výchově měla patřit i ostrá střelba na domorodce, ve skutečnosti taktéž muže z personálu milionáře Kolderupa.

→ ŠKOLA ROBINSONŮ

UMĚLÝ DÉŠŤ

Jeden z prvních, ne-li vůbec první vynález Marcela Camareta, založený na CAMARETOVĚ TEORII a využívající VRHAČE VLN. Díky jemu mohl vzniknout BLACKLAND a během deseti let byly 3 000 km² přeměněny v úrodnou půdu.

→ *PODIVUHODNÁ DOBRODRUŽSTVÍ VÝPRAVY BARSAKOVY*

Na někdejší Camaretovy výzkumy navážou vědci ve 29. století. Budou však méně úspěšní, takže se stane, že se jim počasí vymkne občas z rukou a mechanici v oddělení, jež bude mít na starost PROMÍTÁNÍ NA OBLAKA, budou stát se založenýma rukama. Zlepšení technické výbavy bude mít na starost vědecká redakce NOVIN BUDOUCNOSTI.

→ *VE XXIX. STOLETÍ* (ve sborníku VĚČNÝ ADAM)

Umělý déšť, přesněji řečeno umělé zavlažování pomocí vodovodního potrubí bylo zavedeno i na plovoucím OSTROVĚ STANDARD-ISLANDU.

→ *PLOVOUCÍ OSTROV*

ÚNOSCI PTÁCI

Neobyčejné smrti se dočkal neapolitánský zločinec Hannibal Pantalacci, působící v Jižní Africe. Při útěku před francouzským chemikem Cypriánem Mérem, údajným objevitelem VÝROBY DIAMANTŮ, zapletl se do sítě o rozměrech padesát krát padesát metrů, do jakých Kafři chytají ptáky. V síti bylo polapeno půl tuctu ohromných orlosupů. Vyděšení ptáci se vznesli i se sítí a uvězněným člověkem. Síť povolila ve výšce pěti set metrů a Pantalacci utrpěl po dopadu smrtelné zranění.

→ *HVĚZDA JIHU*

Šťastněji dopadl případ, k němuž došlo v Andách. Kondor zde uchvátil bezvládné tělo malého Roberta Granta, ale dítě se dostalo bez úhony na zem.

→ *DĚTI KAPITÁNA GRANTA*

VIKTORIA

Jedinečný typ balónu, zkonstruovaný podle plánů doktora Samuela Fergussona za finanční podpory Královské zeměpisné společnosti v Londýně. Konečné rozhodnutí padlo na zasedání zmíněné společnosti 14. 1. 1862 v Londýně. Balón byl vybaven zařízením

umožňujícím libovolný vzestup a sestup. Vzduchoplavec tedy mohl využívat pasátních větrů, vanoucích v různých výškách rozdílným směrem. Obal balónu byl plněn vodíkem. Jeho výška byla čtyřiadvacet metrů, šířka o něco menší, dvaadvacet a půl metru. Objem činil okrouhle dva tisíce pět set padesát krychlových metrů. Uvnitř tohoto balónu skrýval se druhý, menší, o rozměrech dvacet a půl na výšku krát třináct a půl na šířku. Oba měly společnou záklopku. Byly zhotoveny z křížového lyonského hedvábí napuštěného gumou a vážily 481 kilogram. Koš měl kruhový půdorys o průměru pěti metrů, s ocelovými přistávacími pery na dně; vážil spolu se sítí sto dvacet sedm kilogramů. Důležitou součástí balónu byly čtyři nádrže (ale píše se i o pěti nádržích) z plátna čtyři milimetry silného, spojené trubicí s kohoutem. K ní byla připojena pěticentimetrová spirála zakončená dvěma nestejně dlouhými rameny, z nichž větší bylo sedm metrů dlouhé, kratší jen čtyři a půl metru. V jedné nádrži byla zásoba vody. Elektrolyticky se voda rozkládala, přičemž kyslík byl odváděn do druhé a vodík do třetí nádrže.

Plyny jsou určeny ke spalování v hořáku. Zvyšováním či snižováním teploty balón stoupal nebo klesal. Doktor Fergusson, jeho přítel Richard Kennedy a sluha Joe Vilson podnikli v tomto balónu cestu ze Zanzibaru přes jezera Tanganika a Ukereve a jezero Čadské do Timbaktu a Segou a až ke Gouinským vodopádům na řece Senegal. Cesta trvala pět neděl a vynesla Fergussonovi, Kennedymu i Wilsonovi zlaté medaile Královské společnosti za nejpozoruhodnější OBJEV roku 1862.

→ PĚT NEDEĚL V BALÓNĚ

VOJSKO

Francie, Anglie, Rusko i Itálie zrušily armády ve XX. století, Francie si ale zachovala Národní gardu.

→ *PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ*

VOSA

Bezpilotní LÉTAJÍCÍ STROJ, zkonstruovaný Marcelem Camaretem, tvůrcem BLACKLANDU. Byl to dlouhý válec vespod širší než nahore. Na něm se závratnou rychlostí otáčely vrtule, tři hnací a jedna nosná, umístěná na kolmé ose. Byly poháněny na dálku elektricky. Dálkově byly i řízeny od pracovního stolu, velmi dlouhého a širokého, pokrytého páčkami a tlačítky. Obsluhoval je Camaretův spolupracovník Rigaud. Po přerušení proudu vosy spadly, avšak po dopadu se otevíraly ventily PLYNOVÝCH BOMB.

→ *PODIVUHODNÉ DOBRODRUŽSTVÍ VÝPRAVY BARSAKOVY*

VOZY BEZ KONÍ

Většina vozů v ulicích Paříže XX. století nemá koně. Jsou poháněny buď SVÍTIPLYNEM anebo STLAČENÝM VZDUCHEM. Řídí je mechanik řídicím kolem a pedálem pod nohou. Jejich výkon se pohybuje od jednoho koně po dvacet až třicet koní, což už byly obrovské vozy určené k dopravě kamení a stavebního materiálu. Existují i jako nájemné vozy.

→ *PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ*

VPŘED

Vzducholod', zničená při utkání s letadlem ALBATROS, se v některých českých překladech nazývá Vpřed. Technické podrobnosti uvádíme pod heslem GO AHEAD.

→ *ROBUR DOBYVATEL*

VRHAČ VLN

Vynález Marcela Camareta, tvůrce BLACKLANDU, založený na praktickém využití CAMARETOVY TEORIE. Umožnil přesné směřování Hertzových vln, jež se za normálních okolností šíří všemi směry. Nejdůležitější součástí vrhače byl reflektor ze zvláštního VODIVÉHO KOVU. Elektrické stroje pak byly vybaveny přijímačem naladěným na určitou vlnovou délku. Vrhač vln vysílal elektrickou energii na předem určené vlně. Takto mohl Camaret uvádět do pohybu právě ten stroj, který potřeboval, ať už to byly bezpilotní letouny typu VOSA nebo ELEKTRICKÉ PLUHY. Jelikož Hertzovy vlny silně podléhají přitažlivosti zemské, nechal Camaret umístit vrhače na vrcholy vysokých sloupů. Na sloupech byly též vrhače zaměřené do oblak – ty vyvolávaly UMĚLÝ DĚŠŤ.

→ *PODIVUHODNÁ DOBRODRUŽSTVÍ VÝPRAVY BARSAKOVY*

VRTAČ CHODEB

Konstrukce Marcela Camareta, tvůrce BLACKLANDU. Ocelový kužel dlouhý pět metrů, o základně třicet metrů široké, měl na sobě šroubovitě uspořádané vyvýšeniny a prohlubně. Kužel se otáčel

pomocí elektrické síly. Špičkou vnikal do sypké půdy, doslova se do ní vešrouboval. Otvory v kuželu se písek sypal dovnitř stroje, odkud byl vtahován do vznikající šachty a vyhazován na volné prostranství. Za sebou táhl ocelové roury o průměru totožném se základnou kužele. Roury sloužily jako výztuž chodby. Stroj existoval v PROJEKTU už delší dobu, ale Camaret dokončil projektovou dokumentaci a technickou realizaci za čtrnáct dní od rozhodnutí, že je třeba stroj vyrobit. K uplatnění přišel při povstání proti vládci Blacklandu, tyranovi Harrymu Killerovi.

→ *PODIVUHODNÁ DOBRODRUŽSTVÍ VÝPRAVY BARSAKOVY*

VÝBUŠNINY

Ve šrafovaném světě pořád něco vybuchovalo, práskalo a třískalo. Někdy to byly obyčejné výbušniny. Kolonisté na LINCOLNOVĚ OSTROVĚ si dovedli sami vyrobit střelný prach a nitroglycerin. Ještě před vynálezem dynamitu (kterého bylo ve šrafovaném světě použito k probourání vchodu do NOVÉ ABERFOYLIE) za nejúčinnější výbušninu platila střelná bavlna. Herr Schultze, obávaný pán STAHLSTADTU, ji pro své DĚLO zdokonalil, ale i jeho výbušná směs byla nevinná jako prskavka vánočního stroměčku ve srovnání s PANKRASITEM či MIŠMAŠITEM (někdy se mu říká též MELI-MELONIT). Nejhorší ovšem byl FULGURÁTOR s DEFLAGRÁTOREM. Tato děsivá dvojice „átorů“ dělala z ROCHOVA BLESKOMETU skutečný VYNÁLEZ ZKÁZY! Výbušniny tudíž sloužily především jako ZBRANĚ.

VYNÁLEZY

Valná část této knížky se zabývá vynálezy... Nejznámějšími vynálezy jsou Vernovy LÉTAJÍCÍ STROJE a PONORKY. Pozornost budí i jeho ZBRANĚ a VÝBUŠNINY. Vybudoval celá velká MĚSTA, ve kterých vynálezy vznikaly. Mnoho fantastických strojů Julese Verna poháněla ELEKTRINA, ať už získaná z galvanických ČLÁNKŮ, nebo v ELEKTRÁRNÁCH. Kupodivu málo vynálezů sloužilo ZÁBAVĚ, spíš přispívaly ke zlepšení ŽIVOTNÍHO STYLU. V tomto hesle se zmíníme jen o těch vynálezech, které se nehodí do žádného z výše uvedených oddílů. Kam zařadit například UMĚLÉ ŠELMY nebo LEDOVOU ČOČKU? Jak chápat NEVIDITELNOST či FOTOGRAFII NA SÍTNICI? Jakou nálepkou označit PROMÍTÁNÍ DO PROSTORU? Zcela fantastické jsou vynálezy PŘITAHOVACÍHO a ODPUZOVACÍHO PŘÍSTROJE, oživené tajemným prvkem jménem XIRDALIUM. Vedle nich působí PNEUMATICKÁ VRTAČKA nebo PARNÍ VOZÍK zcela všedně. Při procházkách šrafovaným světem Julese Verna se musíme někdy dívat s bedlivou pozorností, abychom poznali, že například HVĚZDÁRNA LONG'S PEAK je – na svou dobu – úžasný vynález či PROJEKT. Nebo SKAFANDR? V naší době je to věc běžná, ale za Vernova života fantastická jako VÝROBA DIAMANTŮ nebo UMĚLÝ DĚŠŤ. Některé vynálezy dříve fantastické byly v dnešní době v pozměněné podobě realizovány, jako třeba KYKLOSKOP, předchůdce průmyslové televize. Realizace HIBERNACE, zmrazování lidských těl, leží v nedohlednu a ANTIDIATERMNÍ LÁTKA nespatří světlo světa asi nikdy. A nezbyvá než spustit SIRÉNU NA STLAČENÝ VZDUCH, abychom toto heslo efektně zakončili.

VYNÁLEZ ZKÁZY

Nesprávný termín, jímž je označován ROCHŮV BLESKOMET, vynález francouzského vynálezce Thomase Rocha. Pod tímto heslem uvádíme technické podrobnosti.

→ VYNÁLEZ ZKÁZY

VÝROBA DIAMANTŮ

O výrobu diamantů se pokusil francouzský inženýr Cyprián Méré, chemik usazený v oblasti jihoafrických diamantových dolů. Ocelovou trubku dlouhou asi půl metru a silnou šest centimetrů vymazal hlínou nalezenou v diamantovém kutišti. Předpokládal totiž, že diamanty vznikají podobně jako síra v solfatárách neúplným oxidováním sirovodíku. Usoudil, že by mohlo dojít k oxidaci vodíku s částečným oxidováním uhlíku, čímž by krystalizoval nadbytečný uhlík. Vymazanou trubku chemik uzavřel na jednom konci, pak do ní vložil úlomky mědi, nalil tam dva litry vody a doplnil bahenním plynem. Válec pak zašrouboval kovovou zátkou. Dva týdny žhavil válec v peci. Potom došlo k explozi. Diamant, který byl uvnitř nalezen, nevznikl však uměle. Byl přirozeného původu a do zničeného přístroje ho vložil sluha Matakít, který ho našel v dole.

→ HVĚZDA JIHU

VZDUŠNÉ TORPÉDO

Šlo prakticky o RAKETU; technické podrobnosti, zvláště pak princip pohonu, přesně neznáme. Sestrojil je Marcel Camaret, tvůrce

BLACKLANDU, aniž tušil, k jak mrzkým cílům bude využito. Dolet TORPÉDA byl pětadvacet kilometrů. Naváděno bylo dálkově, pomocí souřadnic: blacklandský tyran Harry Killer například zasunul spojovací kolíček do zdířky telefonního rozdělovače a udal souřadnici 111; 1 528; 1 a po zapojení dalšího kolíčku druhou souřadnici 14; 2 402; 12. Po několika vteřinách torpédo zasáhlo černocho, který se údajně hotovil k útěku. Šlo v dějinách vojenství o ojedinělý případ použití rakety proti jednotlivci – explozivní účinek ZBRANĚ musel být navíc nepatrný, protože druhý černocho, který stál těsně vedle oběti, unikl bez zranění: konstruktér i uživatel zbraně zřejmě spoléhali na absolutní přesnost zásahu.

→ *PODIVUHODNÁ DOBRODRUŽSTVÍ VÝPRAVY BARSAKOVY*

WAGDDIJOVÉ

Vědci zkoumající vznik člověka jako živočišného druhu na Zemi doposud marně pátrají po „ztraceném článku“ – po našem prapředkovi, který dosud nebyl člověkem, ale už nepatřil mezi opice. V konžských pralesích však žijí wagddijové, skutečné MLUVÍCÍ OPICE, které přinejmenším svým vzezřením odpovídají tomu, co si pod pojmem ztracený článek představujeme. Kulturně jsou však na poměrně vysoké úrovni – svědčí o ní jejich vesnice NGALA.

→ *VES VE VZDUCHU*

XIRDALIUM

Hmota stotisíckrát radioaktivnější než rádium, objevená francouzským učencem Zefyrinem Xirdalem, tvůrcem XIRDALOVY TEORIE.

Xirdal ji přechovával v malé, jasně zářící trubičce, s níž zacházel bez ohledů na předpisy a zásady zacházení s radioaktivními materiály. Energie uvolňovaná z xirdalia byla využita v PŘITAHOVACÍM PŘÍSTROI i ODPUZOVCÍM PŘÍSTROI.

→ HONBA ZA METEOREM

XIRDALOVA TEORIE

Zefyrin Xirdal, jednadvacetiletý Pařížan, bytem v šestém patře blíže neurčeného domu v ulici Cassette, majitel roční renty patnácti tisíc franků, kmotřenec a chráněnec bankéře Roberta Lecoeura, je největší vědecký génius z celé plejády vernovských vědců a vynálezců. Podle jeho teorie podstatou všehomíra je energie, která je „základní částicí“. Energie je v ustavičném pohybu. Hmotná tělesa ji pohlcují, ale také vyzařují. Každá změna stavu hmoty, zejména její rozpad, je provázena vyzařováním energie. I v nezvažitelné částě hmoty je obrovská energie. Hmoty je obklopena DYNAMOSFÉROU, energetickým prostředím. Ta se poblíž velkých seskupení hmoty projevuje jako přitažlivost. Podle této teorie je technicky možné uvolnit díl energie, vyslat ji na libovolné místo v prostoru a zde působit silově na jakékoli těleso poblíž onoho bodu. Teorie byla i základem Xirdalova nikdy nedokončeného ENERGETICKÉHO ČLÁNKU. K obdobným výsledkům došla i CAMARETOVA TEORIE.

→ HONBA ZA METEOREM

ZAMRZÁNÍ PŘI BEZVĚTŘÍ

Nehybná vodní hladina údajně vzdoruje mrazu déle než hladina rozvlněná větrem. Přesvědčili se o tom trosečníci na kometě GALLIA. Gallické moře nechtělo zamrznout, přestože teplota klesla pod bod mrazu. Jakmile ale dívka Nina hodila ledový střep do moře, zazněl praskot a moře v okamžiku zamrzlo.

→ NA KOMETĚ

ZÁBAVA

Vernovi hrdinové se rádi bavili. Většina patřila ke společenské vrstvě středně zámožných lidí (jen výjimečně to byli opravdu velcí boháči) a potrpěli si na dobrý ŽIVOTNÍ STYL. K zábavě měl sloužit PARNÍ SLON, tato čtyřnohá lokomotiva silničního vlaku. Mimořádně nákladným zábavním podnikem byl plovoucí OSTROV STANDARD-ISLAND, vybavený četnými drobnými vynálezy, jež měly zpříjemnit dlouhou chvíli: našli bychom tu zdokonalený FONOGRAM, FONOGRAMICKÉ KNIHY, ba dokonce i FONOGRAMICKÉ HODINKY. Místo našeho rozhlasu, televize a dálkopisu zde měli TELEAUTOGRAF, TELEFOT a THEATROFON. Ke kuriozitám jistě patřily JEDLÉ NOVINY. Ve Vernově světě se chudí lidé zřídka mohli těšit z fantastických vynálezů. Možná se zmínit jen o dvou: byly to ŽIVÉ VARHANY a ŽIVÝ FLAŠINET. Některé vynálezy ale patří daleké budoucnosti, jako například PROMÍTÁNÍ NA OBLAKA či NOVINY BUDOUCNOSTI. V té době bude telefot zdokonalen a stane se z něho FONOTELEFOT.

Výčet vynálezů sloužících zábavě je – jak vidno – krátký. Při troše dobré vůle bychom do něho mohli zařadit i KOLUMBIADU a MĚ-

SÍČNÍ STŘELU. Členové baltimorského Gun-clubu si usmysleli střít let DĚLEM na Měsíc proto, že po skončení války Severu proti Jihu neměli co dělat a hrozně se nudili! Výstřední milionář Hypperbone dokázal využít k zábavě dokonce i své ZDÁNLIVÉ SMRTI. Malý počet „zábavných vynálezů“ nás překvapuje. V naší době, koncem dvacátého století, se statisíce geniálních duchů zabývají vynálezy, které mají pobavit čím dál více znuděné obecnost. Přečteme-li důkladně příběhy Vernových hrdinů, zjistíme, že se bavili rádi a často – zejména tím, že něco činorodého podnikali.

ZÁPAS S MEDVĚDEM

Medvěd je ve verneovkách častým protivníkem člověka. Utkání muže a zvířete děje se mnohdy za podivuhodných okolností. Kapitán Hatteras lovil medvěda převlečen za tuleně, ozbrojen puškou nabitou zmrzlou rtutí. Stalo se to při cestě na SEVERNÍ PÓL.

→ *DOBRODRUŽSTVÍ KAPITÁNA HATTERASE*

Podivuhodný zápas s medvědem svedl Patrick Richardson, účastník výpravy ke ZLATÉ SOPCE. Byl napaden obrovitým medvědem grizzlym. Naštěstí ovládal savat, francouzské bojové umění, které se podobá thajskému boxu, čínskému kungfu, japonskému karate nebo korejskému taekwon-do. Richardson zaútočil na medvěda obloukovým bočním kopem (v karate nazývaným mavaši-geri), po němž následoval přímý úder do tlamy. Po dalších dvou prudkých úderech vedených na hlavu se překvapený medvěd dal na útěk. Celý boj trval tři minuty, arcíť bez přerušení. Zápas s medvědem se děl v jiných románech většinou s nožem v ruce.

→ *ZLATÁ SOPKA*

ZBRANĚ

Ač je to smutné, mnohé z vynálezů Julese Verna sloužily k zabíjení. Největší slávy dosáhl VYNÁLEZ ZKÁZY – ROCHŮV BLESKOMET, podivuhodný raketomet vybavený VÝBUŠNINAMI doposud nevídané síly. Ničivou účinností byl srovnatelný s BAKTERIOLOGICKÝMI GRANÁTY, ZBRANÍ 29. století. Připusťme ovšem, že PLYNOVÉ BOMBY a PLYNOVÝ GRANÁT dokázaly napáchat mnoho zla, téměř tolik jako SYMETRICKÝ NÁBOJ. Ve srovnání s těmito vynálezy vypadá TORPÉDO docela obyčejně. LOŤ S ODDĚLITELNOU OSTRUHOU byla také vybavena torpédem, avšak tento vynález zůstal jen v představě vynálezcově. Kupodivu jen jediné z DĚL Julese Verna sloužilo jako zbraň; OBŘÍ DĚLO Herr Schultze, ale ani to nikomu neublížilo – zasloužilo se o vypuštění první UMĚLÉ OBĚŽNICE. Horší to bylo s PONORKAMI. Víme, že NAUTILUS potopil svou ostrou příďí nejeden koráb a PIRÁTSKÁ PONORKA konala jen loupežné výpravy. Nu a SWORD patřil britskému válečnému námořnictvu, byl tudíž také zbraní. Obdobně je tomu s LÉTAJÍCÍMI STROJI. Letadlo ALBATROS podniklo první letecký souboj světa se vzducholodí GO AHEAD a na jeho palubě nechybělo DĚLO ke STŘELBĚ NA SMRŠŤ, ale žel také ke střelbě proti lidem. POSTRACH čili EPOUVANTA budil jen hrůzu, zato LETADLA a VOSY, vyrobené v BLACKLANDU, účinně ubližovaly lidem. Tak už je to ve světě zaříděno: snad každý vynález může lidem pomáhat i škodit.

Důkazem je ELEKTRÍNA. Jak užitečný je to zdroj síly, ale kolik elektrických vynálezů Julese Verna lidem ubližovalo: ELEKTRICKÉ JISKRY, ELEKTRICKÁ OCHRANA, MAGNETICKÉ DESKY, PODMOŘSKÉ PUŠKY, torpédovky ELEKTRIKY, DOTYKOVÉ PŘÍSTROJE, ale i ODPOSLOUCHÁVACÍ ZAŘÍZENÍ.

ZDÁNLIVÁ SMRT

K raněnému Petrovi Bathorymu byl přivolán proslulý lékař doktor Antekirt. Po lékařově příchodu raněný otevřel oči, pohlédl na Antekirta a vzápětí ztichl jako bez života. Doktor Antekirt mu zatlačil oči řka: „Smrt neničí, činí jen neviditelným.“ O několik dní později, po pohřbu, se odebral na hřbitov, kde nařídil obru Matifouovi, aby otevřel rakev, tělo vyjmul a odnesl do lodi ELEKTRIKA. Zde Antekirt zdánlivě mrtvého opět přivedl k životu.

→ *MATYÁŠ SANDORF*

Obětí zdánlivé smrti byl i chicagský boháč William J. Hypperbone, člen zdejšího Excentric clubu (Klubu výstředníků). Údajně zemřel 1. 1. 1897, o dva dny později byl uložen do hrobky. Lékaři se však mýlili, když konstatovali smrt v důsledku návalu krve do mozku; navečer 3. 4. se Hypperbone probudil v rakvi a voláním na sebe upozornil strážníka, který měl službu v hrobce na oakwoodském hřbitově. Výstředník Hypperbone však uvědomil veřejnost o tom, co se stalo, až 15. 7., kdy sedmadvacet minut před půlnocí vystoupil před zraky diváků přilákaných zvonem. Není známo, jaký byl osud lékařů, kteří se tak šeredně zmýlili a nedbalostí málem způsobili Hypperbonovi smrt hodnou pera Poeova.

→ *HRA O DĚDICTVÍ*

ZÉVA

Vzácný exemplář zévy obrovské (*Tridacna gigas*) byl umístěn na palubě NAUTILU – skořepina tohoto mlže měla šestimetrový obvod. Kapitán Nemo z ní nechal vyrobiť vodotrysk. Ještě větší a zájima-

vější zéva se nachází na mořském dně nedaleko Cejlonu. Její šíře přesahuje dva metry (největší známé exempláře jsou půldruhmetrové) a mezi záhyby těla je perla o velikosti kokosového ořechu.

→ *DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM*

ZLATÁ SOPKA

Leží na pobřeží zátoky Mackenzie, nedaleko Herschelova OSTROVA. Objevil ji v době Zlaté horečky na Aljašce francouzský zlatokop Jakub Ledun, ale nedokázal objevené bohatství pro sebe zužítkovat. Před smrtí svěřil tajemství své krajance Haně Edgertonové. Výprava složená převážně z Francouzů sopku skutečně našla, ale v okamžiku nouze, kdy ji ohrožovali násilníci, Francouzi náloží prolomili stěnu sopky. Průnik mořské vody způsobil výbuch, který sopku rozmetal. Z celého bohatství zůstal jen jediný balvan zlata o ceně 100 000 franků, jež pro sebe získal Ben Raddle.

→ *ZLATÁ SOPKA*

ZLATÝ METEOR

Meteor ze zlata byl objeven neurčeného roku – zřejmě na přelomu devatenáctého a dvacátého století – dne 16. 3. v 7 hodin, 37 minut a 20 vteřin současně dvěma amatérskými hvězdáři, Deanem Forsythem a Sydneym Hudelsonem – proto dostal název Forsyth-Hudelsonův meteor. Meteor kroužil několik týdnů kolem Země. 2. 5. pařížská hvězdárna oznámila, že podle výpočtů jejích odborníků je meteor zlatý. V tu dobu ale už pracoval PŘITAHOVACÍ PŘÍSTROJ Zefyrina Xirdala, který nakonec meteor přiměl k dopadu na

severozápadní cíp ostrova Upernaviku nedaleko grónských břehů. Potvrdil se výpočet hvězdářů z Greenwiche, podle něhož má meteor v průměru pětapadesát metrů a váží milion osm set šedesát sedm tisíc tun. Váha odpovídá ceně pěti tisíc sedmi set osmdesáti osmi miliard franků. Dopad meteoru bezmála vyvolal mezinárodní konflikt. K Upernaviku se začala stahovat válečná plavidla šestnácti států. Xirdal však zasáhl ODPUZOVACÍM PŘÍSTROJEM, jímž smetl meteor do moře, kde vybuchl na tisíce úlomků a nezbylo z něho nic.

→ HONBA ZA METEOREM

ŽIVÁ LAFETA

Při obraně ostrova Antekirty 4. 12. 1882 proti útoku arabského kmene Senussiů zaměstnanec doktora Antekirta, cirkusový silák Matifou, uchopil polní DĚLO ležící na písku bez podstavce, opřel je o skalisko a při výstřelu ztlumil zpětný ráz tak účinně, že střela zasáhla loď prchajícího náčelníka útočníků – přesně, jak Matifounův přítel Pescade dělo zamířil. Vzhledem k tomu, že se délka polních děl užívaných v osmdesátých letech devatenáctého století pohybovala mezi 190 až 210 cm a jejich hmotnost mezi 360 až 609 kilogramy, není divu, že po Matifounovi žádný ze známých siláků neprojevil chuť tento výkop zopakovat.

→ MATYÁŠ SANDORF

ŽIVÉ VARHANY

Ve vesnici Kalfermattu, v blíže neurčeném katolickém kantonu ve Švýcarsku nedaleko jezera Constance, došlo – zdá se, že počátkem

devatenáctého století – k politováníhodnému případu, jehož oběti bylo šestnáct zde žijících dětí. O vánočním čase se tu objevil mistr varhaník Effarane, provázený pomocníkem, který šlapal měchy varhan. Tento mistr Effarane slíbil místním obyvatelům, že pronikavě zvýší kvalitu varhan v jejich kostele. Za tím účelem vycvičil šestnáct dětí tak, aby každé na pokyn čistě zapělo jeden tón. Při varhanním koncertu dal mistr Effarane stisknutím příslušné klávesy dítěti pokyn tak, že na ně foukl trubičkou vzduch; dokud vzduch foukal, dítě pělo. Koncert se konal jen jednou, nazítří mistr Effarane i s pomocníkem zmizel.

→ *PAN DIS A SLEČNA ES* (ve sborníku *VĚČNÝ ADAM*)

ŽIVOTNÍ STYL

Životní styl je široký pojem. Patří do něho vše, co a jak konáme, jak pracujeme a jak se bavíme, jak bydlíme i jak se oblékáme a stravujeme i jak se chováme jeden k druhému. Vernovi hrdinové zpravidla zachovávají i v krajně vypjatých situacích důstojný životní styl příslušníků středních vrstev poloviny devatenáctého století. Patřil k němu i značný díl přepychu. Vzpomeňme jen, jak luxusně byla uvnitř zařízena ponorka NAUTILUS! Kapitán Nemo dobýval z moře nejen potravu, nejen sodík pro své galvanické ČLÁNKY, nýbrž i chaluhy na výrobu speciálních DOUTNÍKŮ a VOŇAVKY! Sebe i posádku oblékal do šatů vyrobených z TKANINY Z LASTUR a jedli pokrmy připravené na elektrickém SPORÁKU. Vernovi hrdinové jsou často účastni ztroskotání. Ale i v této hrozné situaci hledí vybudovat si co možná největší pohodlí. Například celý pobyt trosečníků na LINCOLNOVĚ OSTROVĚ můžeme označit jako zápas o co nejlepší životní styl. K pohodlí trosečníků nezbytně

patří JESKYNĚ – proto se tento motiv tak často objevuje. Pohodlný byl silniční vlak tažený PARNÍM SLONEM, pohodlná byla VODNÍ ŽELEZNICE, spojující KOAL-CITY s povrchem zemským, pohodlný byl LÉTAJÍCÍ STROJ zvaný ALBATROS. Verne vypracoval i několik PROJEKTŮ, ve kterých představil svoje vize co nejdokonalejšího životního stylu. Jsou to především MĚSTA, v první řadě FRANCE-VILLE, ale i Milliard-City na STANDARD-ISLANDU se svými HLINÍKOVÝMI STAVBAMI doplněnými zdmi ze SKLENĚNÝCH CIHEL. Dalším takovým ideálním městem byl NOVÝ ARTENAK doktora Antekirta. V souvislosti se životním stylem Verne uvažoval i o ovlivňování počasí. Ne méně než třikrát se zmiňuje o UMĚLÉM DEŠTI. Robur i Nemo rádi osobně vzdorovali živlům, přičemž Robur dokonce vymyslel způsob, jak dostat svůj Albatros z bouře STŘELBOU NA SMRŠTĚ. A co teprve budoucnost! Ta přinese AUTOMATICKOU KOUPELNU a MECHANICKÝ OBLÉKAČ, STOLOVÁNÍ BUDOUCNOSTI i PODMOŘSKÉ METRO. Díky MAGNETOMETRU se lidé budou lépe starat o své zdraví – i to patří k dokonalému životnímu stylu. Verna ale napadlo, že vývoj vědy a techniky bude člověka v jistém ohledu ochuzovat. Vidiny měst STAHLSTADTU a BLACKLANDU jsou obrazem hrůzného policejního státu zotročujícího občany, kteří jsou jakž takž slušně živeni a šaceni, ale oplátkou (v Blacklandu) sledováni tajnou policií přístrojem zvaným KYKLOSKOP. Ti, kteří se přičí vůli vládců, jsou nemilosrdně likvidováni. I to je obraz životního stylu, který – žel – není ani dnes na naší planetě nijak výjimečný. Ale nekončeme toto heslo chmurně, osladme si je trochu – a nedbejme, že je to CUKR Z HADRŮ, jeden z málo známých vernovských vynálezů.

Romány Julese Verna

Datování děl Julese Verna je poněkud složité. Prameny někdy uvádějí jako rok vydání časopiseckou publikaci, jindy zase knižní vydání (příčemž vícesvazkové romány nevycházely najednou) anebo knižní ilustrované vydání. Setkáme se i s chronologickým řazením, které vychází z autorova dokončení románu (jak se dá odvodit z korespondence s nakladatelem). Tato posledně uvedená metoda datování vede k největším zmatkům, protože Verne se někdy vracel k hotovým románům a předělával je (např. *Chancellor* byl dokončen v roce 1870 a pak v roce 1874). Zde uvedený seznam zachycuje rok prvního knižního, obvykle neilustrovaného vydání. Jsou zde knihy řazené do cyklu *Podivuhodné cesty*, dva tituly (*Doktor Ox* a *Věčný Adam*) jsou sborníky povídek. České překlady názvů se někdy liší. Nakladatel Vilímek se často snažil o atraktivní název (typicky: místo *Robura dobyvatele* vydal *Vzducholodí kolem světa*), nakladatelé Beaufort a Kočí, kteří se až do dob nakladatelství Návrat zasloužili o skoro kompletní vydání Vernových děl, ctili originál. Nakladatelství SNDK, později Albatros, se obvykle drželo Vilímkovy verze, někdy ale přišlo s vlastním překladem. Bez uvedení nakladatele tedy uvádíme verzi Vilímkovu a Beauforta s Kočím, u neobvyklých názvů pak nakladatele, který knihu takto vydal.

Cinq semaines en ballon (1863)

Pět neděl v balóně

Voyage au centre de la Terre (1864)

Do středu Země

De la Terre à la Lune: Trajet direct en 97 heures (1865)

Se Země na Měsíc (*Kočí, Beaufort*)

Voyages et aventures du capitaine Hatteras (1866)

Dobrodružství kapitána Hatterasa

Les enfants du capitaine Grant (1867–1868)

Děti kapitána Granta

Vingt mille lieues sous les mers (1869–1871)

Dvacet tisíc mil pod mořem

Autour de la Lune (1870)

Kolem Měsíce (*Kočí, Beaufort*) – oba romány dohromady jako Do Měsíce

Une ville flottante (1871)

Plovoucí město

Aventures de trois Russes et de trois Anglais dans l'Afrique australe (1872)

Dobrodružství tří Rusů a tří Angličanů

Le tour du monde en quatre-vingts jours (1873)

Cesta kolem světa za osmdesát dní

Le pays des fourrures (1873)

Země kožešin

Le Docteur Ox et Quatre nouvelles (1874)

Doktor Ox a jiné povídky

L'île mystérieuse (1874–1875)

Tajuplný ostrov

Le Chancellor (1875)

Chancellor

Michel Strogoff (1876)

Michal Strogov

Carův kurýr

Les Indes noires (1877)

Černé Indie

Hector Servadac (1877)

Na kometě

Světém slunečním

Un capitaine de quinze ans (1878)

Patnáctiletý kapitán

Les tribulations d'un Chinois en Chine (1879)

O život

Číňanovy trampoty v Číně

Les 500 millions de la Bégum (1879)

Ocelové město

500 miliónů begumy

La Maison à vapeur (1880)

Zemí šelem

Ocelový olbřím

La Jangada (1880–1881)

Na vlnách Orinoka

Jangada

Le Rayon vert (1882)

Zelený paprsek

L'école des Robisons (1882)

Škola Robinsonů

Kéran-le-tête (1883)

Tvrdohlavý Turek

Paličatý Kéran

L'Archipel en feu (1884)

Archipel v plamenech

L'Étoile du Sud (1884)

Hvězda Jihu

Mathias Sandorf (1885)

Nový hrabě Monte Christo

Mathias Sandorf

L'épave du Cynthia (1885)

Trosečník z Cynthia

Robur-le-Conquérant (1886)

Robur dobyvatel

Vzducholodí kolem světa

Un billet de loterie (1886)

Loterní lístek

Los č. 9672

Nord contre Sud (1887)

Sever proti Jihu

Le Chemin de France (1887)

Cesta do Francie

Deux Ans de vacances (1888)

Dva roky prázdnin

Famille Sans-Nom (1888–1889)

Bezejmenná rodina

Sans dessus dessous (1889)

Zmatek nad zmatek

César Cascabel (1890)

Oceánem na kře ledové

César Cascabel

Mistress Branican (1891)

V pustinách australských

Paní Branicanová

Zajatec pustin (*Albatros*)

Le château des Carpathes (1892)

Tajemný hrad v Karpatech

Claudius Bombarnac (1893)

Klaudius Bombarnak

Claudius Bombarnak (*Návrat*)

P'tit-Bonhomme (1893)

Malý dobráček

Mirifiques aventures de Maître Antifer (1894)

Dobrodružná závěť (*Vilímek, Návrat*)

Neobyčejná dobrodružství mistra Antifera (*Kočí, Beaufort, Albatros*)

L'île à Hélice (1895)

Plující ostrov

Face au drapeau (1896)

Vynález zkázy (*Vilímek, Albatros, Návrat*)

Tváří v tvář praporu vlasti (*Kočí, Beaufort*)

Clovis Dardentor (1896)

Milionář na cestách

Clovis Dardentor (*Kočí, Beaufort*)

Le Sphinx des Glaces (1897)

Ledová sfinga

Le Superbe Orénoque (1898)

Na vlnách Orinoka

Nádherný Orinoko

Le testament d'un excentrique (1899)

Hra o dědictví

Závěť výstředníka

Seconde patrie (1900)

Druhá vlast

Le Village aérien (1901)

Ves ve vzduchu

Podivuhodné setkání v džungli (*Albatros*)

Les histoires de Jean-Marie-Cabidoulin (1901)

Příběhy Jean-Marie Cabidoulina (*Kočí, Beaufort, Návrat*)

Záhadné dobrodružství velrybářské lodi (*Albatros*)

Les frères Kip (1902)

Bratři Kipové

Bourses de voyage (1903)

Cestovní stipendia

Maître du Monde (1904)

Pán světa

Un drame en Livonie (1904)

Drama v Livonsku

Tyto svazky měl Verne přinejmenším teoretickou možnost spatřit na vlastní oči a jsou to „autentické verneovky“ – bez ohledu na to, jaký byl autorský podíl jiných lidí, konkrétně André Laurie a Mi-

chela Verna. Další svazky vyšly už posmrtně a autorský podíl Julese Verna na nich někdy byl i nepatrný:

L'invasion de la mer (1905)

Zatopená Sahara (*Vilímek, Návrat*)

Zatopená poušť (*Kočí, Beaufort*)

Le phare du bout du monde (1905)

Maják na konci světa

Le volcan d'or (1906)

Zlatá sopka

L'Agence Thompson and Co. (1907)

Trampoty páně Thompsonovy (*Vilímek, Návrat*)

Cestovní výprava Thompsonova (*Kočí, Beaufort*)

La chasse au météore (1908)

Honba za meteorom

Le Pilote du Danube (1908)

Lodivod dunajský

Les Naufragés du Jonathan (1909)

Trosečníci z lodi Jonathan

Trosečníci Jonathanu

Le secret de Wilhelm Storitz (1910)

Tajemství Viléma Storitze

Hier et demain (1910)

Věčný Adam (*Mustang*)

L'étonnante aventure de la mission Barsac (1920)

Podivuhodná dobrodružství výpravy Barsakovy

Paris au XXe siècle (1995)

Paříž ve 20. století (*Tichá Byzanc*)

Paříž ve XX. století (*chystá Návrat*)

Novely

Jules Verne napsal (nebo později podepsal) řadu kratších textů. Většina vyšla i česky, obvykle jako vevázaný dodatek k některému románu, zřídka samostatně. Některé, jak se později ukázalo, napsal Michel Verne.

Les premiers navires de la marine mexicaine

Drama v Mexiku (*Lauermann*)

Un voyage en ballon

Drama ve vzduchu (*Lauermann*)

L'Amérique du Sud. Mœurs péruviennes

Martin Paz (*vyšlo spolu s Chancellorem u Kočího a Beauforta, samostatný svazek Návrat*)

Maître Zacharius ou l'horloger qui avait perdu son âme

Mistr Zachariáš (*Kočí, Beaufort, Hynek: Dr. Ox*)

Un hivernage dans les glaces

Zimní pobyt v ledovém moři (*Otto*)

Přes zimu mezi ledy (*Kočí, Beaufort: Dr. Ox*)

Černá vlajka (*Hynek: Dr. Ox*)

Zajatci polárního moře (*Albatros: ve sborníku Mys Dobré naděje*)

Le Comte de Chanteleine (1862)

(*Vévoda z Chanteleine – nevyšlo česky*)

Les forceurs de blocus

Prorazili blokádu

Plující město (*Vilímek, Kočí, Beaufort*)

Moeurs américaines. Le Humbug

Humbuk (*Mustang: Věčný Adam*)

Les révoltés de la Bounty

Vzbouřenci na Bounty (*Hynek: Patnáctiletý kapitán*)

Dix heures en chasse

Deset hodin na lovu (*Kočí, Beaufort: Zelený paprsek*)

Frritt-Flacc

Ffff-plesk! (*Kočí, Beaufort: Los č. 9672*)

La famille Raton

Rodina Krysáků (*Mustang: Věčný Adam*)

Gil Braltar

Opičí král (*Pionýr 1965 č. 4*)

M. Ré-Dieze et Mlle Mi-Bémol

Pan Dis a slečna Es (*Mustang*: Věčný Adam)

Édom

Věčný Adam (*Mustang*)

In the Year 2889

Ve XXIX. století (*Mustang*: Věčný Adam)

Původní názvy

Mnohé názvy měnil sám Jules Verne (jako součást tvůrčího procesu). Jiné tituly později Michel Verne dopsal a vydal pod otcovým jménem.

Livonie

Drama v Livonsku

En Magellanie

Trosečníci lodi Jonathan

Voyage d'études

Podivuhodná dobrodružství výpravy Barsakovy

Le Beau Danube jaune

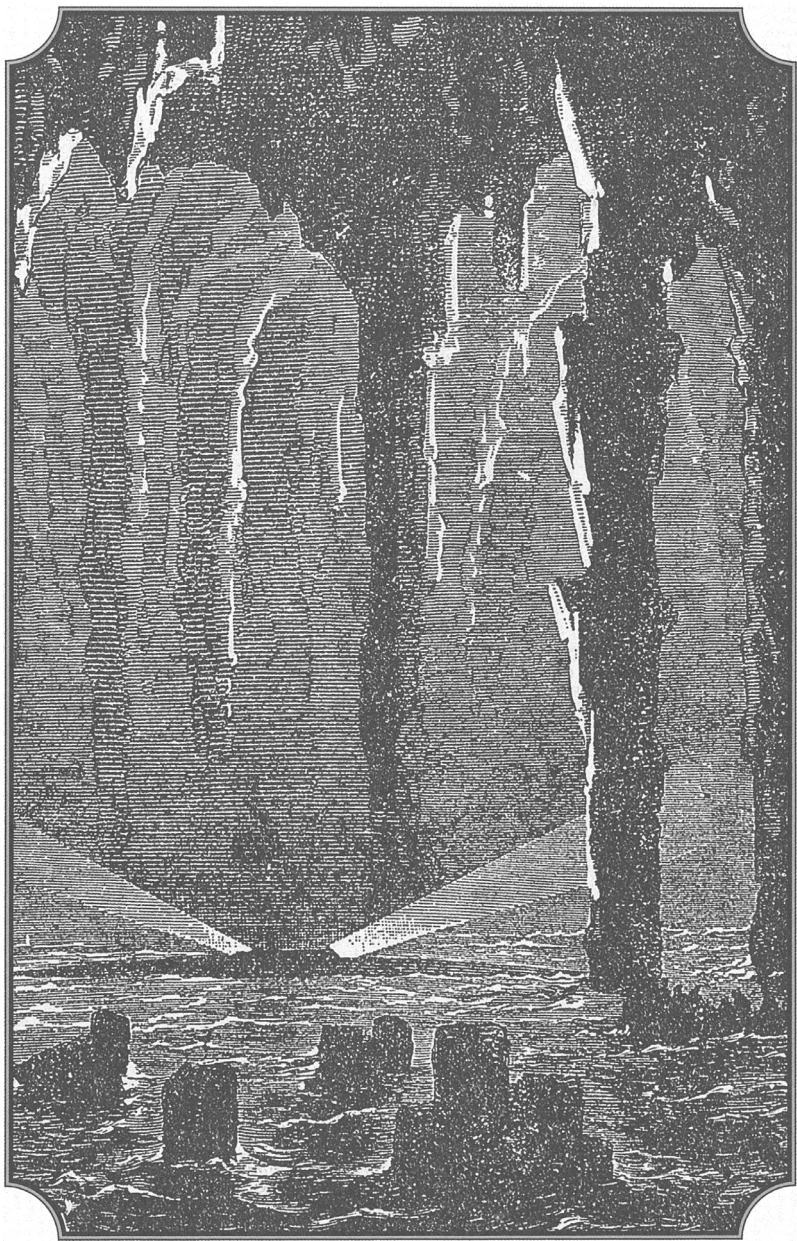
Pašeráci na Dunaji (*Klokan*) – Lodivod dunajský

L'Oncle Robinson

Původní verze Tajuplného ostrova

Nejoblíbenější tituly

V pozůstalosti Hetzelovy rodiny se zachovaly výkazy o nákladech jednotlivých titulů. Máme tedy přehled, kolik verneovek dům Hetzel vydal v letech 1863–1904. Nejúspěšnější byla *Cesta kolem světa za osmdesát dní* (108 tisíc), následují romány *Pět neděl v balóně* (76), *Dvacet tisíc mil pod mořem* (50), *Michal Strogov* (49), *Cesta do středu Země* (48), *Tajuplný ostrov* (44), *Děti kapitána Granta* (38), *Do Měsíce* (37), *Dobrodružství kapitána Hatterasa* (37) a *Dobrodružství tří Rusů a tří Angličanů* (36). I tak slavná verneovka, jako je *Matyáš Sandorf*, dosáhla celkového nákladu pouhých 10 tisíc, *Dva roky prázdnin* jen 8 tisíc. Celkem vydalo Hetzelovo nakladatelství 1 600 000 kusů.

Ediční poznámka

Publikaci *Jules Verne a jeho svět* od Ondřeje Neffa převádíme do e-knižní podoby z jejího druhého vydání (2005, Mladá fronta; jedná se o upravené a rozšířené vydání *Podivuhodného světa Julese Verna* z r. 1978). Text přejímáme zároveň s doprovodnými klasickými ilustracemi z Vernových románů. Část Encyklopedie je v předloze doplněna ilustracemi Ladislava Badalce, tyto nepřejímáme z licenčních důvodů.

Redakce MKP

Ondřej Neff

Jules Verne a jeho svět

Ilustrace na obálce Émile Antoine Bayard (*Autour de la Lune*, 1870),
[Rawpixel.com/Shutterstock.com](https://rawpixel.com/Shutterstock.com)

Korektura Jaroslava Bednářová
Technická redakce Petra Kučerová

Vydala Městská knihovna v Praze
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. elektronické vydání
Verze 1.0 z 14. 8. 2026

ISBN 978-80-274-5113-5 (epub)
ISBN 978-80-274-5114-2 (pdf)
ISBN 978-80-274-5115-9 (prc)

KNIHOVNA? KNIHOVNA!

Využijte **prostor**
pro studium, setkání,
kulturu i relax.

Stahujte **e-knihy zdarma**
z e-knihovna.cz, prohlížejte
digitalizované tituly na
digitalizovane.cz.

Sledujte **videocasty**
a přednášky na
youtube.com/@knihovnaPraha.

Půjčte si obraz v Artotéce,
audioknihu, CD, film
nebo deskovou hru.

Tvořte se dřevem, papírem,
barvami, kůží i látkami.
Otevřený ateliér DOK16,
Atelier Jezerka a Kreativní
centrUM v Ústřední knihovně.

Navštivte přednášky,
koncerty, autorská čtení,
filmové projekce, akce
pro děti. Sledujte
mlp.cz/akce.

**Městská
knihovna
v Praze**

Vyzkoušejte svět
virtuální reality.
Více na mlp.cz/vr.